

Валерій СЕРГЄЄВ

ДОРОГА ДО РАЮ

“Лисаний Камінь”

Косів
2021

ББК 84,4 (УКР 6)

С 32

Сергеев В.Л.

С 32 **Дорога до раю**/Сергеев – Косів: Писаний Камінь, 2021 – 400 с.

У науково – популярній книзі на різносторонньому матеріалі археологічних та історичних досліджень – прослідковується виникнення людства, формування матеріальної і духовної культури, а також зародження державності. Висвітлюються причини зародження релігійних вірувань і аналізуються богословські концепції походження релігії, а також її роль у суспільному житті первісних людей, язичництва, античності. середньовіччя і до сучасності. Розглядається вплив релігії на цивілізаційний розвиток суспільства і держави.

Розрахована на широке коло читачів. Збережено авторську орфографію.

ББК 84.4 (УКР 6)

© В.Л. Сергеев, 2021

© Видавництво

«Писаний Камінь», 2021

У кожного своя стежина –
Велика, й недосяжна гора.
І також є своя вершина –
І її потрібно досягти.

Любов до ближнього і Бога –
То, є найвища у нас гора.
Туди веде одна дорога –
Це наша чесність і доброта.

В.Сергєєв.

Людина без праці, віри, любові і мрії –
Не може жити на Землі.
Тому у нас, ще сонце променіє –
І родить жито – щороку на ріллі.

В. Сергєєв.

Людина без праці, віри, любові і мрії – не може жити на Землі. Саме ці прекрасні слова в повній мірі підходять, як до автора цієї книги, так і до більшої частини людства. Бо щоденна наполеглива праця людини, – з вірою, любов'ю і мрією, – розширює світогляд і свідомість, збагачує духовно і веде до пізнання любові і щастя, а дехто може, навіть, досягнути ще й блаженства...

Я знаю Валерія Сергєєва з 1996 року, як тільки він почав пробувати себе в поезії. До того ми, дялятинці, як мовиться – земляки. Він працює директором Дялятинського міжшкільного навчально-виробничого комбінату, де учні середніх шкіл старших класів вивчають автосправу. Сергєєв є відомою людиною і про нього говорять, як про сумлінного керівника і талановитого педагога.

Напевне він знав про мене не мало, бо я працював журналістом понад сорок років і в газеті, і на радіо. До того ж я багато старший за віком, так що життєвий і фаховий досвід маю великий, можу порадити поетові-початківцеві і письменникові, як працювати над собою.

Так сталося, що я був першим читачем і рецензентом збірки поезій Валерія Сергєєва «Дзвін». Прочитавши самотньо-філософські вірші, я порадив Валерію не зупинятись, а писати далі. І в подальшому поетом було написано і видано ще шість збірок – і до двох з них: «Над Прутом» і «Барви Землі» я написав рецензії.

Книга «Дорога до раю» – це перша спроба Валерія Сергєєва як письменника. І мені приємно зізнатись, що Валерій

мене значно переріс, що засвідчують матеріали, які вміщені в даній книзі.

Науково-популярна книга «Дорога до раю» складається з чотирьох розділів, де на різноманітному матеріалі археологічних та історичних досліджень, а також релігійних міфів і легендах народів світу, апокрифах, а також Біблії – прослідковується виникнення людства, формування матеріальної і духовної культури, а також державності. Висвітлюється зародження і походження релігій, – зокрема християнства, та його значення і роль в суспільстві. Розглядається духовний світ людини, та вплив релігії, і зокрема християнства, на формування особистості.

Усі чотири розділи книги зв'язує між собою одна вічна мрія людства – як досягнути раю? Про рай є розповіді у багатьох стародавніх міфах, а також у багатьох релігійних книгах. І всі люди – відколи існує людство мріяли і вірили, мали надію досягнути такого бажаного, і в той час такого недосяжного раю. Раю – з якого колись, як ми знаємо з Біблії, Бог спровадив перших людей – Адама і Єву...

Тема релігії та релігійності актуальна у всі часи та епохи. Людина влаштована так, що стимулом для розвитку та еволюції є завжди цікавість, непізнаність і таємничість та різноманіття релігійних уявлень, і це сприяє неугасимому зацікавленню цією темою людей різних соціальних станів.

Автор у першому розділі книги робить спробу, через своє бачення проблеми, донести читачеві в доступний спосіб відомості з міфології та показати її вплив на Біблію. Висвітлює релігію, як необхідність на певному етапі розвитку людства.

В другому розділі Валерій Сергєєв розповідає про походження та зародження християнства, також висвітлює боротьбу перших християн за віру. Автор знайомить нас із становленням і розвитком спочатку християнської, а потім і

католицької Церкви, та вплив цієї Церкви на розвиток людства і суспільства. Але, в той же час, як зазначається в книзі – вивчення цих початків християнської Церкви, від стародавнього часу до середньовіччя – представляє складне, часом протирічиве, трагічне й незрозуміле діло...

І дуже жаль, як каже Сергєєв, того шляху і власного духовного розвитку, який люди хотіли пройти у різні епохи, який вважався часом, на думку Церкви –єретичним, або вів у нікуди... І все ж християнство, без заперечення, являється одним із найвеличніших явищ в історії людства.

Третій розділ книги розповідає нам про поширення і проникнення християнства до Давньої Київської Русі. Показані всі події хрещення і поширення християнства, становлення, розквіт та розкол християнської православної Церкви. Висвітлюється роль Церкви в суспільстві та міжконфесійна боротьба, її вплив на розвиток освіти, науки і культури, а також прагнення українського народу і Церкви до незалежності і автокефалії.

Автор відзначає, що в період політичної деградації українського народу і суспільної кризи українства, коли проявлялась втрата українським етносом матеріальних ознак, свого самовияву і перетворення на суто духовний фактор, тоді провідна роль в етнорозвитку й етноінтеграції переходила до однієї з українських християнських Церков, яка була провідником національної ідеї інтеграції, що сприяло культурній індивідуальності українського етносу.

Валерій Сергєєв переконаний, що вибираючи ту чи іншу Церкву, іншу віру, або конфесію, потрібно позбутися всім упередженості і стереотипів щодо поділу на всяких там ворогів української незалежності та єдності. Нам усім потрібно намагатись пізнати правду, і добре запам'ятати, що в нас є дві основні головні опори на Землі – Бог і Україна.

У четвертому розділі твору, автор ділиться своїми роздумами про духовний світ людини, про місце кожного з нас в суспільстві, про роль духовних знань і практик у становленні особистості. Своєрідний стиль, особисті переживання і переконання Валерія Сергєєва вдало вплітаються у загальновідомі факти... і заставляють читача глянути на вже давно відоме – зовсім з іншої точки зору.

Автор у книзі «Дорога до раю» до всіх нас звертається з проханням і застереженням, щоб ми хоча би на мить зупинились у своїх діях по відношенню один до одного та навколишнього світу і задумались, що ми на цій Землі тільки гості, і живемо тут тільки для того, щоб після себе лишити добрий слід, а не по варварськи знищувати самих себе і те все прекрасне, що нам подарував Творець...

07. 06. 2020 р.

Роман Флис – член Національної
спілки журналістів України.
Лауреат Золотої медалі української
журналістики.

ПЕРЕДМОВА

Людина – Земля, а над ними нескінченне небо. І якщо подивитись на нього вночі, то можемо побачити безліч зірок. Але це тільки частинка видимого Всесвіту, або космосу – цього безкрайнього вічного і загадкового світу.

Як виник наш навколишній світ? Звідки з'явилися люди? Сотні тисяч років ці та багато подібних питань не давали спокою людям.

У Біблії та інших релігійних книгах, легендах, міфах і повір'ях, які дійшли до нас з давнини, розповідається як був створений світ і все живе на нашій планеті. Та вчені всього світу мають зовсім інше уявлення як все відбулося, але і не заперечують, що для початку будь якого процесу потрібний імпульс, якась надприродна сила (Божа іскра, або позаземний розум), і на сьогодні існує багато припущень, проте відповіді, як був створений світ, – не знає ніхто. Бо як що порівняти історію людства з історією Землі, то вона здається не довгою, оскільки на думку вчених нашій планеті десь 6 мільярдів років, тоді як людство налічує лишень декілька мільйонів років. І протягом усіх цих років в процесі еволюції і природного відбору, а також впливу позаземного розуму – (прибульців) з інших планет (Богів), – людина неодноразово змінювалась. І, як стверджують археологи і антропологи, людина розумна (гомосап'єнс) появилась на Землі тільки 200 тисяч років назад, хоча деякі вчені мають іншу думку. Також були знайдені рештки людини прямоходячої (архантроп) яким було 1,5 млн. років, і напевно люди могли ще жити і в період існування динозаврів...

Довгий і крутий шлях становлення і розвитку пройшло людство за час свого існування. Пересувались континенти, танули льодовики, великі сили землетрусів змінювали вигляд нашої планети, змінювався клімат, вимирали одні

види тварин, на їхнє місце приходили інші. І серед цих інших виділялась «людина розумна», – неодноразово у багатьох зниклих цивілізаціях, – виділялась при допомозі праці, праці колективної і продуктивної. І тільки в процесі праці виникло те, що дійсно відділило людину від тваринного світу – розвилася свідомість. Людина почала пізнавати і змінювати світ, і пам'ятала про богів (прибульців), які прилітали на Землю.

Навіть 20 тисяч років назад людина ще не могла мати адекватного уявлення про навколишній світ – рівень розвитку людського пізнання в той час був дуже низький. Тому людина населяла світ добрими і злими духами, поклонялась їм і задобрювала їх; відправляє померлих в країну мертвих, яка нічим не відрізняється від «країни живих», перед полюванням проколювала списом зображення звіра, щоб було добре полювання. Пізніше, в міру розвитку суспільства, ці уявлення складають фундамент різних релігій. Духи перетворюються в богів – всесильних і безсмертних, і в той же час дуже подібних на людей.

Вивчаючи історію людського суспільства і його культуру, необхідно брати до уваги, що релігія, як необхідність, виникає на певному етапі його розвитку. Тому, при розгляді співвідношення релігії і культури, дуже важко пояснити, чому таким чином навколишній світ тільки так відобразився у свідомості наших далеких предків. Бо зміни у світопізнанні – це дуже довгий і поступовий процес. Старі вірування, закріплені силою традицій, ще довго зберігаються в світопізнанні людей, навіть після того, як економічні і політичні причини їх відновлення усунуті. Так було і з елементами тотемізму і древньою магією, яка збереглась у багатьох релігіях донині, і з язичницьким віруванням слов'ян після введення християнства, які зберігались протягом тисячоліття. Та інші, існуючі в наш час повір'я, своїми коріннями ідуть в

язичницькі вірування і культури наших далеких предків, в той час, коли люди створювали богів.

В наш час у світі налічується сотні релігій і люди вірять у мільйони богів. Наприклад, в індуїзмі налічуються біля двох мільйонів богів. Але у світі серед сотень релігій, тільки чотири основні світові: Буддизм, Іудаїзм, Християнство, Іслам. І у всіх цих релігіях єдиний Творець (Бог), якого у всіх релігіях називають по різному: Єгова, Яхве, Бог Отець, Аллах, Господь і тому подібне. Спільною також є віра в життя після смерті, життя у раю – до якого усі люди на протязі тисячоліть мріють потрапити. У буддистів і індуїстів це називається досягнути карми – тобто раю. Також у всіх релігіях однакові, або подібні заповіді Божі. Але на превеликий жаль – основна маса людей цих заповідей не дотримується. І тому людина в наш час стала найбільшим ворогом сама для себе та нашої планети; знищуючи природу і порушуючи екологію, накопичуючи атомний арсенал, ворогуючи і постійно воюючи. І якщо у світі не запанує добро і любов, то світ стоїть на порозі нового Армагедону (знищення світу). Бо як колись Бог сказав Адамові – читаючи книгу Буття «... ти є порох і вернешся в порох». І щоб цього не сталося з нашим світом, людству потрібно докорінно змінитись. А для цього має бути спільна наполеглива праця всіх суспільних спільнот, в тому числі й релігійних – які мають взяти до уваги і проаналізувати усі допущені помилки, які були зроблені людством ...

Про зародження, розвиток людства і релігії, та роль і значення релігії в суспільстві, а також вплив релігій і особливо християнства на розвиток освіти, науки і культури у світі, і зокрема в Україні – будуть роздуми у цій книзі.

***I. Релігія як необхідність
на певному етапі
розвитку людства.***

1.1 Хто ми і звідки?

Як виник світ? Це хвилювало людину завжди. Люди далекого минулого не знали відповіді на це питання. Але наш світ хтось створив? І у всіх стародавніх народів були свої версії того, як створився світ.

В стародавній міфології дуже багато уваги приділено воді, а особливо Світовому океану – основи, або першооснови всього. Хоча з водою в уявленні давніх людей було тісно зв'язано дуже багато тварин, які жили у воді, але на першому місці були риби. Так ці самі риби (кити) виконували дуже відповідальну роль – тримаючи на своїй спині Землю, таке було повір'я у деяких народів.

Деякі племена, які жили на території стародавнього Ірану, вважали що Земля стоїть на бику, який в свою чергу тримається на трьох рибах. Стародавні араби, а потім і мусульмани вірили, що Земля знаходиться на рибі, яка плаває у морі. Риби не тільки тримають Землю – вони, по уявленню багатьох народів і створили її: коли існував тільки безмежний океан, і риби дістали з дна намул, зробивши з нього Землю. Але не вичерпується роль риби у створенні світу і встановленні порядку у ньому. Є міфи, що Землю ніхто не створював – просто те, що ми називаємо землею, це спина великої змії, яка існувала завжди. І так вважали деякі австралійські племена. Змія, на спині якої тримається Земля, (або те що називається Землею), фігурує і у міфах древніх єгиптян. Але більшість народів були впевнені, що Землю все таки хтось створив. Але хто?

Землю створила змія разом з мамонтом – розповідається у билині евенків. Змія мала ім'я Дябряд, а мамонт, як нам відомо з легенди, ім'я не мав. І жили вони у воді, а землі ще тоді не було. Мамонту і змії надоїло мокнути і мамонт запустив свої бивні у воду і почав звідти витягувати спочатку землю, а змія приймала її і розвіювала.

Потім таким же чином мамонт дістав з води небо, повітря – і разом зі змією створили світ. У древньому Ірані також було повір'я, що Землю створила змія. Правда разом з черепахою. А аборигени Австралії вважають, що тільки черепаха «висиділа» Землю. І навіть знають ім'я цієї черепахи – Бедал. А проживаючі за тисячі кілометрів від Австралії північно-американські індієці гурони теж вірили в те, що черепаха створила Землю і тримає її на собі. Правда індієці важливу роль відводять і жабі: коли черепаха приказала іншим тваринам дістати з дна океану Землю, то змогла зробити це тільки жаба. Деякі племена, які населяють теперішню Індію, також вважають черепаху однією з головних фігур у світостворенні. Але є ще легенда, Землю на своїх плечах тримають слони (і їх сім), але слони стоять на спині черепахи, а та в свою чергу на змії. І так світ сотворили, або риби, або жаби, або змії. Але й птахи були причиною створення світу. В деяких легендах навіть розповідається як це було. От наприклад, як вважали жителі древнього Єгипту – плесо було безкрайне водяне і повне мряки, і мертва тиша... Але один раз над водяним плесом появилася горбок землі і на ньому жаба, а коло неї яйце, з якого вилупився гусак – Великий Гоготун. Як тільки він появилася на світ, він зразу закричав і з тої пори у світі щезла тишина. І зразу розсіялася мряка і гусак подібно Сонцю освітив все навкруги. Потім гусак почав створювати на Землі людей і тварин.

У австралійців існує міф, про двох братів – птахів Бунджидил і Паліан, які вели між собою жорстоку війну. Один брат створив Землю і людей, дерева і звірів, а інший воду і її мешканців. І так, згідно давніх легенд творці Землі і всесвіту – риби, земноводні, плазуни і птахи. Але не тільки вони. Існує багато легенд в яких світ створили звірі. Так, каліфорнійські індіанці вважають, що світ створили вовк, койот і лисиця. Інші племена ін-

діанців вважали, що койот приймав участь у створенні Землі, а от лисиця тут ні до чого, бо вони вважали, що напарником койота був заєць.

А деякі австралійські племена були впевнені, що Землю, і все що на ній є, створено за допомогою кенгуру.

У древньому Єгипті було багато версій про створення світу: Спочатку у світі був **Хаос**. З хаосу появилась корова (пізніше зберегла свій облік, вона стала богинею неба **Нут**). Корова народила золоте теля (сонячне божество **Ра**). З цього теляти, тобто з його тіла виникло все суще – усі частини Всесвіту, з рота вийшли Боги, а з очей люди.

Проблеми походження світу мільйони років хвилювало людство. І в результаті появились міфи, легенди, веди, повір'я, які відображали прагнення древніх людей до пізнання своєї історії, де вони хотіли пізнати істину свого буття. Всі міфи, повір'я, веди і легенди, в повній мірі, або частково, увійшли у священні книги різних релігій: Тору, Біблію, Рєгведа, Махабхарата і Роамаяна, Коран і т.д. Встановлено, що названі пам'ятники загальнолюдської думки створювалися протягом довгого часу. Зокрема, виникнення і розвиток міфології, яка увійшла також і в Біблію, і існувала вже протягом багатьох тисяч років у всіх народів світу. Біблійські міфи були запозичені з міфів Месопотамії і Єгипту, а деякі були створені скотарями стародавніх єврейських племен на території Палестини в XV-XIV ст. до н.е., і далі цей процес продовжувався до III-IV ст. н.е.

Ми тепер знаємо, як стверджують вчені, що нашій Землі 6 мільярдів років, і якщо прийняти, що світ був створений за 6 днів надприродною силою, тобто Богом, як описує Біблія – то ми можемо допустити, що один день дорівнював одному мільярду років, або певному геологічному періоду.

З археологічних даних тепер нам відомо, що біблійне

вчення про походження світу і людини, як і сама Біблія, має багато запозичень з літературних джерел народів Месопотамії, які жили ще у III тисячолітті до н. е.

Археологічні розкопки XIX і першої половини XX ст. в країнах Близького Сходу і Месопотамії – відкрили світу велич і багатство культури шумерів, аккадців і вавилонян, які мали великий вплив на стародавніх іудеїв. Було знайдено тисячі глиняних табличок з клинописним текстом, які за своїм змістом діляться на історичні хроніки, дипломатичну кореспонденцію, угоди, релігійні міфи, поеми. Ці знахідки свідчать, що вже в той час при храмах, палацах існували бібліотеки з глиняних табличок, в яких були написані стародавні міфи про створення світу і людини.

Згідно з одного шумерського міфу, світ був створений богом **Есмілем**, який відділив олов'яний небокрай від плоского диска землі і таким чином розділивши першу подружню пару богів **Ана** і **Ки**. Далі в міфі перераховується родовід великої кількості шумерських богів, які вели свій рід від **Есміля**. З часом постало питання про харчування великої кількості богів, яких не могли вже прогодувати дві богині: **Нахар** (доглядала худобу) і **Ашнан** (обробляла землю і вирощувала зерно). Тоді Боги вирішили створити людей, які мали служити їм. Бог **Енки** і богиня **Нинмах** виліпили з глини людей, у всьому подібним богам, але на відміну від богів їх лишили безсмертя і в їхній обов'язок входило старанно працювати, забезпечувати харчування і бути помірними по відношенню до богів, тобто бути рабами божими.

У вавилонській версії міфа про створення світу і людини в якості бога творця виступає покровитель Вавилону – **Мадрук**, а старим шумерським богам відводиться другорядна роль. У скороченій вавилонській версії створення світу виглядає так. Спочатку існувала вода і панував **Хаос**. І з цього страшного хаосу народились

перші боги. Через певний час вони вирішили навести певний порядок в світі. Це викликало обурення у бога **Абзу** і його дружини **Тиамат**. Незадоволені об'єднались під проводом **Еа** і вбили Абзу, а Тиамат перетворилася у дракона і вирішила відомстити за смерть свого чоловіка. Тоді боги порядку під проводом Мадрук в кровавій битві вбили Тиамат і її велетенське драконічне тіло розрубали на дві частини. З однієї половини був створений небозвід з зірками і світилами. А з другої половини була створена земля, яка лежала посеред океану, де жив дух водяної стихії Еа, породивши морських риб і тварин. Мадрук започаткував шлях дванадцяти великих сузір'їв **Зодіаку**, розділив добу між двома богами: **Сином** (місяцем) і **Шамансем** (сонцем), заселив землю різною рослинністю, і тваринами. Кров вбитого Абзу змішали з глиною і виліпили з неї людей, які стали служити богам, а потім люди відходили в «країну безповоротну» тобто були смертні. Сам же Мадрук в нагороду за свої подвиги посилювався в побудованому богами небесному Вавилоні у храмі Есагила.

У результаті пізнішої розшифровки клинописних глиняних табличок при розкопках міст Месопотамії, стало зрозуміло, що Старий Завіт Біблії, який протягом віків вважався оригінальним витвором стародавніх євреїв, запозичений з месопотамських вірувань. Багато біблійних розповідей, про походження світу і людини, про життя у Едемі і потім сходження в пекло, воскресіння з мертвих, в більшій чи меншій ступені запозичені з багатої скарбниці міфів і легенд народів Месопотамії.

Уява про те, що першого чоловіка Бог виліпив з глини, являється відлунням дуже далекого минулого. Бо як ми знаємо, у різних народів збереглися різні легенди про походження людини. В найдавніших розповідається, що перші люди звалилися на Землю з Місяця, що вирости на деревах, вилупились з яйця... У більш пізній час поя-

вилились легенди, в яких стверджувалось, що перші люди були створені героями або богами: вирізані з дерева, висічені з каменю і т. д. У стародавніх народів, які вміли виготовляти гончарні вироби, виникало повір'я, що перші люди були виліплені з глини. Ця легенда була поширена не тільки в Месопотамії, але й у древньому Єгипті. Люди вірили, що бог **Хнум** виліпив першого чоловіка на гончарному крузі. А виходячи з стародавньої грецької міфології, бог **Зевс**, подібно гончарю, виліпив людей з глини, а богиня **Афіна** їх оживила. В наших предків – трипільців, скіфів було повір'я, що нашу землю, воду, рибу і птиць зробив **Сокіл**, який виступає творцем світів. Також наші пращури ще мали багато богів і один з них **Біло Бог** з золотої глини виліпив жінку – **Славу**, а жінці на допомогу дали чоловіка, якого витесали з каменю і цей чоловік мав ім'я **Гук**.

Стародавні тексти усіх релігій говорять, що людина не появилася сама, вона була створена по образу Бога. Але чотири земні раси так не подібні одна на одну навіть по структурній будові черепів – напевно тому, що Творець, той який нам відомий з стародавніх писань, і створив людину по своєму образу – напевно був не один. І спроб по створенню людини на нашій планеті напевно було багато, так як невідомо скільки разів і з яких планет прилітали прибульці, яких первісні люди Землі вважали Богами.

У всіх світових релігіях є згадки про візити прибульців на Землю. Інопланетяни виступають у давніх текстах в якості Бога і Богів. У Біблії говориться: Бог створив небо і землю. І якщо ви візьмете текст Старого Завіту на івриті, то там розмова йде не про Бога, а про Богів (Елохім) говориться про множину, тобто Боги створили землю і людей.

Засновник космонавтики Константин Ціолковський писав про те, що на усіх Галактиках появляються зачат-

ки життя. Але на деяких з них в силу умов життя воно скоро розвивається і дає утвореним істотам розумову і технічну могутність, і стає джерелом життя для інших планет всесвіту. Більшість планет заселяються не самозародженням, а колонізацією, або частковою допомогою колонізації – яка виражається у виді селекції чи генної інженерії, остання стала нам відома зовсім недавно.

В радянський час всі вважали, що це ідейний посыл для дослідження і освоєння планет сонячної системи. Але Ціолковський мав глибоку наукову думку, і стверджував, що потрібно помірковано і уважно підходити до стародавніх сказань: Вед, Тори, Біблії і Корану, тому що міфи – це пам'ять народів, в яких зберігаються події, що були насправді, і це дуже легко можна довести, якщо до міфів відноситись з розумінням. Тоді ми дійсно зможемо знайти дуже багато доказів тих подій, які відбувались насправді на нашій планеті.

І дійсно, якщо уважно почитати Біблію, то ми побачимо, що багато текстів прямо вказують про відвідування нашої планети іншими істотами, сьогодні ми їх називаємо прибульцями з космосу. У Книзі Еноха написано, що на небі знаходилось багато небесних істот, синів божих. Один із синів божих і ще двісті інших синів підняли повстання і спустились на Землю. На Землі вони створили пари з земними дочками. Народжені від такого шлюбу люди відрізнялись від звичайних людей, тобто були – велетні-нефіліми (відрізняються від інших) були високими і сильними. Змішання земного і небесного з часом стало гріхом проти Бога і в результаті привело до порушення генетики людини.

Про згрішивших ангелів, які зійшли на нашу планету як боги і стали батьками гібридних дітей нефілімів – говорить нам Книга Еноха. І ця книга була добре відома навіть учням Ісуса. Апостол Юда брат Якова згадав її у своєму посланні: «Про них також пророкував Енох,

сьомий від Адама, кажучи: Ось прибув Господь із своїми десятками тисяч святих, щоб учинити суд над усіма й виявити всім безбожним усі вчинки їхньої безбожності, які вони безбожно накоїли, та всі зневаги, що проти нього говорили оті грішники безбожні». (Послання Юди 1:14-14). Далі апостол Юда говорить що зробив Господь з впалими ангелами (прибульцями): «І ангели які не зберегли свого достоїнства, а полишили власне житло, зберіг у кайданах вічних, під темрявою, на суд великого дня». (Послання Юди 1: 6).

Про прибульців на нашу планету – згадується і в клинописних текстах стародавньої шумерської цивілізації. І якщо вірити цім текстам прародичами шумерів мають бути прибульці з планети Нібіру, і ці істоти які спустились з неба називалися адинаками, і вони ні чим не відрізнялись від людей. Також там є записи, де згадується і процес створення людини Богом. З розшифрованих текстів глиняних табличок стало відомо, що коли адинаки прилетіли на нашу планету вони багато всього привезли з собою, а також багато чого самі створили виходячи з умов, які були на Землі і ці знання вони передали людям. Також є там згадка проте, що адинаки правили на нашій планеті в продовж 250 тисяч років, а далі покинули нашу планету.

Шумерська писемність, як стверджують вчені давніша від єгипетської, чи індійської, чи навіть китайської, але сучасна наука її відкрила всього близько сто років назад, і тоді стало зрозуміло, що іудейська Тора багато чого запозичила у шумерів. Свій вплив шумерські джерела розповсюдили також і на тексти Біблії, де зокрема розповідається, що перший чоловік Адам був створений з глини, а з його ребра – Бог створив Єву.

В першому виданні книги Буття на івриті і в Торі написано що до Єви у Адама була вже жінка. Першу жінку Адама звали Ліліт, і Бог їх створив з глини в один день з

Адамом, але Ліліт не хотіла коритись Адаму і її прогна-ли. В подальших легендах Ліліт зійшлась з дияволом і від них пішли титани і атланти, а Бог мусив для Адама з його ребра робити Єву. В подальшому Ліліт, як розпо-відають міфи, перетворилась на злого демона.

Згадка про Ліліт є і в Біблії (Старий Завіт) у вірші Ісая 34:14. «І будуть стрічатись там дикі звірі пустинні з гіє-нами, а польовик буде кликати друга свого; Ліліт тільки там заспокоїться і знайде собі відпочинок!» (переклад Івана Огієнка).

Про Ліліт є згадки в книзі Зогар (кабалістична лі-тература), в Сувоях Мертвого моря (найповніший до-кумент біблійських часів із усіх будь-коли знайдених), і у «Епосі про Гільгамеша» (найдавніших літературних творів людства, створених у XXII столітті до н. е. в Ста-родавньому Шумері) та зрештою в Алфавіті Бен – Сіра, що дає найбільше відомостей, хто така Ліліт, що не може заспокоїтись.

Якщо ми згадаємо і розглянемо всім відому легенду про Адама і Єву яка є у Старому Завіті і уважно проана-лізуємо її – ми побачимо дуже дивний шлюб. Ким при-ходиться Адам Єві? Відповідно вони були брат і сестра – постільки від єдиного отця, могли бути чоловіком і дружиною, а також вони були тато і дочка, тому що Єва була створена з ребра Адама, тобто – «клон».

У цій біблійській легенді напевно йде розповідь про більш складніший процес, про створення людини, тому що стародавні тексти були переведені з арамейської на давньогрецьку мову, ще тоді, коли люди нічого не знали про клонування і про генну інженерію, і не дивно, що на той час дещо сприймалось як чудо. Тут можемо привести цитату відомого письменника і вченого Артура Клерка, який сказав: «...що будь-яка достатньо розвинута техно-логія майже не відрізняється від магії». І тому зрозуміло чому наші предки сприймали цих інопланетних істот за

всесильних богів. Те що творили ці так звані боги, або й навіть ангели, було не земним і не зрозумілим, і тому було чудом.

У перекладі з арамейської мови (адам) – це червоний, що відповідало червоному кольору землі Сирійсько – Палестинського регіону і в той же час (адамб) – це земля, червонозем, що пояснює створення людини з порохи землі.

У китайців також є легенда про створення людини, де Бог людей ліпив з глини і запікав у печі. Коли глину не допікали, то утворювались білі люди, коли перепікали то утворювались чорні, а коли нормально запікали, то утворювались жовті люди, тобто китайці.

Згідно з одного з апокрифів – над створенням людини працювали 365 ангелів, по суті їх тепер ми можемо назвати колективом антропологічного інституту, або лабораторією генної інженерії, чи клонування. Теж саме ми можемо побачити у описі, коли Бог створив Адама, а потім Єву з ребра Адама. І ось що сказано у священному тексті: «Тоді Господь Бог утворив чоловіка з земного порохи та вдихнув йому в ніздрі віддих життя, і чоловік став живою істотою.» (Книга Буття 2:7). А далі ми читаємо: «Тоді Господь Бог навів глибокий сон на чоловіка, і коли він заснув, узяв одне з його ребер і затулив те місце тілом. Потім з ребра, що його взяв від чоловіка, утворив Господь Бог жінку і привів її до чоловіка.» (Книга Буття 2:21,22).

Тепер ми можемо допустити, що у Старому Завіті описано свого роду хірургічну операцію, яка проводилась під наркозом, по забору генетичного матеріалу для подальшого перетворення його за допомогою генної інженерії і клонування у живу істоту. І не тільки живу істоту, а людину подібну до Бога. Тому що згідно легенди про 365 ангелів, які приймали участь у створенні людини сказано, що ангели сильно здивувались побачивши у

Адамі образ Бога. Що малось на увазі? А те, що в штучно створеній істоті появилась душа.

За період існування нашої планети, це мільярди років – народжувалось багато етносів і багато культур на основі релігії, тому що створення нового ніколи не відбувається без допомоги енергії вищих сил. І ця допомога, у виді додаткової інформації, отримується з гори – і це відбувається постійно.

Історія створення первісних людей на Землі виглядає як цілком успішний експеримент, але ця технологія до цього часу людям невідома. Ця технологія дозволила якомусь вищому розуму створити розумне життя на нашій планеті, тобто ми можемо припустити що Адам і Єва були експериментом інопланетян. Про якийсь любовний зв'язок у нашому понятті тут говорити не приходиться, це були два створіння, яких створили для експерименту, які потім народили дітей. І скільки було на нашій планеті таких експериментів – ніхто не знає. А коли стало відомо, що експеримент частково вдався – Адам і Єва стали життєво-здібними, їх спровадили з Едему, або як його можемо ще назвати, з антропологічного закладу прибульців, або з якогось іншого закладу...

Цікаво, що крім перших синів Каїна і Авеля у Адама і Єви, коли Адаму було 300 років народився син Сет (Шет) і з іврити це ім'я є грою слів і має значення «посаженний, положений». У Старому Завіті сказано: «І пізнав Адам жінку свою і вона родила сина, і нарекла йому ім'я Сет, тому що говорила Бог послав мені друге сім'я, замість Авеля якого убив Каїн.»(Книга Буття 4:25). З цього тексту ми можемо припустити, що Бог Єві дав чуже сім'я, тобто Сет міг не бути сином Адама. І ми можемо допустити, що тут йдеться про штучне запліднення. За однією із версій таким чином Боги (прибульці) змінювали генетику створених ними людей і цей приклад не єди-

ний приклад штучного запліднення, описаних у давніх джерелах.

Індійський епос Махабхарата розповідає про безплідну королівську пару Малі і Дамаянті, які звернулись за допомогою до небесного посередника і він від богів приніс їм хлопчика і дівчинку, і цими дітьми завагітніла королева. І найцікавіше те, що сам король Дамаянті заказував цих дітей у Бога і обумовив свої параметри на рахунок майбутніх дітей, і вони були повністю виконані.

Підтвердження того, що Боги (ангели) займались селекцією первісних людей являється вік людей який наведений у Книзі Буття: Адам прожив 930 років, Сет 912 років, а у Ноя коли йому було 500 років народились сини – Сим, Хам і Яфет. У Старому Завіті сказано: «І сталося, як почали люди множитися на землі та народилися в них дочки, побачили сини Божі людських дочок, що були гарні, та й стали брати їх собі за жінок, хто котру вподобав. І сказав Господь: «Не перебуватиме дух мій у чоловікові назавжди, бо він також є тіло, й тому віку його буде 120 років». Були ж того часу велетні на землі – були вони й потім, коли сини Божі жили з дочками людськими, й ці їм родили. То були славетні велети давнини». (Книга Буття 6:1-4). Тобто в якийсь певний час і через якісь причини – селекція на землі була припинена, і вік людини зменшився від 1000 до 120 років.

На даний час є гіпотеза вчених, що різні раси людей були штучно виведені прибульцями (богами), для використання їх як робочу силу для роботи в різних кліматичних умовах. Підтвердження того, що прибульці прилітали на нашу планету, це наскельні малюнки первісних людей які збереглися на даний час, де зображені істоти у скафандрах, а також літаючі об'єкти на яких вони ймовірно прилітали. І цім малюнкам сотні тисяч і навіть мільйон років. І не дивно, що ми в даний час у міфології стародавніх культур від стародавніх Майя, Древ-

нього Єгипту і до Стародавньої Індії – знаходимо згадки про те, що боги спускались з неба на землю з зірок, а деколи навіть з відповідних зіркових систем, наприклад, з сузір'я Оріона, або Плеяди. І такі боги завжди, коли прилітали на Землю приносили з собою знання і мудрість.

У Священних Ведах сказано, що першою на нашій планеті була жінка. Вона попала на Землю з інших світів, уникнувши загибелі у космічній війні темних і світлих сил, і зберегла потомство. Нібито така собі богиня, якби сказати, дісталась нашої планети. Але чи стоять за цими міфами реальні події? І деякі дослідники переконані в цьому що так, – дослідивши ДНК людини генетики прийшли до висновку, що у всіх людей, які живуть на Землі, єдиний предок і це була жінка.

Альфред Расол Уолос, співавтор теорії Дарвіна, вважав керівництво еволюції зі сторони вищих розумів невід'ємною частиною законів, керуючих Всесвітом. Уолос був переконаний, що еволюція людиноподібних мавп в людину не могла обійтись без втручання якоїсь небіологічної сили.

Приблизно 1,5 млн. років тому, як стверджують антропологи, на землі з'явилися первісні люди архантропи. Вивчено досить велику кількість форм найдавніших людей. Найбільш відомі: пітекантроп (Ява), синантроп (Китай), гейдельберзька людина (Середня Європа), атлантроп (Алжир та Марокко) та інші. Загалом усі без винятку різновиди архантропів належать до виду – «людина прямоходяча, або виправлена», що мешкала на земній кулі приблизно 1,5 – 0,3 млн. років тому. Хоча в Кенії і на острові Крит антропологи знайшли також останки людини прямоходячої вік якої становив 6 мільйонів років. Але в Баварії було недавно знайдено останки аж п'яти чоловікоподібних мавп які отримали назву Данувіус, які пересувались на прямих ногах і їхній вік становив біля 12 мільйонів років. Вчені вважають що Данувіус могли

бути тим недостаючим ланцюгом між мавпами і людиною.

І хто ж був насправді предком «гомо сапіенса» людини розумної? Сліди наших прашурів губляться в історії, і головне, що вчені дізнались, що між різними ланцюгами первісних людей немає генетичного зв'язку. Популяція: австралопітеків, пітекантропів, скенатронів і неандертальців з'являлись один за одним не наслідували ніяких загальних рис, ніби на них вплинула якась невідома надприродна сила (Бог).

Ще навіть 30 років назад вважалося, що предки сучасної людини це кроманьйонці, які жили в Європі, в Північній Африці і Центральній Азії близько 60 тисяч років назад. Антропологи вважають, що «гомо сапіенси» з'явилися значно швидше «кроманьйонців» (людей сучасного типу). Знайдені кістки і знайдений череп «гомо сапіенса» з Ефіопії – який датується 195 тисяч років. Тобто десь коло 200 тисяч років назад появились перші «сапіенси». Появились якось нізвідки і зразу, і вони не мають попередників.

Академік Володимир Іванович Вернадський відзначав, що рівень людини як розумної істоти це зовсім не межа розвитку розуму в космосі, і повинні існувати вищі ступені еволюції, а значить більш досконалі творіння. «Ми могли це передбачити з емпіричного узагальнення із еволюційного процесу. Номо Sapiens «людина розумна» не є завершення творіння, він не являється носієм ідеального розумового апарата. Він служить зв'язуючим ланцюгом в подальшому ланцюгу істот які мають минуле і обов'язково будуть мати майбутнє». В. І. Вернадський «Роздуми натураліста».

Сучасні дослідження археологів і антропологів показали, що процес еволюції архантропів (людини прямоходячої, або виправленої), який замінив їх на гомосапіенса (людини розумної) в подальшому у процесі ево-

люції дуже швидко розвивав частинки кори головного мозку, зв'язані з специфічними людськими функціями праці і мови, і на цей процес могли активно вплинути прибульці з космосу, а в результаті – десь 14 тисяч років назад з'явилися кроманьйонці (люди сучасного типу).

І як вважають більшість вчених, на розвиток людини дійсно мали вплинути Боги (прибульці), які не одноразово побували на нашій планеті і навіть деякий час жили на ній. Вони дали людям певні знання, а також і знаряддя праці. Підтвердженням цього є те, що майже 9 тисяч років назад у Африці, Європі і Азії люди активно почали займатись сільським господарством. В Європі і Африці почали вирощувати пшеницю, яка дуже відрізнялась від дикоростучої. У Китаю почали садити рис, сорт якого був на порядок вищий від дикого рису, а у Східній Європі почали вирощувати гречку і просо. В Америці сільським господарством чомусь почали займатись, тільки 4 тисячі років назад, але почали вирощувати кукурудзу – яка в дикому вигляді на землі не росте. Зокрема в Австралії напевно не було достатнього впливу прибульців (богів), тому там корінні жителі ніколи не займались сільським господарством і їхній цивілізаційний розвиток був загальмований на тисячоліття...

Чарльз Дарвін у своїй книзі «Походження видів» у 6-му розділі згадував, про труднощі, які не дозволяють пояснити деякі речі його теорії про походження видів. Але він і сам ніколи не претендував на єдину правильну теорію від нуля до сучасної людини, тому що є речі, які пояснити неможливо, тим більше про походження людини.

Яку ціль переслідували ті, що спустилися на Землю з неба? Висадились на нашій планеті – вони колонізували її і насадили істот, створених по образу і подоби, але глобальні катастрофи періодично знищували життя на Землі – потопи, виверження вулканів, обледеніння і навіть війни, залишали живими тільки окремих людей, а

від досягнутого рівня цивілізації, у потомків залишалися лиш смутні спогади у виді міфів, легенд, і переказів, і життя на Землі кожен раз треба було розпочинати з нуля. І не дивно, що було декілька спроб створення людей. Як приклад, безслідно зникли такі цивілізації як: Шумерська, Єгипетська, Атлантида, Гіперборія, Майя та багато інших, які зникли напевно не без погодження з Творцем. Теж саме могло бути з великим потопом, який згадується у Біблії, та й у багатьох міфах і легендах світу. Людство напевно було не один раз знищено для того, щоби отримати новий шанс. І скільки було таких спроб сьогодні не знає ніхто. А чим більше артефактів відкривають археологи, тим більше питань з'являється. Хто і коли створив життя на планеті Земля, і чому залишав людей без підтримки на певних етапах їх розвитку?... На це відповіді немає.

У 1973 році появилася теорія американського астронома Джона Болла, яка називається «Гіпотеза зоопарку» – згідно якої розвинуті космічні цивілізації спостерігають за тим, що відбувається на Землі, щоб дослідити і зрозуміти як колись і вони еволюціонували. Також у вчених є гіпотеза, що наша планета, це експериментальний майданчик розвинутих цивілізацій. І цілком можливо, що час від часу якісь високорозвинуті істоти вчать людей, щоб підкоректувати тенденції у розвитку людства, і не дозволити людям знищити самих себе і планету Земля. На відміну від вчених віруючі люди вважають, що Творець, який створив нашу Землю, і є той Бог, який охороняє нас...

1.2 Вірування первісних людей.

Релігія сформувалась у світі як феномен, бо людина з давніх – давен на певному етапі свого розвитку в міру своєї цікавості намагалась пізнати особливості свого

буття: народження, життя і смерті. Вона дуже хотіла зрозуміти всі сили, що панують навколо неї, а також своє місце і роль у процесах, що відбуваються у природі, а пізніше і в суспільстві. В процесі пізнання і свого розвитку людина прийшла до висновку і розуміння про існування у Всесвіті Вищих Сил. Які по особливому освітлюють людську душу, завдяки яким людина духовно збагачується і починає відчувати присутність Бога в собі. Сучасні археологічні дослідження підтверджують те, що в історії людства існував довгий безрелігійний період, протягом якого зовсім відсутні які-небудь признаки існування релігії. Тільки у пізніх неандертальців (людини прямоходячої), з'являються перші, ще дуже слабкі признаки зародження погребального ритуалу, а також мисливські промислові магії і тотемізм. Початок формування першої історичної форми релігії і релігійного світосприйняття (анімізму) відноситься тільки лиш до пізнього палеоліту, десь 14 тисяч років назад, коли появилася людина сучасного фізичного типу (кроманьйонець) і отримали розвиток різні форми суспільної свідомості.

Таким чином, релігія виникла лиш на певному етапі розвитку людини, коли процес трудової діяльності розвив здібності до абстрактного мислення. Але таке мислення створило лише передумови для виникнення релігії, а причиною і основою виникнення її були певні матеріальні умови життя первісної людини. Релігія виникла в результаті реального безсилля первісної людини перед пануючими над нею силами природи, які були сприйняті людьми як надприродні сили і являлась плодом уяви, відчуття і пізнання Всесвіту.

Після закінчення останнього льодовикового періоду (14-12 тисяч років назад) кліматичні умови Євразійського материка перетерпіли значні зміни. У результаті потепління склались ландшафтні географічні зони,

близькі до сучасних. Змінився рослинний і тваринний світ. Почалась нова епоха в історії первісної людини епоха мезоліту (середнього кам'яного віку). На початку цієї епохи людина заселила значні території півночі Європи і Азії. Умови життя, добування їжі, різко змінилися. З'явилася необхідність створення сучасних знарядь праці (ножів, серпів, сокир). Був винайдений лук, з яким людина біла тварин і птахів на відстані. І крім мисливства людина уже займалась риболовлею. В цей час було винайдено різні знаряддя ловлі риби: риболовні гачки, сітки з поплавками, складна система загат на річках та озерах, а також човни, які виготовлені з стовбурів дерев, і весла. Важливе значення мало збирання річкових і морських моллюсків, різних їстівних рослин і ягід.

В епоху мезоліту (10 тисяч років назад) на Близькому Сході уже були спроби вирощувати злаки і одомашнювати тварин. В цей час у Європі була одомашнена собака, яка стала постійним супутником і помічником мисливців. Був закладений фундамент для розвитку і поширення нового способу виробництва їжі – землеробства і скотарства. Епоха мезоліту принесла багато нового і в релігійне уявлення людей. Воно стало більш складним і багатогранним. В процесі танення льодовиків з'явилась велика кількість води, панування водяної стихії і могло породити образ ящура – божества водяної стихії, яке вимагало собі людських жертв, це в подальшому могло і послужити для придумання міфів про водних нефілімів, та різних водяних монстрів.

Блукання мисливців по лісах – виробили у них вміння орієнтуватись не тільки за сонцем, а і по зорях, звідси назви сузір'я Велика і Мала Ведмедиця. Серед мисливців епохи мезоліту і неоліту посилилась віра про берегинь, упирів-вампірів, русалок. В цю епоху укріплюється культ предків, подальший розвиток отримала віра людини в загробне життя. В деяких випадках поховальний обряд

ще зберігав традиційний обряд пізнього палеоліту, де ховали померлих на території стоянок. Мисливці і риболови епохи мезоліту почали ховати померлих не серед живих, не на території стоянок, а за їхніми межами, на давніх родових, або племенних могильниках.

Так у Дніпропетровській області були знайдено три могильники епохи мезоліту (9 тисяч років назад) близько 90 поховань. Один з них у с. Волоське і два коло м. Василівка. Більшість поховань – чоловічі. Вони були захоронені в могильних ямах за межами поселень. На території України вивчено 18 могильників епохи неоліту (нового кам'яного віку) енеоліту (мідно кам'яного віку), в яких знайдено коло 800 поховань. Серед них є великі могильники, які мають від 120 до 160 поховань.

Слід відзначити, що поряд з похованням померлих у великих могильниках за межею поселення ще довгий час, до епохи бронзи, практикувались поховання на майданах селищ і навіть у житлах. В цей час вже існувала віра в потойбічне життя не самої людини, а її душі. Це підтверджується обрядами поховання голів померлих, або, як вважають деякі вчені, черепів предків. Відповідно з цим обрядом ховали тільки голови померлих, а тіла закопували окремо, в іншому місці.

В деяких похованнях знайдені останки, або сліди багать, які свідчать про появу віри очищення за рахунок сили вогню. З часом ця віра набере широке поширення. При розкопках могильників було знайдено фігури тварин, велику кількість підвісок амулетів з кликів кабана, ведмедя, зубів оленя, лося та інших тварин, які свідчать про те, що в релігійних віруваннях стародавніх мисливців велике значення мав культ тварин, перш за все промислових – оленя, лося, ведмедя. Про це свідчать наскельні малюнки цих тварин. На Кам'яній Могилі коло Мелітополя знайдені наскельні малюнки, де зображені тварини, уражені списами і стрілами. В основі цих зобра-

жень – стародавня мисливська магія. Вона відображає процес полювання у мезолітичних і неолітичних племен, їхній спосіб життя.

Кінцева ціль цих обрядів – перетворити бажане в реальне, шляхом зображення вдалого полювання, забезпечити тим собі успіх під час майбутнього полювання. Тотемістичне уявлення, анімізм, магія всіх видів, культ тварин і культ предків – все це є основою в різних хронологічних пластах кам'яного віку, в психології первісної людини епохи збирального господарювання. Пережитки цих окремих вірувань добре прослідковуються у всіх цивілізованих народів (в тому числі у скіфів і у слов'ян) майже до ХХ століття, переплітаючись з потужним потоком інших уявлень народжених землеробною епохою. Так сліди вірувань і обрядів мисливської стародавньої епохи проявляються в пізньому фольклорі, в обрядах, народних костюмах в хороводних танцях, в дитячих іграх. На відміну від північних областей Європи і Азії, заселених мисливсько-рибальськими племенами, в південних областях, у результаті тісного зв'язку з стародавніми землеробними центрами, або під їх впливом, населення на Землі поступово переходить до виробничої форми господарювання – до землеробства і скотарства.

Археологічні дослідження свідчать про те, що ще в Х-ІХ тисячолітті до н.е. в Північній Месопотамії люди регулярно займалися збиранням диких злаків і були перші спроби приручення диких тварин. Процес становлення стародавнього виробничого господарювання – землеробства і скотарства – завершився в середині VII тисячоліття до н.е. Первісні землероби почали вирощувати пшеницю, ячмінь, сочевицю, розводили кіз, овець, корів, свиней. В кінці VII – початку VI – тисячоліття до н.е. починається розселення стародавніх землеробів і першопочаткових центрів на сусідні території і поширення їх на інші Близького і Переднього Сходу і за її межами

– в Середземномор'ї, на Балканському півострові і в Північній Європі. Одну з ведучих ролей у V тисячолітті до н. е. мав центр землеробства який належав племенам трипільської культури (або племенам культури Трипілля на території України).

Перехід до виробничої форми господарювання викликав корінні зміни як у мисленні по відношенню до природи, так і в складних релігійних уявленнях давніх землеробів і скотарів. Ці уявлення були безпосередньо пов'язані уже не з полюванням і рибальством, а з необхідністю розвитку землеробства та скотарства – родючістю землі, урожайністю полів, розведенням домашніх тварин. На ранніх етапах розвитку землеробства і тваринництва в складній системі ідеологічних уявлень давніх землеробів в той час ще зберігаються різні образи, які зв'язані з мисливським культом. Про це свідчать знахідки амулетів із кісток та зубів диких тварин, глиняні вироби у вигляді фігур тварин (ведмедя, оленя), а також наявність в асортименті глиняного посуду небесних оленів, небесних псів, змії – хоронительці, або вужа.

Поступово давні мисливські обряди і символи були істотно змінені і трансформувались в символи скотарства і в першу чергу у символи родючості. Археологічні дослідження дозволяють нам говорити про те, що основою релігій давніх землеробів являлись релігійні уявлення про культ родючості, божественне уявлення про сили природи, з якими зв'язана ціла система релігійно – магічних обрядів. З культом родючості зв'язані безліч жіночих статуеток, виготовлені з глини, кістки та каменю. Вони зустрічаються на всіх поселеннях давніх землеробів.

На жіночих статуетках зображені різні знаки – спіралі, змії, заштриховані трикутники, ромб з крапками, який символізував ідею жіночої родючості і засіяне поле, полярні кола і променисті зірки, зв'язані з космічною символікою. При виготовленні частини статуеток

з глини примішувалась мука і зерна злаків. Послідні інколи підмішувались в середину статуетки, що свідчить про прямий зв'язок з культом родючості.

Жіночі статуетки передають образ жіночого божества, широко поширений у всіх ранньоземлеробних племен і тісно зв'язаний з уявленням про велику богиню – матір, про матір – землю від якої залежить родючість. В поселеннях і в могилах землеробних племен були знайдені антропоморфні підвіски – амулети з глини, кістки та міді, на яких голова, плечі і стегна передані умовно, стилізовано. Вони певно, також символізують жіноче божество, ідею жіночої родючості. З родючою культурою також зв'язані глиняні і кам'яні скульптури домашніх тварин – бика, корови з повним вим'ям, цапа, свині, собаки. Виліплені голови цих тварин нерідко прикрашають глиняний посуд, а голови биків – і моделі саней. Піклування про розмноження домашніх тварин, напевно, зв'язане з обрядом культових поховань в житлових приміщеннях черепів домашніх тварин – бика (або його рогів), свині, собаки та інших. Зв'язок образу бика з культурою родючості, свідчить знахідка поселення трипільської культури глиняна статуетка у вигляді бика. При її виготовленні в глину були примішані зерна пшениці, так як в деяких глиняних жіночих статуетках.

Якщо жіночі статуетки були жіночими божествами, то бики були зв'язані з чоловічими божествами, які були покровителями ранніх землеробів. Це була священна пара, яка символізувала силу природи, її родючість. Витоки уявлень про божественну пару – жіночого божества і сонячного бика – ми знаходимо уже в раннеземлеробному поселенні VII-VI тисячоліть до н.е. Чатак – Гуюк в Малій Азії. Тут вперше зустрічається образ жіночого божества, сидячого на кріслі – троні. Відомо, що в пантеоні землеробних культів Стародавньої Месопотамії, Анатолії і Єгипту особливе місце займала подружня пара – бо-

жество в образі бика і богині родючості. Пізніше появились і інші боги: **Тот, Осіріс, Ізіда, Гор, Сет, Амон, Атон**, та інші, але найголовнішим був Бог сонця **Ра**.

У староеврейській релігії кінця II початку I тисячоліття до н.е., яка подібна до аграрних культів первісних людей, головним загальноплеменним богом вважався **Яхве** – владика грому, блискавки, що посилає на землю благодатний дощ. Він був зображений у виді бика, а його дружина **Астарта** (ассиро-вавилонська **Іштар**) сяяла на небі у вигляді місяця. Напрошується думка, що, можливо, це в енеоліті наряду з образом космічної матері виник культ землеробних богинь: богині землі – ріллі, землі – ниви.

Важливе місце в релігії ранніх землеробів займали різні форми магії. Вони вірили, що магічними засобами можна збільшити урожайність полів, стада домашніх тварин, викликати дощ, спасти людину від злих духів, хвороб і нещастя. Існували різного роду ритуали, магичні обряди, заклинання. Багата інформація про духовний світ трипільців відображена у орнаментах посуду. Відображені в орнаменті посуду місячні і сонячні знаки і найбільш поширений елемент орнаменту – бігуча спіраль, яка відображає безперервний біг сонця, постійного ходу часу. І ще такі орнаменти, що символізують проростання зерна, засівання поля, дощу, вказують на вірування у родючість полів. Жіночі символи в орнаменті кераміки у вигляді грудей і ромбів відображають віру трипільців у всемогутнє жіноче божество, яке посилає на землю небесну воду. Вода, дощ сприймалися як проява водяного божества. Культ обоготворення води знаходить своє вираження в складних ритуалах, які проводилися з допомогою глиняних ковшів з яких бралась жертвна волога та посуд в який вона вливалася. Для цього застосовувалися орнаментовані мисочки з зображенням змій, або вузів, антропоморфні глеки у формі птаха. В цих культу-

вих посудинах проявляється стремління єднання жіночого образу з образом змії – хоронительки або вужа.

Трьохчасткову побудову орнаментних композицій, ми знаходимо на багатьох видах трипільського глиняного посуду, і відображає трьохчасткову картину світу. У верхній частині скупчення води, а в середній – розміщувалось зображення сонця, місяця і краплинок дощу, в нижній – дерева, люди, тварини. Ці всі три горизонтальні розписи на посуді відображали поділ світу на верхнє небо з запасами води над ним, звичайне небо (середній ярус), по якому продовжує свій рух сонце, скрізь яке на землю (третьій ярус) падає дощ, зрошуючи на ній рослини. Відомо, що таке ж трьох-мірне ділення світу описано в стародавніх індоєвропейських текстах – гімнах Рігведи (приблизно середина II тисячоліття до н. е.) Це «Свах» – верхнє небо з запасами води «Бхувах» – це повітряний простір з зірками, сонцем, місяцем і «Бхут» – земля, ґрунт. При вивченні сюжетів розпису на глиняній посуді було звернута увага на незвичні зображення чоловічих і жіночих фігур, які мали на руках по три пальці. Зображення жіночих фігур знайдено на посуді на стоянці у селі Троян у Румунії, а чоловічих – в селі Ржевища на Київщині. Кожна фігура знаходиться в обрамленні у вигляді овала з гострими кінцями. У жіночих фігур навколо овала є орнамент з ромбоподібної меандри. На обох фігурах нанесені зверху і знизу полоси у вигляді борозни і насіння, тобто землі і насіння. Чоловічі трьохпалі фігури в овалі розміщені між потоками води.

На посуді з села Ржевища чоловіча фігура знизу і зверху обрамлена горизонтальними поясами з реалістичними зображеннями вужів. Відомо, що обрамлення у вигляді овалу з гострими кінцями дожило до середньовіччя, з яким обов'язково зображали «сина Божого Ісуса Христа». Можливо, це символ зв'язаний з органом дітородження. Було зроблено припущення, що на посуді з

жіночими фігурами, зображено народження богині землі, а чоловіче зображення відповідає народженню бога водяної стихії, подібному богу **Варуні** з індійської міфології – божеству океану неба. Тобто появились у ранніх землеробів перші спеціалізовані боги землі і води. Вони зображались на посуді у людській подобі, але тільки трьохпалі і з пташиними ногами.

Релігійні вірування ранніх землеробів найшли відображення і в поховальних обрядах. В ранній період розвитку землеробства (у племен лінійної кераміки) в общинах Європи, в тому числі і в Західній Україні, в багатьох випадках зберігався звичай посипати покійників охрою. В більш пізніх похованнях землеробних племен вона зустрічалась зрідка. Вважається, що поза поховання в скоцубленому положенні на боці – і наявність в могилі червоної фарби повторює форму ембріона в череві матері, і пов'язана з вірою в відродження, в те, що померлий може народитись повторно.

У стародавніх землеробів Месопотамії на початку V тисячоліття до н. е., а у Європі в кінці V тисячоліття до н.е. появилася новий обряд поховань – спалювання покійників, свідчить про зміну їхніх релігійних уявлень. Спалені кістки почали складати у глиняні глеки – урни, або завертали у тканину і ховали у могильній ямі, часто на площі поселення і навіть під підлогою будинків. У племен трипільської культури обряд спалення покійників появилася в другій половині IV тисячоліття до н.е. Вони ховали спалені кістки покійників на площі поселення, а також на ґрунтових могильниках за їх межами.

Звичай ховати мертвих на площі поселення не залежно від способу поховань (ексгумації чи кремації), зв'язаний з культом предків і підкреслював зв'язок покійника з колективом, общиною, сім'єю. Він був поширений на всій території ранньоземлеробних племен. Поява обряду кремації, напевно зв'язане з землеробною

ідеєю неба...зв'язок померлих людей з небом, куди піднімається дим поховальних багать.

Також могла існувати ще уява розщеплення, про тіло і труп, і душу, як дихання, яке відлітає з тіла на небо. З вірою у загробне життя і відродження, разом з померлим у могилу ставили глиняну посуду з їжею і напоями, знаряддя праці, зброю, прикраси, всі ці речі мали забезпечити померлого в потойбічному світі.

Ідеологічна уява і віра степових скотарсько - землеробних племен обумовлювались, перш за все їхнім способом життя і господарською діяльністю. Для степних племен було характерне багатобожжя і зв'язане з ним з різних культів – культ предків, сонця, вогню, відродження, родючості.

З переходом степових племен до виробничої форми господарювання в їхньому світосприйнятті появились істотні зміни, які були причиною появи в другій половині IV тисячоліття до н. е. нової форми поховань – спорудження курганів. З цього часу протягом декількох тисячоліть (до XIII ст. н.е.) кургани являлись однією із основних форм поховальних споруд степового, а пізніше – і лісостепового населення. Хоча піраміди – як поховальні споруди єгиптянами, використовувалися ще на пару тисяч років раніше.

Кургани являють собою округлі насипи різної висоти, під якими знаходились поховання. Але це не просто земляний насип, а складна архітектурна споруда з землі дерев'яних валків, каменю і дерева. Поява курганів з викладених каменів, або вертикально покладених кам'яних плит навколо них, вчені зв'язують з культом сонця, який утвердився у скотарство – землеробному населенню.

На думку відомого археолога Б.А.Рибакова, степний курган – це не просто насип, це модель видимого світу яку бачить людина. В культурі степних племен значне

місце займав культ предків. Крім поховань в скорченому положенні на спині чи на боку, практикувалось і поховання померлих на спині у витягнутому положенні, тобто в позі сплячої людини. В залежності від місцевих традицій покійників ховали під курганом обладнаних в ґрунтових могильних ямах, які зверху перекривали кам'яними плитами, або дерев'яним накатом, а також в дерев'яних і кам'яних ящиках, опущених в ґрунтові ями (кінець IV-III тисячоліття до н.е.). Стіни ящиків розписували фарбою, чорною іноді жовтою і білою фарбою у вигляді трикутників, ромбів, квадратів, кіл, ялинки, смуг.

Слід відмітити, що у всіх племен при створенні поховальних споруд існувала ідея житлового приміщення, дому. Бо всі поховальні споруди ніколи не засипали землею. Після поховання померлого і спорудження кургану вони залишалися в середині порожніми. Напевно і розпис дерев'яних і кам'яних ящиків імітували розпис на стінах житла.

Первісні землеробні племена вірили у потойбічне життя і безсмертя душі. У них було релігійне уявлення про смерть як продовження життя в другому світі. Тому в могили ставили всі потрібні речі для життя і навіть їжу. Кількість речей в могилах залежала від існуючого у племен ритуалу і від соціального рівня померлого в общині. Від останнього залежали і розміри курганів.

Ведучи роль скотарства в господарстві степних племен з появою у них культів домашніх тварин – бика, вівці, коня – зв'язаних напевно, з культом родючості з бажанням збільшити стадо. Священною вважалась та тварина, яка займала домінуюче становище в господарстві. У стародавніх слов'ян, скіфів і трипільців існував культ бика, про що свідчать наскальні малюнки Кам'яної Могили. В деяких племенах це могла бути вівця.

З середини II тисячоліття до н.е., з початку широко використовували коня як гужову тварину для верхової

їзди, по всій території степів розповсюдився культ коня. Є припущення, що культ коня зародився в степах Європи ще в епоху енеоліту (на початку III тисячоліття до н.е.). Так на поселенні Деріїв, що на Дніпрі (середньостоговська культура) досліджено ритуальне захоронення коня. В епоху бронзи ритуальне поховання голів і кісток, ніг коней зустрічається вже у багатьох похованнях степних племен. При розкопках кістки коней завжди знаходять поряд з могилою або в кургані над могильною ямою. В міфології індонезійських племен образу коня приділяється велика увага. Він прирівнюється до сонця. Але в поховальному ритуалі йому відводиться роль посередника між світом живих і царством предків. Подальший розвиток культ коня отримав в I тисячолітті до н.е.

Велику роль в поховальних обрядах відігравав вогонь. На площадці для поховання і спорудження кургану розкладались багаття з єдиною ціллю очистити місце поховання. Тільки після того виконувалась могильна яма, дно якої посипали ще розжареним попелом. Після поховання проводився поминальний обряд. Спочатку біля могильної ями розкладали багаття і проводились поминки з вживанням м'яса тварин. Потім, після спорудження частини кургану, цей обряд повторювався. При розкопках курганів добре висліджується останки таких багать, кістки тварин, цілий глиняний посуд або їхні черепки.

В орнаменті кераміки лісових племен епохи бронзи (перша половина II тисячоліття до н.е.) з'явилися глиняні глеки з орнаментом на зовнішній стороні дна у вигляді сонячних знаків, тобто сонце відображалось на невидимій площині. Напевно племена, малювали на глиняній посуді підземне сонце, уже змінивши уявлення про побудову світу, який став для них чотириярусним. До трьох попередніх ярусів племена трипільської культури добавили четвертий – підземний світ, куди у вечері

заходить сонце, де продовжує свій невидимий шлях під землею, а зранку знову виходить на сході.

Ідея підземного сонця – один з елементів геоцентричної системи. Вона зародилась в першій половині II тисячоліття до н.е. і судячи по етнографічних даних, існувала в народів до кінця XIX століття. Геоцентрична теорія Коперника, упровадила геоцентричну ідею, яка довгий час залишалася чисто науковою і в свідомість народних мас не проникала.

У племен епохи бронзи існував також культ вогню. Перед запаленням багаття на його місці, або коло нього, в яму заривали мініатюрні глиняні глечики, зерно – терки, прядки й інші предмети, а також кістки тварин (бика, собаки). Культові церемонії проводились також і в спеціально збудованих культових спорудах – святилищах. Два з них було знайдено археологами в селищі Пустинка на Дніпрі в Черкаській області. В середині кожного святилища було по два відкриті вогнища і в різних місцях б'ямок з кальцинованими кістками і попелом (від спаленої соломи). Хоча кальциновані кістки були подрібнені, в деяких ямках все ж були знайдені кістки і зуби великої і малої рогатої худоби, що свідчить про те, що в святилищі проводився обряд, зв'язаний з культом домашніх тварин і культом родючості.

Як правило, для спорудження святилищ вибирались підвищення серед боліт, вершини на берегах рік і озер, які займали особливе розташування на місцевості. Виділялась ціла група культових споруд, в яких обов'язково ураховувалась можливість відмінного споглядання не тільки того, що робиться на землі, а і на небі. Основні функції святилищ відомий дослідник М.Гусаков пояснює в двох площинах. В першу чергу це щоденна практика: ведення календаря, зміна сезонів, року, місяця, дня; відправлення обрядів – молебнів, ворожінь, жертвоприношення; опрeдeлення строків колективних

свят – врожаю, моління про дощ, вдалого полювання і так далі. Крім того святилище використовувалось і в сакральній сфері (проведення поховально – поминальних обрядів). Первісні культу, обряди були направлені перш за все на боротьбу з стихійними силами природи і на забезпечення в суспільствах із збиральним способом господарювання вдалого полювання, а в суспільствах з виробничими формами – для забезпечення родючості землі і розмноженню свійських тварин. При цьому слід відмітити характерну закономірність релігійних вірувань первісних людей – багатообразне вірування і уявлення, яке поступово оформлялось в релігійно – міфологічні системи різних племен і народів.

1.3. Релігії рабовласницьких міст-держав.

Відомо, що зародки релігії виникли при первісному ладі із найтемніших уявлень людей про свою власну і навколишню природу. Страх перед силами природи, придуманий розумом на основі припущень і видумок, і дозволений державою, називається релігією.

Стародавні ранньокласові общини і держави з'явилися в долинах Тигра, Євфрату і Нілу в кінці IV – початку III тисячоліття до н.е. З виникненням і розвитком класового суспільства все більше укріплялась влада: царів, фараонів, королів і правителів держав, як апарат насильства і підкорення своїх народів, чи чужих завойованих країн світу. В релігійних віруваннях того часу панував політеїзм – багатобожжя. В основі його було релігійне уявлення попереднього періоду – ранньоземлеробних общин з культом божества плодороддя, домашніх тварин, а також обоження тварин, чи навіть сил природи і т.д. В образах богів відображались різні стихії, небесні світила, деякі уявлення господарського і сус-

пільного життя. У стародавніх столицях Єгипту – Мемфісі і Геліополі – поклонялись священним бикам **Алісу** і **Мнєвісу**. Образ священного бика далі злився з образом обоготворення Фараона, наділеного божественною силою,

Бог творчої сили **Хнум** зображений у вигляді барана, а в Мендесі і Гермополі поклонялись священному **козлу**. В різних областях Єгипту поклонялись священним **Левам** і **Левицям**, особливо поширений був культ левоголової богині **Сохнет**. В релігії народів Месопотамії також довгий час зберігалися елементи давніх тотемістичних традицій. Боги зображувалися з головами тварин, або птахів. З виникненням централізованих держав створюється пантеон божеств, які об'єднали місцеві культури і божества. Виникло уявлення про єдиного верхнього Бога. В Древньому Єгипті одним із головних став бог **Ра**, який був зв'язаний з культом сонця. Поступово з ним злився культ **Гора**, якого зображували з головою сокола, кровителя царської влади, або у виді сонячного диска з крилами птаха. Також у Єгипті були популярні боги: **Тет, Осіріс, Ізіда, Сет, Атон, Амон** та інші.

Дуже яскраво політеїзм проявився в стародавній релігії Месопотамії. Такий політеїзм називається шумерським. Згідно шумерської міфології порядок вшанування богів бере початок від богині первісного океану **Намму**, яка зробила першу пару богів – бога неба **Ана** і богиню землі **Ки**. Від них появились інші боги. По вірі шумерів, всі сили природи були розподілені між богами і знаходилися у їхньому підпорядкуванні. Очоловав їх бог **Елліль**, який вважався головним серед богів. **Ан, Елліль** і **Енні** (колишній ототожнювач води) складали верхню тріаду богів. Широко був поширений культ богів плодороддя, представлений божественною парою: **Інаною** – богинею кохання і плодороддя, яка уособлювала планету **Венеру** з її чоловіком – юним божествен-

ним пастухом **Думузі**. Велике значення в релігійному віруванні шумерів займали уявлення про підземний світ, правителем якого була богиня смерті **Ерешкигаль**. Її чоловіком був бог війни **Нергал**.

Саме ті язичницькі народи перших міст держав; Акадської, Шумеро-Акадської, Вавилонської і Ассирійської, які існували на території стародавньої Месопотамії в IX-VII ст. до н.е., багато запозичили з культури і релігії стародавніх шумерів. Акадський бог **Ану** був прирівняний до шумерського бога **Ан**, Еа – до **Енки**, Іштар – до **Інанна**. Верховним богом в вавилонському пантеоні – **Мадрук** син **Еа**, був богом грози (бурі), символом планети **Юпітер** і покровителем Вавилона. В ассирійському пантеоні головна роль серед богів належала богу війни **Ашшуру**.

Релігійними центрами були храми, які являли собою складні комплекси монументальної архітектури, з багаточисельними жрицями і жрецькими різних рангів і категорій. Багато храмів було збудовано в Єгипті при фараоні Рамзесі II (1301 – 1235 р. до н. е.). Серед яких – храм Амона в Фивах, руїни якого існують і сьогодні.

Храми володіли незчисленними багатствами і цінностями, безмежними землями і багатьма рабами. Жреці відігравали значну роль в житті країни, в укріпленні царської влади і обоготворенні царів, фараонів, правителів – приписуючи їм божественне походження, і деколи навіть деякі фараони і царі були головними жрецькими. Жреці і служителі культу монополізували духовне життя суспільства і ревно охороняли своє панування. Храми являлися також центром поширення освіти, науки, культури і медицини. Тут удосконалювались письменність, складалися списки богів, записувалися міфи, складалися поеми в тому числі і про створення світу, і про знищення людей. «Епос про Гільгамеша» – один з кращих творів давньої месопотамської літератури; – гімн

богам і обоготворення царів, а також різні релігійно – магічні тексти, зв’язані релігійно – магічними текстами із заупокійними ритуалами.

Велику роль в суспільстві відігравали храмові свята, особливо свято Нового року, яке співпадало з початком землеробних робіт, а також в честь богів умираючої і воскресаючої природи (бога **Осіріса** в Єгипті і бога **Дузуму** в Месопотамії), яке святкували два рази в рік – в день літнього і зимового протистояння.

В Стародавній Месопотамії і Древньому Єгипті релігія служила укріпленню авторитету царя фараона (правителя) і всього апарату панівної влади, являлась могутнім знаряддям підкорення народних мас. Класова направленість релігійних систем ранньокласового суспільства дуже яскраво проявлялося в культурі обожнення царя, в руках якого була зосереджена необмежена влада, що згідно релігійних уявлень того часу, була передана йому безпосередньо Богом. Тому цареві повинні користись як земному Богу. В Єгипті обоготворення фараона найшло своє яскраве вираження в будівництві індивідуальних царських гробниць – пірамід. В Стародавній Месопотамії в честь царів споруджувались храми, відбувались жертвоприношення.

На зміну раннім рабовласницьким державам Стародавнього Сходу, в яких рабство розвивалось в рамках єдиної рабовласницької форми, і було попереднім етапом, прийшло класичне античне рабство. Структура античних держав визначалася в першу чергу існуванням в них рабовласницького способу виробництва. Античне рабство зробило можливим у великому масштабі розподілити працю між землеробством і промисловістю. Таким чином створились умови для розквіту культури стародавнього світу – для грецької класичної культури. Без рабства не було б і грецької держави, грецького мистецтва і грецької науки; без рабства не було б і Римської

імперії; не було б і теперішньої Європи. Нам треба ніколи не забути, що всі наші економічні, політичні і інтелектуальні досягнення мають своє надбання від попереднього ладу, в якому рабство було необхідним і загально прийнятним. В цьому випадку ми вправі стверджувати: без античного рабства не було би сучасного соціалізму.

Стародавні греки, як інші стародавні народи в ранній період своєї історії поклонялись перед стихійними силами природи, які здавались їм надприродними істотами. У них також існував культ предків і плодороддя, фетеїзм і забобони первісної епохи. Але стародавні греки досить рано перейшли до антропоморфізму.

При археологічних розкопках палаців в Мікенах і Пілосі були знайдені глиняні таблички з лінійним письмом. Їхнє розшифрування встановило, що початок давньогрецької міфології треба шукати в крито - мікенській культурі (XI ст. до н.е.). В них вже зустрічається нагадування про богів, відомих потім в складі богів Олімпу – **Посейдона, Гермеса, Діоніса, Гери, Артеміди** і так далі, усіх богів 75 і серед них найсильніший, і найголовнішим **Зевс**.

За уявленням стародавніх греків спочатку був **Хаос**, а потім із якого виник Світ і безсмертні боги. Із Хаосу також утворилася богиня Землі – **Гея** і підземний Світ – **Тартар**. Потім народилась могутня сила, все оживляюча Любов – **Ерос**, вічний Морок – **Ереб** і темна Ніч – **Нюкта**. А від ночі і мороку утворилося Світло – **Ефір** і світлий День – **Гемера**. Земля – Гея народила сина **Урана** – бога неба. Від Урана і Геї родився титан **Кронос**, який скинув свого батька. Від Кроноса пішли молодші боги: **Аїд, Посейдон, Гестія, Деметра, Гера, Зевс**.

Молодші боги, на чолі з Зевсом, скинули панування старих богів – титанів і стали управляти світом. Головним богом, батьком богів і людей, став **Зевс** – бог громовержець, наймогутніший і найвищий серед богів. Його дружиною стала богиня **Гера** – цариця богів і

людей, покровительниця шлюбів. Посейдон вважався богом моря, **Деметра** була богинею плодороддя, **Гестія** – богинею домашнього вогнища, **Аїд** – богом підземного світу і так далі.

У Зевса було багато дітей – богів. Найбільш шановані серед них: **Афіна** – богиня мудрості і війни, **Аполлон** – бог світла і мистецтва, **Артеміда** – богиня мисливства, **Герест** – бог коваль. Богиня краси і кохання **Афродіта**. Особливо шанований бог виноградарства і виноробства **Діоніс**. В його честь проводились свята – Діонісії.

В Греції шанувались і напівбоги – герої, народжені від шлюбів богів і людей. Особливо шанували Геракла, який уособлював людське божество, добру силу яка боролася зі злом і перемагала його. Стародавні греки розмістили своїх богів на горі Олімп, єдиній сніжній вершині, розміщеній на кордоні Фессалії і Македонії, а в класичній Греції і всі вважали, що боги знаходяться на небесному Олімпі.

В Греції всі стародавні боги були у всьому подібними до людей, спілкувались з простими смертними, допомагали своїм улюбленим і вибраним. Греки наділили своїх богів красою і на відміну від людей, безсмертям і вічною молодістю. Боги не мали меж виконання своїх бажань. Однак вони не були всесильні. Вище богів була **Доля – Мойра** – передбачення якої змінити ніхто з них не міг. В міфології стародавніх греків життя богів і героїв насичені подвигами, перемогами і стражданнями і їхні долі були подібні до людських.

В честь богів будувались храми, споруджувались жертівники, проводились культові обряди і свята, під час яких проводились змагання (музичні, гімнастичні, поетичні і інші). Культові обряди проводили жреці, які відігравала значну роль в житті суспільства.

Храми були зразком грецької архітектури. Найзнаменитіший з них, що зберігся до нашого часу в Афін-

ському акрополі храм Парфенон, присвячений богині **Афіні** і **Ерехтейон**. В них стояли скульптури богів, виконані видатними грецькими скульптурами. І тільки деякі з творінь дійшли до нашого часу в римських копіях. Бо оригінали були знищені, а храми розграбовані в XI ст. н.е. під час численних походів варварів, а пізніше у 1460 році при завоюванні Візантії турками - османами.

В стародавній Греції кожне місто – поліс мав свого бога – покровителя. Так, покровителькою афінського поліса була богиня **Афіна**, покровителем Коринфа бог **Аполлон** і т. д. З IV ст. до н.е. починається занепад полісів, почалася криза полісної релігії, і це виразилось у зміні уявлень про богів. Повсюди жрецькими нав'язувались офіційні культу елліністичних царів і цариць, відбувалось їх обоготворення. Серед греків появився малоазійський культ Великої Матері – **Кібели**, а також вавилонські, сирійські, єгипетські культу. І широко поширилось поклоніння греко – єгипетському богу **Сарапису** і його дружині **Ісиді**. Всі ці культу носили риси синкретизму і мали містичний характер. Широко поширились в цей час і нові абстрактні божества: справедливість, доля, успіх. Серед них особливо популярною була богиня долі – **Тюхе**, яка гралася з людьми.

В другій половині VII ст. до н.е. почалось колонізація північного побережжя Чорного моря. І в античних містах – державах Північного- Причорномор'я почали поклонялись **Зевсу**, **Аполлону**, **Афіні**, **Артеміді**, а також **Гераклу**. Особливо шанували божества пов'язані з землеробством і родючістю : **Деметра**, **Персефона**, **Діоніса**.

На початку першої половини нашого віку на материковій Греції і Римі, в релігійних уявленнях населення античних міст держав Північного -Причорномор'я почалися значні зміни. Зменшилась роль грецьких богів. Повністю зникають культу Аполлона Делфінія і Аполлона Лікаря. Посилилась роль місцевих культів, відбувається

синкретизація і універсалізація божеств. Вплив Римської провінціальної культури привело до поширення багатьох не грецьких божеств – римських, фракійських, богів греко – римського світу, Сходу, Єгипту (**Сераписа, Тота, Ізиди, Анубіса** і інших). Відслідковуються елементи пізньоскіфських і сарматських культів родючості.

Греко – рабовласницькі міста – держави Північного – Причорномор'я, знаходилися в тісному зв'язку з містами Греції, досягли значних успіхів у економіці і культурі. Вони здійснили великий вплив для розвитку місцевого населення – скіфів, фракійців, тавр'їв, сарматів, аріїв та інших племен. У VII ст. до н.е. в містах Східної Європи проживали скіфи, які з VI ст. до н.е. були сусідами греків і знаходились з ними у тісному зв'язку.

Стародавній грецький історик Геродот, відвідавши коло 450 року до н.е. Ольвію (на березі Дніпровсько – Бузького лиману), зібрав цінні відомості про племена скіфів їх поселення, спосіб життя та звичаї. Ці дані, доповнені іншими античними авторами, в багатьох випадках підтверджуються археологічними дослідженнями городищ і безліч курганів з похованнями як простих скіфів, так і скіфської знаті.

Найбільшої могутності Скіфія досягла в кінці V-IV ст. до н.е. І від Геродота ми знаєм, що головною богинею скіфів була **Табиті** (грецька Гестія) – богиня домашнього вогнища. До пантеону також входив: **Папай** (подібному до грецького Зевса) – повелитель неба, його дружина **Апи** (грецька Гея) – богиня землі, прародич скіфів **Гойтосир** (грецький Аполлон) – бог сонця, **Фагімасад** (грецький Посейдон) – бог водяної стихії і покровитель конярства **Аргинпаса** (грецька Афродита) – богиня родючості. Серед скіфських богів і **Таргітай** (близький до Геракла) – бог – родоначальник скіфів, герой легенди, в якій розповідається про походження скіфського народу. Антропоморфні зображення Папая, Апи, Артеміди, Тар-

гіная, є на золотих бляхах і бронзових поверхнях скіфів знайдених у похованнях. Символами бога **Гойтосира** являлось зображення орла, оленя, коня, сонячного знаку.

Храмів у скіфів не було. В жертву богам вони приносили домашніх тварин, частіше коней. Тільки в честь скіфського бога війни (у Геродота він називаний по – грецьки **Арес**, деколи в історичній археологічній літературі його називають **Арій**) в кожному домі по окруженості споруджувались спеціальні святилища, подібні до великих курганів з хмизу з площадкою зверху, на якій встановлювались древні залізні мечі. Богу війни приносили в жертву тварин і людей – кожного сотого з числа військовополених. Щороку в його честь проводились свята, на яких виконувались танці і проводились змагання (боротьба, стрільба з лука), сцени з яких зображені на золотих бляхах.

Скіфи також проводили обряди і магичні ритуали зв'язані з землеробством і культом родючості. Свята і обряди проводили жреці, які займали у скіфській громаді дуже високе становище. Функції жреців виконували також царі, представники аристократії. Загальнопризнаним було свято в честь золотих «священних дарів» плуга, сокири і чаші, які нібито упали з неба на скіфську землю. Ці священні золоті предмети скіфські царі добре охороняли і шанували. Свято було призначене на весну, коли природа оживає, коли відбувся шлюб бога Папая і богині Апі. Під час святкування приносили богам жертви і проводили обряди, щоб забезпечити благополуччя всьому скіфському народу.

Скіфи вірили і в потойбічне життя, яке вважалося їм як продовження і повторення земного життя. З розповіді Геродота, коли скіфський цар помирав, його тіло бальзамували і на возі возили від одного племені до іншого. Всі скіфи, зустрічали покійного, стригли волосся, робили надріз на руці, роздряпували чоло і носа і про-

тикали ліву руку стрілами. Потім процесія поверталась до царської могили. Тіло царя опускали в могилу, по дві сторони втикали в землю списи, а зверху настеляли дошки і зверху покривали комишевим настилом. Поряд коло тіла царя ставили, перед тим умертвивши, одну із наложниць, вино, черпала, кухара, конюха, охоронця, вісника, коней, первістків інших тварин, а також велику кількість інших предметів і зброї. Після всього все це засипали землею, причому старались зробити насип якомога більший.

Через рік серед слуг покійного царя вибирали 50 молодих чоловіків і умертвляли їх через удушення. Мертвих юнаків садовили на 50 найкращих коней, яких закріпляли в дерев'яних стійлах. Поставивши навколо могили таких вершників, скіфи покидали курган. А коли помирали інші скіфи, то близькі родичі клали тіло на віз і возили 40 днів по всій окрузі. Всі приймали покійника і організовували поминки, причому покійнику також давали ті ж самі їства, що і іншим. Через 40 днів покійника хоронили і насипали курган.

Після IV ст. до н.е. скорочується територія скіфів за рахунок племен Криму і Нижнього Подністров'я, посилюється вплив грецької культури на скіфів. Скіфія отримує почитання грецьких богів. Пізніше релігія набула синкретичний характер. Обоготворення вождів, культ племенного бога – воїна, освячення з появою приватної власності, рабства, виділення професійних жреців – всі риси рельєфно проявляються і закріплюються в ідеологічних уявленнях ранньокласових, а в подальшому класичних рабовласницьких державах.

За формою правління міста-держави були рабовласницькими монархіями на чолі з царем. Його влада була спадковою і необмеженою. Йому належала законодавча, виконавча, військова, судова влада, а іноді цар виконував і функції жреців. Деколи цар спирався на царську

раду, а іноді важливі рішення приймалися народними зборами. І це вже були перші зародки демократії і права і грецької культури.

1.4. Дохристиянські вірування Східних слов'ян.

Приблизно з III століття, коли християнська віра стала ширитись у південно – східних володіннях Римської імперії, на східному та північному узбережжі Чорного і Азовського моря, наші предки слов'яни (словени) пробивались теж туди – до сонця, до моря, до цивілізації.

Перед тим вони проживали на півночі, у краях горішнього Дніпра, в сусідстві племен: фінських, литовських та германських. Наші предки (племена) своєю мовою входили до Індоевропейської родини. Ця родина належала, до мандрівних непосидючих, неспокійних рас, що були фундаментом людства і їх рід завдячує своєю культурою і цивілізацією. Ці раси часто міняли свої оселі, входили в етичність з найдавнішими расами й культурами, дуже легко пристосовувались до різних фізичних і економічних обставин, зручно переймали культурні й цивілізаційні побути від культурніших народів і так само легко наділяли своїми знаннями менш цивілізовані народи, що приймали їх мову, зливались з ними без останку. Фізична неоднотайність індоевропейських племен, а в тім і інших, залишалась показником такого впливу різних рас до індоевропейської родини. В її мові і культурі знаходимо з одного боку, перші спільні прикмети, що лишились як наслідок колишньої мовної та культурної однотайності цієї родини, а з другого боку різні подібності з іншими культурами, наприклад з найкраще нам відомими старим побутом німецьким і месопотамським. І це ми бачимо у міфології, релігії та словесності нашого народу. В них знаходимо багато такого, що оче-

видно належить до спільних поглядів індоєвропейської родини. Воно знаходить подібність у міфології германських і литовських народів – з одного боку, і в віруваннях ірландських та індійських з іншого боку. До таких подібностей належить образ неба – то ясно гідного, то грізного, в гromі і блискавці як найвищої світової сили пана і владики всього суцього; або святе первісне дерево життя, оспіване в українських колядках на якому живуть птахи, що творять світ і від нього походять усі користі, якими живе людське господарство. Наш варений **мед**, цей чудовий животворний слабоалкогольний напій, що відповідає індійському напою **сом** і який під впливом різних чорноморсько-дунайських вражень переходить у образ вина. Вогонь і вода як могутні святи-тели й чистителі життя якими благословляється і охороняється від впливів злих сил усяка дія – чи при весіллі чи на початку нового року, чи при похованні небіжчика і т.д. і т.п.

Погляди на природу і релігійні уявлення того часу характеризуються магічним способом думання. Природні і космічні сили не уявлялись людині ще, у виразно-індивідуальних утіленнях. Уява не йшла поза поетичні образи певних природніх явищ з незначними початками антропоморфізму (уявлення в людських образах), таких як сонце, вітер, мороз, вогонь, дощ, урожай, тощо. За допомогою певних молитов, заклинань, обрядів та маніпуляцій: вогнем запаленим приписаним способом, водою, зачерпнутою з певними словами і обрядовими рослинами, зібраними з заклинаннями, ритуальними стравами тощо – людина вважала можливим впливати на ці сили природи, диктувати врожаєві, приплодові своєї родини, полюванню на звірів і т.д. У великому ужитку були, як необхідні способи скріплення таких магічних засобів, а зокрема танці і походи, супроводжені магічними викликами й приспіваними.

Був досить розвинутий культ померлих предків, яких було поховано з різних обставин, і щоб запобігти їх небезпечним магічним силам, під час усіляких річних свят та трапез їх погощено й годовано святковими стравами. Подібну увагу й пошану наші пращури приділяли різним таємничим істотам, що перебували в лісах, скелях, джерелах, будинках (ці хатні істоти поєднувалися, очевидно з образами духів предків). І ці істоти, так вважалося, відплачували за пошану – поміччу, добротою і ласкою.

Все це – примітивні форми релігійного думання, які повторюються і в інших індоєвропейських народів, як західних (греків, римлян, кельтів і германців), так і східних (іранців, індонезійців), в їх водних, лісових і спільних духах, в арійських «пітарах» – предках тощо.

Українське слов'янське переселення на південь було наслідком двох чинників. З одного боку, розмноження людності, якій стало тісно у північних лісах та стихійний потяг до теплішого й багатшого півдня. З другого боку, це переселення стояло в зв'язку з рухом на південь німецьких племен, а саме народів східно-германської, готської групи, що проживали в сусідстві слов'янських народів над Віслою і які в II ст. по Христу у зв'язку з загальним розселенням германських племен почали рухатися на південь, до тепла у напрямок Чорного моря.

Це переселення було дійсно, великою епохою в культурному розвитку слов'янських племен вони присунулись ближче до тієї середземноморської культури, від якої досі до них долітали тільки далекі відгомони. Тут безпосередньо стикнулися з культурою грецькою, та романізованою людністю чорноморського побережжя і балканських країн.

У VI ст. по Христу грецький історик Прокопій цікавився словенами і антами і дає такий висновок їх релігійних поглядів: «Жертвують йому корів та всяку іншу жертву. Якоїсь фатальної долі, яка б мала силу над людь-

ми, вони не визнають: коли хтось бачить перед собою видну смерть – у хворобі чи на війні, вони обіцяють за своє життя богові жертву, якщо не загинуть, і якщо спасались жертвують обіцяне, думаючи, що тією жертвою врятували собі життя. Шанують річки, русалок та деяких інших божеств жертвують їм усячину, із тих жертв ворожать собі». В їх світогляді переважають магичні ідеї: чогось фатального, непохитного не уявляли собі, як поганські греки, але за поміччю жертв, вважали можливим впливати на будь – яке явище. Зокрема було поширене ритуальне споживання худоби. Словени і анти писав Прокопій ворожать із «жертв», тобто з різної поживи, яку вони з певною магичною процедурою споживали для тих таємних сил, що наповнюють навколишній світ.

Звістки пізніших грецьких і арабських письменників з кінця IX та з X ст. мають ті самі відгуки, що їх при бажанні можна прикласти і до українців (русинів) і до варягів, яких тоді було багато в русько – українських дружинах Стародавньої Руси. Про Русь вони розповідали, що вона ніколи не піддається ворогом, а в останній біді сама себе добиває, бо вірить, що хто був невірником на цьому світі, буде ним і по смерті, писав грек Лев Діакон. Араб Ібн - Фадлан, описує похорон багатого руського купця, оповідає, що разом з ним спалено одну з його невірниць, яка у передсмертному екстазі казала, що бачить небіжчика свого пана, в гарнім зеленім саді (раю) і що він кличе її до себе і т.д.

В літописнім оповіданні про панування Володимира Великого в Києві перед хрещенням «русичів» – які увірували у своїх старих богів і були відомі тодішньому літописцеві як боги: **Перун, Хорс, Дажбог і Стрибог** та інші. Ці імена також неодноразово перечислюються і згадуються у подіях боротьби князя Володимира проти поганства. Крім того, у всіх цих літописах згадуються релігійні трапези «законні» на честь **Рода і Рожениць**

є там і молитви вогнем, якого звать **Сварожичем** і т.п.

Одним із пізніх літописців з XII ст., наводить міфологічний грецький уривок про Гефеста і його сина Геліоса, пояснює в них предків Гефестові відповідають Сварог, а Гелосові (Сонцеві) – Дажбог. «Слово о полку Ігоревім» називає Сонце «Великим Хорсом», вітри – «Стрибоговими внуками» свій руський народ – «Дажбогові», а його ворогів половців – «бісовими дітьми». На підставі цих вказівок деякі дослідники укладають староруську міфологічну систему, як український Олімп, подібний до грецького або германського.

Своїх богів наші предки уявляли в формі ідолів у людській подобі: наприклад літописець каже, що великий князь Володимир Великий поставив у Києві дерев'яного ідола **Перуна** зі срібною головою із золотими вусами, згаданий Ібн – Фадлан оповідає, що руські купці молились дерев'яним ідолам з вирізьбленими лицями, подібними до людських.

Про богослужіння грецький історик X ст. оповідає, що київські купці, перетинавши дніпровські пороги, переважно жертвували на острові Хортиці під великим і особливо поважним дубом живих птахів, хліб м'ясо, і хто що мав. На рахунок птиць кидали жереби чи їх зарізати, чи пустити живими.

Одну з цікавих дохристиянських споруд було досліджено в урочищі в Перин біля Новгород, це святилище Перуна. Як вважає археолог Седов, який проводив тут дослідження – це було місце не рядове, а центральне святилище літописних новгородських слов'ян. Центральна частина святилища складала припідняту на горизонтальною поверхнею площадку у виді кола діаметром 21м., яку опоясував кільцевий рів шириною до 7 м. В центрі кола виявлена яма від стовпа. Тут і стояла статуя Перуна, яка як говорить літопис у 988 році була зрубана і скинута в річку Волхів.

Перед ідолом знаходиться жертovníк – коло, викладене з каменів. Рів, який опоясував цю круглу площадку представляв собою в плані не просте коло, а фігуру у вигляді велетенської квітки з вісьмома пелюстками. Таку форму надавали йому вісім дугоподібних виступів, розміщених симетрично. В кожному такому виступі на дні рову під час святкувань, розпалювали ритуальний вогонь; а в одному з них обернений до Волхива, судячи по кількості попелу і пропаленості землі, вогонь горів постійно. В плануванні святилища можна побачити геометризоване зображення квітки, присвячену Перуну (відомо, що «русини» – слов'яни в дохристиянському часі любили підносити своєму богу – громовержцю, квіткові рослини).

Археологом В. Хвойною було знайдено і вивчено святилище на території міста Києва. Датуюється VIII–X ст. Воно розміщено у самому центрі княжого двору і, можливо, перед ним клялись і проводили жертвоприношення князі Олег, Ігор, Святослав.

Пізніше, у 980 р., князь Володимир побудував нове святилище за межами міста. І саме це святилище, як вважають археологи Толочко і Боровський, віднайдене під час розкопок у Києві по вулиці Володимирській під будинком №3. Споруда мала шість виступів у вигляді пелюстків квітки (таку як у вищезгаданому святилищі Перуна під Новгородом). Не виключено, що шість відмічених пелюсток могли слугувати п'єдесталами для ідолів шести слов'янських богів, які входили в пантеон створений князем Володимиром Святославовичем (**Перун, Хорс, Дажбог, Стрибог, Смерagl, Мокош**).

Святилища будувались не тільки у великих містах яким був Київ і Новгород, а коло невеликих поселень, жителі яких використовували культове місце для щоденної молитви. Одне з таких було знайдено на території літописного племені радимичів у селі Ходосовичі – Житомирської обл.

Одним із найбільш яскравих пам'ятників цієї групи являється ідол, знайдений коло міста Гусятин у водах протоки Дністра, річки Збруч. Ідол представляв собою високий дубовий стовп, на кожній із чотирьох сторін якого були серії зображень. Манера зображення схематична, виділялись тільки основні деталі.

Існує думка, що три горизонтальні яруси зображення цього стовпа поширене ділення всесвіту на небо – світ богів, землю, заселену людьми, де перебувають ті, хто тримає на собі Землю. Таке трьохчленне ділення світу в науці отримало назву теорія світового дерева.

На горі кожної із чотирьох сторін стовпа зображені фігури чотирьох божеств, завершені одною загальною шапкою. На головній лицьовій стороні розміщено жіноче божество з рогом тура у правій руці. Це, як стверджують вчені, – богиня плодороддя з рогом достатку. По ліву руку від неї – інше жіноче божество з обручкою на правій руці. На задній стороні стовпа – знаходиться зображення чоловічого божества без атрибутів. Всі фігури мають відповідні пози, і підтверджують неземне походження. У середньому поясі розміщені передуючі фігури чоловіків і жінок. Це, як стверджують вчені, земля з хороводом взявшись за руки людей. Нижній ярус – три фігури вусатих чоловіків. Це підземні боги. Вищеописане трьохярусна будова світу була поширена у багатьох стародавніх народів. Єдина шапка чотирьох небесних божеств, на думку академіка Рибаківа, відображає ідею вищого Бога (Роду).

Крім ідолів-богів слов'яни поклонялись деревам, камінням і т. д. Так у багатьох племен священним деревом вважався дуб, культ якого тісно пов'язаний з обожненням Перуна. Два рази – з Дніпра і Десни були підняті стовпи дубів, які були підмиті в давнину течією. Ці дерева колись були об'єктами культового поклоніння: в стволи знайдених дубів були вбиті відповідно 9 і

4 клики кабана з загостренням назовні. Напевно дерева з кликами відігравали ту ж роль, що і дуб на острові Хортиця, про який Константин Багрянородний згадує у своїй праці «Об управлениии империей»: На цьому острові вони русичі проводили свої жертвоприносини, так як там стояв велетенський дуб: приносять в жертву живих півнів, втикають вони стріли колом, а інші кладуть також кусочки хліба, м'яса, або хто що має кожен, так повеліває їхній звичай».

Необхідно відмітити, що на дохристиянські вірування наклала відбиток економічна основа життя слов'янства «русичів-українців» – землеробство і скотарство. Відповідно відомому нам дохристиянському календарю слов'ян, більшість язичницьких свят, чи обрядових святкувань відображало певний цикл сільськогосподарських робіт, сільськогосподарські продукти перераховували в жертвоприношенні.

Говорячи про світосприйняття слов'ян дохристиянського часу, необхідно підкреслити, що у них, так як у і в інших індоєвропейських народів, напевно панувала циклічна структура часу, коли все йде вперед, раз і назавжди по устанавленому колу. У зв'язку з цим будь яка людина, в якийсь момент знаходиться в одному з «світів», через деякий час могла переміститись в інший (таких основних світів було три – верхній, нижній і середній).

Основною причиною «переходу» в другий світ була смерть. Можемо лише здогадуватись про одне початкове направлене переміщення померлого в просторі – разом з димом поховальних вогнищ вверх, на небо. Аналогічний випадок зафіксований у одному з переказів прусів середніх віків: «... і ось, підняв до неба очі, він промовляє... що він бачить перед цим лежачого мерця, летючого посеред неба на коні, прикрашеного яскравою зброєю, який тримає у руці сокола, з великою свитою направляється в інший світ». В подальшому людина мо-

гла переміститись, як ми знаємо з міфології, і в підземне царство, яке було нероздільно зв'язане з кругоподібним просторовочасовим континуумом індоевропейської міфологічної системи.

Археологічним підтвердження такого припущення являється обклашка меча, знайдена в одному з поховань у селі Гринів Львівської області, яке датується серединою I ст. Лицьова сторона знайденої обклашки розрізана на декілька ярусів, символізуючи різний світ. Цікаво, що в нижнім підземнім ярусі зображений кінь – символ сонця в світогляді багатьох народів. Переміститись сюди він міг з верхнього світу.

Як видно з вищесказаного, дохристиянська релігія слов'ян не була такою вже відсталою, примітивною, це був комплекс між собою зв'язаних вірувань і ідей, в якій відмічалась стійкість і гармонія, тому боротись з язичницькими віруваннями християнству було нелегко.

Слов'яни вірили у багатьох богів. Сучасні вчені мають думку, що язичницькі боги, яких вважають виявом початкової міфології, насправді були уявленнями наших предків про Всесвіт. А першоджерелами Всесвіту вважали вогонь і воду. Більшість язичницьких богів слов'ян відомі з народної творчості: пісень, колядок.

Вернемось до давньогрецької історії і відзначимо що ситуація на користь християнства почала змінюватися в кінці I тисячоліття н.е., в період формування феодальних відносин. Нам відомо з письмових джерел (хрещення русичів в 860 році) після вдалого походу князя Володимира на Константинополь. Про цей похід з жахом згадує патріарх Фотій.

Після прийняття християнства київською княгинею Ольгою під час правління Константина Багрянородного; існування церкви святого Іллі у Києві, де давала клятву частина дружини князя Ігоря при підписанні мирної угоди з Візантією, у деяких південнослов'янських пле-

мен – полян і волинян – починає практикуватись обряд захоронення померлих в могильних ямах під курганними насипами.

Перехід до поховання в земельній ямі являється одним із основних вимог християнської релігії. Цей обряд після офіційного прийняття християнства по православному обряду на Русі розповсюджується і в інших південнослов'янських землях (однако цей процес проходить повільно і поступово). В могилах цього періоду уже зустрічаються нашійні хрестики – символи нової віри і в той же час прикраси). Але в цілому на Русі продовжують панувати старі дохристиянські поганські вірування: в текстах договорів 911 і 944 років, між Південно слов'янською державою і Візантійською імперією протиставляються русичі і християни (візантійці).

1.5. Релігійні міфи світу і Біблія.

Біблія – це містичне послання з 66 книг у написанні яких приймали участь 40 авторів на протязі 1000 років. І все ж вона цілісно тематична навіть по замислу, змісту і тексту. Але зачарованість її в тому, що таємнича цілісність передбачає, що всі послання відбуваються не в часовому вимірі, дякуючи природі свого походження. Вона описує деякі історичні події, ще до того, як вони відбулися, і це дуже важливо. Але, крім Святого Письма, до нас дійшли ще містичні послання давніх народів у вигляді міфів, які набагато старіші за Біблію і також розповідають нам про події далекого минулого...

Політична та правова думка у древніх народів – єгиптян, індусів, китайців, вавилонян, персів, євреїв, греків, римлян та інших – бере витоки з міфологічних джерел і оперує міфологічними уявленнями про місце людини в світі. На ранньому етапі свого розвитку політико-правові

погляди, в цілому, ще не встигли виділитися у відносно самостійну ділянку людських знань і були тільки складовим елементом цілісного міфологічного світогляду.

Для міфів древніх народів, характерне уявлення про божественне (небесне, надлюдське) походження існуючих відносин влади і порядку. Так, у Рігведи (священних гімнах аріїв) всі події в світі розглядалися, як прояв Рити – світового порядку, – дотримання якого вважалося правильним шляхом і виконанням обов'язку. Таким чином, та або інша версія божественного походження земної влади і порядку – провідний принцип і основна модель відповідного її влаштування і одночасно панівна ідеологія, яка не має конкуренції у вигляді інших точок зору, поглядів тощо; сумнів у міфі – це початок його раціоналізації, але це, як правило, відбувається доволі пізно.

Різні версії міфів дають можливість прослідкувати різноманітність форм впорядкування суспільних відносин і різних шляхів формування і розвитку держави та права. Так, у Стародавньому Китаї, відповідно до міфу про божественне походження і характер земних порядків, вся влада безпосередньо сконцентрована в особі верховного правителя. В Єгипті, Вавилоні, Індії можна спостерігати дещо інший підхід, згідно з яким боги, будучи джерелом влади правителя, разом з тим і самі продовжують вирішувати земні справи та людські долі. Певна своєрідність притаманна релігійно-міфологічним уявленням стародавніх євреїв. За їхньою версією, єдиний істинний Бог знаходиться в особливих договірних відносинах зі всім єврейським народом, будучи його главою і царем (верховним законодавцем, правителем і суддею). Закони єврейського народу, згідно з цими уявленнями, отримані Мойсеєм прямо від Бога. У звичних умовах здійснення влади проводиться людьми від імені Бога, але в екстраординарних ситуаціях він діє і безпосередньо через одкровення, чудеса, тощо.

Найбільше міфів нам лишили стародавні греки: напівбоги **Атлант** і **Геркулес** з грецької міфології були ті, що на стародавній іудейській мові називались нефілімами – потомками змішаного шлюбу небесного Бога Зевса і земних жінок. Такі легенди, про народження дітей від Богів, зустрічаються: у Шумерах, Ассирії, у Інків, Майя, Гільгамеші, Персії, Греції, Індії, Болівії, на островах Південних морів, та у індіців Америки. Кожна з цих культур має легенди про зоряних людей. Ці небесні прибульці, що прилітали на Землю, ці боги, напівбоги, ангели створювали пари з земними жінками і в результаті народжувалися гібриди «нефіліми».

В деяких релігіях міфах, які дійшли до наших днів також, розповідається про те, як Боги – сини Божі (впалі ангели) прилітали на Землю і жили з земними жінками і у жінок народжувались діти від богів. Деякі міфи розповідають, що сини Божі пом'януті тут, це сини Сета правильного сина Адама, народженого після вбивства Авеля. А дочки людські це дочки грішного Каїна. Народжені від такого шлюбу люди також відрізнялись від звичайних людей, і багато з них були велетнями.

Вчення про синів Божих, як про синів Сета з'явилося десь коло 420 року, і вперше його представив Августин Блаженний у книзі «Про Град Божий».

Апокрифи та давньо єврейські джерела такі як: Книга Еноха, Книга Велитнів, Книга Зоар, Книга Ювілеїв та інші розповідають також, що більше двохсот ангелів зішли на землю і відрекомендувались людям як Боги. Вони володіли інформацією, розвинутою технологією, але їх не можна назвати богами, бо навіть Біблія їх називає – синами Бога. І вчені висувають гіпотезу, що першими жрецькими на Землі були представники більш розвинутих цивілізацій, які прибули з космосу (сини Бога), бо інакше неможливо пояснити їхні зверхздібності і знання. Вони навчали людей різних мистецтв і переда-

ли свої знання і технології – в тому числі й заборонені, започаткували науку, культуру і медицину, організували школи і бібліотеки, і почали вести літописи. З єгипетської міфології нам відомо, що єгипетські Боги передавали свої знання людям; **Тот** займався наукою, **Осіріс** вчив секретам землеробства, **Ізіда** вчила вести домашнє господарство. А ще від любовного союзу (ангелів) синів Бога і людських жінок народжувались гібриди – люди великого росту і сили «нефіліми».

П'яніючи від влади над людьми, і все більше входячи у роль Богів, впалі ангели – як розповідають міфи, представили себе «богами творцями», коли почали робити складні хірургічні операції і генетичні експерименти зі всіма видами життя на Землі. Їм вдалося добитись таких видів які в нормальних умовах ніколи не могли б бути схрещені. Серед них навіть були такі види: люди-циклопи (однооки), люди-змії, люди-коні (кентаври), люди-риби (сирени), люди-птахи (грифони), люди-звірі (кіноцефали), люди-дракони люди-бики (мінотаври) та інші. Гібриди мали різні обличчя і тіла, але одне у них було схоже – вони всі були горді, зависливі і наповнені ненавистю до людей. І ці недобрі риси з часом передалися і людям.

«Побачив Господь, що людська злоба на землі велика та що всі думки й помисли сердець увесь час тільки злі, і жалкував, що створив людину на землі, тож на серці йому стало важко; і сказав: «Знищу з лиця землі людину, яку я сотворив: людину, скотину, плазунів і птиць піднебесних; бо каюсь що створив їх».(Книга Буття 6 : 5-7). І тільки за втручання впавших ангелів у генетичний фон людини – Бог і наслав потоп, при якому врятувалась сім'я Ноя. «Всяке створіння, що рухається на землі, загинуло: птаство, скот, звірі, всі плазуни, що повзають на землі, і всі люди. Все, що має віддих життя в ніздрях та що живе на суші, загинуло. Ось так вигинуло всяке ство-

ріння, що було на землі: люди, скот, плазуни і птаство піднебесне – їх вигублено з землі; остався тільки Ной та й ті, що були з ним у ковчезі». (Книга Буття 7:21-23). Читаючи далі Біблію, ми не знаходимо в ній нічого сказаного про те, що загинуло щось у воді, тільки читаємо про те, що загинуло на суші.

Розглядаючи усі старовинні міфи народів світу – про створення світу, ми можемо помітити, що всі міфи мають ще одну загальну рису, – що життя на Землі нібито створили Боги, які вийшли з світового океану, тобто води. І це може нам говорити про те, що дані міфи нам розповідають, що було після потопу – при якому можна сказати, про те що вся земля на деякий час стала одним світовим океаном. Але це практично зробити неможливо тому, що як стверджують вчені – просто на Землі немає стільки води, навіть якщо розтопити усі льодовики світу.

Висота гори Арарат, до якої приплив біблійський Ной трохи вище за 5 тисяч метрів від рівня моря. Але в світі є ще багато вищих гір від Кавказьких, наприклад Гімалаї – висота гори Джомолунгма (8848 м) і це вище на 3 тисячі метрів від гори Арарат, де ймовірно жили люди під час потопу і вони обов'язково спасались. І таких місць вищих від гори Арарат на Землі дуже багато. А підтвердження вчених про вселенський потоп немає, і як стверджують археологи світу – на Землі були тільки локально-територіальні потопи-повені, яких було безліч.

Коли вчені розглядали Шумерські глиняні таблички у британському музею – вони спочатку подумали, що у них йдеться про всесвітній потоп. В давньо-арамійській мові – поняття країна і земля позначається одним і тим словом, і при перекладі могла виникнути плутанина. Знаючи це, британські вчені прийшли до думки, що тут йде мова про локальний потоп у певному місті, тобто це була повінь.

У 1931 році в Ірані група археологів вела розкопки

стародавнього міста Ур що в Месопотамії, з якого колись вийшов біблійський Аврам зі своїм племінником Лотом. Всі знахідки в цьому місті датувались IV і III тисячоліттям до н. е., що по часу співпадало з біблейською історією Ноя. Через деякий час археологи наткнулись на незвичайний пласт землі, який могла лишити тільки повінь. В Ірані часто бувають сильні розливи рік, але велетенській розлив – явище дуже рідкісне. Подальші розкопки показали, що десь 5 тисяч років назад три міста Месопотамії були повністю затоплені.

Таким чином відкриття археологів у 1931 році дозволило зробити висновок, що в стародавній Месопотамії відбулась сильна повінь. І це могло послужити доказом, що в основі біблійського і вавилонського тексту лежать справжні події. Записуючи цю історію шумерські жреці-літописці могли доповнити її міфами, легендами і ще й не існуючими на той час подіями.

Археологічні знахідки і розрахунки вчених дозволяють нам представити, що історія з Ноем та його сім'єю могла відбутися у стародавньому Шумері. І саме ця історія відбулась у місті Шурупак, про що і було зроблено запис на глиняних табличках. Але ті, що переписували цю розповідь з Шумерських табличок, – не мали ніякого поняття про світ, та його будову, про його континенти, гідросферу, кліматичні пояси, її флору і фауну. У них все зводилось тільки до Близько - Східного регіону, де найбільшою відомою горою була гора Арарат, про яку знали складальники Біблії. Правдою у цій історії являється Ной, який дійсно жив у Месопотамії і мав власний корабель, – на якому він ймовірно спасся з сім'єю і також спас усю свою хатню живність.

Ной був, а вселенського потопу не було, був локальний місцевий потоп – тобто була повінь, яка відбулась в Месопотамії десь за 2 тисячі років до написання першого розділу Біблії.

Біблія нам каже, що «Боги» – впалі ангели, ще до потопу, були кинуті у преісподню. «Бо коли Бог не пощадив ангелів, які були згрішили, а кинув у пекло й передав їх до темної безодні, щоб їх тримати на суд». (Послання Петра 2 : 4).

Звідки ж взялися всі ці водяні Боги про яких говорять нам міфи? А це ймовірно могли бути водяні гібриди – нефіліми, які пережили «потоп». І до них відносяться усі водяні боги, які дійшли до наших днів згідно легенд: шумерський дракон **Тиоман** і **Оаннес**, древньогрецький **Океан**, як початок усього суцього, китайська **Ньюва**, **Кекроп** – засновник Афін, палестинський **Дагон** і **Деркета**, індійський Бог – творець **Вішну**, який спочатку появився з великого океану як напівриба, африканський **Немо** і **Осокун** та інші.

Згідно міфів багатьох країн світу, на відміну від Біблії; сини Божі знали про майбутній «потоп» і могли до нього приготуватись, і побудувати своє судно. Наприклад у шумерському «Епосі про Гільгамеша» – написаному у XIII-XVI ст. до н. е. розповідається, що всі боги від страху перемістились на небо до **Ана**, але й там були налякані звуками потопу, що мусили лежати коло стіни закривши вуха. Але всі ці міфи говорять, що всі ці боги включаючи й Ана жили не на небі а на землі і пережити потоп вони могли тільки на добре обладнаному судні. Поряд з пережившими богами потоп, у міфах народів світу не одноразово згадується і Ной. У шумерів як Зіосурда, у аккадців як Утнапішті, у індіців Мінувівасват, у греків Діскаліон, а у африканців Тумбайнот та інші. І тому ми можемо припустити, що у всіх міфах згадується той самий біблійний потоп, або це могли бути інші подібні потопи-повені.

Ознайомлюючись з міфами ми бачимо, що все одно, скільки би не було потопів, нефіліми (напівбоги) завжди спасались, а попри них і всі інші. Бо як ми знаємо, усі

живі організми на Землі мають властивість пристосовуватись і виживати, як це було на протязі сотень мільйонів років, бо нашій планеті, як стверджують вчені, 6 мільярдів років. Біблія та інші міфи світу нам розповідають про те, що на Землі після потопу лишилися Ной зі своєю сім'єю, звіриною, птахами і усякою худобою, що спасались на ковчезі, а також ще й нефіліми і усе живе, що жило у воді.

Нефіліми – люди великого росту і сили (напівбоги), які після потопу через певний час почали правити на Землі. В міфології багатьох народів є згадка про людей-напівбогів, або інших образів, які мали надприродні властивості, але на відміну від Богів, були смертні. В католицькій Церкві є святий Христофор, який був від народження кіноцефалом (з собачою головою) і прийняв хрещення від самого Ісуса, мав ріст 230 сантиметри і був дуже сильним. Він був представником берберського племені, де всі мали такий вигляд, силу і ріст.

В Біблії неодноразово згадується про цілі племена велетнів, які жили після потопу, а також про велетнів царів...«Бачили ми там і велетнів, синів Анака, з роду велетнів; і самим нам здавалося, наче ми та сарана, і такими, певно, й були ми в їхніх очах». (Числа 13:33). Далі у Святому Письмі читаємо: «Тільки Ог, башанський цар, лишився живим з останніх рефаїв; ліжка його, ліжка залізне, можна й досі бачити в Раббі, синів Аммона; дев'ять ліктів завдовжки й чотири лікті завширшки, по звичайному людському лікті». (Второзаконня 3:11). Якщо одиниці виміру дев'ять ліктів перевести у сантиметри (єгипетський лікоть становить 45 см.), отримаємо 405 сантиметри, тоді цар Ог міг бути висотою десь до 3,5 метри. Біблійський всім відомий Голіаф мав ріст 293 сантиметри., а Давид – який як нам відомо переміг Голіафа, мав ріст нормальної людини 160 сантиметрів, ймовірно, як і всі потомки Ноя, які в той час жили на Землі.

І чого Бог допустив це? Якщо ми згадаємо, те що ще далеко до потопу за вбивство Авеля, Бог не тільки не вбив Каїна, а навіть поставив на ньому охоронну печатку. В Старому Завіті сказано: «Тоді Господь сказав до нього: «Якщо хто уб'є Каїна, то зазнає помсти всемеро». Та й поклав Господь на Каїна знак, щоб не вбивав його той, хто зустріне його». (Буття 4:15).

Якщо вірити стародавнім єврейським джерелам, Каїн не був сином Адама, а був сином впалого ангела Люцифера, так Бог зберіг сім'я сатани. Бог також після потопу зберіг нефілімів і їхню гібридну лінію, а не знищив їх. Людям і впалим ангелам нефілімам і їхнім потомкам були дані Богом однакові умови життя до самого суду. Про це Ісус каже у переносному смислі у притчі «Пшениця і кукуль». (Матей 13:24-30).

У стародавніх міфах є згадка, що крім вісьмох людей сім'ї Ноя Бог дозволив таки спастись вісьмом нефілімам – сімейству Ана (анинакам), а чи може згаданим вище шумерським прибульцям (адинакам), і це також можливо. Крім них могли ще й спастись усі їхні водяні нефіліми – гібриди, та ще й інші... І як розповідають далі міфи, – ці два табори нефілімів: водяні нефіліми і анинаки – після потопу були миролюбними сусідами зовсім не довго. Відносний мир між ними, порядок і субординація утримувалися тільки з допомогою потужної зброї, якою володіли анинаки. Але як розповідають міфи; згодом водяні нефіліми знайшли під водою склад зі зброєю. Тому, що цивілізація до потопу могла бути набагато розвинутіша через те, як розповідають нам деякі міфи, що на землі півтори тисячі років правили не люди, а ангели. В шумерських глиняних табличках є згадка, про прибульців – адинаків, які спустилися з неба і правили в Шумерах 250 тисяч років. І таких безслідно зниклих цивілізацій на Землі було безліч. Сліди ще однієї зниклої цивілізації люди в наш час сприймають за сліди Атлантиди; яка

також, якщо вірити міфам – вражала своїм розвитком і загинула під час потопу, або ще якогось катаклізму.

Маючи вже зброю, як розповідають нам міфи; деякі водяні гібриди спробували встановити свою владу, але анинами віддавати владу їм не збирались. І тоді почалась перша війна, коли водяні гібриди були підкорені анинами. В Шумерів ця битва згадується як битва з Тіомат і її загонами, в Ірландії – битва з першими Фоморами. Після цієї битви, як стверджують міфи – влада перейшла анинакам, але їм вони скоро розділились на два табори і боротьба за владу продовжилась з новою силою і жорстокістю. Слідуючою великою битвою анинаків, яка згадується у грецькій міфології була – Троянська війна, в індійських міфах – битва при Курукшетрі і битва на острові Шрі-Ланка, а у Древньому Єгипті згадується як битва між Гором і Сетом, в персидських міфах – битва між Ахурою Маздою і Аріманом та інші. Всі ці війни були реальними подіями. Всі ці події дійшли до нас тому, що у анинаків були жреці які вели записи усіх подій які відбувалися в той час.

Легенди розповідають, що стародавні жреці, як представники високорозвиннутих цивілізацій минулого – володіли надздібностям, які були недоступні простим людям. Вони могли передбачити майбутнє, вирішити результат битви, управляти силами природи, лікувати і навіть робити складні хірургічні операції.

Про життя людей і створення світу нам ще розповідають записи жреців гіксосів, які певний час правили у Єгипті. Вони зберегли специфіку і самобутність, народжених особливими умовами соціально - політичного життя ізраїльтян у давнину, – племена гіксосів – далекі родичи євреї близько (1640-1552 р.р. до н.е.) захопили владу в Єгипті. Під час свого правління вони при храмах організували бібліотеки і їхні жреці почали створювати міфи про богів, та про створення світу і життя після

смерті, а також почали вести записи про усі тогочасні події. Єгипетські джерела вказують, що гіксоси шанували Сета. Сетом єгиптяни називали Яфета. Самі єгиптяни, як вони вважали, походили не від Яфета-Сета, а від Хама, тому Сета вони уявляли злим Богом.

Під час правління гіксосів у Єгипті рятувалось від голоду маленьке плем'я ізраїльтян, на чолі з їх патріархом Яковом-Ізраїлем. Фараон-гіксос, який був чужоземцем в Єгипті, побоювся б наближати до себе єгиптянина, боячись, що той скине його з престолу. Саме тому він наблизив до себе іншого чужоземця – ізраїльтянина Йосипа, не боячись, що той узурпує владу. В своїй праці «Дослідження історії» Арнольд Джозвсерівноеф Тойнбі називає єврейського патріарха Йосипа економічним управителем єгипетського світу під час останніх днів гіксоського панування в Єгипті. (20, т.2, с.267).

Пізніше, – коли гіксоси були вигнані з Єгипту – ,багато чого з стародавніх міфів гіксоських жреців було запозичено ізраїльтянами, і були використані ними при написання іудейської Тори, а потім і Старого Завіту Біблії.

З міфології нам відомо про те, що всі анинаки які об'явили себе богами, були смертними; вони хворіли, старіли і помирали, а частіше всього гинули у війнах. Боротьба за владу була безпощадна. При вбивстві якогось бога його ім'я, або його божественний атрибут передавався іншому анинаку. В Шумерах такі атрибути називались **МЕ** і вони мали вражати людей на багато поколінь після потопа. Передача божественного **МЕ** від мертвого до живого бога створювало ілюзію безсмертного бога. І як стверджував Марк Тулій Цицерон; на землі було як мінімум; 3 **Зевси**, 4 **Гефести**, 4 **Аполлони**, 5 **Гермесів** та інші. І якщо вже бог мав ім'я, то **МЕ** давало йому більшу владу.

Міфи нам розповідають про те, якщо гинув бог ворогуючого табору, то він ставав чудовиськом – часто

підземного світу. Тому чудовиська у міфах різних країн нічим не відрізнялись від самих богів. Є твердження пропонувати, що зовнішньо багато богів сильно відрізнялись від відомих нам образів, які збереглися до наших днів. І зовнішня їхня недосконалість дійшла до нас через міфи. Наприклад, смертна богиня **Ніоба** заявила, що її діти красивіші від **Артеміди** і **Аполлона**, за що її діти були вбиті ними. А грецький напівбог **Прометей** насправді був ще й шумерським **Нусксу** і єгипетським **Бісом**, а **Інанна**, яка один раз була **Афродітою**, також була ще й **чудовиськом**. То ж встановити, як в той час виглядали боги, – тепер майже неможливо, хоча в багатьох музеях світу збереглися деякі їхні скульптурні копії. Також збереглися барельєфи та фрески Богів на єгипетських пірамідах і в древніх храмах: Індії, Греції, Америки та ще й і в інших храмах Азії і Африки, а також на малюнках старовинних книг.

Міфи нам розповідають, що всі тогочасні боги мали різні літальні апарати і багато подорожували. Подорожували не як туристи, а як Боги, устанавлюючи на своєму шляху нові релігії і називали себе іншими іменами. І від тоді в Індуїзмі мабуть і з'явилось біля 2 мільйонів богів – яким індуси поклоняються ще й до нині. Прослідковуючи про передачу того чи іншого МЕ – можемо помітити, що спочатку боги були у Шумерах, а після невіддаленого будівництва Вавилонської вежі – розійшлися по всьому світу. Спочатку вони з'явилися у Палестині, Фінікії, Греції, потім у Єгипті, пізніше в Індії, Мексиці, Аравії, іще пізніше у землях Скандинавії, у Кельтах, у слов'ян, у скіфів, потім у Персії і накінець у Римі. Але це у загальних рисах, тому що деякі боги у цих країнах побували ще раніше.

Майже всі язичницькі релігії, як стверджують міфи були засновані водяними нефілімами, або сімейством Ана (анинаками). Пізніше, після смерті богів, або в тій

частині світу – куди ці «Боги» не приходили, Богів придумували потомки стародавніх жреців; шамани, оракули, пророки та інші. У слов'ян – де пантеон богів мав такий склад: **Перун, Хорс, Дажбог, Стрибог, Смерагл, Мокош** та інші, де **Перун** – громовержець був головним, як у греків **Зевс**, всі ці боги були придумані, напевно, уявою наших предків про Всесвіт...

Напевно, ця розповідь вважається фантастикою, але не потрібно забувати про правління богів і жреців, як реальних правителів, і це факт – тому що збереглися такі офіційні історичні документи, як «Царські списки» – Єгипту, Шумерів, Скандинавії, Китаю та інших країн. Згідно цих документів першим фараоном Єгипту був бог **Гор** з головою сокола, – син одних із шанованих єгипетських богів: **Осіріса** і **Ізиди**. При всіх богах були жреці, які вважались на той час особливою кастою, вони були охоронцями наукових знань, володіли величезним багатством; рабами, землею і мали у своїх руках велику політичну владу. Незважаючи на те, що вони все життя перебували в тіні – ні один із правителів не приймав важливого рішення не запитавши поради у верховного жреця. І, як стверджує доктор історичних наук Євгеній Яровий: «Історію творили не стільки царі і фараони, а їх жреці – мудрі потомки інопланетних створінь».

З «Царських списків» нам відомі імена фараонів, але завжди за їхньою спиною стояв клан жреців – це була група освічених людей, які володіли знаннями, які не могли мати звичайні люди, вони були вчителями і лікарями.

У 1907 році Едвард Айртон в Долині Царів у Єгипті – знайшов безіменну мумію в гробниці KV55. А у 2010 році американські вчені провели унікальний генетичний аналіз ДНК цієї мумії, де аналіз показав, що цей спочивальник являється татом фараона Тутархамона і це ніхто інший як фараон Аменхотеп IV – правитель Єгип-

ту і верховний жрець бога **Атона**. До цього часу вчені затрудили сказати чиї останки знайшли археологи, адже по своїй будові тіло ніяк не підходило під людське. Витягнуте обличчя на перший погляд нагадувало зміїний облік, а череп аномального розміру в два рази більший, як у нормальної людини, пальці на руках ніби лапи павука, ступні нагадують більше ласти, і ще незвично довгі кінцівки, які дуже слабо нагадують людські.

Згідно міфології Єгипту – древні єгиптяни вірили, що фараон Аменхотеп посланий на Землю богами, щоб повелівати єгипетським народом. В єгипетських міфах не одноразово згадується про прибульців з неба, і завжди як розповідають міфи; під час їхнього перебування на Землі збільшувалась народжуваність дітей, і навіть у цариці яка не мала дітей народився хлопчик. Ймовірно, що таким хлопчиком міг бути і фараон Аменхотеп IV.

Фараон Аменхотеп IV – який правив з 1372 по 1354 рік до н.е. – провів релігійну реформу, проголосив Атона єдиним державним Богом, а себе його пророком. Цим самим він перший у історії людства змінив стародавній політеїзм (багатобожжя) на монотеїзм (єдинобожжя). Метою його реформи було зменшення влади (особливо жреців **Амона** з Фів). Під час реформи він змінив своє ім'я на Ехнатон. Після смерті Аменхотепа (Ехнатона) реформа була скасована, його син і наступник Тутархамон відновив старі релігійні обряди й наказав назавжди залишити столицю Ехнатона – місто Ахетатон. І про це місто забули більше як на три тисячі років, бо з часом його засипали піски Єгипту. А єгипетські жреці, проти яких і була власне спрямована реформа фараона, швидко відновили шанування бога **Амона – Ра**, і повернувши свою владу – зробили все можливе, щоб ім'я Ехнатона було назавжди забуте...

Китайці до цих пір вважають, що їхнім першим імператором був жовтий дракон, а Індуси дуже шанують бо-

гиню Гешену, яка має туловище людини, а голову слона. І ще є в них богиня, яка має шість рук, і таких гібридних богів у Індуїзмі дуже багато. Так ким же були древні земні «Боги»?

Давньогрецький письменник і філософ Плутарх – називав їх великими демонами; посилаючись на більш давніх письменників, казав:... «вони були сильніші від людей і по силі перевершували нашу природу, але не мали божественності у чистому виді».

Анинаки (нефіліми) – як нам розповідають міфи, були сильніші від людей, багато з них були велетнями, які мали зброю і літальні апарати, знаряддя праці, лікарські засоби, гарну одягу, предмети розкоші, а їхні неземні знання, принесені з ними у допотопну і не розвинуту цивілізацію, вони звичайно здавались людям божественними. Але характери у них були зовсім не божественні. «Боги» брехали, вбивали, мстили, крали, напивались і займались блудом, та іншим неподобствами, і їхня дорога до влади була устелена трупами. Скрізь, куди ці «Боги» приходили, вони встановлювали культу поклоніння в свою честь і будували храми, а також започатковували касту жреців і правителів, а деякі з них проголошували себе верховними жрецьями. І зразу починали складати казку-билину про нового «Бога», який, як і завжди, відбувалось у цих міфах, нібито приймав участь у створенні людей, або захистив їх від якогось монстра. Ті, що не вірили у таку казку, вони до дому не повертались.

Жреці збирали податки для божественного захисту «Богом» і якщо податки платили погано, то «Бог» відвідував людей і знайомив їх зі своєю зброєю. Так силою примусу і страху «Боги» підкорювали собі людей. Вбивство, насилля і блуд вони зробили частиною поклоніння собі. Почуття співчуття і сорому у них просто були відсутні. І майже всі нефіліми померли не своєю смертю, а

від скупості і мстивості; вони самі повбивали один одного. Так що в подальшому усе МЕ перейшло до одного бога, який став богом усього і саме цього нефіліма відвідали у Єгипті Аврам і Сара по виході з Ура, але з часом і цей «Бог» помер.

До того часу, коли помер старший син Ноя Сим уже не лишилось ні одного з перших древніх «Богів». Нове покоління богів було ліниве і не подорожувало по різних країнах, не організовувало жертвоприношення, але як діти богів вони паразитували на прихожанах, а попри них ще й величезна каста жреців, та правителів. І хоча дітей богів було набагато більше ніж перших богів, і вони носили ті ж самі імена, але поклоніння до них стало згасати, про що свідчать багаточисленні стародавні документи – шумерські тексти: «Плач по Уру», «Плач по Уруку», «Плач Ерідугу», «Плач по Нібру» (Нібіру), «Плач по Шумерах».

На час введення християнства – вже давно не було в живих ні одного так званого «Бога», а ні його нащадків і вірування в них у більшості провінцій Римської імперії та в інших країнах загасалося, але ідолопоклоніння їм продовжувалося. Жреці весь цей час, відколи «Боги» повмирили, підтримували ілюзію про силу цих богів і в цьому їм, як розповідають міфи – допомагали демони.

Згідно Книги Еноха – демони – це духи нефілімів, оскільки нефіліми мають гени ангелів, після смерті їхньої фізичної оболонки, вони становляться безтілесними духовними істотами і можуть приймати будь-яку форму. На відміну від впалих ангелів, які були спроважені у преісподню, демони можуть вільно пересуватись у двох вимірах. Пізніше, після потопу, як розповідають міфи, з'явилися інші впалі ангели – охоронці – споглядачі, які мали віднайти і знищити нефілімів, але вони приєдналися до сатани. Оскільки, після потопу, ангелам було заборонено появлятися людям, то вони це роби-

ли не відкрито, а таємно, являючись своїм потомкам і прихильникам у образі стародавніх богів, або вчителів. І своїми діями помогли на довгі віки продовжити поклоніння мертвим «Богам».

Ці «Боги» не видумали поняття Бог, а просто перейняли його і грайливо, і нагло підігрівали його, а жреці та всі інші служителі культів, маючи від цього вигоду, у всьому їм допомагали і віками дурили людей...

1.6. Вірування в життя після смерті.

Людина ще на зорі виникнення світу намагалась в міру своєї цікавості пізнати тайну свого народження і смерті. І як нам відомо, що в історії розвитку людства сотні тисяч, навіть мільйон років був безрелігійний період. І найдавніший звичай – поховання мертвих – з самого початку не був пов'язаний з вірою в існування душі покійника, з обов'язковим якимось обрядом поховань. Бо, як ми вже знаємо, первісні люди ще не знало шаманів, жреців, священників і т.д. Тільки з появою вірувань і релігії з'явилася відмінність між матерією і духом, а відповідно між матерією і тілом. І, як тепер стверджують богослови: душа це особлива нематеріальна субстанція, яка виникає у момент злиття духа (Божої частинки) з тілом. І душа є одинична, неповторна, надзвичайна, вічна і після смерті тіло набирає властивості духу.

У всіх світових релігіях люди вірять, що після фізичної смерті тіла, душа буде відповідати за свої добрі чи погані вчинки (гріхи). А матеріальне, мертве тіло, ховають у землю, або піддають кремації. А в деяких релігіях вважають, що душа вічна і може переселятися після смерті у інше тіло людини або тварини. Уявлення людини про дух і душу зародилось тільки тоді, коли людство розкололось на класи і організація людського суспіль-

ства, заснована на рівноправ'ї відносин у племені, звільняє місце суспільно – родовому ладу, заснованому вже на різних видах особистого значення і перших класових відмінностях. Таким чином, ідея про те, що посмертна доля людини визначає її поведінку у земному житті, виникла у відповідно пізній період історії розвитку людства.

Різні археологічні і етнографічні дослідження підтверджують, що спочатку поховання мертвих відповідало тільки одній потребі: забезпечити покійнику продовження його матеріального існування. Такі вірування збереглися у деяких родоплемінних релігіях до нашого часу. Наприклад, у деяких племенах південноамериканських індіців ідея смерті не пов'язана з моральними, або етичними цінностями. Поняття смерті, як кара за злочини при житті, просто не існує. Для них смерть – це всього лиш перехід із країни живих у країну мертвих.

Уявлення про загробне життя у вавилонській релігії непевні. Згідно основних вірувань, душі померлих ідуть в підземний світ, де проводять сумне життя без всякої надії. Вся релігія древніх народів Месопотамії була зорієнтована на земне життя, вона не обіцяла людині нагороди, або розваги чи втіхи у потойбічному світі. Царі, фараони, згідно міфології напівбоги, були смертні. З часом вони починають все більше переймались своїм життям після смерті, і від них – жреці починають ширити віру, про життя після смерті.

Древні єгиптяни вважали, що для вічного життя в потойбічному світі необхідно зберегти тіло померлого. І з цією ціллю людину бальзамували, а мумію ховали в саркофаг. Для зберігання саркофагів фараони будували піраміди, хоча на рахунок пірамід у деяких вчених є ще й інша думка...

Єгиптяни вірували, що зі смертю людини помирає тільки його тіло, тоді як залишається жити друга скла-

дова частина її ім'я (**рен**) і душа (**ба**) яка вилітає з тіла у виді птаха і летить до неба і на кінець, загадковий двійник людини (**ка**), займає головне місце у всьому цьому комплексі вірувань. **Ка** – своєрідна душа, невидимий двійник людини, посмертна доля, яка тайною зв'язана з долею самого тіла. Ка не безсмертна, вона може загинути від голоду і спраги, якщо при захованні покійник не буде забезпечена всім необхідним; Ка може бути з'їдена потойбічним чудовиськом, якщо не захистити його магiчними формулами надгробних написів. З часом в Єгипті почали ховати тіла не тільки фараонів, а й сановників, а далі людей середнього соціального строю бальзамуючи їх.

В давньоєгипетській «Книзі Мертвих» – збірнику магiчних заупокійних формул – виражена еволюція поховальних обрядів і вірувань десятків поколінь Єгиптян. В ній розповідається, що в епоху Середнього царства склалась найбільш характерна ідея єгипетської заупокійної культури – ідеал суду над душами померлих. Суддею душ вважався сам бог **Осіріс**, а його помічники – боги 42 номів, а також бог **Анібус** і **Тот** – чудовисько з пекла, яке пожирало засуджені душі. На цьому страшному суді зважувалось серце покійника і в залежності від добрих і дурних справ, які були вчинені впродовж життя, приділялась доля його душі. Як ми бачимо віра в потойбічне життя суперечить більш ранній ідеї про посмертне перебування як про просте продовження земного життя.

Потрібно відзначити, що ще в Древньому Єгипті, Месопотамії, в ацтеків Америки та в інших народів, існували люди, які не вірили у потойбічне життя. І це приводило до того, що в Єгипті систематично грабували могили.

Невизнання релігійних канонів, а можливо навіть вільнодумство і безбожжя, завжди існувало у стародавньому світі і існує донині. Етнографи описують про деякі племена, які на даний час не мають ніякого релігій-

ного культу. У них є тільки релігійні обряди, пов'язані зі смертю людини, й вони сприймають це, як реальний і природній процес.

Ми бачимо, що релігійна ідея безсмертя отримала неоднозначне вираження в різних світових релігіях. Одним з його проявів є призначення посмертного переселення душ з одного тіла в інше. Подібні уявлення лежать в основі так званого метемпсихозу (повторного народження, новоіснування), описаних у Ведах та інших стародавніх священних книгах релігії Індії. На початку епохи Вед у жителів Індії не було ніякого уявлення про потойбічне життя. Вони вірили, що смерть – це кінець життя, тобто: як день змінюється на ніч, так життя повинно йти за смертю. А живе ніколи не помирає, в тому числі і людина. Після своєї тілесної смерті людина відправляється в царство смерті і тільки грішників викидають в безодню і перетворюють у ніщо.

Серед міфів стародавньої Індії є і міф про походження смерті. У якому розповідається, що був час, коли смерті на Землі не знали. І в Золотому віці (Критаюче) люди не знали гріхів і жили щасливо у мирі і благодаті. Йшов час, і живі істоти, в тому числі і люди, повністю заселили Землю. І Земля вже не могла винести і прогодувати таку кількість живих істот, Земля зволилась. Тоді Бог **Брахма**, створив смерть, яка убивала деякі окремі життя і слідувала за тим, щоб людський рід не перевівся.

Поступово в рамках брахмаїзму (VI ст. до н.е. – X ст. до н.е.) зародилось вчення про перевтілення – метемпсихоз, яке стало основою брахмаїзму і також буддизму. За повір'ям, засновник буддизму принц Гаутама (пізніше, після просвітлення, був названий **Буддою**), пройшов безліч різних перевтілень: він був в 58 королів, 18 мавпах, 4 конях, 4 зміях, 3 ящірках, 2 грибах і т.д. І реалістичне уявлення про переселення душ являлось основою вірою друїдів і древніх єгиптян. В наш час елементи

метемпсихозу зустрічаються у багатьох релігійних віруваннях народів Африки, Азії, Америки і Австралії.

Прихильники вчення про інкарнацію вважають, що душа померлої людини не помирає, а переселяється в любу живу істоту. І таким чином людина відроджується після смерті. Душа людини, згідно цього вчення, блукає до тих пір, переселяючись в інші тіла, поки не стане настільки досконалою, що набуває здібність злитись з світовою душею і досягає найвищого блаженства нірвани (раю).

Своєрідні погляди на смерть і посмертне існування мали народи стародавнього Ірану. Їхні релігійні вірування здавна прийняли форму, яку вони запозичили у багатьох народів стародавнього Сходу. Релігію стародавніх іранців вчені називають по різному: маздеїзм – за іменем головного їхнього бога **Ахурамазди**; зороастризм – за іменем засновника релігії легендарного пророка – **Зороастра**; авестийзм – по назві головної священної книги – Авести; вогню – поклоніння – по винятковій ролі вогню у культурі.

Маздаїстське вчення про потойбічне життя представляє собою моральну ідею відповідальності. На відміну від єгиптян, у яких душа вважалась нероздільною з тілом, прихильники Ахурамазди вважали, що душа покійника відповідає за все створене в земному житті. Благочесні віруючі, які виконували всі вимоги релігії, попадають після смерті в світле місце, в царство Ахурамазди, тобто в рай. Нечестиві, невіруючі в Анхрамайню, всі хто порушили заборони, або допустили не прощений гріх, попадають в пекло, в царство Анхрамайню. А наприкінці світу душі грішників і сам Анхрамайню будуть знищені. З давніх-давен існували язичницькі погляди на смерть і безсмертя, які збереглися до наших днів у багатьох народів світу. Наприклад, соціальне розшарування у жителів Полінезії відобразилось і в їх уявленнях про

загробний світ і долі душ померлих. Вожді потрапляють у щасливу країну, яка знаходиться на далекому острові (цей острів в деяких повір'ях називається Гаваїкі, і він знаходиться на землі, або на небі). А душі простих людей попадають в темне місце під землю. За повір'ям жителів одного з островів Полінезії тільки душі знаті і вождів продовжують жити після смерті, а душі простолюдинів зразу гинуть.

Суспільна нерівність виражається і у поховальних ритуалах. Наприклад, на островах Самоа, Тонго і Маркільських островах, тіла вождів бальзамують і ховають у особливих усипальницях, простих людей закопують, або пускають у човні в море.

Наші предки також виділяли людське тіло і душу, яка продовжувала жити після смерті. Це підтверджують поховання стародавніх слов'ян – у могилу клали різні предмети, необхідні в загробному житті, іноді вбивали коня – у знаті вбивали слуг і навіть дружину і ховали разом з померлим.

У слов'ян слова «рай» і «пекло» – дохристиянського походження і означало, що «рай» – країна блаженства, його охоронець – **Пек**, а пекло – підземний вогняний світ, його охоронець **Чур** і сюди після смерті відлітає дух померлого. На відміну від інших народів наші предки боялися не духа померлого, а тіла, яке згідно вірування мало властивість вставати з могили і шкодити живим. І щоб цього не сталося, мертве тіло колись прибивали осиновим кілком і при цьому читали спеціальні заклинання.

Ті, що гинули неприродною смертю, вважалися «нечистими». Їм приписували поганий вплив на погоду, на урожай, на долю живих людей. Їх називали вовкулаками, вампірами, мерцями і т. п.

Стародавніх людей Руси, як і всіх язичників, називали «безнадійними», так як вони не володіли безсмер-

тям. І тільки після хрещення населенню Руси було обіцяно безсмертя душі.

Інші погляди на посмертне існування було у греків. Стародавні греки вважали, що смерть це переселення людської душі і тіла в особливе «царство тіней», де померлий проводить своє існування як безтілесна тінь, без радості і без страждань.

Стародавні римляни вірили в підземне царство, подібне до пекла, де правив грізний **Орк** і куди переносяться душі померлих. Але й існувала віра в **Елізіум** – поле блаженних, куди попадали добродіяльні душі. Зберігались при цьому більш давні вірування, за якими душа не губила зв'язок з тілом.

У священній книзі іудеїв Талмуді уявлення стародавніх євреїв про життя після смерті більш розвинуті. Рай тут заповнений чудовими пахощами, а пекло – нечистотами. В загробному житті немає ні напиктів, ні їжі, а праведники з вінками на голові споглядають на бога **Яхве**.

На розвиток іудаїзму великий вплив мало східне релігійне вчення про переселення душ. І стародавні євреї допускали, що душа першої людини Адама перенеслась в Давида, а потім перейде в месію (спасителя). Таким чином в іудаїзмі елементи метемпсихозу, запозичено з буддизму.

Віра про безсмертну душу і потойбічне життя з'являється в пізніх книгах Старого Завіту. Це пояснюється тим, що в ті часи причини старіння і смерті не розглядалась в природі організму, а у волевиявленні богів. Безсмертними були тільки боги, а не люди. Це поняття стародавніх народів, в тому числі й іудеїв, відбилось у перших п'яти книгах Біблії – так званому П'ятикнижжі Мойсея.

Зауважимо, що з самого початку ідея безсмертя не несла в собі ніяких яскраво виражених соціальних функцій. Але потім, коли загострились класові протиріччя в

рабовласницькому суспільстві, з'являється віра людей, про справедливого Бога, Царство небесне і про краще життя після смерті. І з того часу віра в безсмертя стала наполегливо поширюватись у християнстві. Один з перших християнських філософів Тертулліан, який жив у II ст. н. е. писав: «Надія християн є воскресіння мертвих. Вона робить нас віруючими...» Тобто тут говориться не тільки про безсмертя душі, а і про безсмертя тіла людини. Таким чином, віра в безсмертя душі у християнстві є також і віра в фізичне безсмертя людини. На більш ранніх стадіях розвитку релігії душу представляли натуральною, як щось тілесне, що відобразилось в стародавніх книгах Біблії, де говориться: «...душа всякого тіла є кров його» (Левіт,17,14),то потім її почали розуміти, як щось надприродне і безсмертне.

В християнстві ніколи не було однієї точки зору про походження душі. Одні відстоювали вчення створення душ Богом. Інші, що душа переходить від батьків до дітей. А треті, що Бог творить душу з нічого, в той час, коли формується тіло людини у лоні матері. Тепер ми можемо виділити ще багато теорій про природу походження душі. Частково ранньохристиянський теолог Арнобій вважав, що люди можуть загинути, якщо не будуть знати Бога, а якщо звернуться до його милості і благодаті, то будуть жити вічно. А деякі християнські богослови вважали, що душа є смертною. Тиціан в II ст. н.е., наприклад, стверджував, що душа має земне походження, сама по собі ніщо інше як тьма, і немає в ній нічого світлого, що по природі своїй вона не безсмертна, а смертна і має властивість до знищення. Цієї ж точки зору притримувався християнський святий Іренеї Ліонський кінець II ст. н.е., а також інші богослови.

Віра в безсмертя душі не стала у пізньому християнстві загально-призною. Наприклад, єговістський теолог І. Рутерфорд стверджував, що думка про безсмертя

душі зародилась у сатани, у диявола, бо якби людина мала безсмертну душу, вона б не могла померти. І далі він говорить: «Звідси ми бачимо, що Бог не міг би виконати вирок, винесений ним грішнику, і справедливість зазнала б невдачі». Інші богослови навпаки стверджували, що душа безсмертна, бо вона частинка безсмертного Бога. Свідомість (наша дійсна особистість) невідділима від матерії, тобто від нашої фізичної тваринної природи. Але під час нашої фізичної тілесної смерті наша свідомість, наша дійсна особистість, наша душа, відділяється від матерії, від тваринної природи і переходить в нову форму існування, в нову форму життя. Після смерті душа переходить жити без тіла, тобто, без тілесної оболонки.

Ранньохристиянський теолог Арнобій і його однодумці захищали одну точку зору, відповідно якої, грішники в кінці кінців будуть повністю знищені, перетерпівши перед тим муки відповідно скоєним гріхам. Це – стверджував він – є істинна смерть людини, яка нічого не залишає після себе, або та, яку ми бачимо перед очима, це є розлучення душі від тіла, а не останній рубіж знищення. Це є істинна смерть людини, коли душа, пізнавши Бога, знищується після довгих мук незгасаючим вогнем.

Але є думка, що навіть у грішників є можливість покаятись і врятуватися. Прихильники цього вчення стверджують, що грішники перетерплять муки, які закінчатся, коли душа повністю очиститься від гріхів і все буде відновлено в первинному вигляді, і Бог буде у всьому. Тоді вже не буде різниці між добром і злом тому, що зла не буде зовсім.

Хоча було багато різних теорій про стан душі і тіла, але в християнстві перемогло вчення про вічні муки грішників. Про розміщення душі в тілі не має єдиної думки у всіх народів і релігій, душа в людини розміщена по-різному. Так християни, пізніше іудеї, вважають, що

душа знаходиться у всьому тілі людини, хоча і признають існування так сказати душ окремих органів – печінки, серця, мозку, нирок у сонячному сплетінню і т.д. Папуаси місцем перебування душі вважають кров, каріби – серце, австралійці – легені. У всіх народів шлях виходу душі з тіла різний (через рот, ніздрі, рани на тілі і т.д.) і також її повернення. У народів, які знаходяться на примітивному рівні розвитку, вернути душу в тіло, це завдання чаклунів, жерців, шаманів, або знахарів.

В різних релігіях смерть являється актом миттєвого і безповоротного відділення безсмертної душі від тлінного тіла. Душа відлітає з останнім видихом людини. І не випадково слова «душа», «дух», дихання мають єдиний корінь. Це показує, що стародавні ототожнювали дихання з духом, і зупинку дихання пояснювали виходом душі з тіла.

Нам відомо, що задовго до появи християнства стародавні жителі Ірану перси – стверджували: під час смерті із людини вилітає дух, душа яка може переселитись в інше тіло, навіть тварини. Таке ж повір'я про душу мали і стародавні греки. В деяких народів світу, щоб душі померлого не було сумно у загробному житті, як уже згадувалось про жорстокий звичай наших пращурів слов'ян, разом з померлим ховали його дружину, слуг, рабів, улюблених тварин, улюблені речі і т. д. І цей старовинний варварський звичай людського жертвопринесення у світі існував дуже великий проміжок часу. В Китаї і Індії існував ритуальний звичай самогубства дружин – бажаючих піти за своїм померлим чоловіком. В індуїзмі цей звичай дожив до наших днів.

Сьогодні різні течії (конфесії) християнства пропагують смерть, показуючи її, як дорогу, яка відкриває можливість людини з'єднатись з Богом, дає шлях до вічного життя. Теперішні євангелісти, християни, баптисти вважають, що «смерть являється дверима в більш

досконалий світ». Саме ж земне життя розглядається як підготовка до загробного життя. Оскільки життя – наслідок існування нематеріального, божого початку, а смерть – тайний акт розлучення божого початку з прахом, тобто поняття життя і смерті є загадкове, недоступне для людського пізнання.

Сучасні богослови стверджують, що християнство, проповідуючи безсмертя душі, є радісною релігією, так як «душа» примирена з Богом не боїться смерті, бо знає, що за гробом є друге життя, життя вічне без ліку. Але, насправді, багато віруючих бояться переходити у потойбічний світ, бо священники їм розповідають, що безгрішний тільки Бог і тому більшість з них мають пройти через чистилище і пекельні муки і тільки поодинокі перетнуть вузький і тернистий шлях до Божого Царства (Раю).

На відміну від віруючих, невіруючі стверджують, що ні раю ні пекла не існує, що разом зі смертю для них особисто нічого не існує, вони після смерті якби занурюються у вічний сон. К. Ламонт, автор книги «Иллюзия бессмертия» з цього приводу пише: «Знання того, що безсмертя є ілюзія, воно звільняє нас від всякого роду переживань на рахунок смерті. Це знання робить смерть в якомусь роді не важливою».

Перші уявлення про індивідуальне безсмертя не містять у собі нічого заспокійливого, воно вважається «запрограмованим долею» і у стародавніх греків вважалось навіть нещастям. З розпадом суспільства на класи, з появою і розвитком рабовласницького, а потім феодального ладу, віра в загробне життя і в небесну нагороду за земні страждання стала все більше і більше поширюватися.

В умовах теперішнього суспільства існуючих в ньому гріхах – безробіттю, відчуження особистості, загрози війни, небезпеки екологічної кризи і т. д. – більша час-

тина людей продовжує шукати вихід в релігійному блаженстві, у вічній ідеї потойбічного існування у загробному світі.

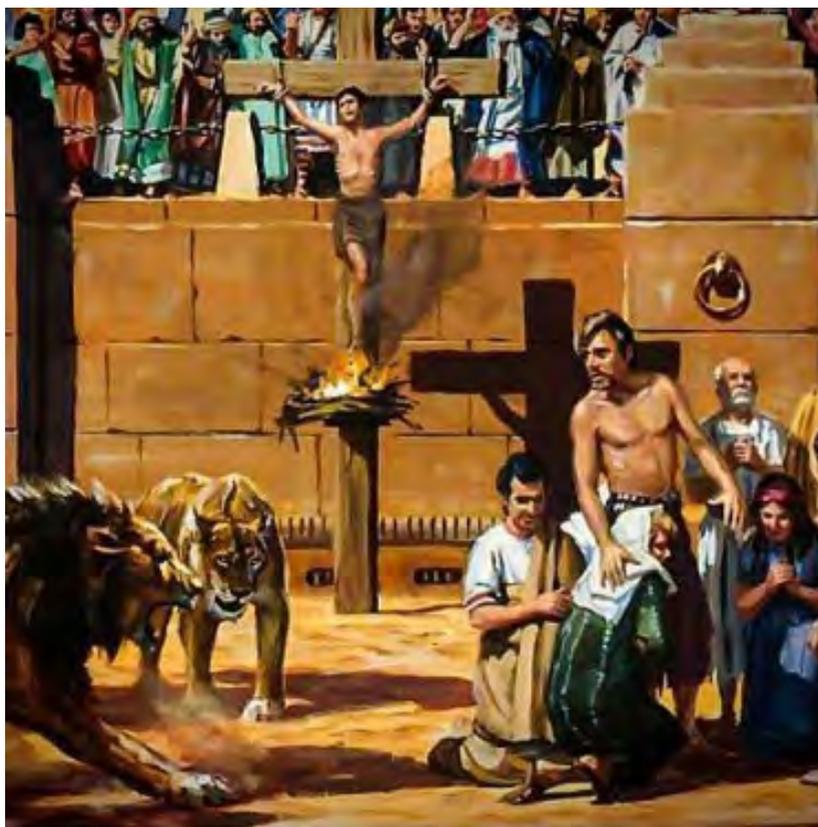
Відречення від світу присутнє у дуже поширених нині на Заході нетрадиційних культурах. «Міжнародне товариство свідомості Кришни», послідовники якого є на сьогодні і в Україні, обіцяють віруючим, щастя, здоров'я і безсмертя. Досягнення духовної досконалості можливе тільки злиттям з чистим, божественним світом свідомістю Кришни. Ворота у «духовне небо відкривається тільки членам в релігійної комуни (храм ашуррам)».

Основним елементом проникнення в особливий екстазний стан є безперервний спів «священних пісень» – мантр, які «ліквідують всі інші думки, допомагають забути себе, повністю заповнюють вашу голову». Щоб відчутти присутність **Кришни**, кожному члену ашрам рекомендується щоденно не менше 1728 раз повторити ту чи іншу древню видатну формулу (молитву). Тільки кришнаїта, стверджує засновник цього товариства індійський місіонер А.С. Бхактиведанта, підніме до анти-матеріального світу, опанує безсмертя, «їм ніколи не треба буде повертатись у це жалюгідне земне народження, старості, хвороб і смерть».

Відмова від радості життя, страх перед загрозою війни, небезпека перед екологічною катастрофою і т. д. має місце і серед деяких віруючих нашої країни, а особливо серед «свідків Єгови». У цих “віруючих” песимістичні погляди на сенс людського життя: чим гірше живе людина на землі, чим більше страждає і переносить тяготи, тим краща участь чекає його на тому світі. Тому єговісти проповідують Армагедон – загибель світу, який наступить після вирішальної битви між силами добра і зла. І в її вогні загинуть всі грішники, тобто все людство, і будуть безсмертні тільки ті хто увірував у **Єгову**.

В наш час актизувалися спроби модернізувати релігію. І хоча цьому процесу протистоять потужні консервативні сили, які намагаються зберегти віру і культ в незмінному вигляді, але життя поступово бере своє. Ідея оновлення все більше і більше зачіпає вчення про безсмертя людини. І сучасні богослови обґрунтовують релігійну ідею безсмертя душі, посилаючись на закон збереження і перетворення матерії та енергії. Бо якщо матерія і енергія не зникають, а переходять з одного стану в інший, то і душа людини продовжує існувати після смерті тіла. Наша свідомість, наша дійсна особистість, наша душа переходить в нову форму буття, в нову форму життя...

II Рим – християнство і християнська Церква.

2.1. Християнство – від общини до Церкви.

Християнство без заперечень являється одним з найвеличніших явищ в історії людства. Питання походження християнства спонукає нас до кращого розуміння цього явища. При цьому вивчення, походження і зародження християнства, може розрахувати на більшу увагу, ніж вивчення всякого іншого історичного факту, яке відноситься до глибокої давнини. Але в той же час вивчення цих початків представляє незрівнянно більш складне діло...

Що ж ми знаємо про походження християнства – найбільш поширеної релігії на земній кулі, про його перші кроки? На диво небагато, тому що існують кардинально протилежні точки зору з цього питання, які виникли задовго до наших днів.

Традиційне уявлення бачить у християнстві створення одного чоловіка, Ісуса Христа. І його поява продовжує панувати і на даний час. Правда не всі віруючі підтримують божественність Ісуса, але майже всі вважають його видатною особистістю. Зокрема мусульмани вважають Ісуса (Ісаю) – пророком, Сином Божим, який виступив з наміром заснувати нову релігію серед населення Іудеї. Євреї у Ісусі бачать чудотворця і мудру людину, вірять у прихід Месії, і заперечують, що Ісус Месія. Євреї-хасиди зневажливо ставляться до Ісуса Христа і вважають його невдахою і, навіть, християни деяких конфесій вважають Ісуса тільки Сином Божим, а не Богом.

Перша згадка про Ісуса зроблена не християнином, а іудеєм і фарисеєм Йосипом Флавієм в «Юдейських древностях». В третьому розділі у 18-й книзі, де розповідь іде про римського прокуратора Понтія Пілата, сказане наступне: «В цей час жив Ісус, мудрий чоловік, тобто він був чудотворець, вчитель людей, які з радістю приймали правду, і найшов багато прихильників серед іудеїв і

язичників. Хоч за звинуваченням знатних людей нашого народу, Пілат наказав його розіп'яти. Його учні, які любили його, zostались йому вірними. А на третій день після своєї смерті він знову явився до них воскреслий, так як на ряду з іншими чудесними справами його, було пресказано пророками».

І ще раз пом'янув Йосип Флавій про Христа в 20 - й книзі, десятого розділу, де сказано, що первосвященик Антон, при наполегливості Альбінос (а епоху Нерона) настояв на тому, щоб Яків брат Ісуса, так названого Христа, разом з іншими були піддані суду, засуджений як порушник закону і підлягає побиттю каміннями. Це підтвердження дуже високо цінувалось християнами. Бо воно належить не християнину, а іудею і фарисею, який родився у 37 році нашої ери і жив у Єрусалимі, і міг мати цілком достовірні відомості про Ісуса.

Де зародилось християнство? На це ніхто не може дати точної відповіді. Одні дослідники вважають, що християнство зародилось в Палестині. Інші – що за межами Палестини, куди переселилась частина євреїв (єврейська діаспора). Тому потрібно розібратись в тих обставинах, які виникли в античному світі дві тисячі років тому. Потрібно вяснити, які зміни в релігійному житті могли з'явитись під час зародження. А потім і поширенні християнського відродження.

В той час всі племена Середземномор'я і всі країни Близького Сходу були завойовані римськими легіонами. З одної сторони в цих країнах розвивались і процвітали ремесла, купці багатіли на торгівлі з Римом, а з другої сторони множились ряди обездолених рабів, селян, торгової бідноти. Разом з занепадом незалежних міст-держав наступив і занепад їх релігій. У людей появилось відчуття, що життя втратило сенс, що світ хиткий і котиться назустріч погибелі, криза рабовласницької соціально-економічної формації, виникла і криза у духо-

вній сфері життя суспільства. В результаті цього згасання духа і жадоба оновлення спонукала до утворення нового релігійного містицизму, множились різні тайні культу, більшість яких прийшли з Єгипту, а пізніше уже із півдня і півночі.

В різних країнах і імперіях Єгипетський культ **Осіріса** міг мати різні назви, але значення від цього не змінювалось. Мінялось тільки ім'я Бога, який завжди народжувався 25 грудня, мав 12 учнів, був чудотворцем, помирав за гріхи людські і обіцяв райське життя своїм послідовникам після смерті. Після своєї смерті, як правило, він воскресав. Цей культ в Малій Азії називався культом **Аттиса** (Attisa), в **Сирії** – культ **Адоніса** (Adonis), на землях РOMEї – культом **Діонісія** (Dionysius) і т.д. Всі ці культу були дзеркальним відображенням культу Осіріса. Міняли тільки ім'я Бога, а жреці добавляли трохи туземної екзотики і поправки на місце і час при створенні нового культу.

До наших днів дійшло старовинне зображення античного **Орфея**, розіп'ятого на хресті. Розп'яття було нанесено на циліндричній «орфічній» печатці і датується, ніби, 300 - тим роком, і на ній прямим текстом написано : «ОРФЕОС ВАККІОС», тобто Орфей Бахусь або Орфей Бог. Подібні старовинні пам'ятки суперечать скалігеровській версії, тобто історики стараються їх замовчувати. Зрозуміло чому, бо тут античний Орфей абсолютно неоднозначно ототожнюється з Ісусом Христом (Г.В.Носовський, А. Т.Фоменко «Царь Славян» розділ 8.)

Містичне вчення – орфізм, яке виникло у II ст. до н.е., стало праобразом пізніх багатьох релігій, в тому числі і християнства. В міфі про Орфея відображені важливі елементи історії Ісуса Христа, зокрема його божественне походження мученицька смерть потім воскресіння, тобто Орфей був праобразом Христа. А до нього був ще Осіріс.

У 2002 році вчені знайшли стародавні документи на єгипетській мові, згортки датовані 1000 р. до н.е., в них знайдено багато паралелей з біблійськими текстами.

1. В єгипетських згортках є молитва, яка майже слово в слово повторює християнську молитву «Отче Наш».

2. Єгипетські тексти розповідають легенду про народження Спасителя «Тінь Бога предстала перед Махітускет і об'явила»: буде в тебе син і названий буде Са – Осіріс!». Подібний сюжет описаний у Євангеліє від Луки – де діві Марії явився архангел Гавриїл і повідав, що вона стане матір'ю спасителя світу і сина назве Ісус, а він наречеться Сином Всевишнього.

3. А ось ще одна паралель єгипетських текстів з Біблією. Там також сім'я з немовлям – спасителем вимушена була втікати, щоб спасти немовля від страти.

4. У давніх єгипетських зображеннях є сюжет обряду хрещення фараона у водах Нілу. Подібний сюжет зустрічається і у християн.

5. І на кінець згідно міфам, Осіріс був убитий, а потім воскрес.

Даний культ з'явився під час правління у Єгипті гіксосів – родичів євреїв, ще у XVII ст. до н. е. З розвитком людства розвивались і цивілізації, в наслідок чого утворювались держави, а також і імперії. Водночас у всіх народів ширилась мрія про справедливого, вірного і надійного Бога, який звільнить їх від рабства і страждань, на відміну від тих богів, напівбогів які вже існували в тогочасному світі.

Згідно існуючих міфів нам відомо: у Єгипті 3000 років до н.е. народився **Гор**, у Персії 1200 років до н. е. народився **Мітри**, у Індії 900 років до н.е. народився **Крішна**, у Греції 500 років до н.е. народився **Діоніс**, та багато інших подібних «Богів», та «синів» Божих яких придуму-

вали жреці. І всі ці багаточисленні «Боги» могли бути не ким іншим, як потомками міфічних падких ангелів – нефілімів.

З появою віри в Бога загальною була віра в те, що людина складається з безсмертної душі і матеріальної оболонки. І земне існування непереривний ланцюг мук і страждань – тимчасове, а основне життя знаходиться попереду. В країні вічного смертного блаженства. Чим гірше жили люди, тим сильніше ширилась віра в те, що прикована до землі людина не здатна сама добитись покращення життя, воно залежить від милості божої.

Релігійні містерії обіцяли допомогти досягнути цієї милості і тим самим безсмертя в майбутньому житті. Бог помер і воскрес і його прибічники вірили, що вони теж воскреснуть після смерті. Деякі містерії обіцяли не тільки безсмертя душі, але як в релігії древніх єгиптян, також і тіла, яке воскресне разом із душею.

В цьому бурхливому світі схрещувались різні релігійні і філософські течії. Проходить процес непереривного заміщення проникнення теологічних концепцій і обрядових форм. Культ спасіння з їхніми тайними обрядами, з живописними процесіями, з драматичними сценами, відображаючи історію помираючого і воскресаючого Бога, глибоко запали в мізки тих, хто стояв біля джерел християнства.

Але, що все – таки послужило поштовхом в створенні нової віри – діяльність однієї людини (Ісуса) чи загальна історично – психологічна ситуація цієї епохи? І на це питання знайшлася відповідь, були знайдені на березі Мертвого моря в печері в глиняних глеках шкіряні згортки написані невідомим письмом. І діло в тому, що на згортках, схованих членами релігійної секти II ст. до н.е. – I ст. н.е. вчені розшифрували тексти, в яких було багато спільного з відомими проповідями Івана Хрестителя. А також вчення і проповіді Ісуса з Назарету.

Виявлені згортки розвінчали богословські догми, відповідно яким нова релігія – християнство зовсім як Афіна в грецькій міфології вискочила прямо з голови Бога в повних сяючих обладунках.

Далі вченим вдалося встановити, що знайдені документи, які мають безпосереднє відношення до витоків християнства і належать секті Ессеїв, про яких є відомості від стародавніх авторів.

Одним із релігійних джерел християнства була іудейська сектантська течія Ессеї – тобто широкий рух, опозиційний панівному іудаїзму, чію головну течію нарекли фарисеї. Ессеї поділяли іудейську віру в єдиного Бога, що опікував народ Ізраїлю. Більше того, саме себе вони вважали представниками справжнього іудаїзму, покликаного оновити старий союз-заповіт між Богом і народами Ізраїлю.

Ідеологією іудейського сектантства ессеїв були властиві дві риси :

1) Есхатологізм (грецькою есхатос – кінець) – вчення про «кінець світу» і його подальше відновлення разом з останнім судом над усіма, що коли - небуть жили;

2) Месіанство (месія – від давньоперського «машинах», Помазаник, Посланник Божий) – віра в божественного Спасителя, що здійснить цей переворот, відтак поверне іудеям Божу прихильність.

Членам однієї з общин ессеїв у II ст. до н.е. вдалося в пустині створити замкнуту релігійну організацію. Вони сповідували іудаїзм, але вважали, що жреці осквернили Єрусалимський храм брехнею і сфальшували божественне вчення.

Так вибудувався еволюційний ряд, який дозволяє виявити джерела виникнення християнства – вчення, корені якого йдуть в релігійні погляди інших релігійних течій, виражених в несправджених мріях народних мас. Їх надії позбавлення соціального гноблення з до-

помогою чуда. Так справедливо підмітив Ш.Енштейн, – «Христос переміг тому, що потерпів поразку Спартак».

В 74 році до. н.е. Римську рабовласницьку державу охопила пожежа повстань на чолі із Спартаком. Це повстання було направлене проти рабовласницького ладу за краще життя рабів, а також римської бідноти. Але навесні 71 році до. н.е. воно потерпіло поразку. Спартака – коли полонили, то зразу римські легіонери порубали на шматки, а всіх інших живих повстанців, які попали в полон було розіп'ято. І знедоленому народові не залишилось нічого, як вірити про прихід месії. І ця віра з часом тільки посилювалась.

Ми знаємо, що Христос – це грецький переклад слова месія. Але історично християнство не охоплює всіх віруючих в месію, воно складає окрему групу серед них, месіанські бажання, які на початку дуже мало відрізнялися від месіанських бажань інших іудеїв.

Перш за все християнські общини в Єрусалимі так як інші іудеї чекали появи месії в недалекому, правда в неопределеному майбутньому. Хоча існуючі тепер Євангеліє написані в такий час, коли більшість християн думали вже не так оптимістично, коли вже стало зрозуміло, що очікування сучасників Христа потерпіло повний крах, але у них ще збереглися сліди цих очікувань, запозичених із давніх усних або письмових джерел, на які опирались віруючі.

Після того, як був зраджений Іван Хреститель, і це дійсно підтверджений факт, прийшов Ісус в Галілею, і проповідував Боже Євангеліє кажучи: «Сповнився час і царство Боже близько, – покайтесь і вірте в Євангеліє» (Марко 1: 15-18).

І як ми знаємо з Євангелія – учні просять Ісуса, щоб він показав їм знамення, по яких можна определити пришествя месії. Він перераховує знамення: землетрус, мор, жах війни, сонячне затемнення тощо. Потім розпові-

дає як прийде для звільнення віруючих син людський зі славою і великою силою, і продовжує: «Істинно кажу вам: рід цей не пройде аж поки все не станеться» (Лука. 21:32). Теж саме зустрічаємо у Євангеліє від Марка (9: 1). Він вкладає в уста Ісуса наступні слова: «Істино кажу вам: Є деякі з отут присутніх, що не зазнають смерті, аж поки не взрють Царства Божого, що прийде у могутності». На кінець у Євангелії від Матея Ісус обіцяє своїм учням; «Вас ненавидітимуть усі за моє ім'я, але хто витриває до кінця, той спасеться. А як будуть вас переслідувати в тому місті, тікайте в інше. Істинно кажу вам: Не встигнете обійти міст ізраїльських, як прийде Син Чоловічий» (Матей. 10:22,23).

І так, щоб потрапити в Царство Боже не треба було помирати. Живі мали можливість надіятись на Царство Боже побачити його. І представлялось воно, як царство, в якому й ті які живуть, і воскреслі з мертвих у плоті своїй, будуть радіти життю. Сліди цього розуміння ми знаходимо ще в Євангеліях, всупереч тому, що потім в результаті Церква відмовилась від земного майбутнього царства, яке було замінене на Царство Небесне. Так у Євангеліє від Матея Ісус обіцяє: «Істинно кажу вам, Ви, що пішли за мною, як новий світ настане, коли син чоловічий сяде на престолі своєї слави, сидітимете і ви на дванадцятьох престолах, щоб судити дванадцять поколінь Ізраїля. І кожен хто задля імені мого покине дім, братів, сестер, батька, матір, жінку, дітей, поля в сто раз більше одержить і життя вічне матиме в спадщину. Багато з перших, будуть останніми, а останні першими» Матей.(19:28-30).

Тим хто за ним не піде, Ісус попереджає вигнати із общини на другий день після великої катастрофи. «Там буде плач і скрегіт зубів, коли побачите Авраама, Ісака і Якова й усіх пророків у Царстві Божім, себе ж самих викинутих назовні. Прийдуть тоді зі сходу й від захо-

ду, від півночі й від півдня, й возсядуть (на банкеті) в Царстві Божім». (Лука.13: 28-29). Апостолам Ісус обіцяє: «І я заповідаю вам Царство, як мені заповів Отець мій щоб їли й пили за столом у моїм Царстві й сиділи на престолах, судячи дванадцять племен Ізраїля». (Лука.22:29,30).

В епоху Христа в Галілеї не бракувало месій, тут майже кожен день являлися пророки і отамани розбійників, видававши себе за месію, сина Божого, але якщо хто – небудь із них гинув в боротьбі з римською могутністю, якщо його ловили, то розпинали або вбивали. Тоді на нього дивились як на лжепророка і лжемесію. Справжній месія мав ще тільки прийти.

В історії християнства період його утворення, завжди справляв могутній вплив на всі пізніші форми цієї релігії. Для багатьох генерацій вірних ранні роки видались чудовим часом. Коли голос Ісуса та голоси його апостолів ще звучали у вухах прихильників нової віри. Ідилічний опис Луки в «Діяннях святих апостолів»(14. 32-35) дав мірило ідеалу, якого всі християни так прагнули досягти і в пізні віки, але це їм рідко вдавалось.

Громада вірних мала одне серце й одну душу і жоден не називав своїм те, що йому належало, а все у них спільне було. Апостоли з великою силою свідчили про воскресіння Господа Ісуса і благодать велика на всіх них була. Тому ніхто з них не знав ні в чому нестачі, бо люди, які мали поле чи дім, продавали їх і приносили вторговані гроші апостолам – і роздавалось це кожному за його потребою.

Ранні роки християнства були досить бурхливими, бо різні громади відчайдушно змагалися між собою, прагнучи довести, що саме вони правильно витлумачують вчення Ісуса. Але образ цієї досконалої Церкви, був тією силою, яка знову і знову укріпляла християн у їхній вірі, та їхньому житті.

Християнство виникло, як рух у лоні Іудаїзму, який пережив бурхливий період своєї історії, період, що завершився збройним повстанням проти Риму в 66 році, нищівним розгромом і зруйнування Єврейського храму в Єрусалимі у 70 - тих роках після Різдва Христового. Причиною неспокою в Палестині було чужоземне панування. Пам'ятаючи про славне царство Давида та Соломона, яке завершило свою історію тисячу років тому, багато євреїв, які були переконані, що тільки Бог повинен правити своїм народом, чинили активний опір ранньому правлінню, і культурному тиску греко – римської цивілізації. Однак в першому сторіччі християнської ери євреї не виступали єдиним фронтом проти загрози політичного гніту та культурної асиміляції. Деякі єврейські общини закликали пристосуватися до римського врядування, інші тримали римську культуру на належній висоті, ретельно виконуючи настанови Мойсеєвого закону і пасивно чекаючи, коли Бог втрутиться і очистить землю даровану ним своєму народу, від ненависних язичників. Інші євреї закликали до вбивства, тероризму та збройного опору, аби вивести з рівноваги римлян і примусити Бога виступити на захист свого вибраного народу. Широко розповсюдилося, хоч і не всіма поділялося сподівання, що Бог пошле Месію (свого помазаника), щоб урятувати євреїв. Було велике розмаїття думок щодо того, як виглядатиме цей Месія, але більшість євреїв, мабуть, чекали на непереможного воєначальника, який прожене римлян. І християнські общини сильно тримались за свого передового бійця. Правда, для них Месія ще тільки мав прийти у всьому своєму звеличенні. Але той, що мав прийти (згідно пророцтва), мав бути розп'ятий і після смерті на третій день воскреснути, а потім мав вознестись на небо і воскреслим явиться учням.

Месійські надії іудеїв спочатку носили чисто національний характер. Підкорення інших народів іудей-

ському владному світу, який мав змінити владу Риму, помститись народам, що гнобили євреїв, – це головний зміст цих бажань. Зовсім інший характер носили месійські надії християнських общин. Остання також була проникнута іудейським патріотизмом і ворожнечю до римлян. Повалення іґа чужоземців являлось передумовою всякого звільнення. Але члени християнських общин не хотіли обмежуватись тільки цим. Скинуто мало бути не тільки іґо чужоземних влад, але і всяких владик, тобто і своїх власних гнобителів. Тому вони звали до себе тільки бідних і пригноблених. День суду мав би стати, днем помсти для всіх знатних і багатих.

Перша християнська община була створена в Єрусалимі. Але скоро виникли християнські общини і в інших містах. Між Єрусалимом і іншими частинами Римської імперії, тобто південної половини її, з якими підтримувались найтісніші відносини. Вже при допомозі тих сотень тисяч, або, може навіть, мільйона паломників, які із року в рік направлялися в Єрусалим.

Перші християни – це були люди, які не могли відійти від деградуючого впливу навколишнього середовища. З іншої ж сторони ми бачимо, що християнство розвинуло мораль, яка стоїть вище античної, возвишеної гуманності, безкінечне співчуття, яке однаково поширюється на все, що носить людський образ, на нижчих і вищих, на своїх і чужих, на ворогів і на друзів. Воно відстоює братство людей всіх класів і рас. Цю духовність не можна пояснити за умов часу, в якому християнство зародилося; воно визиває тим більше здивування, що воно проповідувалось в епоху глибокого духовного занепаду. Ми маємо перед собою явище, яке може бути пояснене тільки при допомозі видатної особистості, яка знаходиться між простором і часом, або точніше сказати, тільки при допомозі зверхлюдини.

Християнство в I столітті не знало церковної організації, посадових осіб, культу, кліра, догматів; замість інституту священства були пророки, вчителі, апостоли, проповідники, які походили з рядових віруючих громадян, і як вважалось володіли харизмою, тобто властивістю, «дарованим духом», пророчити, вчителювати, творити чудеса, лікувати тощо. Кожен християнин мін називати себе харизматиком і займатись вчителюванням – віщуванням; якщо він мав достатнє число прихильників, то, як правило, керував справами общини, але обов'язково мав бути одружений.

З часом, а особливо із другої половини II століття, керівництво общиною сконцентровується все більше в руках пресвітерів – старійшин, членів общини за віком, або за часом їх вступу в общину. Керівництво це носило в значній мірі господарській характер і на перших порах було зв'язане із загальними трапезами християн, з так званими, агапами, вечереями любові. Обслуговувались члени общини під час цих трапез дияконами, а по мірі росту общин, необхідності накопичення для них грошей і збільшення запасів для трапез, появились комірники, касири і наглядачі – єпископи. Останніми завжди ставали старійшини – найбільш багаті члени общини, які відповідали за збереження грошей і припасів, необхідних для общинних трапез.

Єпископи в общини відігравали роль не в силу свого «пророчого дару», а в результаті своєї заможності, викликали справедливе невдоволення харизматиків, цих перших вчителів християнства, в більшості випадків вихідців з місцевої бідноти, рабів, вільновідпущених, збанкрутілих ремісників тощо.

Багаті члени кожної общини хотіли в першу чергу відтіснити пророків – вчителів, які не хотіли ні надзору, ні регламентації, і передали всю повноту влади єпископам. Так виникла церковна організація на чолі з єписко-

пом. Його завданням було в першу чергу покласти край пророкуванню, в яких були нападки на багатіїв та передбачали обов'язкову скору погибель старого гріховного світу і торжества Царства Божого.

Хоча непримирима ненависть до Риму зростала, а також до зла і несправедливості, але всі віщування закликали не до боротьби, а тільки до духовного звільнення від земної нудоти страждань. Близького «Царства Христа» вони чекали не від бойового виступу своїх прихильників, а від майбутнього чуда і вірили в те, що небесна відплата кожному воздасть за його заслуги. «Горе ж вам, багатим, бо ви одержали втіх вашу. Горе вам, що ви ситі нині, бо будете голодувати» (Лука. 6:24-25), «Легше верблюдові пройти крізь вушко голки, аніж багатому увійти в Царство Боже» (Марко. 10:25). Цей демократичний революційний дух обездолених безправних, пригноблених і рабських мас світової держави не супроводжувався уже тепер революційними подвигами і діями, так як рабовласницький, і давно вже загниваючий Рим не знав справжнього революційно-бунтівного класу.

Римський простий люд жив за рахунок суспільних і приватних пожертв і представляв собою босяцьку люмпен-пролетарську масу з суперечливими інтересами. І ось чому ідеї первинного християнства, хоча і робили його одним із релігійних елементів в духовній історії людства, але були зовсім непридатними для перебудови світу в інтересах усіх народних мас.

Пізніше починається процес прилаштування християнства до інтересів панівного класу імперії. Багатий прошарок суспільства, який сприймав нову релігію, енергійно витравляв анархічні індивідуальні забобони ранніх послідовників християнства. Віруючих переконували, що єпископ володіє спадковістю від апостолів «Божою благодаттю», що він один нею володіє, і що він – опора Церкви. Ця нова ідея чітко звучить у проповідях «апостольських

мужів». Ігнатій Богоносець – антиохійський єпископ, який жив вкінці I – на початку II століття висловлюється, що «немає Церкви без єпископа». Церква змінила пророчі вчення про ненависть до багатих і гнобителів, проповідуючи про неспротив злу і любові до ворогів, вона знищила уявлення про рівність людей, рабовласників і рабів, провела різку грань між кліром і мирянами, встановила братське відношення всередині общини і відмінила загальні трапези. Християнство перестало відлякувати правлячі кола імперії. До того часу вже характер організації християнських общин перебував у сліпій покорі і страху, тяжких покарань за ересь – все це робило нову релігію корисним знаряддям для держави, яка в союзі з єпископами могла розпоряджатися христовим «стадом» в інтересах ще більшого закріпачення і гноблення народних мас.

Єпископи стали безконтрольно розпоряджатись майном общини і навіть зуміли використати «язичницькі» уявлення і закони «про божественну власність». Згідно діючих в дохристиянській Римській імперії законів, боги мали право придбати всякого роду майно, отримавши його в подарунок, або за заповітом. Майно, яке належало Богу, вважалося священним і не могло являтися предметом ніякої вигоди, і відчуження його обставлялось рядом формальностей, сильно обмежених, так як було власністю «бога». В деяких місцях «боги» отримали привілеї більшменш вільно розпоряджатись своїм майном. Так було з майном в Галії, в Північній Африці. Фактично, в якості юридичної особи, яка представляла інтереси того чи іншого «бога», виступали колись жреці, потім єпископи, а далі Папа. По мірі того, як змінювалось уявлення про «богів», мінялось і уявлення про «божу власність». Вона робилась в якості предмета служінню культу, належали тій асоціації, яка утримувала за свій рахунок культові заклади і яка придбала всі права юридичної особи.

В міру росту окремих общин єпископи оточили себе різними посадовими особами, до кола обов'язків входила і проповідницька діяльність, на рівні з роботою по покращенню фінансових, судових, поліцейських і інших питань. Будучи головою цілої общини, єпископ взяв на себе роль наставника у віровченні.

Поступово єпископське розуміння віровчення перетворилось і відповідні догми віри і стали обов'язковими для всієї маси прихожан, і все частіше і частіше члени общини прирівнювалися до стада овець і не мали права виступати проти єпископа – пастора (pastor), що щоденно «стриг» свою покірну паству.

Ця еволюція відобразилась і в слові «Церква» (ecclesia), під яким спочатку розумілась община, сукупність християн, а потім і заклад. Майно церкви і з рук общини перейшло в руки закладу – тобто того єпископа, який стояв на чолі цього закладу і представляв інтереси Бога. Церковне майно належало єпископу не як фізичній особі, а як «божому представнику». Він не мав права передавати його по наслідству, і після його смерті воно переходило до його приємника по єпископській кафедрі, а не до фізичної особи, сину чи родичу єпископа.

Столиця велетенської держави – Рим, ще до імператорського періоду представляв собою «осколок всесвіту», торговий центр, який стягував людей, товари і ідеї, а також безліч релігій і ще більшу кількість різнобарвних богів. Переможець - Рим вважав своїх богів сильнішими і могутнішими від богів переможених ним народів, але боги послідніх ще мали в очах римлян свою божественну силу. Недарма при осаді ворожого міста римські воєначальники прагнули схилити на свою сторону богів цього міста і після перемоги намагались не руйнувати храми, боялись помсти місцевих богів.

З давніх часів Рим був гостинний богам підкорених народів, так що не виїжджаючи з столиці світу можна

їх було бачити навіть на багатолюдних площах і вулицях Риму. Зі слів римського письменника і військового діяча Плінія Старшого, у Римі було більше богів, ніж людей. Пояснювалось це тим, що хворі люди розміщували частину богів в різних місцях, щобвилікувати ту частину тіла, смертного, яка більше всього потребувала лікування. Ця нескінчена поява богів породила безвір'я, бо люди від цих богів не мали ніякої користі. З I ст. н.е. поширюється безвір'я, яке охоплює широкі маси римського суспільства і особливо інтелігенцію. Римський вчений і письменник Марк Теренцій Варрон, знавець язичницьких релігій, не без почуття болю і страху, пише свою книгу «Релігійні древності». В якій пише, що грізним попередженням являється, в той же час, пророцтво про те, що в Римі скоро релігія загине «не від нападу зовнішнього ворога, а від зневаження її громадянами», в особі вищого товариства, на яке впаде велика біда, яка приведе до загибелі релігій.

Існуюча в Римі релігія вже давно не задовольняла духовних і розумових потреб освіченого суспільства, але ще більшим її завданням було – служити панівному класу для приборкання народного незадоволення, народних страстей. В єдиній великій державі мав бути єдиний всемогутній Бог. Відповідно велика кількість богів у Римі, якій вважався не тільки політичним центром, але й святим містом, підготовляло практично ідейний ґрунт для зближення різних богів між собою, для їх ототожнення і злиття. Відповідно було, що бог Юпітер Капітолійський певний час висувався в Римі на пост величного, імперського і всесвітнього Бога, гублячись між багатьма богами. Римляни, відповідно з маси богів вибирали улюбленців у кількості від одного до двох десятків і їм поклонялися. А вибирати було не так легко, і голова язичницької партії в сенаті Петерекстат, поклонявся всім богам світу, боячись їхньої могутності.

Християнство в кінці I - початку II ст. представляло з себе секти, в рамках внутрішньої течії іудаїзму. Вони були поширені у східній частині Римської імперії з центром у Олександрії – стародавній столиці Єгипту. Спочатку християни відстоювали націоналістичні ідеї Ісуса, який говорив – «недобре взяти хліб у дітей і кинути псам» (Матей 15:26). Під дітьми підрозумівались євреї, а під псами – не євреї (гої). Від них вимагали обрізання, суботи, не їсти свинину і виконувати всі інші іудейські заповіді. Таким чином первоначальне християнство було релігією тільки для євреїв, це було зв'язане з крахом другого іудаїзму.

Попавши у тяжкі обставини християни вимушені були почати підстроюватись під слухачів. Оскільки навролишні язичники нізащо не хотіли признавати себе псами, робити обрізання, шанувати суботу і виконувати інші іудейські закони. Християнам – іудеям прийшлося іти на поступки, щоб зробити свою релігію більш масовою. Ради цього вони пішли на майже повний розрив з іудаїзмом і відмовились від єврейського фашизму. З цього моменту християнство стало доступне кожному, так як інші античні релігії. Хоча нова християнська релігія протягом декількох століть завойовувала панівне положення в Римській державі, та не все в цьому процесі проходило легко. Якщо Імператор Олександр Север у своєму власному святилищі, поряд із зображенням античних богів поставив образ Ісуса Христа, то інший Імператор Діоклетіан – прийняв най жорстокі міри по викорененню християнства.

Гоніння на перших християн набули широкого розголосу, проте пізніше покоління часто неправильно розуміло їхню суть. Християни мали на той час погану славу серед своїх сусідів – язичників тому, що їхня поведінка видавалась їм антисупільною в багатьох відношеннях. На християн дивились як на атеїстів, адже вони

заперечували існування греко-римських богів. Християн підозрювали у жадливих, вчинках таких, як кровозмішування. Бо вони говорили про любов до своїх братів та сестер і казали, що християни їдять чиюсь там плоть і п'ють чиюсь там кров. Вони не признавали мораль своїх сусідів-язичників і з нетерпінням чекали того дня, коли їхній Бог спуститься з неба і покарає кожного, а не їх. Широко розповсюджена неприхильність до християн іноді переростала у напади натовпу, чи в спробах місцевих урядовців покарати християн, або у кращому випадку випровадити їх геть. Але протягом двох століть такі гоніння були спорадичними і розкиданими. В одному місці християн люто переслідували, а за якихось кілька миль їхні одновірці жили в мирі і безпеці, але це були поодинокі випадки.

У III ст. християнство досить широко розповсюдилося в східній частині імперії, а в західній частині був дуже поширений мітраїзм. На той час тільки в Римі було більше 800 храмів Мітри. Великим прихильником бога Мітри були римські імператори Авреліан і Діоклетіан.

Бог **Мітра** стародавній іранський бог світла (Сонця) і добра – відомості про Митрі містяться вже в «Авесті». Починаючи з I ст., мітраїзм поширився до кордонів Римської імперії. Багато римських легіонерів були прихильниками культу Мітри, який вважався богом, що приносить перемогу. Цей культ отримав надзвичайне значення в Римській імперії, а сам Мітра з'явився найголовнішим і грізним суперником Христа. Йому поклонялися і в провінції Британії, в Галлії, Іспанії і у Північній Африці. У містах по берегах Рейну і Дунаю, майже у всіх містах Італії існували храми Мітри - мітреуми. Вперше з культом Мітри римляни познайомилися під час війни Помпея з лікійськими морськими розбійниками. Але тоді його культ не з'явився в Римі. Він прийшов туди пізніше, в кінці I ст., після великих походів до Вірменії.

Але лише в кінці II ст., коли почалися затяжні війни з персами, цей культ поступово набував все більшої сфери впливу. Його поширювали римські солдати, які поверталися з перських походів, а також раби з числа перських військовополонених. Першим імператором, який прийняв посвячення в містерії мітри, був Луцій Коммод (176-192 р.р.). За часів Северів (193-211р.р.) двір імператорів вже був об'єднаний в громаду служителів мітри. У свою чергу, імператори Діоклетіан (284-305 р.р.) і Максиміліан (285-305 р.р.) і їх співправителі Клавдій Гален відомий як цезар Троян і цезар Ліциній II проголошують в карнутському таборі на берегах Дунаю непереможного бога сонця Мітру покровителем всієї їхньої імперії. Культ мітри приймає офіційний характер. Для християнства культ мітри був надзвичайно небезпечний і не тільки через посилення впливу і широкого поширення: ідеологія мітраїзму була у багатьох відношеннях сильніше християнської. Мітра був богом «непереможного сонця», богом правди і права, богом-переможцем зла і злих духів. Він вважався творцем світу, який він зробив з убитого ним світового бика. Мітра насадив на землі рослини і став богом землеробства; він приборкав злого духа Арімана, що вражав поля посухою і мучив людей голодом і спрагою, викликав стрілою джерела живої води зі скель і напоїв людей і землю. Він допомагав людям в їх боротьбі зі злом і злими духами; перемагаючи зло, людина очищається від гріха і отримує безсмертя. Коли прийде призначений термін, Мітри знову з'явиться з неба на землю, спалить її, буде судити живих і воскресить мертвих, праведним дасть безсмертя, а грішників остаточно знищить.

Мітраїзм був дійсно дуже схожий за формою і суттю на християнство. Наприклад, Мітри, як і Ісус, вважався посередником між Богом і людьми. Мітра, син верховного бога Мудрого Господа, творив його волю. Таку ж місію

виконував і Ісус. Мітри і Ісус боролися зі злом. Обидва вони є противниками будь-якої несправедливості. Після подвигів на Землі Мітри вознісся на небо до свого батька Мудрого Господа. Ісус також після того, як виконав волю Всевишнього, вознісся на небо до Бога-Отця. У мітраїзмі знову присвячений проходив обряд обмивання. Це сприяло очищенню від гріха. У християнстві це хрещення, яке також очищає від гріхів. Таємна Вечеря Ісуса також має свій аналог в мітраїзмі. Це Священна трапеза - бенкет Мітри та його помічників.

Між християнством і мітраїзмом було багато схожого, але була й істотна різниця: у християн кривава жертва не відбувалася і на зборах могли бути присутніми жінки, тоді як у мітраїтів жінки не допускалися. Останнє, ймовірно, зіграло важливу роль у перемозі християнства над мітраїзмом. Культ мітри виявився на рідкість стійким. Якийсь час він існував поряд з християнством. Лише через 50 років після реформи Костянтина Великого в 377 році за наказом римського префекта Гракха печери і жертовники мітри стали знищуватися, а храми почали переобладнувати під християнські. Християнство активно наступало. Культ Мітри не в силах був захистити навіть Юліан Відступник (355-363 р.р.) останній імператор язичник. І все ж мужній перський бог не поспішав здаватися. Написи на славу митри зустрічаються ще в 391 році, а між (382-392 р.р.) в Римі був побудований навіть новий мітрам, і це в той самий час, коли олександрійський мітрам перебудовувався в християнську церкву.

Християнська верхівка переживала за свої доходи, які залежали від кількості віруючих. Тому вона і переслідувала мітривців. Благо християнство стало державною релігією і отримало реальну можливість здійснювати гоніння на своїх конкурентів. Гоніння ці були не тільки жорстокими, але і витончено аморальними. Наприклад,

для того, щоб вивести з ладу храм мітри, християнські чиновники осквернили його, вони вбивали мітраїстського жреця і закопували його в землю тут же в храмі. Після цього храм не міг існувати в принципі. Не маючи виходу жреці храмів мітри в подальшому ставали християнськими єпископами, дияконами, монахами, або му-сили втікати з імперії.

На початку IV століття виник міцний союз імперії з християнством, який надалі тільки посилювався. Прийнято вважати, що особливим законодавчим актом – Міланським едиктом 313 року – був покладений кінець гонінням і християнство було узаконено як державну релігію Римської імперії.

Імператор Костянтин мав прихильність до християнської Церкви, так як зрозумів, що тільки така релігійна організація може йому допомогти, а не зв'язане між собою жрецтво зі своїм багажем античних, язичницьких богів.

Поки Церква була демократичною організацією у рабовласницькій імперії, вона знаходилась в жорсткій опозиції до існуючого імператорського деспотизму в Римській державі. Після того як християнство було проголошено державною релігією, а єпископська бюрократія, необмежено господарювала над народом, експлуатуючи його, з'явилась гарна нагода для імперського деспотизму в Римі. Римська імперія вже не могла ігнорувати Церкву і мала так чи інакше укласти з нею угоду, так як в іншому випадку Церква могла перерости могутність Риму.

В епоху міжусобних воєн у Римській державі на початку IV століття, з усіх претендентів Риму на імператорський трон переміг Костянтин, тому що він уклав угоду з християнським церковним кліром. Отримавши з рук єпископів титул імператора – Костянтин зробив єпископів повелителями імперії.

Коли Константин побудував нову столицю імперії у Візантії, тоді він вакантне місце в Римі залишив не політичному супернику, а римському єпископу, який став управляти не тільки релігійними, але й політичними питаннями Риму. Так папи по смерті Костянтина зайняли вакантне місце імператора Риму, унаслідуювши свою владу від язичництва. Тому що основна маса новоутворених християнських єпископів були язичницькими жрецьми і стали єпископами-пристосуванцями у 313 році коли проголосили державною релігією Риму християнство. Вони з усіх своїх язичницьких храмів повикидали ідолів, а на їх місце поставили хрест з розп'яттям Ісуса, та статуї апостолів. І маючи безмежну владу, нав'язали християнам церемонії, обряди і свята, які колись належали язичникам. А з 538 року папська влада бере повний контроль над країнами Європи. Папські війська вогнем і мечем підкорили собі всі народності. Три народи: герули, вандалі і остготи ніяк не могли змиритись з політикою папства, і із-за цього їх було знищено.

Основною і найважливішою умовою виникнення християнства було утворення Римської імперії. Бо єдиний Бог ніколи не міг би появитись без єдиного царя. Створення світової імперії підготувало також ґрунт для нівелірованого культу.

В той же час занепад окремих держав і народів, рабство і тяжкі побори, суцільне безправ'я, невдалі повстання рабів і народів – все це привело до появи відчуття апатії і безнадійності широких мас. Не маючи можливості отримати допомогу, спасіння і позбавлення гноблення на Землі, люди відповідно вимушені були шукати спасіння на небесах. Одним із варіантів такого ілюзорного позбавлення від всяких життєвих проблем було християнство, яке поступово протягом багатьох століть поширювалось на територіях проживання багатьох етносів і в тому числі південнослов'янського.

Під час правління Костянтина Великого в світі було тисячі богів і існували такі релігії, як Буддизм та Іудаїзм. І кожен правитель чи людина, вірячи в свого Бога, шукали прихильності богів і боялись прогнвити всіх богів. Так через політеїзм (багатобожжя) пробивав собі дорогу монотеїзм (вчення про єдиного бога), який в християнській формі до IV століття охопивши значні народні маси, відповідно представляв собою силу. Хоча сила ця загубила свій первинний бойовий демократичний дух, підкорившись єпископській панівній верхівці. Так, як до IV століття християнська община являла собою у всіх відносинах повну протилежність тій общині, яка була заснована за 300 років перед цим – бідним рибалкою Петром і селянами Галілеї, та біднотою Єрусалиму, – після розп'яття, смерті і воскресіння Ісуса Христа.

2.2. Ранні християни та християнська Церква.

Місто Олександрія, що на березі Середземноморського моря засноване Олександром Македонським у 322 році до н.е. і в I ст. н.е. було столицею Єгипту і другим за величиною містом (після Риму). Місто Римської імперії, в якому на той час проживало біля мільйона людей. Основна маса населення складалась з греків, арабів, євреїв, але євреїв у місті було більше, ніж у Іудеї і Галілеї разом взятих, і це були в основному біженці з тих земель (емігранти). Олександрія – було місто античних Богів і язичників, і водночас було центром раннього християнського богослов'я, а потім місцем перебування патріарха. В місті на той час була найбільша в світі бібліотека, в якій було зібрано тисячі наукових праць, літературних творів, різних релігійних текстів і Євангелій, а також була школа. Саме з Олександрії почалась християнізація Єгипту, згодом Малої Азії, а далі Африки і Європи, а че-

рез деякий час і гоніння на християн за часів імператора Діоксетіана – який у 295 році велів зруйнувати місто разом зі школою і бібліотекою, як розплідник християнства, так як сам був язичником.

До II ст. це був час коли християнство ще не оформило свою іконографію, свої символи, свої міфи. Це був період таємного проведення обрядів, коли віруючі спілкувалися з своїми святителями у дуже скритих місцях у катакомбах, або печерах, які були переобладнані під храми, де світло розсіює темінь і вказує шлях у потойбічне життя.

Ми знаємо, що шлях у безсмертя лежить через смерть, тому ранні християни приходили у свої підземні храми при повній темноті без факелів, приходили і насолоджувались цією атмосферою. Знаходячись під землею у повній темноті, вони відчували, що вони дуже близько до переходу в інший світ: від народження і від смерті. І всі ці люди, які приходили у ці темні храми були ранніми християнами, які ще до недавно були зв'язані давніми єгипетськими містеріями і гностичною релігією і деякі з цих храмів збереглися до наших днів. Ми й досі там на стінах можемо побачити зображення єгипетського Бога **Анубіса**, і тут колись ранні християни проводили свої ритуали.

В ранньому християнстві було багато сект, і серед них гностики, які були найкраще організовані, і найбільш численні. Гностицизм зародився в Олександрії серед євреїв, які жили у вигнанні після невдалого повстання проти рабовласницького Риму. Розчарувавшись у іудейському Богові, який призивав до насилля, вони знайшли у своїй душі незнаного Бога. До цього часу вони не могли знайти такого Бога на Землі, так як світ був переповнений вадами і стражданнями. В той час євреї були переконані, що творцем світу був молодший Бог Єгова, Бог їхнього народу, Бог Старого Завіту, злий Бог:

«око за око, зуб за зуб» – суворий Бог. І всі історії з Старого Завіту пронизані критикою сучасного світу, тому що цей світ створив молодший Бог, а Верховний Бог, якби він створив цей світ, то не допустив би такого безладу. Всі ці міфи про те, що цей світ не правильно створений, мають певне пояснення у іудаїзмі. І як вважали стародавні євреї – цей світ був створений **Ялдобалтом** – «Богом Хаосу», який високомірно вирішив, що він єдиний Бог, посланий на землю і сотворив як умів цей світ, цей фізичний світ. Таким чином цей світ був створений бездарним Ялдобалтом, якого ранні іудеї, а потім і євреї-християни помилково вважали Богом. Цей Бог надів кайдани на людину, заточив її безсмертну душу в тіло, яке було смертне. Творець цього фізичного світу нагородив людину своєю сутністю і незбутньою жагою свободи. Але добрий і істинний Бог зжалився над людьми і послав на землю Ісуса, щоб відгородити від негативних страстей Ялдобалта.

Коли євреї, які жили в Олександрії, стали християнами, Ісус у них розбудив бажання думати і вони сказали: «Хто знає себе – знає Бога». І ким би не був Ісус: реальною людиною, міфом чи метафорою, але його образ породив розкол цього образу, почалася боротьба людей, яка далеко розвела опонентів. Одним із найгостріших питань яке викликало полеміку, було питання про те, чому Ісус вирішив прийняти таку жахливу смерть. У тодішніх общинах ортодоксальних християн була тільки одна відповідь на це запитання: «...він приніс у жертву своє життя заради людей». Але це має сенс тоді, коли кожна людина буде мати гріхи. І тоді християни ортодокси висунули ідею про те, що кожна людина грішна, і сама людина не зможе собі відпустити гріхи. Тому Бог і послав месію, щоб віддав себе в жертву на хресті, щоб спасти всіх людей від гріхів. І ось чому необхідне було це розп'яття, без ного неможливо було обійтись. Це прине-

сло новий елемент між Богом і людьми – гріх. З'явився головний елемент християнства, головний важіль – це гріховність людини. З'явилась віра, що Бог зверху все бачить, все знає і не тільки те, що ми робимо, але й те, що думаємо.

Християнство виняткове в тому сенсі, в якому всевидячий Бог знає і карає віруючих за грішні думки, за пороки розуму. Поняття гріха утворилось з символом віри і з'явилось поняття пекла, страху божого і виховної функції священників. Але зовсім не такі ідеї виношували гностики, слова «грішник» не було у їхньому лексиконі. Гностики були однією з сект раннього християнства. Їхня віра зводилась домістицизму і розходилася з більшістю приписів ієрархів раннього християнства. Гностицизм був тайним вченням і якщо ти зрозумієш це тайне вчення, то ти істинний послідовник Ісуса. Гнозис, або гносис – переводиться з грецької, як (знання) – самопізнання, гностик – це той, що знає. Гностики були закоренілими філософами – містиками, вони вважали, що якщо в кожній людині є частинка Божого світу, то навіть нам священник, гностики вибирали свій власний шлях спілкуватись з Богом.

Сьогодні християнство у світі дуже неоднорідне – є сотні сект і тисячі конфесій: від баптистів до російської православної Церкви, а також свідки Єгови і Римський католицизм, кальвінізм і протестантизм – широкий діапазон... І якщо розглянути I ст. християнства, то діапазон там був ще ширший, бо ще не було канонічного тексту Нового Завіту, не було самого віросповідання, узгодженого усіма християнами світу і не було особливої структури. І це найдивовижніше у християнстві, тоді воно було більш різноманітним ніж сьогодні. Нам відомо, що варіантів Євангеліє було дуже багато. Послідовники Христа їх читали, переписували, правили, а також переводили на різні мови. Також було багато інших докумен-

тів: листів, послань, поем, гімнів і так далі, і тому подібне. Теперішні християни дивляться на джерело своєї віри з ностальгією, в той час слова Ісуса і його апостолів розумілись однозначно, а віросповідання було простішим і його процедура була беззаперечною. І недавно було знайдено документи, які проливають світло на історію раннього християнства.

Якщо сьогодні християни поклоняються єдиному Синові Божому, який прийняв смерть за гріхи наші, то у перших послідовників Христа були інші трактування. Християни – іудеї не говорили про спасительку місію, жертвовну ідею Христа, вони вважали, що Ісус Христос це освічений просвітитель, першовідкривач, тому що не було ще непорочного зачаття діви Марії, не було воскресіння, не було і хреста, а були тільки слова Ісуса, який був втіленням божественної мудрості. І ті, що йшли за ним, не вважали його єдиним Сином Божим, а ті всі, що дійсно його знали, вони загинули в бойні повстань проти Риму. Ні одне з існуючих Євангеліє на це не має відповіді, тому що вони були придумані через два-три покоління після Христа в місцях Середземномор'я, і написані були тогочасною міжнародною грецькою мовою, а не рідною мовою Ісуса. Тоді ж і з'явився інший образ: Ісус – Син Божий, але були й інші переконання й вірування – наприклад, у християн гностиків було зовсім інше переконання символу віри. У середні віки таких людей вважали еретиками, гіршими від диявола. На протязі багатьох віків офіційна католицька Церква боролась з християнами гностиками. Хрестоносці страчували кожного, інквізиція живцем спалювала християн-катарів – як вони себе називали, тобто очищених – «чистих», послідовників гностиків.

Пройшли віки і люди починають згадувати катарів і приходити туди, де вони страждали. Катари не були предтечами реформації, вони не були еретиками по від-

ношенню до католицизму, їхня віра просто була іншою. Їхня віра походить від епохи раннього християнства, а може ще далі, коли ще люди сприймали цей світ, як світ тіней і їм хотілось відвернутись від релігій навколишнього світу. Вони вірили, що коли людина перебуває у темному місці і тіні, які танцюють на стінах від факелів – і є реальністю тіней, що відкидають справжній божественний світ – втікаючий від них.

Грецький філософ Платон говорив, що ті, що сповідували давні релігії вірили, що потрібно скинути всі пута і придбати знання, які йдуть через серце. Придбати потрібно такі знання, які збагатять людину і дозволять їй осягнути істинно духовний світ. Вчені тепер вже визнають, що пошук істини ще в часи раннього християнства розпочали гностики і катари, а Новий Завіт Біблії і всі Євангеліє були написані набагато пізніше.

Згадаємо слова Апостола Павла, який призивав шукати Христа в собі. Також є й інші документи, знайдені у 1945 році у Наг-Хаммаді в Єгипті. Книги із Наг-Хаммаді інші чим манускрипти Мертвого моря. Вони проливають нове світло на історію християнства, на Ісуса на Бога. Знайдено п'ятдесят два манускрипта, які розповідають про раннє християнство. Ці манускрипти мали відношення до єгипетського християнського монастиря, їх закопали, щоб їх не спалили у середині четвертого віку. Там дуже багато інформації і дивно те, що тодішні християни з захопленням вивчали, наприклад, Євангеліє від Хоми й інші рукописи, які побачив світ. Але Римська католицька Церква далі ці документи не визнає, і їх трактує, що вони є єретичні і небезпечні. Звичайно так воно і є, вони єретичні і небезпечні для офіційної Церкви, тому що повністю перевертають нашу уяву про Церкву. Ці манускрипти говорять нам про багато шляхів, що можуть привести людину до спасіння: через роздуми, через розвиток божественної іскри, закладеної в кожному з нас.

Ми можемо спілкуватися з Богом з допомогою удосконалення власної душі. Можемо шукати свій власний шлях до Бога без допомоги священників. І люди завжди хотіли знайти дорогу до Бога самостійно – і це можливо, але надзвичайно складно.

Ще у древніх єгипетських релігійних трактатах говорилося, що людина після смерті сподобляється **Осирісу**, вона попадає в голову цього Бога. Людина – це впадлий Бог – яка пам'ятає рай, така концепція усієї містичної античності: тут і **Ізіда**, і **Мітри**, і **Адоніс**. Основа гностицизму у тому, що ми народжуємось з божественною іскрою у своєму тілі і завдання кожної віруючої людини віднайти цю іскру у собі, розвинути її і приторкнутися до Бога, заглянувши у себе.

Гносис – це самопізнання, це екстаз, психоаналіз. Дуже важко пояснити, що таке самоаналіз і ще важче прийти до нього. Це не психоаналіз, це не інтелектуальне дослідження душі, це не екстаз. Це не поспішні роздуми, навіть з чужою допомогою, пізнати про те, хто ти, або як Бог створив тебе і який він – Бог. І це все внутрішнє тихе пізнання себе. Основи гностицизму або містицизму – це роздуми людини про сенс нашого життя і роздуми над тим хто ми? І коли людина попадала в неосвітлені коридори християнського храму, руйнувались звиклі поняття і вона залишалась наодинці з величезною таємницею смерті, з думкою про те, що ти колись покинеш фізичну оболонку – своє тіло. І ця думка звільняла від усякої рутини і давала можливість приторкнутися до абсолютної тайни утворення всього. З таємницею поняття «хто ти» і з таємницею «що навколо нас», і це робилось у повній темноті, щоб розбудити відчуття містики. Відчути темноту, миготіння свічок і гучного підземного відлуння в коридорах. І все це людину вводило у містичний стан.

Арістотель – давньогрецькій філософ так говорив про містерії: « ...ти ідеш туди не навчитись чогось, а від-

чути щось». І цей процес неправильно вважали актом інтелектуальним, тому що це було набагато більше. Стародавні люди добре розуміли, що можна знати багато, але не знати себе. В ході навчання ми пізнаємо різні речі і все це накладається. А давні хотіли вернутись від своєї всеоб'ємності від пізнання багато чого – пізнання одного єдинства всіх речей.

Ось уже дві тисячі років гностицизм придушується. Він згадується тільки в крайніх випадках ієрархами Церкви. Але манускрипти знайдено в Наг-Хаммаді назажди змінили наші уявлення про походження християнства. І ці манускрипти як велика цінність знаходяться у Коптському музеї в Каїрі. Ця реліквія цінна Євангеліє від Томи (Хоми) – збірка висловлювань та діалогів з Ісусом. Писання не містить розповідей про розп'яття та воскресіння Христа, тому дослівно не відповідає визначенню Євангеліє і не признане офіційною християнською Церквою, і не внесене до книг Нового Завіту, тим не менше міститься у деяких новітніх виданнях Біблії.

Оригінальний текст Євангеліє від Хоми написаний коптською мовою і містить цілий ряд висловлювань Ісуса Христа, які нам відомі з Нового Завіту. І в цій Євангеліє спочатку є фраза – це є таємні слова, котрі мовив Ісус живий і які записав Дідім Юда Хома. І мовив Він: «Той хто здобуває тлумачення цих слів, не пізнає смерті». Але хто такий Дідім Юда Хома? Дідім Юда Хома – це означає Юда близнюк, який нібито був один з братів Ісуса. Пізніше як ми знаємо церковники Юду Хому перетворили в одного з апостолів, який не повірив у воскресіння Христа.

Сьогодні Хому невіруючого, прочитавши Євангеліє від Хоми, називають одним з найвірніших учнів Ісуса. Адже хто розумів брата краще всіх? І судячи з Євангеліє це саме так, тому що близнюком його називають не в прямому біологічному значенні, а в якості людини, яка розуміє Ісуса і може назватись його близнюком. І як

згадано в Євангеліє, якщо ти мій близнюк і вірний помічник, то пізнай себе. Пізнай себе, тому що ти повинен зрозуміти хто ти і як тебе зовуть, пізнавши себе. Пізнаючий себе не знаючи нічого, але той хто пізнав себе – в той же час отримує знання про суть усього. Те що лежить в тобі, спасе тебе якщо ти осмислиш його.

У Євангеліє від Хоми це все сказано символічно і всякий який читає це Євангеліє починає бачити Христа – починає себе відчувати близнюком Христа і його божественний образ захоплює.

Євангеліє від Хоми – це збірник висловів, де сказано: «... те що буде відкрито – не одне вухо не почує і не одне око не побачить». І це ще не приходило нікому в голову. І що це? Це ти сам. Себе ти не можеш бачити і чути. Це твоя суть, твоя свідомість і це ключ до розуміння християнства, або точніше сказати – язичництва. Потрібно виконати акт самопізнання і в цьому було велике знамення, яке бог Аполлон дарував язичникам в Дельфійському оракулі, де сказано: «... збудіть розум, пізнайте себе» – також так як і у християн-гностиків. І нам потрібно шукати ту частину себе, яка не помре, це не пошук того, що ти не маєш того. Потрібно зрозуміти, що ти вже безсмертний, тому що в людині головне не плоть людська. І якщо ти знайдеш себе, то знайдеш і Бога, і Блаженство Бога знайдеш в собі.

В людині головне не тіло, а душа. Душа бачить народження тіла, бачить і смерть і це повторюється багато разів, тому гностики і перші християни – вірили в реінкарнацію. Цей процес подібний на акт пробудження і засинання. Проходить цикл із зміни тіл, тому що вічного тіла у нас немає. Немає постійного тіла, постійна у нас душа, яка бачить усе це. Тобто ми не народжуємось, тому не можемо померти. Багатоманітність людей зводиться до одного, що всі люди лише образи, тобто фантоми втілення вищого духа, відображення божественного. Це

божественне вселяється у нашу свідомість і стає нашою свідомістю.

У світі є таке поняття «освітлююча темінь». Що таке світло, якому немає від чого відбиватись? Це темінь. Світло в чистому вигляді – це темінь. І є ще такий вираз, як «осліплююча темінь» – потенціальність у чистому вигляді, просто світло, просто свідомість без пізнання чогось конкретного, коли появляється предмет пізнання як об'єкт відбиття світла, проступають контури всесвіту. Це якби свідомість Бога виражається у свідомості багатьох людей, так що всі ми образи і транслятори єдиної свідомості всесвіту, тобто всього, тобто Бога. При цьому християнський міф в нинішньому вигляді показує провалля яке відділяє людину від Бога. Бог великий, а ми прості смертні.

Євангеліє від Хоми несе зовсім інше поняття. Ісус у Євангеліє представлений як син Божий, але і всі люди на Землі – діти Божі, які можуть і не здогадуватись, бо не знають, що створені за образом Божим. Божественний світ виник ще до появи Вселеної – коли Бог сказав: «хай буде світло». Людство створене у потоці цього світла і в Євангеліє від Хоми Ісус говорить голосом світла: «Це я, який є світло над усіма, це я який і є ви, я всюди, все йде від мене, всі речі зв'язані зі мною, розрубайте кусок дерева і я там, підніміть камінь і знайдете мене».

Чому слова у Євангеліє від Хоми наскільки небезпечні для Церкви? Тому що це пантеїзм, думка про те, що божественне закладається у всьому, а християнство вимагає наявності Церкви – хочеш знайти шлях до Бога, іди до священника, якщо хочеш будувати церкву, переконай людей, що спасіння може бути через Церкву, а представники Бога на Землі – папи, єпископи, священники і це єдиний шлях. Але гностики кажуть: «Ні – Бог в тобі!» В цьому новизна гностицизму – Бог в тобі і твоя сутність безсмертна. І не обов'язково вести себе зразково, підко-

рятись правилам і в цьому є щось анархічне. Гностики думають вільно, живуть чесно і мирно, і ігнорують правила, а Христос їхній великий герой, який спілкується з повіями та іншими темними особистостями простого люду. Він не дотримується канонів і навіть погано себе веде у Велику суботу – перевертаючи столи і виганяючи усіх з храму. Ісус відкрито критикує фарисеїв – він класичний гностик і іншим уже не буде. І діло не в тому, що він ігнорує правила, встановлені книжниками і рабинами, а в тому, що він хоче бути самим собою, він хоче пізнати себе. У Євангелія від Хоми зміст важливіший за автора, тому що воно написане ще до появи класичних Євангелій і це не тільки інше джерело віри, але й інша інтерпретація. З Євангелія від Павла ми можемо зрозуміти, що апостол Павло – гностик. Христос у його серці говорить про безсмертя в містичному значенні, так як Павло жив ще до літературного оформлення вчення. В часи Ісуса не було провалля між містицизмом і буквалізмом, так як буквалізму ще за Павла не було, а про Ісуса Христа ще, ніхто не писав. Аж через пару поколінь, коли свідки тих подій вже не будуть живі, біблійські історії розкажуть нам про життя Христа. Автор стане важливішим за зміст. А Ісус формально вже стане Сином Божим. І все ж, не зважаючи на пізніші нашарування в Євангелії від Павла, де говориться про Ісуса – як про загадковий містичний голос у середині себе. І християни гностики вважали, що їхнім учителем був апостол Павло.

Імператор Пертуліан, який ненавидів гностиків – називав Павла апостолом для єретиків, тому що він вважав, що люди люблять Павла, цитують Павла і звертаються до нього, так як його вчення містичне і в дечому глибоке. Якщо це так, то ідеї Павла співпадають ідеально з ідеями того часу і це все є у Євангелії від Хоми.

Євангеліє від Хоми говорить не про слабкий зв'язок Бога з людьми, а про те, що людина створена на по-

добу Божу і тому має внутрішній органічний зв'язок з Всевишнім. Людина – це впалий Бог, який пам'ятає про рай і прагне його віднайти – така концепція усєї містичної античності, а також гностицизму – слова гріх там немає. Але це не означає, що люди безгрішні або божественні. Людина шукає шлях до Бога, а знайде цей шлях тоді, коли знайде шлях до себе, коли всі назбирані, погані справи виправить. Але людські гріхи такі великі, що Ісусу потрібно було померти, щоби спокутувати їх. Також було багато суперечок про перших людей – Адама і Єву і про гріх, який зробив їх смертними. Хоча Адам і Єва – персонажі Старого Завіту, але християни більше ніж іудеї розвинули тему гріховності Єви.

Для ортодоксального християнства гріх не був такою важкою темою. Іудейські рабини, язичники, гностики говорили лишень про те, що людина може підкорятися Богу або не підкорятись. Вони вважали, що у людей бувають позитиви і негативи і це все закладене у людській природі. Бурні суперечки кипіли від цього і багато християн вважали це дурницею: подумаєш з'їли яблуко. І за цей один незначний проступок мільйони людей засуджені Богом на тяжке земне життя, замість райського і це покарання не відповідає провині.

Це гарна історія, але є і інша гностична історія, де змії в едемському саду – це Ісус. Ісус сам привів людей до дерева пізнання. Ісус сказав людям: «Іжте!» Ісус спровокував Бога Отця на ревність, бо той не хотів, щоб люди стали як Боги. Творець, згідно цієї історії, заздрить красі своїх створінь. Він не хоче, щоб створені ним люди набули знання, тому що сказано у Біблії, що з'ївши з дерева пізнання сам подобишся Богу. Читаємо Біблію де сказано: «Бо знає Бог, що коли скуштуєте його, то відкриються у вас очі, і ви станете, як Бог, що знає добро й зло.» (Буття 3:5). Сама ідея гріховності людини про первородний гріх була розроблена

і написана Аврелієм Августином тільки у четвертому столітті нашої ери. І від того часу серед православних християн закріплюється не тільки дистанція між Богом і людиною, а також вроджений неспокутний гріх людей, ради якого Ісус приніс себе у жертву. Навколо загальноприйнятого канонічного християнства – заснованого у II ст., тепер ідуть непримиримі суперечки. Деякі християни вважають, що Ісус божественна фігура і його муки на хресті непотрібні. Для всіх Ісус просвітитель, живий символ божественності, а для гностиків Ісус був просто людиною, яка придбала божественність через хрещення. Православні християни розуміли це буквально, якщо він божественний – значить Син Бога. Його єдиний син і його народження мало бути божественне. А для гностиків він народився як звичайна людина.

Багато християн сьогодні думають, що Спаситель Христос є Сином Божим, але цього не має у Євангелії від Матея, Марка і Луки, бо вони трактують його як посланця Божого, посланого для спасіння людей. Він наставляє людей на шлях істинний і кожен має право вибрати сам, чи йти йому за Христом. Але у Євангелії від Івана – Ісуса вже називають Сином Божим, більше того, єдиним сином. Такого категоричного ствердження не зустрічається ніде в ортодоксальних текстах до 160-го року, а потім усі християни почали читати Євангеліє з цією точкою зору. З того виходить, що Євангеліє від Івана, і так вважали гностики, було написано на супротив попередньої точки зору і стало радикальним чином міняти роль Христа. Ісус став офіційним Сином Божим і єдиним Сином, але для гностиків Ісус був тільки образом, символом божественного начала, що в кожному з нас, у тому розумінні, що ми є усі Сини Божі. Ми всі Сини Божі, якщо пізнаємо свою сутність, якщо ні, то ми мертві і це геніальна думка.

У стародавніх цей світ вважався преісподнею, де ми зараз мертві. Для гностиків і містиків преісподня там, де ми духовно мертві, а не живі, як нам здається. Ми і є Бог, якщо хочете, і є єдиним розумом у Вселеній. Ми помилково вважаємо себе різними тілами і різними проблемами, і наше завдання воскреснути. Просто кажучи, ми мертві і находимося у тіні, подібно тому, що було на хресті і нам потрібно воскреснути, тоді ми всі, нібито, станемо Синами Божими. Ми набудемо свідомість Бога Отця, бо ми всі Христоси і повинні воскреснути. Звідси виходить, що цей весь міф про розп'яття Христа і його воскресіння, ніби зразок для кожного з нас. Так це правда, тільки так можемо пройти це посвячення. У християнбуквалістів зостається тільки безрадісна ідея про те, що в кінці часів ти воскреснеш у своєму тілі і знову будеш фізичною істотою. Адже за їхнім переконанням, саме це відбулося з Христом – він вернувся у своє фізичне тіло, а перед ти помер на хресті. І кожного чекає такий шлях, якщо ти і не зрозумів ідеї Христа. Гностики стверджували протилежне: якщо ти не зрозумів ідеї Христа, то вернешся у своє тіло через інкарнацію. Якщо зрозумієш ідеї Христа, то визнаєш, що ти – це не твоє тіло, а ти є сам Христос, як і всі ми, і немає потреби повторювати процес реінкарнації. І це вже майже інша віра, протилежний підхід. Про це згадується у праці букваліста Полікарпа. В середині II ст. теолог Тектоліан писав, що гностики наповнюють світ і це потрібно вважати помилкою, тому що зразу появилась традиційна християнська доктрина літературно закріплена апостолами Петром та іншими, а гностики з'явились пізніше і почали перекичувати уже сформовану істину. Але, як ми знаємо, все було інакше, тому що гностичне християнство було вже поширене у I і II ст. н.е., а потім було витиснене буквалістським християнством. Відомо, що православ'я виникло після гностицизму і в великій мірі було реакцією на нього.

Офіційне християнство заперечує саме собі, об'явивши війну гностицизму, воно пішло іншим шляхом. І з багатьох Євангелій і трактатів через вісім поколінь після смерті Ісуса – засновники ранньої ортодоксальної Церкви відібрали тільки декілька з них для Нового Завіту, а також для процедури богослужіння. Єпископам християнської Церкви, перед новою загрозою непорозумінь з владою і щоб уникнути нових гонінь і смерті, прийшлося виділити основи християнства, з якими б погодилися усі. При цьому відборі були відсіяні гностичні ідеї, які буквалістам здавалися дуже складними для розуміння.

В теорії християнства є дуже важливий елемент, це доступність для розуміння, де говориться, що Ісус – Син Божий. Ісус прийшов спасти нас від гріхів, Ісус помер ради нас. Але знання цих простих ідей недостатньо, щоб вступити у лоно християнської Церкви. І християнство стало, як дехто каже: релігією для примітивних людей, воно стало ніби спрощеною формою християнського вчення, з яким би могли погодитись християни у Африці, Азії, Європі, у всьому світі. З образом Христа у християнстві зв'язана фраза, яка вибита майже над усіма воротами кожного храму «Прийти до мене можна тільки через Отця – мого». Для гностиків це значить, що прийти до Бога можна лиш через те, чим він представлений в тобі. І апостол Павло це говорив : «Щоби прийти до Бога, треба придбати Христа в собі». Так, це алегорія, але буквалісти говорять «ні», і це єдиний шлях.

Взявши ідею буквальної інкарнації Сина Божого, а не духовної інкарнації Сина Божого, нам залишається думати тільки про благо людей і переймаючись спасінням їхніх душ, ми всі повинні цьому повірити, нехай навіть насильно, і тоді шлях до Бога набуває авторитарних рис. Ці суперечки мали особливий характер тому що християни сприймали усе особисто і це така властивість

християнства. Якщо ти персоніфікуєш божество, то приходиш до нього зі своєю злістю, сарказмом, агресією, що є у кожній людині. Християн особливо гнівило те, що їхнього Спасителя належно не сприймають, тому що гностики лише хотіли знайти істину. Гностикам було дуже важко, тому що вони атакували тільки ідеї ранніх християн, а християни атакували не тільки ідеї гностиків, але й самих гностиків.

На Нікейському соборі у 324 році Константин ліквідував усі розбіжності у символі Віри, де було сказано: «Ми віримо в єдиного Господа Ісуса Христа Сина Божого». На цьому ж соборі, через триста років після приходу Христа – Ісуса об'явили сином Божим через декрет імператора, а інші ідеї і поняття були заборонені.

Коли будь – яка релігія зливається з державою для утворення монополії, релігія одразу радикально змінюється, можна сказати так: «Це тріумф, успіх!» Але ми тепер знаємо, коли Церква злилась з державою, вона почала робити всі ті злочини, які сама розвінчувала перших триста років свого існування. І це глухий кут, це в перспективі загибель релігії і трагедія для народу. При такому злитті – релігія перетворюється на ієрархічний репресивний інститут. На захист цього теологи християнства казали, що це все робилось в інтересах людей, тому що вони невільно ставали єдиними. Але це не найкраща форма існування релігії для людства. Цікаво і якось дивно, що знаменитий декрет імператора Константина співпав по часу з будівництвом у Римі чудової базиліки Святого Петра і Лютеранської церкви – прикрашеними статуями Ісуса і його апостолів. І як диво, враз християнські церкви з катакомбних стали подібні на язичницькі храми, по своєму вбранні й архітектурі. Таким чином, з середини IV ст. християнські церкви стали фантастично багатіти, і з часом почали розколюватись на бідність монахів з однієї сторони і багатством єпископів з дру-

гої сторони. В результаті цього в самій середині Церкви утворилась величезна напруга і несправедливість, а між Церквою і вірянами – величезне провалля...

Ми знаємо з Євангеліє, що при житті Ісус не створив ні однієї церкви і не лишив заповіту про їхнє будівництво, все це придумали потім єпископи разом з папами, переобладнавши язичницькі храми під церкви, щоби показати силу і могутність новоствореної Церкви. Вони також придумали, що Ісус передав владу над Церквою Петрові, але про це чомусь немає ніякої згадки у Новому Завіті.

Ми добре знаємо, що Рим і його правителі до 313 року були язичниками, і жорстоко і безжалісно ставились до християн. Християн убивали, спалювали, або виганяли на арені амфітеатрів на розтерзання хижим, голодним звірям. Також всім відомо, що у 33 році Ісус Христос був заарештований і розпнутий, а за ним по черзі – владою Риму були страчені 10 з 12 апостолів. Римляни так любили апостола Петра, що у самому Римі його розпнули на хресті головою до низу, тому що язичницькому Риму не потрібно було ні християнського Бога, ні християн, а ні їхніх апостолів. Але з часом римські єпископи-престоусуванці разом з папами, щоби підкреслити свою спадковість і вірність християнству, придумали ще одну вигадку – про дар Константина. В період середньовіччя Римська Церква об'явила грамоту Константина – нібито написану на смертному ложі самим імператором, де якби говорилося: «Я передаю вам імперію на збереження». І коли виявилось, що це підробка – почав зароджуватись протестантизм.

Римська Церква, яка отримала монополію, злившись з державою, вела непримириму війну з маргіналами – гностиками, катарами. Їх усіх поголовно виганяли з імперії, або ще гірше – вбивали. Єпископи ліквідували християнське данаторство - равенство, і все майно хрис-

тиянських общин стало майном Церкви, а християни враз стали рабами Церкви, або як казали – вівцями, а єпископи з дияконами їхніми пастухами. Всі християнські гностичні храми були ліквідовані, а священники, які не перейшли на відредаговане Константином християнство, були вбиті, або вигнані з імперії, а всі їхні священні книги були заборонені і підлягали спаленню. А далі настали похмурі роки середньовіччя – коли люди навіть розучились будувати будинки з цегли. Це були роки кривавих хрестових походів, жахливі роки інквізиції, беззаконня і вбивств. І аж з приходом епохи відродження у Європу вернулись заборонені Ватиканом твори грецького філософа Платона та інших вчених і письменників, а скульптори і художники знову розпочали творити. І все це назвали Відродженням. Відроджувалась західна культура і мистецтво, наука, література і архітектура, і світ почав повертатись туди де вже був, ще до появи римської католицької Церкви.

Незважаючи на те, що в середні віки було немало християнських містиків, які інтуїтивно хотіли досягти вчення Ісуса Христа, але ми не пішли далі внутрішніх загальнокультурних таїнств. Ми оформили форму, але втратили зміст, тому що віра в історію Христа – це лише перший етап на шляху християнської духовності. Це обгортка, але нам потім мудрий наставник має допомогти внутрішньо духовно пізнати Христа. Містичне сприйняття Бога вище догм і гностикам це було підсилу, і нам би здалось тепер, ще дечого у них повчитись. Після Нікейського собору Церква раних християн – опустіла і люди вимушені були іти в інші місця, і деколи навіть і на кінець світу. Інтуїтивно ми ніби й далі йдемо тим же шляхом, який був протоптаний гностиками...

Деякі церковники, такі як Іреней, – який написав 5 книг з критикою єретиків, дають визначення, хто такі гностики: «Вони не християни, вони єретики, у них осо-

бливі риси. Перше – вони люблять читати і тлумачити Писання; друге – вони тільки спираються на своє відчуття, відкриття і роздуми, вони вірять, що отримають особливі божественні знання; третє – вони завжди у пошуку, або щось постійно досліджують, шукають». Про таких людей можемо сказати, що це люди нового віку. І це так і має бути, тому що всі філософи постійно шукають і задають питання. Цю традицію, задавати питання, Церква викорінила і перервала на багато століть, і нам тепер дуже важко це робити, інколи просто незручно. І все це нелегко осмислити сучасній людині, бо не буває у світі коротких шляхів до істини і нірвани на замовлення.

В основних світових релігіях: Буддизмі, Ісламі та Іудаїзмі є вчення, яке підходить для всіх, тобто екзотеричне вчення, до якого мають іти віруючі всіх релігій. Але, на жаль, екзотеричного чи містичного вчення недостатньо тільки теперішньому християнству. І дуже жаль того шляху і власного духовного розвитку, який люди хотіли і могли пройти в різні епохи, який вважається часом, на думку Церкви – єретичним, або який веде в нікуди...

2.3 Християнство і христові походи

У 315 році Імператор Константин видає Міланський едикт, згідно якого християнство отримало законний статус і цим закінчились гоніння, які тягнулись декілька століть. Після проголошення християнства державною релігією у імперії стали вшановувати святині пов'язані з місцем страждань, смерті і воскресіння Ісуса Христа.

Мама імператора Константина Єлена у 326 році їде в Єрусалим – де знаходить печеру Гробу Господнього і три хрести з написами і цвяхами, які лежали окремо. Імператриця першою приклонилась перед святинею і 14

вересня 326 року відбулось перше «Воздвиження Хреста Господнього». Впродовж двох років перебування Єлени у Єрусалимі – вона керувала роботами по відновленню святинь, будуючи храми і церкви, до яких з усього світу потяглися паломники. При імператорі Феодосію паломництво до цих святинь досягло найбільшого розвитку. Не тільки Рим і Константинополь, але і Єрусалим став центром християнства.

У 610 році арабський купець Мухаммед мав цілий ряд видінь, що переконали його в тому, що він є останнім пророком Божим після Ісуса Христа. Ці видіння відображенні його учнями у формі пророчої книги – названої Кораном. Свої видіння Мухаммед витлумачив як доповнення до божественного одкровення, що почалося Старим Завітом і продовжилось у Новому. Тому Мухаммед спочатку намагався отримати визнання серед євреїв і християн, але вони його не зрозуміли. Відкидання його вчення з боку євреїв і християн призвело Мухаммеда до переконання, що і ті, й інші віддалились від шляху єдиного Бога, бо їхні на той час писання, в тому числі Євангеліє, як вважав Мухаммед були сфальсифіковані, а деякі були свідомо знищено. А єпископи пророка Ісаю (Ісуса) і його апостолів перетворили на церковних ідолів.

Мухаммед народився у бідній сім'ї і не вмів ні читати, ні писати, але від природи був мудрою людиною. Свої знання про Христа і віру в Бога він черпав від своєї першої дружини, яка була на 15 років старша від нього і сповідувала одне з християнських вчень.

Перша спроба Мухаммеда представити свої бачення публіці в язичницькій Мекці зазнала поразки, оскільки місто жило багато в чому завдяки паломництва до поганського святилища – Кааб.

Крім святилища у Мецці був храм, у якому було встановлено шістдесят ідолів – яким араби з споконвіків

поклонялись і приносили жертви. Лише декілька прихильників прослідували за Мухаммедом і стали проповідувати в Мецці його вчення, але після смерті дружини, яка була ще і його захисницею – Мухаммеда вигнали з міста. Вигнаний з Мекки, він влаштувався в Медині, де з часом організував військо і повів його на Мекку, взяв її у 630 році і з храму, що знаходився в місті, повикидав усіх ідолів. Поганське святилище Кааб він перетворив на святиню нової релігії – названої ним «іслам», що означає підпорядкування. Починаючи з завоювання Мекки, Мухаммед став вважати війну в ім'я Аллаха (Бога) «джихад» законним засобом поширення своєї релігії. Тим хто відмовлявся її приймати, наказувалось платити податки мусульманам.

В 9 сурі Корану пише: «Боріться з тими з людей Книги, які не вірять, які не вірять ні в Аллаха, ні в Останній день, які не вважають забороненим те, що заборонили Аллах і Його Посланник, які не сповідують істинну релігію, поки вони не стануть власноруч платити данину, залишаючись приниженими». Мухаммед почав втілювати цю суру в життя. Розмах його завойовницької компанії за нову віру можна порівняти тільки з діянням Олександра Македонського. В 638 році мусульмани завоювали Єрусалим, і християни не чинили опору, тому що податки які вони почали платити наступнику Мухаммеда Омару, стали нижчими, ніж ті, що вимагала Візантія. Омар християнам гарантував і збереження майна, в тому числі й храмів. Про це йдеться в Корані: «Немає примусу в релігії» (сура 2). І на інших територіях араби проявляли терпимість до християн, а Єрусалим став після смерті Мухаммеда місцем паломництва як для християн, так і для мусульман.

Проте ситуація змінилась з приходом войовничих турків-сельджуків, які об'явили священну війну «джихад» Візантії, яка захопила у 966 році велику частину

арабо-мусульманських земель і частину Сирії.

У XI ст. фанатичний султан Халіф велів знищити усі християнські символи і заборонив паломництво до базиліки Гробу Господнього.

Наприкінці XI ст. Візантія (Східна Римська імперія) звернулася за допомогою у боротьбі проти войовничих турків до європейських королів і папи. Королі вагалися, а Папа Урбан II навпаки скористався цією нагодою, і закликав християнську Європу визволити Гроб Господній від мусульман.

Уперше заклик до христового походу прозвучав із вуст Папи Урбана II у 1095 році – він скликав великий собор в П'янченці, на який з'їхалось 4 тис. духовних осіб і 30 тис. мирян. Перед цим зібранням виступили послы візантійського імператора, які просили папу та всіх західних християн надати їм допомогу у війні проти турків. Собор гаряче підтримав це прохання і закликав християн взяти участь у христовому поході, метою якого мала стати: по-перше; допомога одновірцям, яких утискають; по-друге: звільнення Гробу Господнього у Єрусалимі.

В цей же час в Західній Європі демографічне зростання натрапило на обмеженість ресурсів, в першу чергу землі, як основного засобу виробництва. Виник значний надлишок народонаселення, який не міг бути забезпечений в рамках середньовічної системи господарювання: він утворився за рахунок молодих феодалів.

Демографічний тиск сприяв зростанню політичної напруженості. Постійною метою європейського життя стали міжусобиці, феодалні війни, селянські заколоти. І цю агресивну енергію неконтрольованих груп феодалного суспільства потрібно було направити в справжню війну з «невірними» і тим самим зберегти консолідацію християнського світу.

В психологічному плані у європейців було – прагнення оволодіти багатством Сходу, і надія на вічний поряту-

нок який Папа Урбан II пообіцяв усім учасникам походу на Єрусалим, безкоштовне відпущення гріхів, а душам тих, хто загине в поході, – рай. Також для італійських торгових міст – республік: Венеції, Генуї, Пізи експансія на схід була продовженням їх боротьби з арабами і турками за панування на Середземному морі.

Першими у 1096 році рушили в далекий Єрусалим загони французьких і німецьких селян на чолі з Петром Пустельником – майже безбройні і без запасів харчів. По дорозі вони грабували й убивали всіх підряд, особливо євреїв. Доля цих хрестоносців була сумною. Візантійський імператор переправив їх через протоку Босфор у Малу Азію, де турки - сельджуки все це військо перебили.

Невдовзі, влітку 1096 року хрестоносці почали новий похід краще озброївшись (в нього вирушили – Французький король Філіп I, герцог Нижньої Лонгбардії Готфрід Гульонський і Роберт Коротконогий герцог Нормандії). Весною 1097 року вони переправились в Малу Азію і захопили Нікею, яку віддали візантійському імператору. Згодом вони оволоділи Антіохією (1098р.) та Едескою. У липні 1099 року хрестоносці вступили в Єрусалим, влаштовували там жорстоку різанину і грабіж як мусульман, християн і євреїв. За свідченням хрестоносців, мертвих було стільки, що «до колін вершників і до морд коней росли горе трупів».

Хрестоносці проголосили першим правителем звільненої Святої землі і захисником Гробу Господнього Готфріда Гульонського. Проте через рік він помер і його брат Болдуїн I коронувався як перший король єрусалимський (1100-1118 р.р.) і йому вдалося розширити межі своєї держави, захопивши Акру, Бейрут, Тріполі. На допомогу хрестоносцям у цей час прийшов також норвезький флот на чолі з королем Сігурдом і їм разом удалось взяти Сідон.

Ситуація почалась змінюватись на гірше у 30-ті роки XII ст., коли хрестоносці втратили кілька міст і територій. Єрусалимський король звернувся до папи, а той закликав європейських монархів до нового хрестового походу.

Другий хрестовий похід почався у 1147 році. Його очолили французький король Людовік VII та німецький імператор Кондрат III. Уже в Малій Азії німці та французи зазнали відчутних втрат. У 1148 році вони прибули до Єрусалиму і почали наступ на Дамаск, але зазнали поразки.

Ситуація ще більше погіршилась з приходом до влади в 1171 році в Єгипті Салах ад-Діна (Саладіна). У 1174 році він захопив Дамаск. У 1187 році Саладін виступив проти хрестоносців, завдав їм поразки, оволодів їх землями разом з Єрусалимом. Увійшовши у священне місто, султан наказав скинути з церков хрести, розбити дзвони, окропити рожевою водою мечеті, а хрестоносцям дав можливість покинути місто.

Третій похід хрестоносців на Схід очолив (1189-1192 р.р.) німецький імператор Фрідріх I Барбаросса, бідний і мстивий французький король Філіп II Августин і відчайдушно – хоробрий англійський король Річард I Леове Серце. У 1191 році хрестоносці прибули до Палестини і захопили Акру. Королі Річард і Філіп ще по дорозі посварились, що погіршило ситуацію. Проте хрестоносці заснували друге королівство зі столицею в Акрі. А ось учасники четвертого хрестового походу (1202-1204 р.р.) відверто показали себе не захисниками християнської Церкви, а розбійниками з великої дороги. Римський Папа Інокентій III, якого підбурювали венеціанські купці, спрямував цей похід не проти мусульман, а проти християнської православної Візантії. Хрестоносці брали штурмом і до нитки грабували всі візантійські міста в тому числі і Константинополь, так як для католицького

Риму православна Візантія була конкурентом і її за всяку ціну потрібно було знищити. У 1204 році хрестоносці захопили Константинополь, нещадно пограбували його і влаштували там різанину християн. Тут вони заснували Латинську імперію, яка проіснувала до 1261 року, коли візантіяцям вдалося відвоювати Константинополь.

У 1212 році в Палестину з Франції та Німеччини відправили 50 тисяч дітей, більшість яких потрапили в рабство, багато хто загинув. В історію ця авантюра ввійшла під назвою «Дитячий хрестовий похід».

П'ятий Хрестовий похід було організовано в 1217-1221-тих роках для завоювання Єгипту. Його очолили король Угорщини Андраш II і герцог Леопольд Австрійський. Хрестоносці Сирії зустріли прибульців з Європи без великого ентузіазму. Єрусалимському королівству, що пережило засуху, важко було прогодувати десятки тисяч нових воїнів, та і з Єгиптом воно хотіло торгувати, а не воювати. Андраш і Леопольд зробили набіги на Дамаск, Наблус і Бейсан, обложили, але так і не змогли узяти сильну мусульманську фортецю Тавор. Після цієї невдачі Андраш в січні 1218 року повернувся на батьківщину.

На зміну угорцям до Палестини в 1218 році прибули голландські лицарі і німецька піхота. Було вирішено завоювати єгипетську фортецю Дамієтту в дельті Нілу. Вона знаходилася на острові, була обнесена трьома рядами стін і захищена могутньою вежею, від якої до фортеці тягнулися міст і товсті залізні ланцюги, що перегороджували доступ до Дамієтте з боку річки. Облога почалася 27 травня 1218 року. Використавши свої судна як плаваючі стінобитні знаряддя і застосувавши довгі штурмові драбини, хрестоносці оволоділи вежею. Дізнавшись про це, єгипетський султан аль-Адиль, що знаходився в Дамаску, від засмучення помер. Його син аль-Каміль запропонував хрестоносцям зняти облогу

Дамієтти в обмін на повернення Єрусалиму і інших територій Єрусалимського королівства у межах 1187 року, але лицарі під впливом папського легата Пелагія відповіли відмовою, хоча султан обіцяв відшукати і повернути навіть шматки Животворящого хреста, захопленого Салах ад-Дином. Пелагій фактично очолив військо, примирив різні групи хрестоносців і довів облогу до кінця. В ніч з 4-го на 5-х листопада 1219 року Дамієтта була узята штурмом і розграбована. На той час переважна більшість її населення померли від голоду і хвороб. З 80 тисяч уціліли тільки 3 тисячі. Проте пропозиція Пелагія йти на Каїр хрестоносці відкинули, розуміючи, що для завоювання Єгипту сил не вистачить.

Ситуація змінилася, коли в 1221 році в Дамієтту прибули нові загони лицарів з Південної Німеччини. За наполяганням Пелагія, мирні пропозиції аль-Камиля були знову знехтувані, і хрестоносці атакували позиції мусульман біля Мансури на південь від Дамієтти. На допомогу аль-Камилю прийшли його брати з Сирії, так що мусульманське військо за чисельністю не поступалося хрестоносцям. В середині липня почався розлив Нілу, і табір хрестоносців затопило, тоді як мусульмани заздалегідь приготувалися до розгулу стихії і не постраждали, а потім відрізували армії Пелагія шлях до відступу. Хрестоносці запропонували мир. В цей час єгипетський султан більше всього побоювався монголів, що вже з'явилися в Іраку, і вважав за краще не спокушати щастя в боротьбі з лицарями. За умовами перемир'я хрестоносці залишили Дамієтту і відплили до Європи.

Шостий Хрестовий похід очолив в (1228-1229 р.р.) німецький імператор Фрідріх II Гогенштауфен. Сам імператор перед початком походу був відлучений від Церкви папою Григорієм IX, що назвав його не хрестоносцем, а піратом, який збирається «викрасти королівство в Святій землі». Фрідріх був одружений на дочці єрусалим-

ського короля і збирався стати володарем Єрусалиму. Заборона походу ніяк не вплинула на хрестоносців, які йшли за імператором сподіваючись на здобич.

Літом 1228 року Фрідріх висадився в Сирії. Тут йому вдалося умовити султана аль-Камиля, що воював зі своїми сирійськими емірами, повернути йому Єрусалим і інші території королівства в обмін на допомогу проти його ворогів – як мусульман, так і християн. Відповідна угода була підписана в Яффі в лютому 1229 року.

18 березня хрестоносці без бою увійшли до Єрусалиму. Потім імператор повернувся до Італії розбив послану проти нього папську армію і змусив папу Григорія за умовами Сен-Джерменського миру 1230 року зняти відлучення від Церкви і визнати договір з султаном. Єрусалим, таким чином, перейшов до хрестоносців лише за рахунок загрози, яку їх армія створювала аль-Камилю, та ще завдяки дипломатичному мистецтву Фрідріха. Сьомий Хрестовий похід відбувся в осені 1239 року. Фрідріх II відмовився надати для армії хрестоносців на чолі з герцогом Ричардом Корнуелським територію Єрусалимського королівства. Хрестоносці висадилися в Сирії і, за наполяганням тамплієрів, вступили в союз з еміром Дамаску для боротьби з султаном Єгипту, але разом з сирійцями були розгромлені в листопаді 1239 року в битві при Аськалоні. Таким чином, сьомий похід закінчився безрезультатно. Восьмий Хрестовий похід відбувся в 1248-1254-тих роках. Його метою знов було відвоювання Єрусалиму, захопленого у вересні 1244 року султаном ас-Салих Ейюб Наджм ад-Дином, якому допомагала 10-тисячна хорезмська кіннота. Майже все християнське населення міста було вирізане. Цього разу в Хрестовому поході провідну роль грав французький король Людовик IX, а загальне число хрестоносців визначалося в 15-25 тисяч чоловік, з яких 3 тисячі склали лицарі. Король зав'язав стосунки з монголами, ба-

чачи в них союзників в боротьбі з Єгиптом. Проте далі обміну люб'язностями і пропозиції монголам навернутися у християнство, а французам - визнати владу монгольського хана справа не рушила. На початку червня 1249 року хрестоносці висадилися в Єгипті і захопили Дамієтту.

Знаючи про загрозу християнської Європи зі сторони монголо-татар ще на Першому та Другому Ліонському соборі за ініціативи Римського папи активно обговорювалось питання організації хрестового походу проти монголо-татар. На Першому Ліонському соборі (1245р.) був присутній Київський архієпископ Петро Акеревич, що розповів про монгольську навалу, та закликав європейських королів до організації походу. За рішенням собору до Києва, та до хана Золотої Орди було відправлено посольство Платона Карпіні.

На Другому Ліонському соборі було знову підняте питання щодо організації хрестового походу проти монголо-татар. Проте розмова щодо хрестового походу, незважаючи на всі зусилля папи Григорія X, не втілилось в життя. Похід передбачалось здійснити проти Золотої Орди в союзі з Ільхамом Абакам, представник якого на соборі в знак серйозності намірів прийняв хрещення, так як монголи вже загрожували Єгипту.

На початку лютого 1250 року впала фортеця Мансури. Проте тут хрестоносці самі були обложені армією султана Музама Туран-шаха. Єгиптяни потопили флот хрестоносців. Страждаюча з голоду армія короля Людовика покинула Мансури, але до Дамієтти дісталось небагато. Більшість була знищена або потрапила у полон. В числі полонених опинився і французький король. Серед полонених розповсюдились епідемії малярії, дизентерії і цинги, і мало хто з них уцілів. Людовика в травні 1250 року відпустили з полону за величезний викуп. При цьому від короля зажадали, щоб хрестоносці пішли з Дамі-

етти. Залишки «Христового воїнства» пішли до Аккри. Незабаром в тому ж 1250 році Туран-шах був убитий, і до влади прийшли мамлюки – наймані воїни на службі султана Єгипту. Першим мамлюкським султаном став Музі Ай бек. При нім активні бойові дії проти хрестоносців практично припинилися. Людовик ще чотири роки залишався в Палестині, але, так і не отримавши підкріплень з Європи, в квітні 1254 року повернувся до Франції. Дев'ятий і останній Хрестовий похід відбувся в 1270 році. Він був викликаний успіхами мамлюкського султана Бей барса. Єгиптяни в 1260 році розбили монгольські війська в битві при Айн Джалуті. У 1265 році Бей барс захопив фортеці хрестоносців Кесарі і Арсуф, а в 1268 році - Яффу і Антіохію. Хрестовий похід знову очолив Людовик IX Святий, а брали участь в нім тільки французькі лицарі. Цього разу метою хрестоносців став Туніс. Чисельність армії хрестоносців не перевищувала 10 тисяч чоловік. На той час лицарі вже не прагнули далеко на схід, оскільки легко знаходили роботу в Європі, що постійно стрясалася феодальними усобицями. Грала роль, як близькість туніського побережжя до Сардинії, де зібралися хрестоносці, так і прагнення короля Людовика мати базу для удару по Єгипту з суші. Він сподівався, що Туніс легко буде захопити, оскільки там не було великих сил єгипетських військ.

Висадка в липні 1270 року пройшла вдало, але незабаром серед хрестоносців вибухнула епідемія чуми, від якої 25 серпня помер і сам Людовик. Його брат Шарль I, король Обох Сицилій, прибув до Тунісу зі свіжими силами, чим врятував військо хрестоносців від розпаду. 1 листопада він підписав договір, по якому туніський емір відновив в повному об'ємі виплату дані королівству Обох Сицилій. Після цього хрестоносці пішли з Тунісу. Після провалу Дев'ятого походу дні хрестоносців в Палестині були полічені.

У 1285 році султан Єгипту мамлюк Килавун захопив фортеці Марабу, Лаодікею і Тріполі в Єрусалимському королівстві. Останнім оплотом християн в Сирії залишалася Аккра.

У 1289 році між Килавуном і королем Кіпрським і Єрусалимським Генріхом II було досягнуте перемир'я, проте незабаром воно було порушене військами Генріха, що вдерлися в прикордонні області держави мамлюків. У відповідь султан оголосив хрестоносцям війну. Гарнізон Аккри, що отримав підкріплення з Європи, налічував 20 тисяч чоловік. Проте в рядах християн не було єдності. Восени 1290 року Килавун виступив в похід, але незабаром захворів і помер. Армію очолив його син Альм лік Азшараф.

У березні 1291 року мусульмани підійшли до стін Аккри. Переговори про перемир'я, запропоновані захисниками міста, не увінчалися успіхом. 5 травня армія султана почала штурм. Напередодні до Аккри прибув король Генріх з невеликим військом, проте в ніч з 15 на 16 травня він повернувся на Кіпр. Гарнізон, що залишився, налічував 12-13 тисяч чоловік. Вони відбивали ворожі напади аж до 18 травня, коли мусульмани змогли розбити ворота, розібрати завали пролому в стінах і увірвалися на вулиці Аккри. Єгиптяни вбивали чоловіків-християн і брали в полон жінок і дітей. Аккра була спалена і зрівняна із землею. Це було відплатою за вбивство єгипетського гарнізону Аккри, здійсненого англійським королем Ричардом Левове Серце. Так безславно закінчилися хрестові походи на Близькій Схід.

Паралельно з хрестовим походом на Схід до Гробу Господнього велися Північні хрестові походи (інша назва Балтійські хрестові походи) – це війни (1198–1411р.р.) німецьких, данських і шведських лицарів проти фінських племен (фінів, лівів, естів), західних слов'ян (бодричів, поморян, лютичів, поляків), балтій-

ських народів (прусів, литовців і жемайтів) з метою підкорення цих народів та захоплення їх земель для створення нових феодалних володінь. Експансія завойовників прикривалася благочестивим наміром – проповіданням християнства серед язичників.

Північний хрестовий похід офіційно розпочався у 1193 році, коли Папа Целестин III закликав до християнізації язичників Північної Європи, хоча, ще до цього скандинавські королівства та князівства Священної Римської імперії вже вели військові дії проти північних народів Східної Європи. Захоплені землі Померанії, Пруссії, Південно-західної Фінляндії, Західної Карелії активно колонізувалися, на них утворювалися нові держави (німецькі герцогство Мекленбургське, маркграфство Бранденбургське, Тевтонський і Лівонський духовно-лицарські ордени), які брали активну участь в подальших завоюваннях. Місцеве населення примусово християнізувалося, особливо непокірні народи винищувалися. На завойованих хрестоносцями територіях, іноді на місці колишніх поселень, виникали нові міста і фортеці: Рига, Берлін, засновані німцями, Ревель – данцями, Выборг – шведами тощо. Деякі з них, як, наприклад, Рига, були важливими форпостами християнської католицької Церкви і резиденціями архієпископів.

Особливо запеклий опір хрестоносцям чинили жмудь і аukaiйте, які спромоглися зберегти свою незалежність.

Останньою хвилею експансії хрестоносців вважається Велика війна 1409-1411 років. Об'єднане військо Польського королівства і Великого князівства Литовського остаточно зупинило наступ німецьких лицарів, завдавши їм нищівної поразки у Грюнвальдській битві 1410 року.

Далеко не всі воєнні операції Північних хрестових походів вважалися хрестовими походами в Середніх ві-

ках, деякі з них були названі хрестовими походами тільки в ХІХ столітті національними істориками на хвилі націонал-романтизму.

Хрестові походи, як військові експедиції з метою зволення Святої Землі, зазнали краху. Під час походів було знищено багато пам'яток культури, бібліотек, палаців. У результаті Четвертого Хрестового походу було зруйновано Константинополь – центр східної християнської культури. Хрестові походи спричинилися до погіршення відносин між Європою і країнами Сходу, християнським та ісламським світами.

Хрестові походи спричинили загибель сотні тисяч у нічому не винних людей, як християн, мусульман, іудеїв так і язичників, але за то привели до збагачення та посилення влади католицької Церкви. Ватикан став могутнім християнським центром – істотно укріпивши своє фінансове положення, розширивши сферу свого впливу, створивши нові військово-релігійні інститути – ордени, що зіграли важливу роль в подальшій європейській історії і політиці, і поширенні королівської влади у Європі. Особливо помітну перевагу отримали італійські міста-держави – Венеція, Генуя, Піза, до яких перейшла першість у торгівлі з країнами Сходу. Православна Візантія, як торговельний суперник італійських міст-держав, після Четвертого Хрестового походу перестала ним бути.

2.4 Ватикан – християнство та інквізиція.

Ватикан – Папська держава. Перша Папська держава з центром у Римі була заснована у Середній Італії в 756 році. Виникла вона у результаті подарунку цих земель папі Стефану II-му королем франків Піпіном III Коротким.

Голова Ватикану – Папа Римський володіє необмеженою владою і вважається намісником Ісуса Христа, непогрішний у справах віри і моралі.

Ватикан породив католицизм – одне із основних напрямів у християнстві в одному ряді з православ'ям і протестантством, повністю був сформований після розділення християнської Церкви у 1054 році на західну (католицьку) і східну (православну).

Сама назва «католицизм» утворено в грецького слова «katholikos» - «всезагальний».

На відміну від православної Церкви, сурово підпорядкованій царській, а пізніше – імперській владі. Католицька Церква в Середні віки нерідко відіграла самостійну політичну роль, особливо в умовах феодального роздрібнення Західної Європи. Церква намагалась обмежити розміри феодальних міжусобиць, які приносили великі збитки суспільству, для чого приймає постанову про Мир Божий і Боже перемир'я, а також вводить заборону на ведення воєнних дій в певні періоди і дні. Організувавши хрестові походи – війни проти іновірців-мусульман, папство переправило на Схід з Європи найбільш небезпечні анархічні версти суспільства.

Вже у ранньому Середньовіччі католицька Церква стала одним з могутніх феодалів, їй належала третина усієї землеобробної землі Західної Європи.

В XII ст. католицька Церква, досягла вершини своєї могутності, зробивши багатьох Європейських монархів папськими васалами. В цей час тільки папи Римські оприділяли політичну ситуацію в Європі. Але з утворенням сильних держав – таких як Англія і Франція з часом привело до упадку політичної могутності пап.

Разом з тим католицька Церква усіма силами і самими жорстокими методами боролась з інакомисленням. Одним із засобів боротьби і стала інквізиція, як засіб боротьби з єрессю, ще з раннього християнства.

Інквізиція – це церковний трибунал який діяв у всіх католицьких країнах. Саме слово «інквізиція» утворилась від латинського «inquisition» – «розшук». Священний трибунал, або «Мирова рука», як інколи називали інквізицію, займалась пошуком і судом єретиків – людей, які не признавали догмати католицизму, або сумнівались у них.

Треба відмітити, що інквізиція виникла не як самоціль, а як засіб певної церковної і світської політики, і що саме ця політика – як Церкви так і держави, диктувалась часто матеріальними інтересами, хоча «ідеологічне підґрунття» носило тільки церковний характер. І як казав французький кардинал Рішельє: «Інквізиція, по суті, була посліднім доводом королів, залпом з гармати, проти якого незгідним з церквою і королем нічого було заперечити».

Інквізиція була дуже сильною зброєю, яка впливала на людину і суспільство, бо збуджувала в окремих особах страх і бажання любим шляхом спасти своє життя. Інквізиція грала на самих презрених почуттях – заздрість, підлість, жадність. Вона пхала людину на зраду і наклеп які не тільки не присікались, а постійно заохочувались, вітались. І, як сказав одного разу Папа Григорій IX, «вкінці-кінців батьки будуть вимушені зраджувати своїх дітей, діти – батьків, чоловіки своїх жінок, а жінки – чоловіків». Ось уже воістину «геніальне злодійство», гидке у своєму неприкритому цинізмі! І це все «родилось» в лоні католицької Церкви – де одне із заповідей гласить: «не вбий», і так далі.

«Свята інквізиція» практикувала також тайне слідство, в ході якого практикувались доноси і лжесвідчення, а також застосовували тортури і багатогодинні допити. При засудженні єретиків, або відьом все їхнє майно конфіскувалось, а інквізиція часто потім бралась за

родичів і спадкоємців засуджених, або страчених, до третього коліна.

Засуджені могли підлягати побиттю, штрафу, публічному каяттю у гріхах, тюремному ув'язненню, втопленню при допиті, або бути спаленими на вогні – аутодафе.

Дуже часто нещасні і вимучені люди оговорювали себе і своїх близьких в стані майже повної втрати розуму, чи в момент тортур бажаючи тільки одного – чим скоріш позбавитись від мук.

І ось тепер, коли, здавалося римо-католицька віра зміцнилася і всі її вороги осоромлені і скинуті в прах, точно, як грім серед ясного неба, друкується книга англійського реформатора Джона Уітклифа, яку Церква зразу вилучила, а ім'я Джона Уітклифа було під забороною у всіх католицьких країнах. Але в цей час з 1409 по 1410 рік ректор Празького університету Ян Гус ознайомлюється з книгою Джона Уітклифа і використовує її у своїх проповідях у Віфлеємській церкві. Він відкрито і привселюдно засуджує дії духовенства, називаючи їх розпутними. Ян Гус говорив: «Єдиним джерелом віри можемо вважати тільки Святе Писання». Він переконував всіх про те, що продаж церковних посад, або плата Церкві за таїнства, – суперечить Святому Писанню. А так як «влада, відкрито порушує Заповідь Бога, не може бути признана ним». Таким чином Ян Гус відкрито висловлював для Церкви дуже крамольну думку: «Церква і духовенство – це одне, а Бог і віра – зовсім інше».

Крайнє негативно Ян Гус відносився до практики продажу індульгенцій (відпущення гріхів) за гроші і стремління Церкви і духовенства до накопичення багатств. Миряни пригощаються «одним хлібом, а священники отримують ще й вино», писав Ян Гус в своєму трактаті. Цей трактат озлобив папу і привів до того, що Ян Гус був об'явлений еретиком і був ув'язнений.

І ось 6 липня 1415 року на головній площі німецького міста Констанца почали горіти перші язички полум'я, все ближче підбирались до прив'язаного до стовпа Яна Гуса. Звертаючись до присутніх подивитися як палять еретика, він заспівав: «Ісус, син Давида, помилуй мене!». Почувши погрози стражників, приречений зі сміхом крикнув: «Я то Гусь! Але за мною прийде лебідь!». Ці слова прозвучали як попередження.

А поки ... поки палав вогонь, пожираючи вже бездиханне тіло Яна Гуса, в полум'я була кинута і головна праця його життя – Біблія, переведена на чеську мову.

Разом з Яном Гусом спалили і його Біблію. Хоча – священні книги не горять. Але ця Біблія була для Римської Церкви таким же «еретиком», як і її автор. Папі і Церкві було зовсім не вигідно і неприйнятним, щоб богослужіння в чеських церквах проводились на рідній мові. Вони добре розуміли що мова і слова – це зброя, яка обернеться проти них і їхньої могутності. Прочитавши Біблію на простій доступній рідній мові, простолюдини і навіть знать, могли зрозуміти наскільки недолугі були постанови папи від Божих заповідей. Але рукописи, як відомо не горять. Нехай на сто років пізніше, але вже і чеський, німецький та інші народи отримали можливість вивчати Біблію, переведену на свою рідно мову. І в цьому була дуже велика заслуга німця Гутенберга – який винайшов друкарський верстат, і вже книги не потрібно було переписувати від руки. Хоча Церква цей винахід охрестила «сатанинським», але вчені, які називали себе гуманістами, почали друкувати і поширювати свої твори великими тиражами. В цих творах вони пишуть правду, яку Церква приховувала – «також вони спростовують, принижують і висміюють священні догми Церкви не страхаючись страшних катівень інквізиції».

Особливо жорстокою інквізиція була в Іспанії, де переслідували не тільки і не скільки «звичайних» ере-

тиків, скільки, в першу чергу, маранів-хрещених євреїв – і морискив-новохрещених маврів – мусульман. Під час завоювання Америки іспанська інквізиція перенесла «свою діяльність» за океан і так продовжила свої злочини. В результаті, тільки в Латинській Америці погинуло багато мільйонів корінних жителів, а разом з ними була знищена їхня історія, віра і культура.

Народи Китаю, Індії, мусульманських та православних держав мають велике щастя, що до них не добралась «свята інквізиція», а то б з ними сталося те саме, що сталося з корінними народами Америки; їх би безкарно грабували і вбивали як єретиків.

З XIII ст., вже понад 300 років у всіх країнах католицького християнського світу йшло полювання за єретиками, невпинно працювали «на славу Господню» інквізиційні трибунали, палили вогнища аутодафе. Здавалося, що завдяки неймовірній діяльності «псів господніх» католицька Церква розправила з усіма своїми ворогами. Були майже повністю знищені катари, пригнічено спірітуалів, флагелантів, бегардів і численні інші бюргерські і селянські єресі. Віддані вогню, пограбовані; розсіялися по білому світу іудеї, відкинуті в Африку маври і було спалено більше мільйона їхніх безцінних книжок. Винищено сотні тисяч «відьом». В нагороду за стільки богоугодних справ, за відданість істинної римо-католицької віри – всевишній «дарував» саме католицьким державам Іспанії та Португалії неосяжні землі, з незліченними скарбами Азії, Африки, і в казкових і таємничих землях Америки.

І ось тепер, коли здавалось, римо-католицька віра зміцніла не тільки в Європі, але і на всіх інших континентах і всі її вороги осоромлені спалені, і прах їх розвіяний, рівно через 100 років справдились пророчі слова Яна Гуса. Ідеї Яна Гуса підтримав німецький реформатор Мартин Лютер. І його, як попереджав Ян Гус, не змо-

гли зв'язати, закрити рота і спалити. З уст Лютера точно, як грім серед ясного неба пролунала лютеранська ересь, яка охопила німецькі держави. З приходом до влади у Англії королеви Єлизавети – відкололась від «матері» католицької Церкви Англія. Єретична «зараза» почала загрожувати всім іншим християнським державам, в тому числі і папським володінням в Італії.

Місцева інквізиція була безсила з ними боротись незважаючи на те, що в багатьох королівствах «єретиків» підтримували самі монархи. У Польщі та деяких державах інквізиція була скасована королівською владою, яка передала її функцію світським трибуналам. На той час українські землі були під окупацією Польщі і тому, на наше щастя, до нас не дісталась «священна інквізиція», а тільки було нашестя єзуїтів.

Ніколи ще католицькій Церкві не загрожувала така небезпека, ніколи в ній не панував такий безлад, розгнуданість звичаїв духовенства, невіра в її божественну місію порятунку людства, як в першій половині XVI ст.

Але церковне прислів'я говорить, несповідимі шляхи Господні; караюча – і до того ж жорстока Церква за її слабості і гріхи єретичної зарази, Бог в той же час простягає їй руку допомоги. Саме в цей час іспанець Ігнатій Лойола запропонував папському престолу створити могутнє Християнське військо, готове вдень і вночі, де завгодно, будь-якими засобами – хитрістю, підступністю, обманом, брехнею, кинджалом і отрутою – скрутити шию новому антихристу – Лютеру і всьому його диявольському воїнству. «Мета виправдовує засоби», проголосив Лойола, головне перемогти ворога, незважаючи як...

Римській Церкві німецький священник Лютер був як кістка в горлі, бо він вимагав реформи Церкви, а отримав з уст Лойоли який сказав: «Дуже добре, дуже добре ми йому протиставимо нашу контрреформу». Вороги іс-

тинної віри протиставляють науку Церкви? Добре церковники у відповідь самі стануть займатися наукою, яка як була так і залишиться служницею богослов'я. Слуги диявола хочуть освіти? Прекрасно, єзуїти відкриють школи і університети, які будуть служити Церкві. Наші противники просять книг? Чудово, вони їх отримають, але це будуть книги, в яких буде падати ересь і інша крамола...

Але однією лише хитрістю не подолаєш ворога, потрібен ще меч, вчив Лойола, потрібна інквізиція, і не де не будь, а тут в Римі, в центрі, в серці християнського католицького світу, і нехай її очолить не хто інший, а сам намісник Христа на землі – Папа Римський, і нехай вона – незалежна від світської влади і не стримувана нею – творить суд і розправи над еретиками не тільки в Римі, але і в усьому християнському світі.

21 липня 1542 року Папа Павло III заснував буллою «*Licet ad incipio*» («Слід із начала») «священну конгрегацію римської та всесвітньої інквізиції, її священне судилище» з правом дії «в усьому християнському світі, по цей і по той бік гір Альп і у всій Іспанії, і підпорядкованому римській курії». Незабаром вона отримала титул «верховної» головної конгрегації.

Папська конгрегація інквізиції, наділена як слідчими, так і судовими правами, швидко перетворилася і в вищу богословську інстанцію. Вона отримала право карати як церковників так і віруючих. Крім того, їй було доручено здійснювати верховну цензуру над друкованими виданнями всього християнського світу.

Папа Павло III особисто очолив конгрегацію інквізиції, призначивши своїм заступником кардинала Карафу, якому було присвоєно титул верховного інквізитора. На допомогу йому було призначені ще п'ять кардиналів з титулом інквізиторів, що разом з папою утворили як

би суддівську колегію вищого трибуналу католицької Церкви.

Карафа негайно придбав один з римських палаців, де розмістив свою установу. Під його наглядом в підвалах палацу була обладнана тюрма і камера тортур з усіма катівськими інструментами. Потім він призначив своїх повноважених представників (комісарів інквізиторів) в закордонні католицькі країни. Пост комісара-інквізитора Риму отримав особистий сповідник папи Теофіла ді Тропе, такий же кровожерливий мракобіс, як і Карафа.

Карафа встановив наступні норми діяльності для папської інквізиції:

1. При першій ж підозрі в ересі інквізиція повинна реагувати на винних подібно блискавці.

2. Інквізиція зобов'язана переслідувати всіх єретиків, незважаючи на їх чини та звання, в тому числі государів і князів Церкви, якщо вони винні в ересі.

3. Особливо енергійно слід переслідувати тих єретиків, які користуються заступництвом світських государів; тільки ті з них, хто проявить каяття можуть розраховувати на «батьківське милосердя» інквізиції.

4. Протестанти, зокрема кальвіністи, не повинні розраховувати на будь-яку пощаду.

Терор нової інквізиції швидко наклав папські володіння. З Швейцарії та Німеччини з початку терору нової інквізиції втекло багато видних церковників, запідозрені в симпатіях до реформації Лютера, серед них представник церковного ордену капуцинів Бернарді Окине, богослови Вермільо, Куріоне, Валентин, Костельветро. Але не всім вдавалось втекти. Тих же, хто потрапляв в руки Карафи і його шукачів чекала в'язниця, тортури, можливо і смерть на багатті. Важко – з гіркотою писав один з італійських богословів того часу Антоніо де Тальярічі – бути християнином і померти в своїй власній постелі.

Ще гірше становище було у жіночих монастирях, монашок поголовно обвинувачували за зв'язок з дияволом, які при катуванні признавались у всіх гріхах, і про те, що вони відьми. Були випадки, що в деяких монастирях не лишилось ні одної монашки – бо рішенням «святої інквізиції» вони були спалені.

У 1555 році папою став верховний інквізитор Карафа, який прийняв ім'я Павло IV і з завзяттям, і садизмом продовжив переслідувати еретиків. Павлу IV всюди, навіть в своєму оточенні, вважалися еретики. За його наказом в катівні інквізиції були кинуті кардинали Мороні і Фоскерарі, які займалися за його дорученням цензурою книг.

Хоча Павло IV перебував на папському престолі всього чотири роки, його правління ознаменувалось такими жахливими гріхами, що, коли він помер, римляни напали на Капітолій, де за життя папи була споруджена статуя в його честь, зруйнували її, а голову статуї виваляли в нечистотах і викинули в ріку Тибр. Народ напав і на палац інквізиції, підпалив його, звільнив ув'язнених, побив інквізиторів і службовців трибуналу.

Але цей спалах обурення народу не мав далекоглядних послідовників. Буллою з 21 грудня 1566 року Папа Пій V остаточно закріпив особливе становище інквізиції: він анулював усі постанови попередніх пап – спрямовані до пом'якшення вироків інквізиції. Цією буллою інквізиційне судилище формально ставиться вище самого папського престолу.

З особистою недовірою папська інквізиція ставилась до вчених і гуманістів, вважаючи їх небезпечним розсадником еретичних поглядів. Так були розпущені академії наук в Модемі і Неаполі, а всі ті, що залишилися, були взяті під пильний нагляд інквізиції, а вчених, що займалися наукою, було взято на підозру і за ними встановили стеження. Знову почалися переслідування францискан-

ців, цих невинуватих крамольників в середині Церкви. Багаття з новою силою знову запалали по всій Італії. 17 лютого 1600 року на Компоті Фіалі (площі Квітів) в Римі був спалений за наказом папської інквізиції один з найчудовіших мислителів епохи Відродження – Джордано Бруно. У момент страти йому було 52 роки, з яких сім він провів у в'язниці де неодноразово його катували.

«Суммара домініканського ордена» яку заснував Папа Павло IV і якою керувалися у своїй діяльності папські інквізитори, визначала у 14 главі способи боротьби із завзятістю єретиків: «Злодійство злочинців таке велике, що вони докладають всіх зусиль, намагаючись перешкодити суддям з'ясувати їхні злочини. Піддаючись допиту, вони нахабно заперечують свою вину. Зважаючи на це, виникла необхідність знайти різного роду засоби, щоб виривати істину з їхніх вуст. Таких способів три: присяга, тюрмне ув'язнення, катування».

Інквізитор Антоніо Панорміта в своєму керівництві інквізиторам, що вийшло у 1646 року, детально викладає і обґрунтовує застосування тортур в «священних» трибуналах. Він каже: «Інквізитори» змушені особливо часто вдаватися до тортур так, як єретичні злочини відносяться до числа таємних і важко доказових. Крім того, свідомість в єресі приносить користь не тільки державі, але й самому єретику. Тому катування корисніші всіх інших засобів, які допомагають довести слідство до кінця і вирвати істину у обвинуваченого.

Папська інквізиція надихала хрестові походи проти єретиків. Європу охопили релігійні війни. У Нідерландах ірландські окупанти на чолі з кровожерливим герцогом Альбою винищили десятки тисяч протестантів. Папський престол з захопленням вітав цей геноцид. У Франції тисячі гугенотів (кальвіністів) загинули під час Варфоломійської різанини в ніч на 24 серпня 1572 року (день святого Варфоломія). В результаті наступних

гонінь на гугенотів протягом двох тижнів було вбито у Франції 30 тисяч чоловік після яких Григорій XIII, який перебував тоді на папському престолі – влаштував відзначення цієї славної перемоги «вбивств» над французькими єретиками – урочистий молебень в церкві святого Людовіка, покровителя Франції.

У той час Пінінський півострів був поділений на королівства і Неаполітанське королівство було підпорядковане іспанській короні. Однак спроби, з одного боку, іспанського короля, а з іншого – папи ввести постійну інквізицію в Неаполі, не увінчалась успіхом через опір неаполітанців, які відстоювали свої традиції вольності. Неаполітанці дали притулок з Іспанії іудеям і маврам, у них знайшов притулок іспанський філософ Хуан Вівсе, який критикував Церкву з позиції прихильників реформації. Протестантська, і ще раніше вальденська єресі, отримали в Неаполітанському королівстві досить широке поширення.

Однак, якщо в Неаполі і не було постійного трибуналу інквізиції, папському престолу іноді вдавалося направити туди тимчасових інквізиторів, які за підтримки іспанських військ влаштували масові вбивства єретиків, тобто мирних громадян.

У 1560-1561-ті роки папські інквізитори влаштували хрестовий похід проти неаполітанських вольденсів. Особливо прославився тоді своєю жорстокістю інквізитор Панцу, який катував і страчував без розбору тисячі чоловіків, жінок і дітей. Любимим його заняттям, як стверджували свідки, було ставити людину на коліна і перерізати горло, а потім цих людей четвертувати і виставляти на площах.

Венеція того часу перебувала в zenіті свого розвитку. У республіці користувалися повагою науки, працювали різного роду наукові товариства та академія. Венеція, яка торгувала не тільки з католицькими державами,

але і протестантськими і мусульманськими країнами, ставились досить поблажливо до еретичних навчань, до письменників, науковців і філософів які виступали з критикою Церкви. Венеція була одним з найбільших в той час видатних центрів у Західній Європі. Республіка відкривала двері багатьом іудеям, які втекли з Іспанії, а також маврам які сповідували християнство.

Заснована в XVст. венеціанська інквізиція спочатку очолювалась трьома інквізиторами, це була свого роду політична поліція, яка захищала в першу чергу інтереси Венеціанської республіки і за дорученням верховної влади – займалася ще й шпигунством.

На відміну від інших інквізицій венеціанська не влаштовувала аутодафе – (спалювання), та їх і не було де влаштовувати в Венеції, інквізиція таємно розправлялась зі своїми жертвами – їх топили.

Інквізиція середньовіччя, як ми вже знаємо це вогонь і пекельні муки. Людство того часу було наскрізь пронизане думкою про смерть, ще XVI-XVII століття були часами переслідування відьом. В Німеччині процеси над ними почались в порівнянні пізніше, ніж в інших країнах, але по кількості закатованих вони перевершили всіх.

Частіше всього звинувачування будувалось на факті шкоди, особисто свідка, або його майна. Причинний зв'язок знаходили дуже легко. Якщо у селянина захворіла дитина або скотина, якщо урожай постраждав від граду, і відьма при катування зізнавалася, що вона при допомозі диявола нанесла шкоду дітям, худобі, або наслала град, то все було ясно. Причинний зв'язок між фактором шкоди і зізнанням відьми, не підлягали сумніву, і це вважалось знаком вини. Навіть самі абсурдні звинувачення визнавались істинними. Навіть родима цятка надзвичайної форми на тілі вважалась знаком диявола, з яким підозрювана була у зносінах.

Якщо підсудна була налякана при її затриманні, то це являлось підтвердженням її вини. Якщо вона зберігала присутність духу, то вина була вже доведена, тому що ніхто крім диявола, не міг дати відьмі присутність духу.

Але самим доказом, пояснюючим, яким чином один процес вів за собою сотні інших процесів, був допит звинувачуваних про співучасників. Судді недостатньо було отримати признання підсудного, йому ще необхідно було вияснити, кого відьма бачила на шабаші і хто навчив піддатись дияволу. Доведена до відчаю катуванням і безвихідності, і всякої надії на звільнення від мук, підсудна називає перші потрапивші на думку імена, або імена які називає їй суддя. Часто також злість і гнів керують звинувачуваною, і вона під муками катувань у відчаї виливає свою злобу, називає імена своїх надуманих ворогів, або тих по чийй вині вона вважає (себе не винною) віддана суду.

Отримувалось «відьомське» зачароване коло. Одні зі страху або з заздрості здають своїх сусідів, а ті при катуванні, в свою чергу, наговорювали на інших сусідів і своїх кривдників.

Звичайно, за правилами судового провадження підсудний вважається оправданим, якщо він витримав катування впродовж однієї години, не зізнавшись у висунутому звинуваченні. Але діло відносилось до чаклунства, то подібних обмежень не було. Закон обходили тим, що поновлення катувань називалось не «повторним», а продовженням. Правда для повторних катувань потрібні були нові докази вини, але ми можемо уявити, як легко подібні докази знаходили при цих процесах. Вважалось, якщо людина витримала катування, то їй в цьому допоміг диявол, і це вважалось новим знаком його винуватості.

В дуже різних випадках, коли обвинувачувани витримували нелюдські муки, не зізнавались, їх випускали на

волю, вони мали присягнути, що не будуть мстити членам і слугам суду за витримані муки.

Звичайно ціллю всіх допитів, погроз і катувань було признання. Суду потрібно було за всяку ціну добитися від підсудного призначення усіх висунутих проти нього звинувачень. До цього зводилось усе слідство і в цьому було головне завдання суду.

Суд легко добивався від звинувачуваних потрібних відповідей, заставляв повторювати їх знову і знову – в результаті звинувачені могли розповідати тільки те, що служило переконуючими відповідями на поставлені питання.

Тижні, місяці, а часто і роки перебування в жахливих умовах, страшні муки, жорстоке і принизливе поводження з нещасними, повністю деморалізували жертви, а жорстоке поводження суддів і катів, часто доводили затриманих до запаморочення – деколи тимчасового, а деколи і справжнього. Від болю і стресів затримані були готові признати все, що завгодно, а потім і самі починали вірити у скоєнні злочину. Вони розповідали такі речі з такими переконаннями, що тільки вони винні у всіх висунених їм звинуваченнях, і свідомо звинувачували себе і інших, вмовляли спасти їх душі, визнавали себе недостойними жити і просили скоріше спалити їх на вогні, щоб звільнитись від влади диявола і повернутись до Бога. Багато також з них в цьому стані закінчували життя самогубством.

Процеси над відьмами дозволяють посправжньому оцінити забобони і невігластво, яке визнавалось як вища ступінь ересі і з'єднання з якимись сумнівами, могло піднести під звинувачення у відносинах з дияволом. Тому ті одинокі, що сумнівались в дії чаклунства і захищали нелюдське переслідування відьом, тільки тихенько і боязливо вирішували виступати проти дурості свого часу і в захист нещасних жертв інквізиторського мракобісся.

Церква, як відомо, віддавала судді і позивачу майно, конфісковане у звинувачуваних у чаклунстві. Тому скрізь, де церковне право зоставалось в силі, часто вироків по звинуваченню у чаклунстві збільшувалось і духовенство збагачувалось, а скрізь де такого роду справи підлягали розгляду світських судів, ці звинувачування розглядались дуже рідко, або зовсім зникали. Це в основному відносилось до Франції в період 1450-1550 років.

Перші промінчики світла показалися в середині XVст. І проникають у Францію. Перегляд процесу Жанни д'Арк, в Парижському парламенті і її виправдання заставляють задуматись про нечесність церковних судів. Жанна д'Арк, відьма для Англії і для великих богословів Базельського собору, для Франції вона являється святою. Її оправдання можемо вважати початком ери віротерпимості. Парижський парламент також виправдовує вольденсів (єретиків) із Аркаса, а у 1498 році цей же парламент признав душевно хворим приведеного до нього «чаклуна» і відпустив його на волю. При правлінню королів Карла VIII, Людовіка XII, Франциска I – не було ні одного засудженого за чаклунство.

В Іспанії на великий жаль, під владою «благочестивої» королеви Ізабелли і кардинала Хименеса – беруться з наполегливістю за спалювання відьом. Женева також підвладна в той час (1515р.) своєму єпископу, який що три місяці спалює по триста чоловік. Імператор Карл V безуспішно старається доказати церковникам, що «справи про відьомство, приносять збитки майну окремих осіб і повинні розглядати у світських судах, а не у церковних». Він також безуспішно накладає заборону на конфіскацію майна. Єпископи у свою чергу, для яких ці справи були економічно вигідні, наперекір забороні імператора, продовжують з наполегливістю і завзяттям спалювати людей, бо вважають, що не порушують заповідь «не вбий», тому що у Святому Письмі немає заповіді «не спали».

У Ельбійгзі в 1590 році на протязі 8 місяців відбулося 65 процесів. У Брауншвейзі було накладено стільки вогнищ на площі страти, що очевидці порівнювали це місце з сосновим лісом. На протязі 1590-1600 років були дні коли палили по 10-12 відьом в день. Магістрат міста Нейссе збудував особливу піч для спалювання відьом. У всьому князівстві Нейссе на протязі дев'ятьох років були спалені тисячі відьом серед яких були діти у віці від 2 до 10 років. Вільне імперське місто Ліндгейм 1631-1633, 1650-1653 і 1661роки відрізнялось особливо жорстокими переслідуваннями відьом. Підозрюваних кидали в яму «вежу відьом», і не допускали нікого для захисту звинувачуваних, і їх катували до тих пір, доки жертва не зізнавалась у всіх надуманих злочинах.

У 1585 році у Тиверському єпископстві після одного великого процесу у двох селищах уціліло тільки дві людини, всі інші були спалені за зв'язок із дияволом. Місто Легамо за кількістю процесів проти відьом отримав назву «гніздо відьом». У Бамбергському єпископстві починаючи з 1625 року по 1630-й рік, було спалено більше 900 людей.

Між засудженими знаходився канцлер доктор Горн, його син, дружина і дочка, також багато знатних осіб і деякі члени родини, і навіть багато осіб, які неодноразово сиділи з єпископом за однією трапезою. Всі вони зізнались, що більше 1200 чоловік, зв'язаних між собою службою дияволу, і як би їхнє чаклунство і диявольське мистецтво не було розкрито, то вони б зробили б, так, щоб на протязі чотирьох років по цілій країні загинув весь хліб і все вино, так щоб люди від голоду з'їли один одного. Інші зізнались, що вони робили такі сильні бурі, що дерева з коренем виривались і великі будинки рушились, і що вони хотіли викликати ще сильніші бурі, щоб зруйнувати Бамбергську вежу т. д. Між відьмами знаходились і дівчата семи, восьми, дев'яти і десяти років від

роду; 22 дівчини були осуджені і страчені на вогні як відьми.

Як на диво усі процеси над еретиками і відьмами проходили дуже скоро. Дізнання проводилось у 8 - 10 чоловік зараз, і їхні зізнання записувались в одному протоколі, при чому для прискорення підсудні називались не поіменно, а по номерам №1, №2, №3 і далі спалювались на одному вогнищі по 8 - 10 чоловік.

У Ельзасі вогнища інквізиції почали горіти з 1570 року. На протязі 1572 – 1620 - тих років було спалено 136 відьом, але це був тільки початок. На протязі 1620 - 1635 - тих років в одному тільки Страсбурзькому окрузі загинуло 5000 чоловік. Австрія в кінці XVII ст. була переповнена відьмами і багаття горіло як вдень так і в ночі. Тільки в Зальцбурзі у 1678 році було спалено 97 чоловік.

В Угорщині у 1615 році було страчено тисячі відьом – в результаті з'явилося припущення, що вони мають намір диявольським мистецтвом визивати страшний смерч, бурю, ураган, дощ з градом, щоб знищувати посіви.

У Франції при, правлінні короля Генріха IV, відьом звинувачували в основному як перевертнів. Один із єзуїтів того часу писав у 1594 році: «Наші тюрми переповнені відьмами і чаклунами. Не проходить дня, щоб наші судді не замастили своїх рук в їхню кров і щоб ми, повертаючись додому, страхались від жалісних думок, від жахливих, мерзенних признань, в яких ці відьми признаються. Але диявол такий талановитий, що ми не встигаємо велику кількість відьом відправляти на вогнище, так як із пекла появляються нові відьми».

У 1609 році була призначена комісія для переслідування відьом у Країні Басків (Іспанія). За той час там було спалено 600 чоловік. В Тулузі були дні, коли спалювали на вогнищах по 400 відьом в день.

У Швеції також відомий жахливий процес, який відбувається в невеликому селищі у 1669 році, в результаті

чого загинула маса дітей. Процес почався із - за того, що у багатьох дітей тої місцевості спостерігалися невідомі судороги, які супроводжувалися втратою свідомості. Під час цих випадків діти розповідали, що вони часто разом із відьмами літають на шабаш до диявола, де сатана їх б'є, і від того у них ця хвороба.

На прохання жителів уряд призначив спеціальну комісію для розслідування цієї справи. Комісія допитала коло 300 дітей, які розповіли жахливі подробиці про шабаш і про оргії. Було заарештовано багатьох жінок, які при катуванні зізнавалися у всіх злочинах. Із них 84 жінки були засуджені до смерті і разом з ними теж 15 дітей, інші діти були засуджені до інших покарань – 56 з них отримали шмагання батогами. Вирок був оголошений привселюдно, і члени комісії після виконання страти повернулися додому, посипані подяками зі сторони населення.

У Іспанії переслідування відьом продовжувалося довше, чим у всіх інших країнах Європи. У 1527 році по наклепу двох дівчат 10 і 11 років було засуджено велика кількість відьом, які були виявлені за рахунок наполегливості інквізиції. Ще у 1810 році 7-8 листопада було спалено 11 чоловік звинувачених у змові з дияволом. І тільки у 1965 році інквізиція була реорганізована Папою Павлом VI в конгресію віровчень.

Крихітна країна, 44 гектари Ватикан – з величезними таїнами і необмеженою фінансовою і церковною владою. Найбільший світовий центр інформації – де у ватиканському закритому сховищу 80 км стелажів з стародавніми манускриптами, артефактами та іншими історичними і археологічними документами. І це все ховається за товстими стінами вже тисячу з лишнім років.

Вперше за всю історію Ватикану Папа слов'янин Іван Павло II 22 січня 1998 року дозволив частково привідкрити архіви тільки до 1939 року, і призвав дослід-

ників вивчити архівні матеріали без страху і без прискіпливості. І в результаті у 1999 році через 500 років з дня страти Яна Гуса, у Ватикані відбувся міжнародний симпозиум. Він був знаменний тим, що Папа Іван Павло II привселюдно визнав безпідставне звинувачення, яке було висуното проти Яна Гуса. Також Папа висловив співчуття від імені Церкви з приводу його страти та мучинської смерті.

У березні 2000 року Папа Іван Павло II пожалкував за всі скоєні злочини християнами при всіх христових походах, а також попросив пробачення перед усім людством за ті всі злочини до яких була причетна католицька Церква.

2.5 Євангелії – їхня роль у християнстві.

З Нового Завіту Біблії ми знаємо про чотири Євангелія, але вчені цілого світу доказують, що їх набагато більше, тому що багато Євангелій було заборонено Церквою і знищено. Але, як виявилось, не всі Євангелія були знищені, деякі були сховані, а тепер знайдені.

Про що говорять нам знайдені Євангеліє, які були заборонені та вважались втраченими?

Біблія це Священне Писання для мільйонів віруючих – в якій повно інтриг, загадок і чудес. І на даний час сучасні дослідження можуть встановити, що всі ці загадки та чудеса основуються на реальних подіях і фактах.

У 1850 році доктором Карлом Райнхардтом було знайдене Євангеліє від Марії датоване II ст. н.е. А у 1886 році французькі археологи на одному християнському цвинтарі у Єгипті знайшли ще один артефакт. Розкопана могила була пристановищем монаха VIII ст. н.е. В могилі у руках монаха, знайшли свиток в якому, крім Євангеліє від: Матея, Марка, Луки і Івана було Євангеліє від Петра.

Протягом двох тисяч років християни знали лише те, що було написано в чотирьох канонічних Євангеліє. Але, можливо, те, що знайдене Євангеліє від Петра розповідає про життя Христа і було написане власноруч главою апостолів Симоном названим Петром? Ці знайдені Євангелії немов цунамі накопились на біблійських богословів, і ці хвилі одна за одною налітали по мірі того як знаходились все нові й нові Євангеліє. Євангеліє від Томи (Хоми), Євангеліє від Юди та інші.

Відкриття цих Євангелій, що вважались втраченими – відкрило раніше забуту битву – за душі християн в ті далекі часи, – коли одна, або декілька набожних християнських груп призивали прямо звертатись до Бога зі своїм набором Євангелій, зі своїм вченням і правилами. А з другої сторони була група, яка представляла ієрархів ортодоксального християнства, яка прийняла на віру тільки чотири Євангеліє. Результат цієї жорстокої битви і визначив майбутнє християнства. І нам потрібно врахувати, що на початку християнства Євангеліє не існувало зовсім. В ті часі на зорі християнства просто не було написано Нового Завіту. Християнство, як нам відомо, утворилось у тридцяті роки нашої ери, коли одна група людей повірила у вчення Ісуса з Назарету.

З давніх-давен, відколи існує людство – у світі існувала усна народна творчість, тому що основна маса людей була неписьменна і вся інформація розповсюджувалась з уст в уста. Так було і з вченням Ісуса, коли навколо Ісуса збиралися бідні маргінальні люди, які не вміли ні читати ні писати і їм нічого не залишалось, як розповідати про те, що говорить Ісус. В свою чергу, додаючи щось свого, або просто про щось забуваючи. В результаті цього, вчення Ісуса могло набувати зовсім іншого змісту про ті події, коли він жив. Підтвердження цього є те, що немає ніде ні одного Євангеліє Нового завіту написаного арамейською мовою – мовою Ісуса і навіть знайде-

не Євангеліє від Марії, яке містить Апокриф Івана, Софію Ісуса Христа і Діяння Петра написане коптською мовою.

Вчені стверджують, що до двохсотого року нашої ери було написано більше п'ятдесяти Євангелій і серед них було Євангеліє: від Пилипа, Євреїв і одкровення Петра та інші писання, тому що є згадка давніх літописців про ці книги. Але з часом усі ці відомі Євангелія вважались втраченими.

Що з ними сталось, чому в нас сьогодні всього чотири Євангеліє? Відповідь на це питання сьогодні може нам дати політика, а не віра. Біблія не з'явилася сама собою, вона не звалилася з неба, її писали нікому невідомі автори протягом тисячі років. Новий Завіт також писали нікому невідомі християнські автори і кожен з них представляв своє бачення і розуміння того яким має бути те, чи це Євангеліє. Людина яка оприділила який має бути текст християнської Біблії – брала до уваги тільки політичні обставини, а не релігійні. І саме дивовижне те, що насправді всім відомий християнський текст Біблії появився тільки через триста років після смерті Ісуса і написаний був грецькою мовою.

У 312 році майбутній Імператор Риму Константин – коли ще був язичником – заявив, що бачив перед битвою біля малійського мосту на небі зображення хреста. Після перемоги в цій битві він вирішив християнство зробити офіційною релігією Риму, тому що Константину для об'єднання імперії яка розвалювалась потрібна була нова релігія – християнство, яка йому на той час найкраще підходила, серед тисяч релігій тогочасного світу.

В ті далекі часи християнство було розділене і нагадувало зборище різних сект зі своїми віруваннями, своїми священними текстами, символами а також обрядами і Константин вирішив це змінити. В 325 році нашої ери Константин зібрав Нікейський собор для того, щоб оголосити основні принципи нової держаної релі-

гії – християнства. Він зібрав усіх впливових релігійних діячів з усього тодішнього світу, щоб узаконити християнську релігію. І в цьому продиляється справа державної вагомості для об'єднання імперії. Константин хотів, щоб християнська релігія стала ідеологічною основою імперії, для цього цілєю собору стало об'єднання віри – як релігійно так і політично. І після недільних дебатів єпископи і священники виклали єдині принципи християнства і передали релігію під повний контроль імператора, зробивши його помазаником Божим.

При Константині відбулись кардинальні переміни: християни отримали точне опрєдєлення, як правильно потрібно розуміти Бога. Тому, що тепер Бог став захисником держави, яка мала використовувати релігію в своїх цілях, тим самим об'єднавши імперію, а від цього в державі примножилось християн за рахунок язичників. Об'єднуючи християн Константину також потрібно було об'єднати існуючі християнські Євангеліє, а для цього потрібно було вибрати тільки ті Євангеліє, які мали стати основою державної релігії і не суперечити одне одному.

Хоча Нікейський собор не закріпив офіційні тексти християнської Біблії, але Константин ясно дав зрозуміти які Євангеліє він мав допустити. Він, як нам відомо, доручив написати п'ять екземплярів християнської Біблії в яких були Євангеліє: від Матея, Марка, Луки і Івана, а за всі інші тогочасні Євангеліє на певний час забули. А у 383 році новий собор просто заборонив християнам читати всі інші Євангеліє. Християнський Імператор Риму Феодосій назвав всі інші Євангеліє ересью і заборонив їх. Частина Євангелій була спалена, а їхні володарі були арештовані і більшість з них була вбита. Всі ці не канонічні Євангеліє мали інші тексти які тодішні віруючі християни любили і на протязі віків читали. І це було до тих пір поки не появились християнські ортодоксальні

єпископи, які заявили: «Ви не повинні читати це, а читайте оце».

І що ж там було написано такого у заборонених Євангеліях? Що там було такого страшного, що їх прокляли і заборонили? І це ніхто не знав майже дві тисячі років, аж поки у 1886 році з пісків єгипетської пустелі не було підняте Євангеліє від Петра, а далі на протязі ХХ ст. було знайдено інші Євангеліє: Томи (Хоми), Марії Магдалини і Юди Іскаріота. Всі ці знайдені Євангелії зовсім по-іншому описували Ісуса з Назарету.

Знайдене у 1886 році Євангеліє від Петра, яке вважалось втраченим, відкрило існування таємної історії заборонених писань. А у 1945 році була відкрита неоціненна знахідка – ціла колекція втрачених Євангелій, і з цього моменту історія християнства змінилась назавжди.

У запечатаному глиняному глеку, знайденому у Єгипті коло міста Наг-Хаммаді, – був схований дуже цінний скарб, який зберігався майже тисячу вісімсот років. В цьому глеку знаходилось п'ятдесят два окремих тексти з такими назвами: закони Петра, Апокаліпс Якова і Євангеліє від Хоми. Це і були ті згадувані літописцями втрачені Євангеліє, сховані під час закріплення влади Константина у 325 році. Ці писання були просто легендою до того часу, поки їх не знайшли. І найдивовижнішою знахідкою було Євангеліє від Хоми. Євангеліє від Хоми – це вражаючий документ, який був переведений з грецької мови на коптську і розповідав про проповіді Ісуса. І багато того, що написано в Євангеліє від Хоми, ми можемо знайти у Новому Завіті, але різниця в тому, що це Євангеліє являється гностичним. Це Євангеліє, в якому Ісус передає тайне вчення, яке відрізняється від традиційних Євангелій. В традиційних Євангеліях говориться, що Ісус єдиний Син Божий, а ось в Євангеліє від Хоми сказано, що ми всі Сини Божі – тому що там сказа-

но: «Коли ви пізнаєте себе, тоді ви будете пізнані і визнаєте, що ви діти Отця живого». Іншими словами, якщо Ісус Син Божий, то ми всі сини і дочки Бога, адже у нього є все те, що є й у нас. Ми можемо точно так, як і він, спілкуватися з Богом і ми маємо право на безпосереднє спілкування з Всевишнім.

В Євангелії від Хоми, закликають до прямого спілкування з Богом, без посередництва Церкви, священників, єпископів і пап. І тому більшість священнослужителів ненавиділи гностиків, у яких був свій шлях, своє бачення, і своя лінія зв'язку з Богом, бо це заперечувало постулатам церковної влади і не тільки у вірі. Тут переплелися державні, комерційні і політичні інтереси, тому що люба віра і релігія це ще й не малі гроші. І можливо тільки із за цього Нікейський собор назвав Євангеліє від Хоми єресью.

Незалежність гностичних вірувань підривало церковну ієрархію, гностики вважали, що їхнє Євангеліє таке важливе як Євангеліє: від Матея, Марка, Луки і Івана, і напевно у випадку з Євангелієм від Хоми, вони були праві. І коли в 1945 році були знайдені гностичні писання, то з'явилась тривожна для всіх проблема, що Євангеліє від Хоми може виявитись давнішою від канонічних Євангелій, і вчені світу довгий час вели суперечки відносно датування Євангеліє від Хоми. Вони дійшли згоди, що це Євангеліє можна датувати початком нашої ери. Фактично наявні відмінності Євангеліє від Хоми відносяться до перших днів християнства. Більшість вчених вважають, що чотири канонічні Євангелії були написані наступними поколіннями після смерті Ісуса, приблизно через шістьдесят років після описаних у них подіях. Простота змісту Євангелія від Хоми говорить нам про те, що воно було написане раніше і може бути старіше за всі інші.

Розходження Євангеліє від Хоми з Новим Завітом у тому, що в Євангеліє записані проповіді і немає ніякої

згадки про життя Ісуса, та про ті чудеса, що він робив. По суті це свого роду збірник проповідей Ісуса, і це підтверджує нам про те, що воно було написане скоріше, а повісті і різні історії з'явилися лише в більш пізніших Євангеліях.

І якщо Євангеліє від Хоми старше всіх, значить у ньому записано більш точні вислови Ісуса, і це означає що християнська Біблія у буквальному значенні не повна. І відповідь на це сумнівне питання може нам тільки точне датування знайдених уцілілих відривків з Євангеліє. Вченими був проведений радіо-вуглецевий аналіз Євангелія від Хоми знайденої в Наг - Хаммаді, і в результаті виявилось, що його сторінки відносяться до трьохсотого року нашої ери і також існуючі найстаріші рукописи найстаріших Євангелій відносяться до того самого часу.

Вчені стверджують, що до наших днів дійшли тільки копії більш давніх текстів, тому що стародавні автори вважали, що Євангеліє з'явилося десь у 150 році нашої ери. Вік Євангеліє від Хоми до кінця незрозумілий і суперечливий, чи являється воно старше, чи його можемо вважати ровесником канонічних Євангелій, і поки не буде знайдена давніша копія, це питання залишається без відповіді. Але в будь якому випадку Євангеліє від Хоми посилює боротьбу між двома таборами в християнстві: з однієї сторони виступає традиційна Церква з канонічними Євангеліями, а з другої сторони – твердження гностиків про те, що їх підтримувала сама Марія Магдалина.

На протязі багатьох віків християни вірили що тільки чотири Євангеліє відображають життя і проповіді Ісуса із Назарету, але коли було знайдено перше втрачене Євангеліє – їхній вірі був нанесений удар. Але саме вражаюче з втрачених писань було знайдено в Єгипті у 1869 році, і в цьому Євангеліє був дивовижний автор,

тому що це Євангеліє написала жінка і не просто жінка, а скоріше всього Марія Магдалина. І це була не та блудниця Марія з Магдали, яка покаялась, яку привикла нам зображати Церква. Ця Марія була любимою ученицею і членом близького кола Ісуса Христа.

До нас, як на диво, дійшло тільки декілька уцілілих фрагментів, але вони передають істинне значення Марії. І якщо Євангеліє від Марії справжнє, то це означає що ця жінка займала колись одне з провідних місць у християнській Церкві. Марія Магдалина не була блудницею яка покаялась, а була одним із апостолів, це означає те, що в релігії, в якій на протязі багатьох віків головуєча роль належала чоловікам, – саме найголовніше Євангеліє було написане жінкою. І в знайденому Євангеліє від Марії детально викладені точні інструкції Ісуса про життя, смерть і рай – які він виклав особисто Марії. В цьому Євангеліє Ісус виклав деякі відомості про потойбічне життя в чистих гностичних термінах, на відміну від канонічних Євангелій – де потойбічне життя описується як блаженний рай, або злиденне пекло.

В Євангеліє від Марії – душа після смерті подорожує і проходить різні випробування на своєму шляху до раю, де вона зустрічається з ангелами і демонськими створіннями. В цьому Євангеліє розповідається про те, що Ісус розповів про цю подорож душ тільки Марії. В цьому Євангеліє сказано, що голова апостолів Петро різко відреагував на подібне одкровення, про що він сказав: «Чому він говорить з жінкою в тайні від нас, чому ми маємо обернутись і слухати її, чому він вибрав її, а не нас?» Але судячи по Євангелія – апостоли не підтримали нападу Петра, а підтримали Марію, відповівши Петру: «Якщо Спаситель вибрав Марію достойною, то хто такий ти, щоб не прийняти її». У Євангелії від Марії дуже помітний духовний зв'язок між Ісусом та Марією. Вважалося, що Марія не була простою жінкою, а була прозорливою

людиною і лідером, яка могла всіх зрушити і повести на благі діяння.

Євангеліє від Марії зовсім інакше відображає послання Ісуса, і показує, що він міг пояснити свою точку зору тільки Марії Магдалині, інші учні деколи просто не розуміли його. Але чи являється текст цього Євангелія розповіддю очевидців Марії Магдалини? І якщо це так, то він міг змінити історію християнства і по іншому оцінити роль жінки у християнській Церкві, і ключ від цієї загадки знаходиться у віку цього тексту. Давніший він від канонічних Євангелій? Чи можна вважати його написаним рукою Марії? Дослідивши Євангеліє від Марії, яке було знайдене у 1898 році в Отліні (Єгипет) – де радіо- вуглецевий аналіз показав, що текст був написаний у V столітті. За останній час також фрагменти Євангеліє від Марії були знайдені у різних місцях Єгипту і вони були набагато старіші від знайденого в Отліні.

Сучасні технології дозволяють сьогодні встановити точну дату навіть з малесенького тексту, а самі тексти дозволяють встановити дату тексту самого найстарішого знайденого Євангеліє від Марії, який був написаний у II столітті нашої ери, а не під час життя Ісуса. Звідси виходить, що навряд чи через двісті років Марія Магдалина писала Євангеліє від її самої.

Багато вчених допускають, що Євангеліє від Марії писали гностики у II столітті нашої ери, тим самим вони хотіли укріпити авторитет жінки-апостола. І сьогодні ми не можемо знати хто його автор, тому що пройшло майже дві тисячі років і ми також не можемо сказати хто його написав – жінка, чи чоловік. Але незважаючи на це багато хто вважає, що у Євангеліє від Марії подані думки жінки. І якщо це так, то ми чуємо голос, який був заглушений в інших Євангеліях і ще також ми бачимо боротьбу жінки за свої рівні права у ранній християн-

ській Церкві. Потрібно вважати, що ідея лідерства жінки, являється самим захоплюючим моментом раннього християнства, а свідченням і доказом може служити Євангеліє від Марії. Сам факт, що лідером була жінка по імені Марія.

Гностики були прихильниками повноправної участі жінок у суспільстві. Прихильники ортодоксальної Церкви були озлоблені цим фактам і говорили, наприклад, так: «...ви хочете сказати, що жінки можуть причащати, і де ви візьмете таких жінок, серед гностиків – ганьба вам на ваші голови». Але гностики в свою чергу не вважали це ганьбою і тексти Євангеліє від Марії відображали їхню точку зору, а також місце жінки у суспільстві.

Якщо Євангеліє від Марії відображає погляд гностиків на роль жінки, то друге Євангеліє вказує що Петро – голова апостолів. В Євангеліє від Петра говорить, що саме він знає тайну воскресіння Ісуса. Але чи міг написати це Євангеліє голова Апостолів Симон, іменуемий Петром, власноручно? І якщо це так, то це знімає тайну істинного воскресіння Христа, тому що Євангеліє від Петра розповідає нам зовсім іншу історію про Ісуса. І вчені говорять про це Євангеліє, що воно є безцінною і захоплюючою історією, і найважливіше, що це артефакти історії. З цієї історії нам стало відомо, що римляни як на диво співчували Ісусу. В цьому Євангелії сказано, що він не страждав на хресті.

Опис Євангелія від Петра починається від третього дня після розп'яття, що він був свідком воскресіння Ісуса. По суті це єдине Євангеліє в якому розповідається, що сталося під час воскресіння, тому що всі інші розповідають, що сталося після воскресіння Ісуса – коли римські солдати охороняли гробницю померлого Месії. Петро говорить: «Побачили вони як небеса відкрились – і двох мужів, які звідти зійшли, випромінюючи сяйво і приблизилися до гробниці.»

Римські солдати розповідали, що бачила як з гробниці виходило троє людей і двоє підтримували одного – можливо це був Христос. І тут вони почули голос з небес: «Сповістив ти усипних, попередив чи померлих.» Це воскресіння закінчилось тим, що Ісус з двома сяючими мужами піднявся на небеса, залишивши свідків спостерігати, які застигли в здивуванні.

В кінці Євангеліє стверджується, що апостол Петро був серед цих свідків особисто. Невже це писання було написано особисто головою апостолів Петром? Чи воно написане раніше, чи одночасно з іншими Євангеліями, а може воно було написане значно пізніше, або може це підробка яку видали за свідчення від Петра? На даний час археологічні свідчення поки що не ясні, тому що Євангеліє було знайдене у 1886 році і датовано приблизно 700 роком. Іншими словами з моменту смерті Ісуса і самого Петра пройшло також майже 700 років.

В іншому місці також були знайдені фрагменти Євангеліє від Петра датовані 500 роком, що також дуже багато. Тобто як в першому, так і в другому випадку Євангеліє не може бути написане самим апостолом, але стародавні літописці згадували це Євангеліє і навіть один з єпископів Візантії пом'янув у своїй книзі у 190 році нашої ери. Таким чином ми можемо віднести це Євангеліє до II століття нашої ери, але не раніше.

Історія Євангеліє від Петра настільки подібна на всі інші Євангеліє, що виникає підозра, що вони були просто скопійовані. Але хто би не писав це Євангеліє у II столітті, він стверджував що це саме робота Петра, аби придати їй достовірності. У стародавньому світі це зустрічається завжди. Якщо люди хотіли передати якусь важливу ідею згідно свого переконання, то в цьому випадку вони говорили не від себе особисто, а вкладали ці слова в уста якогось авторитетного чоловіка. І в цьому випадку Євангеліє від Петра не є справжнім свідчен-

ням а підробкою, але тут з'являється важливий і неприємний момент, якщо Євангеліє від Петра підробка, то і канонічні Євангелії також являються підробкою. Вчені і дослідники Біблії також не знають хто їх написав, але вони написані від: Матея, Марка, Луки і Івана, тому що вони були видатними людьми свого часу.

Більшість вчених згідні з тим фактом, що навіть канонічні Євангеліє не були написані рукою самих апостолів, а це зробили їхні послідовники значно пізніше. Але тоді з'являється запитання: «Якщо канонічні Євангелія не були написані апостолами, то чому не можна признати Євангелії від Петра і Марії такими ж не підробленими?» На жаль на це питання відповідь ще не ясна, бо її немає. Але деякі деталі Євангелія від Петра потрібно упустити, бо ніхто не бачив воскресіння Ісуса, і тим більше апостол Петро, тому що у воскресінні є один підозрілий момент. В Євангеліє говориться, що Ісус і два мужі поспішили до небес, а позаду них у гробниці з'явився хрест. В Євангеліє сказано, що вони почули голос з небес: «сповістив ти усипних?», і була відповідь з хреста: «Так.»

Євангеліє від Петра здається дуже надумане, спочатку два мужі зійшли з небес, але це ще може бути, а потім хрест заговорив, це вже фантастика. Здається це вже сильно натягнуто навіть на перших простих і набожних віруючих, і може по цій причині Євангеліє від Петра було не прийняте Константином на Нікейському соборі, але воно рахувалось у набожних християн священною книгою і тому вони поховали його разом з монахом у IX столітті. І нас радує те, що монах тримав цю книгу в руці не тільки при житті, але й після нього.

Євангеліє від Петра було знайдене одне з перших, але одне з останніх знайдених Євангеліє, було Євангеліє від Юди – ранньохристиянський апокриф, що був виявлений у папірусному кодексі, який датувався III-IV століт-

тям нашої ери. Кодекс Чакоз названий так за прізвищем батька останньої власниці. І віднайшли це Євангеліє у 1970 році поблизу єгипетського міста Ель-Мінья і складається з 32-х листів 64-х сторінок, які містили кілька давніх гностичних текстів перекладених з грецької на діалект коптської. Це: Послання Петра Філіпу, Перший Апокаліпсис Якова, та списки тексту що називається «Євангеліє від Юди.»

Різні варіанти перших двох апокрифів були відомі вченим з гностичної бібліотеки папірусів Наг-Хаммаді, але останній був відомий лише з викривальної праці єпископа Іренія Ліонського «Проти ересей» (близько 180 р.).

У 2000 році один антиквар з Єгипту відновив стародавній папірус, як виявилось його знайшли недалеко Наг-Хаммаді, там, де були знайдені інші гностичні писання, і як виявилось це було Євангеліє від Юди Іскаріота. І коли вчені прочитали цей документ то виявилось, що Юда не був зрадником, як це описується у Біблійських Євангеліях, а був праведником, який вознісся на небо, так як виконував волю Господа.

В традиційних християнських історіях з розп'яттям на хресті – Юда видав Ісуса первосвященикам і став – зрадником. Але в цьому Євангеліє історія зради перетворюється на історію особистої жертви, тут сам Ісус признає Юду мудрим апостолом. Євангеліє від Юди оповідає про Ісуса і Юду і виявляється, що Юда був особливим учнем, він прозрів і напевне був з тих учнів, хто міг досконало розгадати слова Ісуса. Ісус сказав Юді, що первосвященикам дістанеться тільки фізична оболонка, а він сам уникне розп'яття і відправиться в Царство Небесне. І цей вислів ніщо інше, як вислів християн гностиків, який був записаний у Євангеліє від Юди.

З цього Євангеліє нам стало відомо, що апостоли не вважали Ісуса земною людиною – він просто появив-

ся до них у чоловічому образі, бо насправді деякі вважали, що він був Дух. Ідея гностицизму заключається в тому, щоб позбавитись від тілесної обгортки, як від одягу і тільки тоді людина зможе вернутись до своєї чистої духовної форми. І дуже добре, що Євангеліє від Юди суперечить усім існуючим християнським Євангеліям, і тому це Євангеліє викликало незавершені суперечки з моменту його публікації у 2008 році. І якщо це справжнє і власноруч написане писання від Юди, то в цьому випадку потрібно повністю переглянути всю християнську історію. Але більшість вчених вважають це Євангеліє підделкою.

Сама ідея Євангеліє від Юди Іскаріота настільки провокаційна, що людина задається питанням – напевно це підделка. Теоретично у деяких людей закрадеться бажання жорстоко шуткувати, або щось придумати, щоб обдурити весь світ – взявши старий папірус і написати текст на потіху усьому світу. І по цьому вчені взяли Євангеліє від Юди і дослідили, а також провели скрупульозний аналіз і прийшли до висновку, що це не підделка, але й не оригінал, тому що датується 300 - тим роком, тобто його написали майже через 300 років після смерті Юди, і стає зрозумілим, що це далеко не спогади очевидців. Воно було написане на початку III століття, а це набагато пізніше традиційних Євангелій. Але поява Євангеліє від Юди являється свідченням загострення боротьби між гностиками і традиційною Церквою у 300 - му році н.е.

Хтось із гностиків написав це Євангеліє і приписав його Юді, щоб заставити всіх думати інакше про головних персонажів писання, а може і для того щоб змінити правила гри і перевернути все з ніг на голову, а може і на оборот, адже ми і так достовірно нічого не знаємо. В цьому Євангеліє була принижена роль інших апостолів і був возвеличений Юда.

Євангеліє від Юди критикує Церкву яка пішла далеко від апостольських коренів, в ній анонімний гностик хотів вразити наповал ортодоксальне християнське керівництво, і тоді єпископи християнської Церкви – не витерпівши непокори гностиків, нанесли у відповідь свій удар.

До Нікейського собору, як ми знаємо, християнство не було ще організоване на протязі перших треста років. Християнська релігія була набором різних вірувань, з різними підходами і Євангеліями. Але до 300 - го року гностичний рух став загрозою для ієрархії священнослужителів, тому що гностики проповідували у своїх Євангеліях безпосереднє спілкування з Богом – без посередників священників, і організованого на той час інституту Церкви. Вони мали переконання, що їм не потрібна чиясь допомога, щоб спілкуватись з Богом і божественними силами. Гностики не бажали коритись ніякій владі і те, що вони займались містикою і особистим спілкуванням з Богом – привело до їхнього фізичного знищення. Замість того щоб агітувати і примножувати прихильників їхнього вчення у суспільстві, гностики збирались вузьким колом і не мали ніякого політичного впливу, тим часом церковна ієрархія отримала підтримку римських політиків і імператора.

На Нікейському соборі Імператор Костянтин укріпив фундамент ортодоксальних єпископів, таким чином, що від усіх написаних на той час Євангелій зосталось тільки чотири Євангеліє: від Марка, Матея, Луки і Івана. Всі інші Євангеліє підпали під заборону. Але потрібно пам'ятати, що люди читали і пам'ятали всі священні писання, які не увійшли у Новий Завіт. І як казав Ісус: «Все тайне колись стане явним», і теперішнє вивчення втрачених Євангелій захоплююче заняття, вона дає зрозуміти як розвивалось християнство. І якби на Нікейському соборі перемогло гностичне вчення, тоді послідовники Ісуса ви-

брали би шлях містичного внутрішнього розвитку і це була б зовсім інша Церква, з іншими властивостями і іншими ідеями, з набагато більшим гностичним смислом. Але гностики не перемогли – і десь у єгипетській пустелі групи християн-гностиків вирішували долю своїх Євангелій, які ймовірно були їхнім улюбленим читанням.

І ось одного разу архієпископ Олександрії Афанасій об'явив усім священникам, що пора викинути всі гностичні книги і читати тільки канонічні писання. І напевно канонічні священники забрали їх з бібліотеки монастиря в Наг - Хаммаді, але не знищили, а сховали у глиняні глеки, щоб вони могли там лежати вічно, або поки їх не знайдуть і знову прочитають.

Тисячі років священна Біблія з чотирма Євангеліями Нового Завіту проповідувалась як істинна історія Ісуса. Деякі вважають, що втрачені Євангеліє вказують дорогу яку християнство не вибрало, але інші вважають, що були на то причини чому християнство вибрало інший шлях. І є такий вираз: «історія пишеться переможцями, а потім переможений говорить що хоче». І аж тепер у ХХІ столітті у нас з'явилась можливість вислухати програвших...

Не секрет, що різні релігійні конфесії на даний час трактують життя і вчення Христа по-своєму, як це робили гностики, чи їхні послідовники. І це наслідок укриття достовірних відомостей і протиріч подій тої далекої пори, коли жив Ісус. І як показав час чотири канонічні Євангеліє, які включені до складу Нового Завіту, не можуть справитись з цією проблемою, тому що крім широко відомих євангельських текстів, апокрифів – в архівах Ватикану зберігається дуже багато інших документів про життя Христа та його учнів, які би могли розібратись і допомогти поставити крапку в цьому питанні. Але на протязі віків їх наполегливо приховують і створюється відчуття, що хтось свідомо старається приховати

правду від людей. І ось тепер в руки вчених і дослідників потрапили додаткові матеріали про життя Ісуса, зовсім випадково знайдені. Ці чудом збережені свідчення, стали важливим доповненням до вже існуючих текстів і дозволили встановити, якщо вірити цим документам, істинне вчення Христа, не дочекавшись поки Церква оприлюднить свої архівні засекречені матеріали.

Виходячи з вище сказаного ми можемо прийти до висновку, що втрачені Євангелія, пролежавши не одне століття під єгипетськими пісками, – zostалися суперечливими документами на сьогоднішній день. Можливо, це властивість того, що символ віри має властивість пронести віру, надію, тайну і мрію через віки по всій Землі...

III. Київська Русь – Україна і християнство.

3.1. Київська Русь – християнство, його вплив і наслідки.

Щоб християнська релігія утвердила своє панування в Західній, Центральній і Північній Європі, треба було майже 800 років. На території сучасної Іспанії західні готи прийняли нову релігію у VI ст., в цей же час охрестились і франки. В VIII ст., нова релігія закріпилась на території сучасної Англії і в Саксонії. У IX ст., християнськими стали Велика Моравія і Болгарія, в X ст. – Польща (968р.) і Угорщина (973р.). На початку II тисячоліття н.е. християнство було прийняте в Скандинавських країнах: Данії, Норвегії, Швеції (XI ст.); в XII ст. – на території помиранії; в Пруссії і на землях Східної Прибалтики в XIII. Таке довге «просування» християнства по Європі було наслідком нерівномірного історичного розвитку різних народів і опір новому віровченню зі сторони народних мас.

У другій половині X ст. в Київській Русі сформувались феодальні відносини. Для подальшого укріплення давньоруської держави потрібні були не тільки економічні (розвиток торгівлі між містами, регіонами, заселення різними племенами), адміністративні (підзвітність київському князю місцевих князів, збирання «княжими людьми данини для київського престолу» і т.д.) військові (утвердження княжої влади над військовими дружинами) міри.

Язичницькі вірування населення в тогочасній Русі, суперечили централізації влади, тобто створенню феодальної держави, так як вони сприяли збереженню родоплемінної організації зі своїм, тільки своїм богом, або й богами. Іншими словами, язичництво як форма родоплемінної ідеології не відповідало тій соціально – економічній формі державності (феодалізму) і потрібна була ідеологічна система, яка б управляла єдиновладно і централізовано, тобто мала бути єдина державна іде-

ологія, яка в цей історичний період могла бути тільки релігією. Таким чином, на повістку дня стало питання про уніфікацію віри.

Повернемось ще до чорноморського розселення. Вище було зазначено, що між елінізованою та романізованою людністю, особливо по містах, служба в найманих військах, що їх заводили собі різні князі (володарі), купецькі подорожі і навіть воєнні, суходільні і морські походи в сусідні країни – давали багато нагод знайомитись з різними релігіями, вірами і сектами. По римо-візантійських містах панувала офіційна ортодоксія «Візантійської доби». Готи тримались аріанства. З малоазіатських міст мігрували до Русі колонії вірмен з їх конфесією, дещо відмінною від офіційної візантійської. Між різними вільними й невольними переселеннями з Передньої Азії ширились різні дуалістичні секти іранського походження (так звані маніхейські та павликіанські). З Південного Кавказу успішно поширювалось магометанство. Іудаїзм був поширений серед аристократії Хозарської орди, що якийсь час мала вплив на східні частини земель нашого розселення. Ці усі різні доктрини більш або менш свідомо впливали на русичів. Відома літописна легенда про посольство до Володимира від різних вір – жидівської, магометанської, римської і грецької, незалежно від своєї фактичної вірності чи невірності лишились відгомонам різних заходів заохочення до своєї віри руського люду. Дійсно, є згадка місіонера Війтиха Альберта, про католицьку місію до Великої княгині Ольги і про побут на дворі Володимира. Але найбільшу наполегливість для запозичення своєї віри – доклала Візантія, сподіваючись таким способом не тільки покінчити з військовими нападами Русі на їхні землі, але й узяти її саму під свій вплив і зробити союзником.

При переговорах, проведених з Русю після її успішного нападу на Царгород у 860 році, була вислана візан-

тійська місія з релігійними завданнями. Згодом візантійський двір не шкодував засобів, ні багатих дарунків у золоті та різних дорогоцінних візантійських виробів для «руської старшини». Ця місія досягнула визначних успіхів – з Руссю було укладено вигідні для Візантії договори, також було охрещено багато старшин (як оповідає легенда), не раз повторювана в церковній літературі при різних okazіях. Щоб переконати своїх руських слухачів у святості християнської віри, грецький проповідник на їх очах клав Євангеліє в розпалений вогонь, і коли книгу потім виймав з вогню цілою, то це для всіх було чудом і мало таке враження, що багато хто з присутніх русичів зразу й охрестились; маємо цю легенду, подану на візантійських мініатюрах. Для хрещення русичів – Візантією у Києві було поставлено єпископа, тим самим було започатковано Руську християнську православну Церкву.

Внук княгині Ольги Володимир, поставив перед собою завдання скріпити свою княжу владу повагою і блиском Візантійської імперії, і тим самим вирішив покласти основою свого княжого авторитету – візантійську християнську церковність, яка б підкреслювала свою святість і божественне походження влади. За прикладом Візантії він зробив візантійське християнство державною релігією Руси і наказав своїм підлеглим охреститись.

Відповідно офіційній церковній версії, хрещення жителів Києва – столиці давньоруської держави – відбулось 1 серпня 988 року.

Русичі не по своїй волі прийняли нову «єдиноістинну» віру, як стверджують богослови і деякі історики християнства. Християнство вводилась адміністративними мірами, включаючи військові акції, і що Церква спиралась на княжу адміністрацію в справі прийняття і поширення християнства, свідчать багаточисленні дані.

Наприклад, одне із таких свідчень – втручання держави в справу «вибору віри», являються археологічні дослідження в Новгороді, де вдалось встановити факт знищення частини міста підчас хрещення його жителів з ціллю залякування противників християнської релігії. З письмових свідчень відомо, що і в Києві хрещення проходило під загрозою фізичної розправи.

Державна Церква опанувала державний апарат, але він був нескладний і мало розгалужений, до нього входили: княжі двори, дружина, боярсько-купецькі верстви і той люд, що коло того всього гуртувався. З християнською вірою появляється книжність, що була на службі Церкви, держави і тій вищій аристократичній верстві населення.

В подальшому Церква на Русі мала вплив на всі вищі культури взагалі, перемігши та асимілювавши інші впливи: західні (католицькі) і орієнтовні (іудаїстичні й мусульманські передусім). Але в народних масах, поза великими міськими центрами, вона поширювалась повільно і тяжко. Прості люди жили своїм життям, приймаючи з усього потроху, і з княжого права, і з нової візантійсько-київської культури, і з візантійської Церкви, запозиченої князями на Русь: беручи все те найкраще, що вражало їхню уяву, підходило під їхні згадки, знаходило у них щось аналогічне, або що відповідало якійсь потребі життя. Це все вільно комбінували з своїм старим релігійним світоглядом, з своєю народною поетичною творчістю, з своїм мистецтвом і менше всього журилися православною ортодоксією, що на той час мала свій взірець і правила.

Патріархи від самого початку хрещення Русі на Київську метрополію присилають з Візантії своїх людей, найчастіше греків – не питаючи, ні єпископів, ні князів. Київські князі кілька разів казали місцевим єпископам святити на митрополитів своїх вибранців, але патріарх

такого права їм не давав, аж тільки на початку XIV ст., в галицькій митрополії за князя Данила започатковується звичай посилати до Царгорода (Константинополя) своїх кандидатів.

Наші старі літописці зазначили тільки один випадок, коли українські єпископи хотіли відстояти щось з місцевої практики, на відміну від царгородської. Це було питання дотримання посту на той випадок, коли велике свято припадало на середу або п'ятницю. Царгородські правила казали в такому разі постити, українські обстоювали звільнення від посту. Але митрополит і його курія обстоювали царгородські звичаї, і з цього приводу вийшли суперечки і конфлікти, які доволі сильно схвилювали церковні і княжі кола. Єпископи – греки, щоб не дратувати суспільності, на якийсь час, дали дозвіл, але згодом царгородські звичаї таки були запроваджені на Руси.

Для оцінки морального впливу нової Церкви на суспільство, цікаво також подивитись, які питання і явища в житті найбільше цікавили письменників, вихованих в цій першій церковній школі. Поза прославленням Христової віри і того щастя, якого досягла суспільність, замінивши ним старе поганство, вони висвітлювали такі вади суспільства, які здавались їм або більш ганебними, або, може й найлегшими для виправлення. Передусім це була «нечистота» у відносинах чоловіків і жінок: легкі розлучення, співжиття з не вінчаними, багатоженність, життя чоловіка і жінки на віру без шлюбу. Це були найбільш популярні теми моральної проповіді, і скрізь на них звертали найсильніші докори проповідники. Дуже часто і енергійно вони засуджували пияцтво, яке було сильно поширене у вищих верствах.

Не така часта й гостра, але дуже цінна була боротьба з суворістю й немилосердністю в поведженні різних більших і менших урядовців, а ще більше просто в відно-

синах багатих до боржників, челяді й різних категорій залежних людей. Як проти найтяжчих злочинців, виступають проповідники проти занадто високих тодішніх процентів, проти торгівлі невольниками, перепродування їх за вищу ціну, або вимагання високих сум від тих, що хотіли викупитись на волю.

Але, навіть рахуючись із тим, таки треба ствердити, що на зовнішню побожність клалось непомірно багато. Князь Мономах, як глибоко віруючий християнин, наказує своїм синам щодня ходити до церкви, вставати серед ночі на молитву, а вдень повторяти молитву в умі безперестанно. «Навіть сидючи на коні, говоріть собі тихо молитву; коли інших не вмієте, то говоріть безперестанно – «Господи, помилуй»: – краще молитись, ніж думати не знати про що в дорозі!» Князь давав настанови священникам про те, що вони мають вимагати від вірних при покуті і наказує щогодини робити 12 поклонів і 30 разів казати «Господи помилуй»; їсти тільки раз на день в понеділок, середу і п'ятницю. Супроти цих і подібних вимог зовнішнього режиму чисто моральні повчання займають тут другорядне місце і досить незначні: шанувати духовних, ченців і властителів (начальство), подорожніх та інших; сиріт і вдів не відправляти з свого двору з порожніми руками; челядь не лишати без потрібного і наказувати (карати) її без ярості; десятину з усього добра віддавати для убогих і духовенству тощо.

Сумною стороною цього християнського аспекту було його неприязне, підозріле і просто таки вороже ставлення до жінок. Їхні моральні аспекти бачили в жінці живе знаряддя диявольського підступу, як найстрогіше остерігали від усього мішаного товариства чоловіків і жінок, від розмов з жінками, тим більше – від спільної забави. Це нездорове явище шкідливо впливало на здоровий розвиток тодішнього суспільності.

Другою такою прикрою хибою церковного християнства було його завзяте ворогування проти мистецтва, словесної творчості нецерковного характеру і взагалі всякої краси, яка безпосередньо не служить церковному культу. З цього боку відносин до нецерковного мистецтва та поезії наша стара церковність була прикріша, ніж церковність західна, латинська і навіть візантійська у себе вдома. Нашим клірникам антична (грецька) література лишилась недоступною, народна ж поезія в очах церковників немала ніякої літературної цінності: єпископи – греки з нею боролись і зневажали. Тому вона розвивалась увесь час поза впливом освіченого духовенства, збагачуюсь тільки тим, що вона могла засвоїти з богослужіння, коли воно поширилось ширше і амбітніше серед народу.

Це був ще час поділу Східної і Західної Церкви. Саме тоді, як з Царгорода (Константинополя) висилалась перша відома нам місія на Русь, за патріарха Фотія, почався перший глибокий розрив, «схизма» між Римською курією і Царгородським патріархом. У рік смерті Ярослава Мудрого, коли Руська Церква сформувалась остаточно, розрив був довершеним актом: він був констатований і проголошений безповоротно. Одним з особливих старань митрополитів – греків і всіх їх вірних помічників від цього часу особливо стало стримувати Руську Церкву і її вірних зі сторони Царгорода й не допустити ні до яких хитань, ні до якого наближення до Риму. Підстави для побоювання були. Впливове становище на Русі мали варяги, які були католиками (латинська віра на Русі з XI по XIII ст. звалась «варязькою»). Також були тісні родинні зв'язки київської династії з католицькими дворами: польським, угорським, німецьким та іншими; живі зносини українського міщанства з багатьма католицькими містами (особливо з німецькими), – все те не могло не викликати в ієрархічних колах певної тривоги

щодо вірності Русі царгородській Церкві після того, як та різко розірвала з латинською і піддала її анафемі.

Візантія почавши втрачати могутність під ударами турків, і коли повага її почала розлітатись, вона змушена була просити допомоги в європейських католицьких колах, та хитро маневрувати, щоб викликані її благаннями хрестові походи не покладали кінця їй самій, що так і не оминуло її, як знаємо, на початку XIII ст., за часів імператора Романа. У слов'янському світі, який лишився під впливом Візантії, у зв'язку з цим були помітні часті хитання в бік Заходу, і з візантійського становища доводилось побоюватися, що так як свого часу Володимир з політичних мотивів скріплення своєї влади знайшов у візантійській державності, Церкві й культурі, так якийсь із його нащадків захоче звернутись до німецької імперії, або до папи, що в тих часах старався грати роль не тільки релігійного, але й церковного провідника Європи.

Патріарх Константинопольський і його представники – митрополити, єпископи і всякі духовні греки, що були в Київській Русі, мусили рахуватись з такими можливостями в повній мірі, тому особливу увагу звертали на розмивання конфесійної свідомості і релігійної включності серед своїх вірних, а особливо на релігійне, а з ним і взагалі на духовне відродження Русі від Заходу.

Сто років після офіційного хрещення Київської Русі «Правила» митрополита Іоанна II (1080-89 р.) констатують, що люди далі чинять жертви бісам – болотам і криницям, і прості люди справляють гучні весілля з музикою і танцями без церковного благословення і вінчання, вважаючи, що церковний шлюб існує для бояр; до причастя не приходять, так само, очевидно, обходяться без інших церковних обрядів. Володимирів Устав, у тій його редакції, яку тепер маємо – зазначає митрополит, простим людям не страшний. Мабуть у XII ст., – між провинами, що підлягають єпископському судові, згадує ви-

падки, коли люди моляться під клунею, в житі або під деревом коло води. Широко розповсюджене й часто доповнене «Слово Христолюбця», звернене проти залишків поганства і відоме у записах XIV ст., згадує, що «по країнах» (в далеких сторонах) люди все ще служать **Перунові, Хорсові, Волосові**, ставлять трапези **Рожениці** і **Родові**, моляться до вогню, тощо.

Не підлягає сумніву, що разом з тим, ці люди далі були язичниками і не додержувались ще християнських обрядів. І нема ніяких пам'яток, які б дали нам переглянути те, як саме поширювався народом християнський культ. А з теперішніх релігійних переказів, пісень і колядок, допомагаючи собі деякими випадковими вказівками старих пам'яток, можна ще щось до певної міри придумати.

Очевидно, що на пережитому магічному світогляді народу, в його обхід увійшли різні церковносвячені речі, яким самі церковники надавали чудодійної сили: що вони допомагають у господарстві, та позитивно впливають на врожай, худобу і допомагали при хворобі, тощо. Ширяться різні заклинання і церковні молитви, при уважному розгляді яких часто виявляється їхнє звикле, і таке рідне, ще дохристиянське походження, яке було чимсь подібне до старих поганських заклинань. Особливо до тих «халдейських» заклинань, що мали особливу славу, які вкладались у різні християнські імена, і таким чином, вони набирали християнського вигляду, та сприймалися уже як би церковні.

Подібно запроваджувалися і імена християнських святих, або згадки про християнські та світські події, у християнських молитвах, і заклинаннях, які на думку людей мали допомагати у всякій потребі. Християнські імена та уявлення поступово протоптують також собі дорогу до обрядових пісень. Наприклад, у весільному обряді, з оновленою яскравістю починають виступати:

Господь, Пречиста, Трійця, ангели й святі, святе Воскресіння (неділя) і святий Понеділок (вінчання було звичайно в неділю, а в понеділок закінчувалось весілля). Появляються пісні зі словами: «Не вийте, вітри, на нашу світлицю, бо в нашій світлиці Бог коровай місить, Пречиста світить, ангели воду носять, Миколая на поміч просять», тощо. Так само у величальних піснях, якими накликається багатство і щастя на дім господаря (тепер це робиться на святах новорічних, давніше так само на весняних, а також при інших святкуваннях), бачимо наочно, як старі натуралістичні, космічні уявлення замінюються уявленнями християнськими. Наприклад, у старих язичницьких віруваннях: до господнього дому входять Сонце, Місяць і дощ; господар їх зустрічає і приймає; вони сідають при його столі й обіцяють його господарству різні користі; похваляються один перед одним, хто більше стане в пригоді йому, або взагалі, людям. А поруч того маємо варіанти і християнізовані – до господаря приходять Ісус, Пречиста, святі й гостяться в нього. У старих піснях надворі господаря з'являється світове (райське дерево) і наповнює двір всяким достатком: худобою, збіжжям і всяким добром; у новіших піснях це робить Бог і святі. У старих піснях оспівувалась будова хати, до вікон якої світило Сонце, Місяць і зорі. У новіших піснях будується церква, до якої входить Христос, Пречиста, святі щоб служити службу в «господаря», тощо.

Одночасно твориться християнська легенда: оповідання, взяті з Євангеліє, з Біблії і з церковних відправ, і по своїй певній подібності сплітаються зі старими відправами, або дають початок до нових різнобарвних творів, або відправ. Християнські свята не тільки зі своїми відправами, але й пов'язаними легендами здобувають місце у такому звичному річному селянському колі. Їх починають пильнувати, комбінують з ними свої поган-

ські річні відправи й забави старого дохристиянського календаря: свято Введення й суміжні святця, як ми бачимо, перемішали й поділили між собою різні обряди, зв'язані з початком нового року, а інші перейшли на свята Різдва і Йордана так як весняні зв'язуються з Благовіщенням, Великоднем, святим Юрієм тощо. Елементи канонічності сполучаються з апокрифічними, або з мотивами різних мандрівних оповідань, що різними дорогами з різними вірами у різних часах заходили до нас. Отже, ми бачимо, що християнськими мотивами Різдва й Йордана, оригінально сполученими з уявленнями старої нашої поезії й обряду, сплітаються мотивами поганських римських новорічних відправ, принесених до балканських країв римськими веселицями, вояками, тощо, з святом П'ятидесятниці (балканські мотиви «Розалій») тощо.

На ґрунті християнського календаря, поєданого з різними природними й побутовими місцевими явищами річного кола, виростають нові міфологічні поняття й уявлення українців. Посвячення овочів на Спаса викликає не тільки поняття про недозволеність уживати овочі до цього дня, але й легенду, що Пречиста наділяє овочами померлих дітей і лишає без цього дарунку дітей тих матерів, які не дотримуються цієї заборони. Свято святого Івана «Головосіки» ніби спричиняє заборону вживати того дня круглих овочів і фруктів, що нагадують голову святого, і легенди про пригоди, що спіткали людей, які того не пильнували. Зі свята Покрови, що припадає на весільний сезон, постає образ святої Покрови (14 жовтня), до якої звертаються дівчата, які бажають вийти заміж. Свято апостола Симона Зілото (10 травня) через звукову асоціацію дає привід вважати цього апостола патроном усякого зілля. Звідси й повір'я: в цей день найкраще збирати всяке лікарське зілля, а вживаючи його, треба закликати його іменем «Симонового бать-

ка». Пророк Ілля став не тільки громовиком, перебравши на себе функції бога Перуна, але й опікуном урожаю, що досягає перед його днем: він стереже жита – пшениці. Святого Пантелеймона, що святкувалось кількома днями пізніше, вважався «Палієм», «Пилипом»: його день треба було святкувати, бо інакше святий спалить сіно, або збіжжя блискавкою. Тодішнє церковне свято, оновлення Царгорода (11 травня по старому ст.) в церковній вимові – Царя града, дало привід до тлумачення, мабуть, підданого тією ж меншою церковною братією, що в цей день треба святкувати на честь «царя градів», щоб не падав град, або не було грози.

В цей час придумуються різні прикмети, заборони і правила – наслідки церковних приписів; остороги про пости, утримання від праці в свята й під святі дні на тижні: неділю, понеділок, середу й п'яницю. Особливо п'ятниця стає живим міфологічним образом, яка лишилась такою і до нині. Маса оповідань надзвичайної реальності ходить по людях про остороги, що дає «свята П'ятниця», приходячи до жінок, щоб вони не працювали в п'ятницю, особливо не пряли; вона карає їх, насипаючи їм у голову відгадників від прядива тощо. Але процес християнізації народних мас в XI-XII ст., у часи розквіту кийівської державності, був ще майже неохоплений впливом державної Церкви.

Розвинув цей процес економічний упадок великих і малих українських міст під час нападу монголо – татар у 1240-1241- тих роках на Київську Русь, коли був розграбований Київ і спалено багато міст. Цей занепад міського життя був наслідком масового переходу міського патріарху з міст на село.

Ті люди, що раніше вкладали свої засоби в торгівлю або організацію промислу для неї, усе більше переносять свій капітал до сільського господарства, втікаючи від монголо - татарських нападів до глухих сторін

«україн», подалі від старих, проторених доріг. За ними з розорених міст на село йде Церква і духовенство, як необхідна вже приналежність боярського життя. В результаті цього вони приходять через це до ближчої етичності з селянським життям, тобто з народом.

Зі спаленого і розграбованого Києва митрополит Київський Максим переїздить на постійне життя до московських земель, більш спокійних на той час, ніж українські. У 1299 році, через тодішні політичні обставини, починається початок безповоротного поділу старої київської митрополії і кінець одноцільної східноєвропейської Русько – візантійської Церкви, або краще сказати, початком її кінця. Хоча Галицький князь Лев – син князя Данила Галицького добився в Константинополі поставлення окремої митрополії для галицько – волинських земель і всієї Руси – номінально Київської, а фактично якийсь час Володимирської (Володимир – на – Клязьмі), а потім і Московської. Через деякий час литовські князі, що ворогували з московськими і не хотіли, щоб будь-які, їх володіння залежали від митрополитів володимиро – волинських. І вони також стали домагатися, щоб їм був призначений окремий митрополит, і це їм з часом вдалося. Митрополити ж всієї Руси та їх протектори – уже князі московські, зі свого боку робили все, щоб домогтися в Константинополі, і у себе на місці, щоб ні в якому разі більше не допустити ставлення таких окремих митрополитів. Тому протягом усього XIV ст. і першої половини XV ст. ієрархи старої київської митрополії об'єднувалися під владою «митрополитів всієї Руси» (які в свою чергу, щоб зробити вигляд, що вони не сидять постійно в Москві, час від часу їздили по всіх своїх епархіях).

За руїною великих міст Київської Руси у XII ст. після монгольської навали приходять окупація польсько – литовська та позбавляє в більшій, або в меншій мірі дотеперішніх підстав життя уже й місцеву аристократію (не

тільки заможну, але й урядову) ієрархію та духовенство. Зникають княжі двори. Старі воєводи, намісники та урядовці перетворюються на підрядних урядовців під керівництвом нових польських або литовських правителів. Стара державна Церква Київської Русі лишається без опіки, навіть підлягає різним репресіям. Міста, які були не розграбовані чи спалені, залишаються привілейованими католицькими колоністами, а православний люд терпить різні обмеження. Православна Церква не раз підпадає під утиск католицької і православному духовенству стає по містах сутожно, воно старається розміститись по селах, в своїх інтересах для свого існування. Церква старається зацікавити сільську людність у вірі та церковності: наблизити її до її розуміння, вишукати в них мотиви й елементи, які могли б послужити сільському жителю на доповнення його старої обрядності – усі ті благословення, посвячення, обходи ріллі, молебні на врожай, на дощ, проти дощу, проти пошесті тощо.

Це розвивалося тим успішніше й природніше, що сама Церква за цей час значно одомашнилась. Церковна освіта й творчість наслідком несприятливих обставин підупала, рівень церковної книжності знизився. Через це також духовенство, навіть вище, значно зблизилося до місцевого життя, до селянського рівня, його світогляду було легше і безоглядніше йти на всякі поступки й згладжувало залишки старої народної обрядності.

З другого боку, упадок власної державності та всякі репресії, що потім стали ширитись на українську «руську» народність, зробили з старої державної Церкви свого роду національний символ: вона стала, властиво, одинокою національною установою, яка об'єднала всі частини й усі верстви народу. Тому всі національно свідомі й активні елементи стараються обстояти її інтереси всім колом своєї народності, аж до найнижчих і залучити, прив'язати до цієї «своєї» Церкви. Також потрібно було дати і відчути

її вагу не тільки чисто релігійну, але й національну та політичну. А для цього треба було найбільш наблизити її до всіх верств народу й наповнити національним змістом. Під цим гаслом і пішло наше українське культурно-національне відродження у XVII ст.

Тепер ми можемо з впевненістю констатувати, що в XIII-XIV ст. (часи економічного й політичного занепаду Київської Русі – України у зв'язку навалою монголо-татар) і в XIV-XV ст. (під польсько – литовською окупацією) православна Церква на Україні: поширилась серед селянства, наблизилась до народу і його потреб, і стала більш національною – народною.

Цим пояснюється успіхи християнізації українського народу, опанування церковними мотивами народного життя, релігійного світогляду, обряду і творчості, що почалися ще за тих часів і ще більшої сили досягли під час боротьби українців за незалежну православну Церкву в XVI-XVII ст.

Однак це не означало з боку народу ніякого відродження від свого старого світогляду та переходу на світогляд церковний. Візантійська церковність переймалась у нас дуже довільно, з великою участю постійного перетворення. Творилась нова комбінація старого натуралістичного світогляду з православною доктриною та різними релігійними течіями, які поширювались в той час на Україну. І цей процес не завершився й досі...

3.2. Монголо-татари та їхнє ставлення до християнської Церкви Русі.

На початку XIII ст. такої держави як Київська Русь не існувало. Землі колись могутньої Київської Русі були поділені більше як на двадцять князівств, де князів було ще більше. Населення південно-західних земель було

православне, а на північно-східних далі процвітало поганство. Через землі Русі проходили два економічно вигідні торгові шляхи: перший по Дніпру через Київ з Варягів у Греки, а другий через Новгород з західної Європи по Волзі на Близький Схід до Китаю.

На західних Руських землях русичі постійно боронились від поляків, німців і угрів, а на сході своїми набігами докучали половці. Але самим більшим ворогом для Русі по смерті Ярослава Мудрого були його діти і онуки, які постійно вели міжусобні війни.

З появою імперії Чингізхана, яка постійно розширялась – завоювавши Сибір, Китай, Середню Азію і Кавказ. На початку 1223 року монголи увійшли в Крим і захопили генуезьке місто Сурож (Судак), після чого рушили на північ і змусили половців перейти на правий берег Дніпра.

Половецький хан Котян звернувся за допомогою до свого зятя галицького князя Мстислава Удатного, якому вдалося створити коаліцію із князів київських, смоленських, волинських, пінських і чернігово-сіверських – які згодилися виступити проти татар. Остерігаючись що під тиском монголів половці перейдуть на їх бік, руські князі зібрали майже 100 тисячне військо і вирішили атакувати монголів першими.

Русько-половецьке військо об'єдналось на правому березі Дніпра біля острова Хортиця. До князів перед тим прибули монгольські послы, пропонуючи союз проти половців. На вимогу половецького хана Котяна послы вбили, що зробило неминучою війну з Монгольською імперією.

Через суперництво князів руське військо не мало єдності: одні вимагали наступу, інші наполягали на обороні. Врешті, розгромивши невеликий загін монголів, об'єднане військо 23 травня 1223 року переправилось на другий берег Дніпра і почало переслідувати відсту-

паючих монголів. 31 травня русько-половецькі війська вийшли на річку Калку. Розбивши монгольські сторожові частини, загони Мстислава Удатного і інших князів разом з половцями переправились через Калку, тоді як через нескоординовані дії київський князь Мстислав зі своїми воїнами не став форсувати річку, а став табором на іншому березі. Тим часом передові загони зустрілись з добре підготовленими основними силами Судебея і Джебе, які розпочали наступ. Першими прийняли удар половці, які в паніці почали тікати і зім'яли під себе воїнів русичів. В результаті цього бою той, хто не загинув, – змушений був тікати. А воїни князя київського Мстислава ще три дні чинили опір в оточенні, гинули від монгольських стріл і потерпаючи від спраги, вони піддалися на обіцянки союзних монголам бродників про помилування і здалися. Але коли вони здалися, то їх стратили, а князь Мстислав разом з іншими полоненими руськими князями прийняв страшну смерть. Князів поклали на землю і зверху на них поставили ворота, а на ворота поставили столи і лавки на яких монголи – відсвяткували перемогу.

В цій битві загинуло біля 90 тисяч руських воїнів, а з 22 князів які приймали участь в битві, в живих залишилось 9.

Другий похід монголів на Русь мав очолити Джучи – син Чингізхана, але він помер у 1227 році і похід на схід в Європу доручили виконати сину Джучи – Батию. У 1235 році новий Великий хан Удегей посилає для підтримки Батию військо з Монголії під керівництвом Судебея для завоювання Волжської Болгарії, Діит-Кіпчака (половців) та землі Руські.

В результаті цього походу у 1236 році була розгромлена Волжська Болгарія, весною 1237 року були завойовані половці, до осені була розгромлена Мордва, а Башкири уклали з монголами союз.

З появою монголів – суверенним руським князям не було чого протиставити, тому що княжі міжусобиці не дозволили виставити проти Батия об'єднані сили. У 1237 році першого удару зазнала Рязань. Володимирський і Чернігівський князі відмовили Рязані у допомозі і Рязань була вщент знищена. І тепер перед Батиєм лежало декілька доріг у Володимиро-Суздальській землі. Так як перед ним стояло завдання за одну зиму підкорити не тільки Північно-Східні землі, але й усю Русь, для цього Батий спочатку пішов на Володимир на Оці. Розбивши Володимирське і Чернігівське військо під Коломною, монголи спалили Володимир.

Бачачи могутність монгольського війська Володимиро-Суздальські князі Юрій і Ярослав покорилися хану Батию і їхні землі стали улусом у складі Орди.

З приєднанням земель військо Володимиро-Суздальських князів на чолі з князем Юрієм Всеволодовичем перейшло на службу до монголів. А керувати князівством (улусом) Батий дозволив князю Ярославу, а для гарантії у вірності князів Батий бере у заручники сина князя Ярослава Олександра.

Просування далі в глиб Русі Батию перешкоджає весняне бездоріжжя і він змушений не дійшовши 200 км. до Новгороду повернути назад на південь в степ, і аж тільки навесні 1240 року армія відновила похід на Південно-Західну Русь. У березні армія Батия здобула Переяслав і у жовтні 1240 року за два дні захопила Чернігів. Здобувши Чернігів Батий збирає всі свої сили в єдину армію, де крім монгол-татарських воїнів були воїни Руських князів, які перейшли на сторону хана Батия.

Пізньою осінню 1240 року Батий разом зі своєю армією з'явився біля стін Києва. В самому Києві було п'ять тисяч війська на чолі з намісником князя Данила Галицького – Дмитром, якого князь посадив у місті на передодні Батиевої навали. Після двох тижнів облоги

монголи-татари здобули Київ, спаливши його і знищивши більшість його захисників та міщан. Згоріла і обвалилась Десятинна церква – поховавши під своїми уламками усіх людей, які в ній ховались. Воєвода Дмитро був поранений, але Батий подарував йому життя за те, що він мужньо обороняв місто, а може й тому, щоб Дмитро умовив князя Данила Галицького примкнути на сторону монголів. Батий добре розумів, що по дорозі до Європи йому потрібно буде завоювати Галицько – Волинське князівство, яке могло перешкодити безкарному просуванню монголо-татар у Західну Європу.

У 1241 році орди Батия рушили на Волинь та Галич. На той час князя Данила не було на своїх землях, він їздив до угорського короля сватати сина Лева, а потім поїхав до Польщі, де і залишився аж до відходу монголів.

Володіння Галицько-Волинського князівства були пограбовані; щоб урятувати хоча б що небудь, воєвода Дмитро переконав Батия йти на Угорщину. Полчища Батия пройшовши через Волинські і Галицькі землі, далі спустошили Угорщину. А в другій половині 1241 року і на початку 1242 року вони розгромили Хорватію, Трансильванію, Молдову, Валахію та частину Сербії, та Болгарії і навіть зруйнували Краків. Від Кракова Батий повернув у степи і заснував у пониззі Волги свою державу зі столицею у місті Сарай, яку джерела називають Ордою (пізніше її стали іменувати Золотою Ордою). В результаті усі князівства колишньої могутньої Русі опинились під ярмом монголо-татар аж на 238 років.

Монголо-татарська держава у завойованих землях Русі проводила політику підкорення одного руського князя при допомозі другого, підтримуючи їхні міжусобиці, приводивши їхні сили в рівновагу і не дозволяючи нікому з них укріпляться. І щоб підтримувати ворожнечу серед руських князів і забезпечити їх рабське підкорення в перше десятиліття ярма – ханська влада

встановила велике княжіння, йдучи назустріч претензіям володимирських князів. Переслідуючи корисні цілі, вона їм допомогла в боротьбі проти невивідного золотоординським завойовникам князя Михайла за володіння Києвом. Зі слів літопису, Батий поставив Володимирського князя Ярослава Всеволодовича в положення старшого князя і у 1243 році передав йому Київ, як головному князю Русі.

Разом з тим ординська влада намагалась усіма засобами принизити політичне і релігійне значення Києва, признаного центром Руських земель. В цих умовах не бажавший підкорятись Орді – Чернігівський князь Михайло в 1246 році змушений був приїхати до Батия. Однак в Орді він був вбитий. І це був звичайний спосіб ліквідації ненадійних політичних діячів. Але головною причиною усунення князя явилось бажання ханської влади ліквідувати в Києві княже правління.

Князь Ярослав Всеволодович отримавши ярлик на київське князівство не княжив у Києві, послав туди боярина Дмитра Єйковича. По смерті князя Ярослава, який був отруєний у 1245 році при монгольському імператорському подвір'ї у Каракорумі, що в Монголії і титул Великого київського князя отримав його син Олександр.

Новгородський князь Олександр прозваний Невським, який був одружений на дочці хана – також не жив у Києві. З (1263-1272 р.р.) після смерті князя Олександра Невського, Київською землею володів його брат Ярослав Ярославович, який також не жив у Києві.

Таким чином, уже в перші десятиріччя монгольського правління – Київ був практично позбавлений княжої влади. Однак, як один з найбільших економічних, політичних і релігійних центрів домонгольської Русі, він і після окупації зостався символом політичного і релігійного єдинства Русі. І тому володимиро-суздальські князі прагнули за всяку ціну отримати від монголів яр-

лик на володіння Києвом і всією руською землею. В свою чергу ханська влада за всяку ціну намагалась не допустити відродження політичного значення Києва і санкціонувала для Києва не княже, а намісницьке правління.

Зразу після завоювання Києва ордами Батия в ньому з'явився представник ханської влади – баскак, який встановив у місті з допомогою збройних загонів масовий терор, тримаючи в покорі місцеве населення і контролюючи діяльність великокняжого намісника.

У давньоруській повісті про Київського князя Михайла відмічалось, що Батий посадив по руських містах баскаків. І це сталося зразу після завоювання. Дальші міри з укріплення системи політичного господарства на Русі ханська влада ввела після антитатарського повстання 1262 року в містах північно-східних руських землях – Ростові, Суздалі, Ярославлі. Не випадково тільки під 1262 рік у Никонівському літописі говориться, що Батий і його син Саржак «того же лета... посажа властей... по всем градам Русским». При кінці XIII ст. волею золотоординських ханів Київ був викреслений із влади володимирських князів і був переданий в головне підпорядкування баскаків.

Політика Золотої Орди по відношенню до Київської православної церковної єпархії також направлялась на ізоляцію Києва. В перші роки влади ординських феодалів на Русі не було поставленого патріархом митрополита. Кандидат Данила Галицького, його бувший «печатник» Кирило був поставлений патріархом тільки у 1250 році. Виконавши дипломатичне доручення Данила, Кирило не користувався довірою серед правителів Орди.

В системі політичного панування ординців на Русі голові православної Церкви ханською владою відводилась не тільки внутрішня, але і зовнішня політична роль: була надія, що він буде виступати зв'язуючим ланцюгом між Візантійським імператором і патріархом з од-

нієї сторони, і руською митрополією – з іншої сторони.

В період панування Орди князем міг стати тільки той чоловік, який отримав ярлик на Велике князівство. І цей ярлик на княжіння міг бути відібраний у любую хвилину. Вступлення князя в управління своїм наділом могло бути дозволене тільки з дозволу хана, після присяги на вірність і отримання ханської грамоти – ярлика. Вертикаль влади в Золотій Орді була побудована дуже жорстко. В свою чергу перший ярлик на князівство отримав Володимирський князь Ярослав Всеволодович ще у 1238 році. Данило Галицький по ярлик до Батия поїхав після програної битви 17 серпня 1245 року під Ярославом.

До того часу Галицько-Волинське князівство не було обкладене даниною. Після Ярославської битви хан Мауці надіслав до Данила посла з вимогою «Дай Галич!». І Данило був змушений поїхати до ханського двору в Сарай і визнати залежність від Золотої Орди.

Князі Північно-Східної Русі були православними, багато хто з них від народження мав половецьке коріння. Дочки ханів, навіть після прийняття Ордою ісламу, виходячи заміж за руських князів, завжди приймали християнство. Одруження з дочкою хана було, як правило, основною причиною для отримання ярлика на князівство.

Отримавши князівство від Орди, князі були зобов'язані платити данину, а також зі своїм військом приймати участь у військових походах Золотої Орди. І з 1258 року (по Іпатівській літописі – 1260 р.) почалась практика об'єднаних Галицько-Волинських походів на Литву, Польщу і Угорщину у складі монгольського війська.

У XIII ст. православна Церква на Русі ще не була національною, вона була візантійською-грецькою. Більшість митрополитів і церковного апарату – вихідці з Константинополя. Перших місіонерів християнства яких у XI ст.

Візантія почала направляти в глибинку Ростова-Суздальської землі було вбито. Там корінними мешканцями були меряни (меря – один з народів фінського етносу). З приходом монголів усе змінилось: монголи присмирили корінне населення, а священників звільнили від податків, щоб вони привселюдно молилися за хана Батия і тому священники масово почали переселятись з Південно-Заходу на Північ, бо там їм було легше керувати, а також вони мали завершити хрещення населення, яке ще вірило в язичницьких богів. З цією метою Візантія почала висвячувати і направляти православних священників для служіння в Золотій Орді. Починаючи з 1238 року православні владики, їхня паства як і не християнське населення Ростовських, Суздальських і Володимирських земель остаточно увійшли до складу Золотої Орди.

В другій половині XIII ст. чисельне співвідношення християнського і язичницького населення невпинно змінювалось на користь православ'я. Навіть така цитадель угро-фінського язичництва як Ростов, де ще у 1071 році був убитий натовпом єпископ Леонтій, перетворилось в центр християнської освіченості на північному сході Руси. І саме в Ростові знайшов притулок племінник хана Берке, який при хрещенні взяв ім'я Петро.

По приказу хана Саржака перший за часів монголів митрополит Кирил у самій столиці ханів Сараї започаткував православну єпархію, поставивши в ній єпископом у 1261 році Митрофана. І православ'я стало вводиться на просторах ординської імперії залізною монгольською рукою – назавжди викорінюючи язичництво. Жорстока централізація і залізна дисципліна і ніяких помісних автокефальних церков. Влада архієпископа Константинополя була більш всеоб'ємлююча, чим влада папи Римського для католиків. Керована грецькими митрополитами, висвяченими ще у Константинополі і одержавши ярлик на митрополитство від хана.

З часу утворення в Орді Сарайської єпархії безпосередні відношення з Візантією в якості представника руської єпархії підтримував Сарайський єпископ. Внаслідок чого руська митрополича кафедра лишилась свого попереднього зовнішнього політичного впливу, а володіння Києвом як митрополичою резиденцією для руської великокняжої влади втратило в значній мірі свою політичну перевагу.

Створенням Сарайської православної єпархії, на яку частково переносились функції руської митрополії, ханська влада намагалась підірвати значення Києва як ідеологічного центру Руси. Але всупереч всьому ця його роль у житті руських земель певний час зберігалась. Не малі зусилля до цього приклав митрополит Кирило, який підтримував постійний зв'язок між Києвом і Північно-Східною Руссю, і приймав участь в релігійних і політичних заходах загальнооруського значення.

Монголо-татари з розумінням ставились до руського православ'я тому, що сама Золота Орда була частково православною державою. Хан Саржак, син хана Батия, прийняв християнство і ввів його в якості офіційної релігії у своїй імперії, хоча серед монголів були язичники, буддисти і мусульмани та інші.

Серед монголо-татар були християни з роду кераїтів, це ті самі християни кераїти послідовники великого християнського пресвітера Йоана – більш відомого, як християнський хан Ватхан. До XIV ст. майже всі тюркські хани і велика частина ординських воїнів були християнами, хоча офіційна релігія у племені монголів була віра в обожнення неба – тенгирианство.

Приємник хана Берке хан Менгу-Тимур у 1267 році започаткував традицію у відношеннях між Ордою і Руською Церквою. Він вперше видав першому після монголо-татарської навали, митрополиту Київському Кирилу ярлик на управління Руською Церквою. І оскільки мон-

голи не посягали на право духовенства, поява ярликів була мірою охоронною, щоби захисти духовенство від посягань ханських чиновників, які деколи могли зловживати своїми повноваженнями.

Золотоординські хани у XIII-XIV ст. ставили руських митрополитів і Церкву в особливе положення, видаючи ярлики як митрополитам так і князям, що фактично урівнювало їх. Але митрополити мали право вільно зв'язуватись з Константинополем, чого не дозволялось князям. Духовна влада ставилась ханами вище світської. Монголи прихильно ставились до Руської Церкви, ради покірності і терпіння народу. Але недоторканість Церкви гарантована ярликами відносилась тільки до спокійних періодів. Проводячи грабіжницькі походи, війська монголо-татар грабували, руйнуючи, церкви і монастирі.

З утворенням Сарайської митрополії – митрополити Московії, висвячені у Константинополі та затверджені ханом Золотої Орди, за тих часів вже не мали ніякого відношення до митрополитів Київської Руси, ще були винятково митрополити Орди.

У 1354 році в розквіт імперії Золотої Орди, прийнявши освячення в Константинополі і взявши ханський ярлик-дозвіл, митрополиту кафедру в Москві очолив Алексій. Він почав створювати у Московії принципово нові монастирі – монастирі-власники. А сприяла цьому милість хана Бердибека. Алексій, за те, що вилікував маму хана від сліпоти, – отримав пільгову грамоту для Церкви, що дало можливість московській митрополії за 150-200 років втягнути в християнство фінські племена, які мешкали в лісах північних улусів Орди.

Саме період діяльності митрополита Алексія став відправною точкою встановлення московської державності, як улуса ординського каганату, тим паче, що митрополит виконував ще й князівські функції з причини

малолітства онука Кулхана (Івана Калити), в подальшому – князя Дмитрія Донського.

Подібно тому, як у 1272 році Москва постала після спалення її у 1238 році монголами – на місці збудованої церкви «Спаса на бору» в глухій мерянській глибинці, так на місцях новозведених церков і монастирів виникали нові селища та міста. Ці новозведені монастирі фактично були самостійними феодальними вотчинами, а навернені у християнство язичники фінського етносу (меря, мешера, мурома, весь та інші) – кріпаками.

Саме з тих часів походить слово «крестьяне», тобто християни. В той час, як руські племена Подніпров'я та Новгород, приймаючи християнство, залишалися вільними людьми, у північних улусах Золотої Орди, які приєднали до Московії – від Тули до Біломор'я – серед фінських племен формувалось і почало ширитись кріпацтво, а пізніше з ініціативи російської правлячої верхівки, воно розповсюдилось і на українські землі.

Ще з середини XIII ст. після спустошливих татаро-монгольських набігів, Київ втрачає значення одного з головних міст Русі та приходить до занепаду. На Русі утворюються три інших центри: західний навколо Волині, міст Галича та Володимира-Волинського, та два північні міста Володимир-на-Клязьмі та Новгород. В той час митрополит Кирило переважно розміщався у Володимирі-на-Клязьмі. І від 1299 року Київ остаточно перестає бути резиденцією київського митрополита. Хоча митрополит зберіг титул київського, але відтепер він перебував у інших містах і лише епізодично – у Києві, як, наприклад, митрополит Киприан на певному етапі свого служіння.

В цей період землі київського митрополита поділили між собою нові держави, що виникли на території Давньої Русі: князівство Галицько-Волинське, Велике князівство Литовське, Велике князівство Московське

(пізніше воно стане Московським царством), королівство Польське. Звісно, кожна з держав не бажала, щоб її населення залежало від митрополита, чия резиденція перебуває в іншій, часто ворожій, державі. Тому для цього періоду характерна боротьба за призначення своєї людини на митрополичу кафедру, або ж за створення своєї незалежної митрополії. Хронологія цих змін складна та заплутана. Так митрополит Петро був родом з Волині, та його відправили до Константинополя, щоб затвердити митрополитом галицьким. Проте тоді ж помер митрополит Київський Максим, тому з Володимира – на – Клязьмі теж відіслали свого кандидата до Константинополя, щоб затвердити його митрополитом київським. В Константинополі вирішили не розділяти руські землі й поставити одного митрополита для всіх, а отже єдиним митрополитом став волинський претендент Петро. Проте, ставши єдиним митрополитом київським, замість того, щоб стати митрополитом галицьким, Петро вирушає в північні землі. За його правління резиденція митрополита київського переміщується з Володимира-на-Клязьмі до Москви, бо там йому було безпечно правити і жити.

Від 1303 року на прохання Галицько-Волинського князя була створена незалежна галицька митрополія, і охоплювала землі князівства. Вона існувала до 1401 р., однак з великими перервами. Наприклад, як сказано вище, з 1305 по 1326 рік Петро був єдиним митрополитом для Галицьких та Московських земель, але його резиденція перебувала в Москві.

Від 1329 до 1337 року та від 1347 до 1370 року кафедра галицького митрополита пустувала, причому в 1370 році вона була відтворена вже після занепаду Галицько-Волинського князівства та входження Галичини до Польщі. Офіційною резиденцією галицького митрополита був Галич, але до того часу місто вже давно занепало, тому фактично її центром був Львів.

З 1330 року литовські князі починають спроби зробити власну митрополію, але перші литовські митрополити не були визнані в Константинополі. І у 1355 році патріарх нарешті задовольняє прохання з Литви, та ставить на Західно - Руській землі окремого митрополита. Митрополит у Великому князівстві Литовському мав титул митрополита київського та литовського, митрополит в Москві теж мав титул київського, через що може виникнути плутанина. Місцем базування митрополита у Великому князівстві Литовському був Новогрудок.

Велике князівство Литовське на той час можна вважати однією з руських держав. Більшість тогочасного населення князівства становили слов'яни. Давньоруська мова, культура, закони та звичаї були панівними в князівстві, бо на той час руське населення вже досягло більшого культурного розвитку, ніж литовське. Лише ближче до XVI ст. ця держава відходить все ближче до Польщі й поступово відмовляється від слов'янської ідентичності і православ'я.

З приходом у Орду хана Узбека з 1312 року монголо-татари поступово стали переходити у мусульманство і до 1380 року ситуація круто змінилась не на користь православної Церкви. Реальний перехід Орди в іслам був кровавим, по суті це була громадянська війна, яка тривала майже двадцять років і завершилась тільки під кінець XIV ст. Ця війна привела до того, що імперія Золота Орда почала розпадатись на окремі ханства. Цей період з 1360 по 1380 рік увійшов у історії як смуeta в Золотій Орді, тому що влада за цей період переходила від хана до хана 25 разів.

З приходом в Золоту Орду мусульманства Сарайська православна єпархія зі всіма своїми послідовниками змушена була перебрatись до Крутицького архієрейського подвір'я у Москву, і її глава починає носити титул митрополита крутицького. Тобто Московська єпархія

стає по суті і по правонаступництву ординською єпархією – де священники вірою і правдою служать Великим ханам Орди, а після розпаду Золотої Орди – Московія до 1700 року платить данину Кримському ханству, як правонаступнику Орди.

У XV ст. іслам набирає сили на Сході і турки-османи загрожують православній Візантії. Патріархи Константинополя просять захисту у католицької Європі і з цією метою у 1439 році відбувається Флорентійський собор католицької Церкви, де було ухвалене рішення про об'єднання християнських Церков і підпорядкування православ'я папі Римському.

Та оскільки на той час Московське князівство ще було під впливом Орди і було його улусом, а іслам за тих часів перебував у жорстокому протистоянні з католицизмом, і природньо Великий хан Орди не міг допустити такого об'єднання. Московський митрополит Ісидор мав на той час титул митрополита київського і приймав участь у Флорентійському соборі, де йому було надано папою титул кардинала. Повернувшись з собору до Москви був арештований і посаджений до темниці, а пізніше був висланий з Москви до Константинополя.

Новий період історії Руського православ'я відкриває митрополит Йона, який був обраний московською Церквою у 1448 році без погодження і висвячення константинопольського патріарха, з порушенням усіх існуючих за тих часів церковних канонів. З 1448 року Московська православна Церква стає неканонічною, тобто самопроголошеною, на відміну православних церков які були за межами Московії, де були свої митрополити, висвячені окремо константинопольськими патріархами. Утворивши свою окрему митрополію Московія спричинила розкол Руської православної Церкви. Вигнаний з Москви митрополит Ісидор до 1458 року зберіг свій титул відносно західних земель, хоча весь цей час провів поза межами

Литви, Галичини та Польщі. У 1458 році патріарх Константинопольський створює заново нову митрополію київську, для земель Литви і Польщі, і митрополит носить титул: митрополита київського, галицького та всієї Руси.

І хоча у 1450 році Константинопольський патріарх відмовився від унії з Римом, а канонічний зв'язок Константинополя та Москви відновився тільки у 1589 році. У 1480 році Золота Орда остаточно розпадається на окремі ханства, серед яких правонаступником стає Кримське ханство. У 1482 році кримський хан Менгигерей здійснив похід на Київ, щоб врятувати свого васала Московського царя Івана III від наступу на Московію литовських військ і українських козаків. І знову в котре в черговий раз Київ був спалений, а Софійський собор та церкви пограбовані. І від того часу розпочинається новий етап в українській історії, де у боротьбі за віру, волю і свободу приймає активну участь українське козацтво.

У XIII-XV ст. середньовічна Русь пережила, мабуть, один з найскладніший і найдраматичніший періодів своєї історії. Визначним впливом на розвиток руського суспільства в цей період були три основних фактори:

1. Встановлення з середини XIII ст. після монголо-татарської навали, про що говорилось вище, васальної залежності Руських земель від Золотої Орди, ізолювавши країну від Європи, яка започаткувала тривалу епоху монголо-татарського панування.

2. За рахунок прихильного ставлення Золотої Орди до християнства, було завершено хрещення населення Північно-Східних земель середньовічної Руси (Московії) і започатковане на цих землях кріпацтво.

3. Включення Західних та Південних земель Руси до складу Великого Литовського князівства і Польщі, що привело до фактичного розпаду давньоруської суцільності – на базі якої утворилось два різноманітних куль-

турно-історичних феномена: Московська Русь і Литовська Русь.

Змагання між Москвою і Великим князівством Литовським за гегемонію в об'єднання руських земель – мало далекоглядні наслідки по визволенню руських земель від монголо-татарського панування. Негативне було те, що в другій чверті XIV ст. за митрополита Феогноста – який симпатизував Москві, як і його попередник митрополит Петро, і в результаті перенесення кафедри київської митрополічої з Володимира-на-Клязьмі до Москви, за Московією закріплюється значення духовного і церковного центру Руських земель, що в результаті привело до розколу православної Церкви.

3.3. Руська Церква в період X-XVI століття.

Коли Князь Володимир вирішив прийняти християнство (після безуспішних спроб активізувати і зробити об'єднаним фактом язичництво), то перед ним не стояло питання про вибір між католицизмом і православ'ям – їх ще не було. Не було тоді ні обрядових відмінностей (аскетизм римської і пишнота візантійської церков), а тим більше різних догматів.

Церква була потрібна для служіння державі, і в перспективі для розширення княжого впливу і могутності. Князь Володимир у 988 році таки вибрав Церкву, яка послужила йому, його намірам і зміцнила безмежну, нуртуючу Русь. Поділу на православну і католицьку Церкву на той час, не існувало.

Ініціатором розколу на православних і на католиків виступив тоді ще могутній Константинополь. Візантійські імператори були стурбовані зростаючим впливом римської Церкви, яка до кінця першого тисячоліття стала могутнім консолідуючим і обумовлюючим фактором

у політичному житті Західної Європи. Щоб паралізувати його, у 1054 році Візантійський патріарх Михайло Керуларій скликав Церковний собор, який кинув анафему на папу та його легатів і заборонив східним Церквам зносити з Римом (в історії – «схизма Керуларія»). Звідси – поділ на католиків і православних, різні догми тощо.

Ми навіть не можемо похвалитись тим, що в цьому протиборстві Русь свідомо взяла сторону Візантії – її ніхто й не питав, бо руське православ'я не мало свого патріарха, а митрополита київського і всієї Русі призначав Константинопольський патріарх.

Собор 1054 року не тільки зруйнував єдність християнських Церков, не тільки заперечив таку природну і виправдану для справді вселенської Церкви рівність обрядів. Найбільш далекосяжним і найтрагічним наслідком церковного розколу стало те, що він дав підстави для виникнення конфесійного шовінізму: після цього обидві Церкви взаємно вважали одна одну єретичними, а віруючих, такими що підлягають гонінню і наверненню, як язичники. За цю роботу бралися часто не лише духовні особи (місіонери, монахи), а окремі правителі і навіть цілі держави.

Що водночас непогано прикривало їх політичні інтереси, то зрозуміло, яким розгулом насильства, фанатичного кровопролиття і звірства загрожувало це рядовим віруючим обох конфесій.

Відома річ, що син Ярослава Мудрого і наслідник київського престолу, Ізяслав вигнаний з Києва братом у 1070-роках, звернувся по допомогу спочатку до свого швагра Болеслава, польського короля, потім до імператора Генріха IV і нарешті до папи Григорія VII, а той уже готовий був прийняти Русь під свою політичну й релігійну зверхність, та збирався вислати туди місію. Тільки тому, що Папа не провів цю просьбу енергійно, епізод цей пройшов без наслідків.

Патріарх Царгородський і його представники на Русі, мусили рахуватись з такими можливостями в певній мірі, тому особливу увагу звертали на розвиток конфесійної свідомості і релігійної виключності серед своїх вірних. а особливо релігійне, а з ним і взагалі на духовне відродження Русі від католицького Заходу. Релігійна полеміка і проповідь конфесійної виключності стало її основним заняттям. Їх провідна думка – тільки в грецькій ортодоксії чоловік може спастися, «а хто в іншій вірі – чи латинській чи вірменській – таким не бачити вічного життя», як висловився один із них, Феодосій Грек, – письменник що працював у Києві в X столітті.

Митрополити, особливо з огляду на обставини, почали займатися вираховуванням ересей католицької і вірменської церков. Непобожним ділом називаються мішані подружжя з католиками, і навіть їсти, або пити з однієї посудини з католиком не дозволялося, і вважалося це гріхом.

Але суспільність руська не приймає цієї догми, і широкі духовні кола також не в силі були витримати в такому риторизмі. Той самий письменник Феодосій Грек докоряє киянам за релігійну байдужість: що вони з похвалою відзиваються про інші конфесії, ігнорують конфесійні різниці та дозволяють собі такі вислови, що «і цю віру, й ту Бог дав».

Розкол між Церквою латинською і візантійською не одразу відобразився у стосунках Києва з іншими християнськими центрами. Ще перед 1054 роком митрополит Київський Іларіон у своєму творі засвідчив, що Київська Церква усвідомила, що Вселенська Церква – це об'єднане східне і західне християнство.

Інформація про розкол між Константинополем та Римом прийшла на Русь завдяки візантійцям, які очолювали митрополію і однак греку за походження митрополиту Іону II нічого не перешкоджало у 1087 році

ввести на Русі свято перенесення мощів св. Миколая Чудотворця у Барі, яке на Заході було встановлене папою Урбаном II. Митрополит Іоан, як нам відомо, – обмінюється листами з анти папою Климентом III, в яких звертає увагу на різницю в Символі Віри, та інші обрядові особливості в традиції Західної Церкви і водночас говорить про Петра, як главу апостолів. Головним каменем спотикання у полеміці греків і латинян того часу були питання походження Святого духа, а тема приамату наступника Петра практично не обговорювалась.

Глибше усвідомлення розколу між Сходом і Заходом у Київській Русі з'явилося не раніше другої половини XI- початку XII ст., коли була написана

«Повість временних літ». У ній вже звучали антиримські закиди. Завдяки грецькому духовенству, яке було у Київській Русі, у літературу того часу ввійшли всі основні тези східно-західної полеміки, яка тривала вже кілька століть.

Папа Інокентій II у 1204 році через своїх послів запропонував Галицько-Волинському князеві Роману Мстиславовичу прийняти католицизм, обіцяючи за допомогою «меча святого Петра» затвердити князя королем усієї Русі. Князь Роман відхилив цю пропозицію.

У 1238 році на Русь накотилася могутня монголо-татарська навала і це спонукало папу Інокентія IV порушити питання про захист від навали – на Першому Ліонського соборі, скликаному у 1245 році. Український архієпископ Петро Акерович, який був присутній на соборі – звернув увагу на ту небезпеку, яка загрожує Заходу від монголів і попросив у папи допомоги для захисту Русі.

Згодом папський легат почав переговори з князем Васильком з Волині, – що до організації христового походу проти монголо-татарів, спільно з європейськими державами на умовах підпорядкування місцевих єпархій римській юрисдикції. Але не так сталося як бажалося, бо

європейські монархи в той час були зайняті христовими походами на багатий Близький Схід і не мали ніякого бажання виступити в пограбовану монголо-татарами Русь. І князь Данило Галицький, не маючи виходу, – змушений був у 1245-1246 роках їхати у Сарай, присягнути хану Золотої Орди Батию, де і отримав ярлик на князівство, щоб зберегти Галицько-Волинське князівство від подальшого розорення і пограбувань не тільки монголами, а й поляками, уграми та іншими загарбниками.

Тепер уже мирні відносини з татарами в свою чергу підштовхнули Захід шукати союз з Данилом. Замість військової допомоги у 1253 році Папа Інокентій IV відправив князю Данилу корону короля Галицького-Волинської держави, та домініканських монахів «для порад про віру», тобто для підпорядкування Південно-Західної Руси Римові, і в подальшому прийнятті католицької віри.

Втративши надію на військову допомогу Заходу, – Данило коронується, але від співпраці з єпископом Альбертом, якого Римська курія призначила главою духовенства у Південно-Західній Русі – відмовився.

На цій спробі Риму окатоличити Русь-Україну не припинились. На початку XIV ст. після монголо-татарської навали, коли був спалений Київ і більша частина білоруських і українських земель – опинились під литовською окупацією, на Північно-Східних землях міцніє Московська держава, а на Південно-Заході починає занепадати Галицько-Волинське князівство. На Русь-Україну починає насуватись католицизм – не у своєму чистому теологічному вигляді, а як відродження, круто замішане на польському великодержавському шовінізмі, одержимому маніакальною ідеєю створити за рахунок сусідніх народів свою державу «від моря до моря».

З середини XII ст. і до середини XIV більшість земель Київської Руси увійшли до складу Великого князівства

Литовського. Галицькі землі поділені між уграми і поляками, а Північно-Східні землі поступово переходять під владу Московського тоді ще князівства. Таким чином, частини київської митрополії опинились фактично в чотирьох різних політичних формуваннях.

З 1340 року ще одна частина українських земель падає під польську окупацію. Але становище не без надійне, можна боронитися: на Сході – Величне Литовське князівство, де поки що домінують українська мова і православна Церква на чолі з єдиним для всіх колишніх русичів митрополитом Київським і всієї Руси.

У 1385 році відбулась Кревська унія. Це перша з п'яти уній в польській історії (три політичні, а дві останні – релігійні). Їх причина – загроза Польщі і Литві з боку Тевтонського ордену, її результати – політичний союз двох держав, скріплений одруженням литовського князя Ягайла з польською королевою Ядвігою. В результаті Українсько-Білоруські землі опинились у межах єдиної польсько-литовської держави. І зразу на схід хлинула вже нова орда голодної, але пихатої польської шляхти, відтісняючи литовців, українців і білорусів від державного керма.

В литовській державі до об'єднання з Польщею документоведення велось з використанням кирилиці, а після об'єднання перейшли на латиницю. І розпочинається окатоличення та колонізація. Православна Церква починає непокоїтися за свої західні єпархії, але становище її ще міцне – влада київської митрополії в той час сягає Москви. І хоч під час нашествия монголів митрополія митрополита переноситься до Володимира - на - Клязьмі, а згодом і до Москви. Галицький Митрополит Петро і Литовський митрополит Купріян, переїхавши до Москви, відновлюють єдність київської митрополії.

Після об'єднання Великого князівства Литовського з Польщею – окремих митрополитів для земель галиць-

ко-волинських, а окремо – для українських і білоруських єпархій Великого князівства Литовського більше не ставилось: ці всі землі разом отримували окремих митрополитів від часу до часу і тоді окупаційний уряд, звичайно, намагається переманити їх до послухності папи, але з того одначе не виходить нічого. В цей час русько-українських митрополитів частіше вибирають у своїх землях. В Україні і в Білорусії митрополити тільки після виборів їздять до Константинополя, щоб одержати ще посвячення від патріарха. Але часом патріархи, як раніше бувало, прислалі своїх кандидатів.

У 1413 році відбулась друга Городельська унія, за якою зміцнюється політичний союз Польщі і Литви. Відтепер кожен литовський князь має визнавати зверхність польського короля. На державні посади можуть претендувати тільки римо-католики. На українських землях почався рішучий наступ на «схизматів». Король Ягайло (хрещений православним) після одруження стає ревним католиком. За його наказом у православних відбирають збудований ще князем Володимиром Ростиславовичем кафедральний собор у Перемишлі, викидають з нього домовини перемишлянських князів, а собор переобладнують в костьол.

У 1430 році візантійський уряд разом з патріархом заходились коло унії грецької Церкви з латинською. Сталося це в дуже відповідальний момент, коли для рятування Візантії треба було отримати військову допомогу від папи та європейських католицьких володарів, для захисту від турків-османів, що дуже тоді наседали на Візантію. І на порожню руську митрополію у 1437 році з Візантії присилають константинопольського ігумена Ісидора. Приймавши під свою владу всі єпархії старої київської митрополії, він поїхав у 1440 році на Флорентійський собор і повернувся звідти на свої дієцезії уніатом і кардиналом. Але проголосити унії в Україні, а

також і в Московії, він не зміг, бо мусив рятуватись втечею. На його місце був присланий від папи митрополит Григорій, і він зрештою отримав підтвердження від (уже не уніата), та фактично став митрополитом київським в епархіях Литви і Польщі. Тим часом у Москві призначили свого митрополита Йону вже не звертаючись до Візантії.

З того часу в Москві митрополитів почали призначати собором Єпископів і після освячення вони отримували затвердження від Великого князя Московського. В землях українських і білоруських теж вважалось нормальним, щоб митрополита вибирати собором Єпископів.

Великий князь Литовський (він же король польський) просив благословення патріарха і після цього проводилось освячення митрополита собором Єпископів. Але фактично все більше сходило до призначення митрополитів (Великим князем – королем), а благословення патріарха проходило автоматично. Тепер уряд міг з приємністю констатувати, що фактично залежність від патріархату зійшла на просту формальність і що митрополити в дійсності далеко більше рахувались з волею і бажанням свого уряду, ніж оглядаються на патріарха. Бо вони були люди здебільшого мало, або зовсім не церковні, більшість з них на ієрархічних гідностях шукали багатства та вигоди, гарних прибутків з митрополичих маєтків для себе і своїх службовців. Їх господарювання, зі свого боку, довело до загального занепаду церковної освіти, дисципліни і моральності. Крім упадку української державності, занепадом аристократії, слабим розвитком міського життя. Перехід під турецьку владу балканських держав, після захоплення Константинополя турками у 1453 році, що потягнуло за собою загальний занепад візантійсько - слов'янської культури, тощо. І в цей самий час православна Церква в Україні отримує

удар за ударом – її становище ускладняється тим, що у Польщі відпала потреба оглядатися на константинопольського патріарха, колись підпертого могутньою Візантією.

В цей самий час, на півночі міцніє православне Московське царство – органічна частина київської митрополії. І саме звідти Руська Церква отримує ще один несподіваний і підступний удар. У 1448 році московський цар повелів зібрати в Москві собор, на якому місцеве духовенство без участі українського і білоруського, і в супереч волі патріарха проголосило митрополитом Київським єпископа Йону. І розкол став ще більш дошкульнішим, тому що в результаті виникло дві митрополії: Московська – державна і Київська – підпільна. Офіційно розкол закріпився у 1458 році тому, що з 1461 року наступник Йони – Феодосій вже титулується «як митрополит Московський». Так у Московії Руська Церква стала Російською.

З часом, після приєднання західноукраїнських земель, в церковних і урядових колах Польщі виникла думка про окатоличення Руської Церкви. Спочатку сподівались це зробити через просту заміну православної єпархії на католицьку. Король, роздаючи церковні посади, мав їх роздавати особам винятково католицьким. Але це стало неможливим за сильної опозиції серед української суспільності. Польська влада приходить кінець-кінцем до висновку, що католицьку єпархію треба творити поряд з православною, бо православному українську Церкву скасувати неможливо – треба старатися хіба з'єднати її з католицькою церквою унією, щоб вона признала над собою владу папи й прийняла догмати римської Церкви.

З цієї нагоди король Польщі Ягайло вів переговори з митрополитом Кипріяном – це у 1396 році і звертався з цією проською до патріарха. Це питання піднімалось

неодноразово урядом то Польщі, то Великого князівства Литовського аж до початку XVI ст. При митрополиті київському Григорію Цамблаку, під час Константинопольського собору (1415-1416 р.р.), при митрополиті Герасимі під час Базельського собору (1433 р.), при митрополиті Ісидорі під час Ферганського-Флорентійського собору (1446-1449 р.р.) при митрополиті Мисаїлі (1450 р.), при митрополиті Йосифі Болгариновичу (1498-1499 р.р.). І всі ці переговори й спроби переведення унії розбивались на однім і тим же: українське (і білоруське) духовенство і громадянство не хотіло робити унії з римською Церквою без згоди грецької Церкви, без свого зверхника – царгородського патріарха, і розуміло цю унію не інакше, як сполучення всієї Церкви східної з Церквою західною. Грецька Церква такої унії не хотіла і через те всі заходи й переговори з Римом закінчувались тим, що українські митрополити, заявляючи ніби всяку готовність зі свого боку, ніяк не згоджувались з патріархом, щоб приєднатись до римської Церкви. Вони перекладали все на патріарха, або заявляли свою готовність віддати всі реверанси, заяви послухності і тому подібне папі, але не розриваючи своїх відносин зі східною Церквою й царгородським патріархом. Такого поставлення справи, не хотів прийняти Папа.

Справа унії, таким чином, зайшла на початку XVI в. в цілком глухий кут, а політичні обставини саме тоді ще з свого боку лякали польсько-литовську владу. Московська влада, запримітивши ослаблення Великого князівства Литовського, через внутрішнє роздвоєння католицько-литовських і православних українсько-білоруських елементів, скористались з цього і за допомогою війська, шляхом інтервенції, відірвала від Литовського князівства сусідні білоруські і українські землі (Сіверщину та Смоленщину) взявши на себе роль оборонця православних від примушення їх до унії. Під цією релі-

гійною покрівлею пішло порозуміння між московським царем і невдоволеною українською та білоруською аристократією. Ідея унії, хоч і не гине зовсім, але надовго виходить з реального життя, тим більше, що й сама католицька Церква в першій половині XVI ст. приходиться до свого занепаду і втрачає свою енергію і силу.

У 1564 році – до Польщі з Риму спроваджено єзуїтів, які невдовзі домінують у релігійному і державному житті країни. Їх поява не випадкова і промовисто характеризує релігійний тодішній польський шовінізм. Річ у тім, що всередині тодішньої польської знаті, готовій «вогнем і мечем» у власних інтересах утверджувати хрест римо-католицької Церкви «на східних теренах».

У 1569 році відбулась третя, завершальна політична унія – Люблінська: Польща, Русь (Україна і Білорусь) і Литва творять єдину державу з польським королем на чолі. Виникає Річ Посполита Польська.

Це був справжній триумф – Польща «від моря до моря». І тепер уже польський шовіністичній реакції було остаточно розв'язані руки. На Україні селян закріпачують, православних священників (попів) гонять на панщину, доступ до освіти заборонений, православні храми закривають, або здаються в оренду шинкарям (євреям)... Розвиваються два страшні для православ'я процеси: масові переходи шляхти, духовенства і віруючих у «латинство» і примітивізація та звиродніння тих, що zostаються православними.

Прелюдією для продовження подальшого гоніння послужила реформа календаря, проведена папою Григорієм XIII восени 1582 року Старий Юліанський календар, прийнятий тисячолітньою церковною практикою за підставу церковного календаря, скасовувався. Щоб зрівняти різницю між часом астрономічним і календарним, яка появилася через недосконалість юліанського числення, і вернути весняне рівнодення на 21 березня.

Прийнятий календар постановою Нікейського собору про святкування Великодня, Папа наказав дорахувати 10 день для 5 лютого 1582 року і на майбутнє упускати три високосні дні на кожні 400 років. Таким чином, реформа в основі мала зовні консервативний характер, бо приводила календар до норми, прийнятої Нікейським собором і опиралась на чисто об'єктивні астрономічні розрахунки. Але тому, що була проголошена папською курією в такий певний релігійний ворожий час і була подана з певною церковною прикрасою, реформа викликала опозицію в сферах, настроєних вороже до папства, й небула прийнята а ні в православних, а ні в протестантських церквах.

Стараючись прихилити православну Церкву до прийняття реформи, Папа вислав до патріарха Єремії своїх послів, а через свого нунція Посевіна звернувся також до князя Константина Острозького, щоб той від себе вплинув на патріарха. Острозький також писав у цій справі до Єремії. У Львові арцибіскуп Саліковський весною 1583 року запросив до себе на конференцію православних і вірмен – взиваючи аби прийняли новий календар, але ті відмовились. Тим часом собор, скликаний Єремією на осінь 1583 року, рішуче висловився проти реформи – на тій підставі, що святкування Великодня по новому календарю входило в суперечність з постановами Нікейського собору (наприклад, Великдень може часом припасти на один час з іудейською Пасхою, чого не дозволяв Нікейський собор). І взагалі признав пасхалію за річ незмінну, бо освячену соборами, і в ряді грамот, адресованих до вірних, наказував їм не приймати нової римської «прелесті й беззаконня».

Примус і насильство, якими католики хотіли подекуди змусити православних до нового календаря, тільки загострювали відносини і зробили справу дражливою. Той же Саліковський на різдвяний свят вечір 1583

року заборонив православним львів'янам відправляти святочне богослужіння по старому календарю, вислав свого брата з ксьондзами і натовпом озброєних слуг на православні церкви, й ті підчас богослужіння силоміч повиганяли духовенство й людей з усіх львівських православних церков, церкви запечатали арцибіськовою печаткою й заборонили в них служити. Подібні насильства чинилися й по інших місцях, викликаючи з боку православних страшенне обурення, роздуваючи календарну справу до незвичайних розмірів, до принципіального значення, до готовності страждати й мучитися за старий календар.

Супроти скарг православних – король в січні 1584 року видав грамоту, де пояснив, що проголошене ним приймлення нового господаря не може служити приводом до будь-яких наслідків насильства над православними, ніхто не може робити їм ніяких перешкод чи труднощі в їх релігійних обрядах, святкування свят і т. ін. Але грамота ця нічого не допомогла. За календарну справу почали заступатися й інші небайдужі до цієї проблеми. Принципіалісти православної віри відстоювали права свобідного використання православних обрядів і церемоній, а також старе питання про будівництво нових православних церков, особливо мурованих, і т. д. Головною ареною їх була Галичина і Львів, де ці спори й претензії католиків на обмеження прав публічного використання православної віри мали вже досить давню історію. Ініціатором тої боротьби з католицької сторони далі був арцибіскуп Саліковський, який використовував у своїх цілях свою зверхність над галицькою єпархією. На початку 1585 року до Варшави під час сейму їде делегація на чолі з князем Константином Острозьким і львівським владикою Балабаном. Князь Острозький був у тісному союзі з тодішнім всемогутнім канцлером Замойським, який змусив Саліковського схаменутись.

Було домовлено, що поки не буде порозуміння між папою і патріархом, православних не можна змушувати до нового календаря, ані чинити їм яких небудь обмежень, чи трудностей в їх релігійних обрядах. В такім дусі було укладено постанову між Саліковський і Балабаном: арцибіскуп зрікався всяких утрочань в справі православної Церкви й львівського владичтва. Король на тій підставі видав також грамоту від себе, де підтверджував вільне використання православних обрядів, право будування дерев'яних і мурованих церков, лікарень і шкіл, вільне використання старого календаря і т. ін.

Але ця грамота не загасила конфлікт повністю: спори й різні конфлікти на ґрунті різниці календаря тягнулися далі, даючи привід до різних прикростей і насильства.

Люблінська унія від'єднала українські землі від Литви і приєднала їх безпосередньо до Польщі, а далі йшло до того, щоб встановити на українській землях польські порядки. Ціль у поляків була така, щоб Русь, що дісталася в їхні руки, зовсім з'єднати з Польщею, зробити з цих двох країн одну цілісність, з одною мовою і вірою.

В приєднаних землях, по Люблінській унії, це зробити було неможливо, і для цього поляки задумали до своєї мети іти іншою дорогою. В давній Русі, а після і в Литовсько-Руській державі був такий порядок, що крім головного князя було багато менших князів, так званих удільних. Вони повинні були слухати старшого князя тільки в деяких справах, але у внутрішніх, домашніх справах свого князівства мали вільні права. Під князями стояли дворяни (власителі більших маєтків земських), далі земляни (щось немов дрібна шляхта), в кінці мужики. Мужики зобов'язані сплачувати данину князям і відробляти повну панщину дворянам, але мужики були людьми вільними, мали свої власні громадські суди, якими користувались навіть дворяни, а Лю-

блінська унія дуже змінила цей порядок. Крім найстаршого князя, який відтепер мав бути королем польським, вона зрівняла інші верстви, тобто менших князів, а вірян і селян з польською шляхтою звела до одного рівня, а натомість мужиків (українців і білорусів) підвела також під польське право «панщизни», тобто зробила їх цілковитими підданими шляхти, позбавила майже всіх людських прав. Після цього легко зрозуміти, чому дехто з русинів, як наприклад, князь Константин Острозький і інші князі, так сильно опирались унії: бо вона рівняла їх з тими, що були досі під їх рукою, з дворянами і землянами; натомість дворяни і земляни всіма силами стояли за унію, бо вона рівняла їх з польською шляхтою і давала їм усі права, які мали шляхтичі польські. Зрозуміємо також, для чого по заведенні Люблінської унії ті дворяни і земляни так живо почали горнутися до польських шкіл, польських книжок і так далі, що не минуло й 50 років, а всі вони з невеликими виїмками зовсім переполячилися. За їх слідом пішли і бувші удільні князі, які після Люблінської унії, прийнявши католицизм, стали руськими магнатами.

Друга річ, за яку взялися поляки дуже пильно, це було зрівняння обрядів. Польща була в той момент в більшій половині католицька, в меншій – лютеранська і кальвіністка. В Литві поширено було кальвінство і соціанство (релігія, що відкидає віру у святу трійцю); Русь була православна, хоча ці новітні віри в ній почалися ширитись. Отже, вже зразу по Люблінській унії було заведено в Польщі закони єзуїтів. Єзуїти взяли на себе велике діло – повернути всіх лютеран, кальвінів і православних до римського католицизму. Єзуїти йшли до цієї цілі різними дорогами, простими і кривими. І щонайгірше – засновували школи, в яких навчали молодь у своєму дусі. Вони підбиралися під великих панів, щоб впливати, особливо опановували голови старих жінок

– багатих чоловіків і переконували їх на те, щоби вони не терпіли ніякої віри, крім латинської. Єзуїти мали великий вплив на королів польських: Стефана Баторія, а особливо Сигізмунда III і виробили таке правило, що жоден «іновірець» не міг займати найвищих гідностей і урядів державних, не міг бути сенатором, канцлером, воєводою, і те інше.

В цей час єзуїти Антін Посевін (італієць) і Петро Скарга (поляк) почали писати книжки проти православних, де православних називали заблудами, що виплили з темноти і не знають правдивої віри Христової з лукавства греків, які не хотіли передати русинам своєї науки, але навмисно лишили їх в темноті щоби їх «стригти» на свою користь. Книжки розповсюджували, особливо між руською шляхтою, яка їх уважно читала. В одному ті книжки були правдиві: Русь була дійсно темна. З одного боку, часті монгольські напади, а з другого боку й недбальство русинів і політика поляків зробити так, щоб на Русі не було українських шкіл, бракувало письменних людей і не було книжок українською мовою.

Не можна сказати, щоби русини (українці) не старалися запобігти цьому лихові. Правда, не старалися ті, які найбільше це могли і мали зробити – єпископи і архіпастирі, але їм в цей час, крім збагачення, нічого не хотілося. Це за них старалися зробити свідомі люди, а попереду усіх був українській князь Константин – Василь Острозький. Він добре зрозумів, що без просвіти Русь не зможе вийти з упадку і православ'я не зможе чинити опір перед напором латинства разом з єзуїтами. І він за свої кошти відкрив у своєму місті Острозі вищу школу, або як тоді називали академію і запросив до неї грецького вченого Кирила Лукареса, що потім був константинопольським патріархом. Вчителями при академії працювали також розумні і вчені русини Георгій Смотрицький, отець Матей Смотрицький – який пізніше перейшов до

унії і галичанин Іван Княгинський. Трохи пізніше в академії працює монах Йов, засновник скиту Манявського. Крім академії, князь Острозький організував в Острозі друкарню в якій видав багато дуже гарних книжок для навчання і для оборони православ'я. Також князь Острозький в 1580 році видав прекрасну книгу Біблію, та Євангеліє – переклад усього Святого Письма було перекладено на мову далеко ближчу до тої, якою говорив народ руський, ніж була мова старослов'янська церковна.

Та не тільки сам Острозький знаходився коло основ просвіти українського народу і піддвиження православ'я. Ще раніше почали займатися тим міщани, люди прості, «холопи, шевці, стельмахи і кожум'яки», як їх з погордою називали шляхтичі. Вони почали по містах організовувати релігійні братства, при тих братствах організовували на зібрані гроші друкарні і школи, запрошували до них мудрих вчителів і проповідників. Особливу силу надало братствам те, що Константинопольський патріарх Єремія надав їм право ставропігії, тобто таке право, що братства не підпорядковувалися місцевому єпископові, а тільки митрополитові і могли також прямо зноситися з патріархом, а ще братство мало право голосу при виборі єпископа. Братство мало пильнувати чистоту обряду православного, упоминати священників і єпископів, коли бачили, що ті роблять щось не добре, і доносити про те митрополитові і патріархові. Перше й найславніше з тих братств було братство львівське, яке швидко організувало у себе також братську школу і запросило до неї за учителя дуже розумного грека Арсенія – єпископа Елесанського і Демонського, а також відкрило друкарню, де друкували в основному книги церковні.

В той час польська держава переживала свій підйом і тріумф, Московія в цей момент переживала застій і ослаблення і не хотіла, хоча могла використовувати свій вплив на уряд Польщі для оборони православної віри в

окупованих землях України та Білорусії. Хоча ще у землях українських і білоруських – частина православних зоставалось далі вірна своїй стихійній опозиції латинству, і православний люд не сприймав умови свого з'єднання з римською Церквою. Цей настрій православних був відомий у владних колах Речі Посполитої, тому вони закликали до рішучого виступу у справі унії Східної Церкви з Західною.

Колоніальна політика польської влади, посилення кріпацтва та окатоличення, викликали активний протест в українського населення і зумовило ряд потужних повстань, які мали антифеодальний та національно - політичний характер. В цей момент на захист православної Церкви починає активно виступати козацтво. Але хоча козацько-селянські повстання, які відбулись під кінець XVI ст., зазнають поразки – через свою внутрішню неорганізованість і відсутність ідейної єдності, але вони наочно демонструють вплив нового соціального явища козацтва, особливо у спілці з селянством, дрібною українською шляхтою, та міщанами – за волю, свободу і православному віру.

3.4. Братство і братський рух в Україні.

В Іпатієвім літописі 1134 та 1159 років згадуються церковні братства. А зокрема братчики у Полоцьку, згадуються у літописі як давно існуючі. Це були громадські організації при церкві, що мали вузькі церковні завдання і до XV ст. нічим особливим не займалися.

Пожвавлення діяльності старих братств починається в XV ст. в Польсько-Литовській державі. Головними причинами активності у них були: по перше – значне оживлення релігійного життя в Польщі, а також в Україні, яке було викликане релігійними рухами в Європі, осо-

бливо рухом гуситським в Чехії, після страти у 1415 році папською інквізицією чеського реформатора Яна Гуса , по друге – помітне збагачення й підсилення активності у суспільстві міських мешканців: ремісників, купців, інтелігенції та простих громадян.

Під впливом панівного тоді в Європі і в Польщі Магдебурзького права, українське міщанство почало гуртуватись в різні цехові організації і з часом перетворились у сильний клас, що мав велике економічне і політичне значення, а також авторитет серед православного населення.

У тодішній Польсько-Литовській державі існувало дві великі Церкви – католицька і православна, причому католицька Церква виявила бажання мати зверхність над православною. І все це й довело до того, що в XV ст. відновилась діяльність старих, подекуди забутих братств, для оборони своєї християнської православної віри.

Перетворення і поширення церковних братств прискорилося у XVI ст. яке принесло православному народові Польсько-Литовської держави великий оновлений церковно-культурний рух. Реформаційні протестантські течії з Європи докотилися і до Сходу і поширилися як на український так і на білоруський народи, особливо на їхню інтелігенцію та міщанство. З Європи поширилися нові церковні ідеї , зокрема ідея про переклади Святого Письма на живі мови, про право цієї мови до Церкви і взагалі про більше наближення самої церкви до потреб і вимог життя. Зміцніле вже на той час міщанство ближче стає до церковної діяльності і на тодішній стан Церкви уже починає дивитись критичними очима.

Братський рух започатковує меценатство, яке відіграє значну роль у розвитку і збереженні православної віри, а водночас культури і мови.

Паралельно з братським рухом потрібно відмітити значну роль у меценатстві князя Константина Острозь-

кого – активного захисника православної віри, української мови, а також культури.

Острозька школа й видання, і заснована князем Острозька академія, – все це позитивно вплинуло на освіту, науку, культуру, а також на православну Церкву в такий важкий для України час. І як би високо не цінили ми значення острозького епізоду, це все таки дуже мало – і супроти тих матеріальних можливостей, яким тоді ще українське магнатство розпоряджалося, всупереч вимог і потреб суспільства. А найгірше те, що відбулась на той час масова зрада тодішнього православного магнатства, з переходом на латинство багатьох його членів, що і розколело суспільство у своїй буденності, і це не давало можливості мати якусь більшу користь від магнатства. Українське магнатство байдуже віднеслось до початку нового культурного руху який почав ширитись на заможне свідоме міщанство по великих культурних і політичних центрах, та містах. І цей новоутворений середній клас на місцях починає організовувати свої сили для культурної й національної боротьби проти латинізації.

Боротьба ця розпочинається в Україні у Львові, а в Білорусії у Вільно. У Вільно культурна робота на національним ґрунті розпочалася серед місцевого білоруського міщанства вже в першій половині XVI ст. (кружок Скорини в 1520-1530 роках, потім кружок Зарицких і Мамоновичів в 1570-х роках). У Львові в цей час місцеві обставини направляють енергію міщанства в інший бік. Крайні обмеження прав православних русинів, тиски направлені проти православної релігії, й повний занепад місцевої Церкви наслідком тих утисків, – висували інші нагальні потреби перед місцевим суспільством із зростом його матеріальних і культурних сил, національної свідомості і суспільної енергії. Починаючи від процесів за права української людності 1520-х роках, діяльність тодіш-

нього українського міщанства звертається передусім на боротьбу за рівноправність національну і релігійну, та боротьбу проти обмежень православного міщанства. Загалом спільно з православними елементами та іншими верствами населення, львівське українське міщанство бере активну участь в справі відновлення православного єпископства і звільнення Галицької єпархії від ганебної й небезпечної залежності від латинського архиєпископа. Як група найбільш організована – львівське міщанство стає центром і опорою всіх заходів у справі відновлення православного єпископства. Згодом міщани починають організовувати культурно-релігійні й національні змагання Галицької Русі – України. Підйом матеріальних сил львівського українського міщанства, розвивався на протязі XVI ст. і йшов у парі з зростом національної й міщанської свідомості. Але на всякі спроби суспільної організації українського міщанства польсько-католицькі кола дивилися дуже підозріло й усякий виступ такої організації готові були вважати як вчинок ворожий – як державну зраду супроти польської влади. Тому львівське міщанство почало використовувати для цієї нової організації давній інститут цехових братств, зреформований на взірець цехової організації. Братство – старий родово-територіальний союз, що з розповсюдженням християнства групувався коло певної місцевої церкви як своєї святощі. Приймаючи активну участь в церковних церемоніях, а особливо в церковних святах, та зв'язаних з ними публічних пирах – братчики були тим життєвим нервом, що оживляв ці давні організації, надавав їм інтерес і притягав до них людей. На церкву йшли доходи з викупів, які давали сторонні гості, що хотіли взяти участь у братському пиру. Для цього пиру за традицією варили **мед**, а той мед, який не був випитий братством – продавали охочим. Це давало певне релігійно – моральне забарвлення цим союзам і пев-

ний ідеальний зміст їх веселому п'яному пируванню, від якого пішло прислів'я «пир на весь мир».

У XV - XVI ст. ці старі братські організації підпали під вплив організацій цехових, що почали ширитись на українських і білоруських землях з організацією міст з магдебурзьким правом. В цехових організаціях було багато прикмет подібних до братств, починаючи від подібності імен. Цехи також називалися братствами (fraternities); спільними були: церковне забарвлення цехових організацій, що зв'язувалися також з певними місцевими святами, чи церквами й різними церковними церемоніями, і такі предмети цехового устрою, як братські цехові пири. А інтерес до такого пристосування братських організацій до цехового устрою, був той, що цехи були складовими частинами тодішнього міського життя і приймаючи форму цехової організації, братства знаходили певне місце в рамках тодішнього міського устрою, були легалізовані і мали певні свої права. І ми бачимо, що в XV - XVI ст. братські організації вже мали легальну і конкретну в очах влади форму для організації православних елементів українських і білоруських, коли була потреба в цій організації. У середині і другій половині XVI ст. братства, як організаційна форма українського елемента, починають активно розповсюджуватися по Україні, і особливо в Галичині, навіть у маленьких містах. Вони зв'язували між собою солідарні українські елементи – не тільки міські, але й сільські братські організації, розвивали серед людей почуття громадської й національної дисципліни, піддавали їх діяльність під контроль братської «опіки», навіть у формі суду над спорами й проступками в братстві, у формі цензури над моральністю й християнським життям українських людей, заводили свою, хоч на той час слабеньку, але свою національну владу. Для цього організовувалися широкі братські пири, які оживляли цю організацію, робили її привабливішою

для світського люду, тим часом як братські заходи: похорони, постійні церковні молитви, обов'язок піклуватися бідними й хворими, опіка над церквою, – все це давало багату поживу релігійним і моральним інтересам православного люду і тогочасної громадськості.

На чолі галицького братства виступає львівське братство при єдиній православній церкві Успіння у місті. І навколо цього братства концентрується українська міщанська громада Львова, яка в середині XVI ст. здобуває значення представниці українського населення Галичини. Тут важили і значення Львова, як столиці Галичини, і культурні та матеріальні сили, якими розпоряджалась українська міщанська громада. Але бракувало іншої концентрованої, організаційної групи, яка могла б бути представницею Галицької України, бо Церква на той момент знову прийшла до занепаду, а українська шляхта польською владою і католицькою Церквою була ослаблена і розпорошена. В такій центральній ролі львівське українське міщанство виступає у 1530-х роках, коли православна Галичина почала відновлювати свої єпархії, то проти відновленої львівської кафедри почалась боротьба ворожих сил, і львівське міщанство стало першою головною опорою і захисником українського народу. У 1570-х роках львівське братство починає завзяту боротьбу проти обмежень своїх прав в порівнянні з католиками. А з часом починається боротьба за Юліанський календар, і знову тут під перший вогонь попадає львівська міщанська громада. Пізніше вона проявляється своїми просвітницькими заходами в дусі нової освітньої програми, і ще пізніше коли починають виявлятися перші ознаки уніатських заходів, – особливо завзяту боротьбу проти них. І це все дає львівській міщанській громаді особливу повагу не тільки у своєму краю, але й по цілій Україні і Білорусії.

Нові ідеї і переконання у необхідній потребі орга-

нізації національної школи, наукової й просвітньої роботи, розвитку національної культури для порятунку з культурно-національного занепаду знаходить живий відгомін у львівському міщанстві. У 1583 році братчики разом зі своїм владикою Гедеоном Балабаном викупляють після смерті печатника Івана Федорова його друкарню. Братчики Львова складають нові плани для своєї школи по новому, вищому типу – де вивчають грецьку і старослов'янську мови. Школа і друкарня становлять одну просвітню інституцію, вогнище освітньої і наукової роботи.

Львівські братчики, беручись до таких високих планів, – брали на себе відповідальність за їх виконання, вважали потрібним реформувати передусім саме своє братство. Пережитки старого братського життя – ситі і п'яні братські пири, з участю сторонніх гостей, охочих до братського меду і пива – мало відповідало тим ідеальним цілям, на які братчики хотіли звернути всі свої сили й енергію у тому загальному піднесенні ідеального змісту життя. І для цього вирішили почати цю роботу з культурного оновлення, з самих себе. Братчики Львова вирішили заборонити ці старі всенародні пири «п'янки», які ніяк не могли послужити піднесенню релігійного чи морального настрою. Братські зібрання тепер мали служити цілям релігійно-моральної науки, а братські кошти – потребам церковним, допомозі убогим і хворим. Братства почали служити органами моральної цензури для своїх членів і суспільності, піднесення її духовного і культурного рівня.

Під кінець грудня 1586 року до Львова прибув патріарх Антиохійський Йоаким, і братчики звернулись до нього з порадою й за благословенням на свої нові плани. Патріарх був прикро вражений тими непорядками, укладом, деморалізацією православної Церкви в Україні, які бачив навколо себе на кожному кроці. Але в

патріарха зародилась надія від високого настрою й благородних планів львівських братчиків, бо з їхніх розмов повіяло на нього ароматом християнської Церкви апостольських часів. Йому прийшла думка, що оперта на таких чистих християнських принципах братська громада може послужити знаряддям церковної реформи, моральною цензурою для розпущеного тодішнього духовенства, контрольним органом незалежного церковного нагляду. І закриваючи очі на ту багатовікову еволюцію, яка лежала між теперішнім часом і Апостольською Церквою, він задумав обновити порядки Церкви до сучасних відносин. У розмовах з братчиками він не тільки похвалив їх плани нового братського устрою, але ще додав до них у своїй грамоті ряд дуже важливих прав і доручень, які мали зробити повний переворот в дотеперішніх церковних відносинах: реформоване Львівське братство мало стати центральним, початковим органом нової релігійної організації, національної в своїй основі, яка мала об'єднати Україну. Такі братства мали ширитись скрізь по провінціальних містах і селах, як місцеві органи братської організації. Ціль цієї організації – моральне й духовне поліпшення суспільності й Церкви. Братство заводило не тільки загальну цензуру над своїми членами, відлучаючи їх від Церкви за провини, але мало право і обов'язок через своїх членів і через місцеві братства слідкувати за поведінкою всієї православної людності, православного духовенства і навіть православної єпархії. Братчики мали вважати на всілякі церковні непорядки, на всякі прояви неморального, нехристиянського життя духовенства, остерегати неповноправних, звертати на них увагу владики, а якби єпископ замість допомагати братству в його такій роботі став їй противитись, – вважати його ворогом правди і противитись йому. Організація львівських братчиків стала таким чином контрольним органом православної

Церкви і суспільності, трибуналом – на перший погляд – в справах релігії і моральності тільки, але в основі своїй – трибуналом національним взагалі, певного роду національною українською владою.

Рішення патріарха про наділення братства такими великими правами глибоко обурило українську церковну верхівку і її єпархію. Цей супротив пояснюється тим, що Царгородський патріарх Єремія також підтвердив установчу грамоту, дану львівському братству Йокимом, і наполягав на ті ж широкі права і привілеї братства супроти єпархії. Це мало негативні наслідки: українські владики образились такою самоволею патріархів, і це стало одним з головних мотивів переходу їх на унію. З усіх українських владик першим найбільше образився владика львівський Геоден, бо його – родовитого шляхтича і родовитого владику віддано під владу міщанської компанії (братчиків) «простих хлопів – кушнірів, кожум'яків, боднарів, гончарів, ковалів». Він став першим у Львові ініціатором унії, і в православній суспільності знали, що його підштовхнули до неї неможливі відносини з братствами, вкінці зіпсовані патріаршими привілеями для братчиків. Крім того, ця сварка з владикою наробила багато проблем братству й дуже сильно підірвала його просвітні й культурні плани.

Але поки ще насіння роздеру, посіяне між братством та єрархією, не встигло вирости – львівське братство, втішене високим довір'ям і захопленням патріархів, з подвоєною енергією проводило свої просвітні плани, було реорганізовано братство і затверджено братський устав. В тому ж 1586 році братство організовує свою школу. І щоб не увійти у конфлікт з привілейованою міською католицькою школою, братська школа організовується спочатку як школа греко-слов'янська. Але завдяки талановитим вчителям, які трапилися братству, ця школа своїм учням давала гарну освіту. У львівській

братській школі студентами під керівництвом своїх вчителів була розроблена і апробована греко-слов'янська граматики – «Адельфотес»: яка була надрукована у 1591 році, зробивши славу високій науці братської школи. Князь Острозький і воєвода новгородський Скунітим-Тишкевич у 1592 році випросили у короля Грамоту для львівського братства, яка дала можливість розширити програму братської школи, відповідно тогочасним потребам, доповнивши її групою наук латинських. Король своєю грамотою давав дозвіл братству мати «школу свобідних наук», і на цій підставі братство мало право вивчати і латинські предмети у своїй школі.

Придбана братством друкарня служила інтересам школи, – в ній, окрім граматики, було видано ще кілька шкільних видань, та ще й інші, що служили підтвердженням успіхів учнів братської школи. Придбана братська друкарня не працювала на повну потужність, тому що бракувало матеріальних засобів і також з братством постійно конфліктував владика, а також ще всі матеріальні сили львівської громади використовувалися для будівництва нової церкви, замість старої, яка згоріла. Тим і пояснюється, що й літературна та видавнича робота не розвинулась у Львові так, як би було потрібно і тоді такі люди з літературною освітою і з публістичним темпераментом як: Стефан Кукуля і його брат Лаврентій, Транквіліон Ставровецький, Юрко Рогатинець мусили друкуватись по інших освітніх центрах, куди вони потім переносили свою роботу зі Львова, або залишалися ненадрукованими, і ці люди залишились нам відомі у Львові тільки своєю словесною діяльністю – диспутами, проповідями, лекціями, листами. В той час в Україні головним вогнищем літературної – видавничої діяльності залишався Острог, а в Білорусії – братство Віленське. Це Віленське братство було засноване в 1588 році митрополитом трохи скорше за Львівське, а реформувалось

за львівським зразком підтримуючи тісні зв'язки між братствами України і Білорусії, обмінюючись досвідом і засобами, а також усякими новинами.

Особливе місце серед ідеологів братського православно-го руху належить Стефану Зизанію (Тустановському) видатному письменнику – полемісту, активному члену львівського братства з 1586 по 1593 роки директора Львівської братської школи, а з 1593 року ректора Віленської братської школи. Релігійно – філософське вчення якого привертало особливу увагу ще його сучасників, серед яких він користувався великою пошаною.

Будучи діячем братського руху, він поділяв та активно використовував протестантські погляди, звернені проти римського католицизму і виступав проти унії. Також Стефан активно боровся за свободу совісті, вимагав відокремлення Церкви від держави.

Мислитель вважав, що лише словом і власним прикладом можна переконати людей; навіть найменше насилля над совістю неприпустиме. Тому в своїх творах він засуджував насильницьку політику окатоличення населення. Переконавання і твори Стефана Зизанія викликали невдоволення у вищих церковних і світських колах Речі Посполитої і митрополит Рогоза 10 жовтня 1595 року видає грамоту про відлучення Зизанія від Церкви як єретика, а король Сигізмунд III у свою чергу у 1596 році проголошує його державним злочинцем і наказує ув'язнити. Стефану Зизанію вдається втекти з в'язниці і він, переслідуваний владою, продовжує проповідувати у Свято-Троїцькому монастирі, де громадяни Вільно обрали його архимандритом названої обителі. Розкритий властями Зизаній змушений був постригтись у ченці і втікати у 1600 році з Вільно до Валахії, де по дорозі і був убитий.

Реорганізований на зразок львівського братства, братський рух шириться по Україні: на Заході в Гали-

чині і в Побужжі. Братські організації організовуються не тільки у великих містах як Луцьк, Перемишль, Брест, Пінськ, але і в менших, і навіть по незначних містечках та селищах. Одне з найпізніших братств було організовано у 1615 році в місті Києві. Реформовані братські організації в Україні широко використовувались громадянством для організації участі у житті церковному і у релігійному русі, а також у культурному житті.

Греко-католицькі братства починають створюватись із запізненням тільки у XVIII ст. Але, на відміну від православних братств, їхні статuti передбачали повне підпорядкування духовенству, хоча деякі греко-католицькі братства довго відстоювали виборності священників парафіянами, але це їм не вдалося зробити.

Після поділу Польщі, з початку XIX ст. з православної і греко-католицької Церкви українців та білорусів Російська влада стала силою виводити все, чого не було в російській Церкві, і тому уповільнюється діяльність братств. Але з часом російський уряд змушений був, оцінити роль братств. 8 травня 1864 року виходить новий Закон про церковні братства, який дозволяє організувати братства по всій території Росії, але вже із зовсім іншим російським статутом. Ці нові братства своєю працею і своїми завданнями мали дуже мало спільного з колишніми братствами.

Починаючи з 60-х років XIX ст. світська і церковна влада влаштовувала під назвою братства політичні і релігійні організації, які нічого спільного не мали з давніми українськими братствами, хоч проголошували себе їхніми наступниками. У XX ст. низка братств виникла також у середовищі мирян української греко-католицької Церкви, української автокефальної Церкви і української православної Церкви, як в Україні, так і за її межами, але ці об'єднання дуже відрізнялися від традиційних братств.

З давніх-давен існує думка, що для того, щоб нація перестала існувати, потрібно в неї відібрати мову, традиції та релігію. Тому, що духовний розвиток кожної нації невід'ємно пов'язаний з цими поняттями. І тому у складний період для українського народу XVI-XVII ст. діяльність братств та української Церкви стала на захист відродження культури та духовності нашого народу. Саме завдяки їм підвищився рівень освіти, видавалися книги, створювалися школи, відкривалися лікарні. До одних з найбільш визначних заслуг братств належить видання «Апостола» та «Буквара» українською мовою. А найголовніше, українцям вдалося зберегти власну самобутність.

3.5. Східна і Західна Церква та унія в Україні .

Українська християнська Церква від святої Ольги стоїть на роздоріжжі між Сходом та Заходом, між Римом та Візантією. Українське церковне життя від самих початків ставало синтезом східного й західного християнства і між ними завжди велась і далі ведеться боротьба...

Ще за Ярослава Мудрого, коли впав болгарсько-охридський патріархат – по смерті першого архієпископа Івана – Візантії вдалося втягнути київську митрополію у залежність від себе та посадити в Києві митрополита грека Теоменту у 1030 році. І ця залежність тривала тільки до найближчого конфлікту Київської Русі з Візантією (1043-1046 р.р.). Після складних переговорів – на митрополичому столі у 1051 році посідає без згоди Візантії, перший митрополит-українець Іларіон.

В часи Ярослава Мудрого розбудовується церковна організація Київської Русі до 12 єпархій, в цей час починається і чернече життя в Україні, появляється культ перших святих різного походження (св. Ольги, св. Борис

і Гліб), а також в цей саме час починають поширюватись церковні школи.

У 1054 році відбувся остаточний розрив між східною і західною церквою, а у Київській митрополії під проводом митрополита Іларіона, довелось вибирати виразне ставлення супроти роз'єданого Старого і Нового Риму.

Шанси Старого Риму були на той час у Києві кращі і тому й не дивно, що посли папи хочуть київську митрополію зв'язати тісніше з Новим Римом. Папу активно підтримує київський князь Ізяслав та преподобний Теодосій зі своїм однодумцем Степаном та іншими. Але натикаються на спротив князів та духовенства. Свою церковну орієнтацію князь Ізяслав, як відомо, зазначив неоднозначно, коли у 1075 році визнав себе намісником Апостольського Престолу, та за не підтвердженими даними, прийняв з рук папи Григорія VII королівську корону Київської Русі.

Після смерті князя Ізяслава у Києві знову перемагають візантійські впливи і митрополію очолюють два греки: Іван II і Іван III (1088-1089 р.р.). Західний вплив знаходить своє пристановище тільки на Волині у князя Ярослава Ізясловича та Володимирського єпископа Степана. По смерті митрополита грека Івана III митрополичий пристіл посідає єпископ Єфрем, з роду – українець, – за якого у 90-их роках XI ст. появляється суто західне свято Перенесення мощів святого Миколая (Теплий Микола, 22 травня), в той час незнаного ні в одній східній Церкві, крім київської.

Переломною подією в історії української православної Церкви є вступ на митрополичий престол грека Никифора I у 1104 році. Це було вперше, коли Київська митрополія недвозначно виступила на стороні візантійського патріарха, порвавши церковні зв'язки з Римом. Митрополит з кількома владиками греками розпочинає протипапську компанію з єдиною метою – привчи-

ти Русь дивитись на латинян як на визнавців іншої віри (безбожників). Такий курс тривав до 1145 року, та скінчився гострою українською реакцією проти переваг греків у київській митрополії.

У 1147 році у Києві відбувся собор Владик, де митрополитом було вибрано українця за походженням Кліма Смолятича (1147-1155 р. р.), давши йому благословення мощами папи Климентія. Але візантійські зорганізовані прихильники не признали Кліма митрополитом, і звернувшись за допомогою до суздальських князів, які за 7 років Кліма прогнали, і на митрополію знову повернулися греки.

Син київського князя Юрія Довгорукого Андрій Боголюбський, по смерті свого батька намагається відірвати Суздальські землі від Києва і утворити на підконтрольній йому Володимиро-Суздальській землі митрополію, яка би була незалежала від Києва. З цією метою він у 1160 році висуває суздальського єпископа Федора кандидатом на митрополита. Візантійський патріарх Лука Хризоверх відмовив у такому призначенні і єпископа Федора переводить у Київ, а на його місце висвячує у єпископи Леона і відправляє до Боголюбського.

У березні 1169 році Андрій Боголюбський і разом з ним ще 20 князів з половцями грабують і палять Київ – із того часу починається політичний та національний поділ Давньої Київської Русі на південноукраїнську, північносуздальську, та новгородську. Але цей територіальний поділ ще стримує візантійський патріарх, тому що митрополити – греки аж до нападу монголо-татарів сиділи в Києві, і тільки після захоплення і розорення Києва покидають «матір городів руських», та переселяються на північ у Володимир-на-Клязьмі, а потім і до Москви.

Тут, в центрі Європи, зароджується нова ідея зблизитись до Риму, щоб захистити себе від монголо-татар, які

у 1242 році захопили руські землі, пограбували Галицько - Волинське князівство і зруйнували Галич.

У 1245 році відбувається Ліонський собор в якому приймає участь архієпископ Петро (Київський митрополит Петро Акеревич). В Русь було відправлено папське посольство під проводом Пляно де Керпіні, який від імені папи мав уповноваження вести переговори з галицько-волинським єпископом та володарем Галицької землі князем Данилом. Князь дуже надіявся на військову підтримку зі сторони Риму, а в результаті Папа у 1253 році замість військової підтримки посилає князю Данилу королівську корону і на цьому допомога була завершена, – і в свою чергу переговори також.

Не отримавши військової підтримки від папи король Данило був змушений поклонитись Великому хану орди Батю, щоб отримати ярлик на князівство. По смерті Данила Галицького його син Лев почав робити у Константинополі заходи для створення окремої західноукраїнської митрополії в Галичині, і вона почала діяти у 1302-1303 роках у Галичі. На час князівства Льва Даниловича припадають перші церковні зв'язки галицької України з Перемишлянським владичтвом.

Із занепадом Галицько-Волинської держави у 1349 році починає занепадати галицька митрополія, а з нею релігійне і церковне життя в цілому по всіх землях України.

В другій половині XVI ст. – так сталось, що на українських землях Русі було аж три митрополити: Галицький, Литовський та Київський. Тим-то не дивно, що всі окупаційні влади чи то малярська, а чи польська визначала цей час за найбільш придатний, щоб на західноукраїнських землях ввести римо-католицьку церковну організацію.

Первопричини церковної організації римо-католицької Церкви в Україні сягають ще до початку XII ст.

До того часу, з огляду на брак різниць у вірі між християнами східного та західного обряду, не було потреби творити окремих римо-католицьких парафій. Зате в XII ст. ми вже зустрічаємо їх в Києві – монастир ірландських Бенедиктів. У XIII ст., перед набігом монголо-татар, до України приїздили місії домініканців та францисканців – не тільки на західноукраїнські землі, але й до Києва. Всі ці місії обслуговували колоністів-чужинців, які на той час не всі були римо-католиками. Церковну юрисдикцію над колоністами римо-католиками, порозкиданими по цілій Західній Україні, мали під кінець XII ст., любуські єпископи. Коли за часів князя Данила – Рим намагався з'єднатись з галицько-волинською Церквою, юрисдикція любуських єпископів над місцевими католиками перейшла в руки місцевих владик грецького обряду, і вже згідно з постановами 4-го Лютеранського собору 1215 року, після не з'єднання князя Данила Галицького з Римом, було відновлено юрисдикцію любуських єпископів і такий стан тривав до занепаду Галицько-Волинської держави.

Король Польщі Казимир Великий та католицькі кола, вважали, що православна єпархія немає існувати, тому всі єпископські центри потрібно обсадити римо-католицькими прелатами. У 1351 році в Україні з'являється римо-католицький єпископ Іванус та його наслідник Микола Русин. В цей час цілий ряд амбітних домініканців та францисканців здобувають собі папські підтвердження і свячення на Львівську, Холмську та Володимирську церковну столицю, але ні один з них не править у своїй єпархії, а здобуває собі становище єпископського посередника десь собі на Заході. На українських землях Русі, крім дрібних громад колоністів на той час зовсім ще майже не було вірних римо-католиків.

З приходом угорського панування в Галичині (1375-1387 р.р.) справа з заснуванням нової римо-католиць-

кої єпархії пішла енергійніше. І у 1375 році появляється папська булла «Дебітім пастораріс оффіції», що стало основою для повної організації римо-католицької Церкви на західноукраїнських землях. Вперше нею було скасовано юрисдикцію любуських єпископів і було відновлено римо-католицьку митрополію в Галичині зразу із суфраганними єпископами в Перемишлі, Холмі й Володимирі. Одночасно помічено, в міру поширення володінь католицьких держав, створюються єпархії в Турові, Луцьку і Києві. Словом – скрізь попри православного владику планувалось ставити римо-католицького. До особи митрополита римо-католика Папа ставив умову, щоб він знав мову місцевого населення. Такий був перший митрополит Матвій, галичанин від роду, з львівських німців.

На Галичині під час правління короля Казимира Великого починають масово будувати францисканські і домініканські монастирі, що їх за угорського володіння зорганізували в окремі вікаріати на Русі. Нова римо-католицька провінція в Галичині зразу зі своїми чернечими вікаріатами на той час мала характер міжнародний. Галицьку православну митрополію з Галича у 1412 році перенесли до Львова, а тогочасний польський король Ягайло розпочинає репресії проти православних владик, маючи намір викинути їх з усіх столиць. В Перемишлі у православних забрали кафедру й переобладнали її на римо-католицьку. Князь Войтович, приблизно в той самий час заснував римо-католицьке єпископство у Кам'янці на Поділлі. Також у першій половині XVII ст. засноване єпископство в Києві і Житомирі, і цим було започаткувало організацію римо-католицької Церкви в Україні.

Масове насадження римо-католицьких єпархій та монастирів, при рівночасних репресіях проти православної Церкви, викликало опір та боротьбу проти чу-

жої релігійно-церковної культури. Розпочалася боротьба двох культур, що спочатку спиралась більше на обряд, а ніж на віру і ця боротьба тривала дуже довго, аж до початку Другої світової війни.

Скріплення української православної Церкви на західних землях у цій боротьбі на деякий час принесла польсько-литовська унія, і вся українська та й білоруська територія давньої київської митрополії опинилася під владою династії Ягайлів. В урядових католицьких колах появився новий погляд на церковну політику в Україні: окатоличення української землі – чи унія зі збереженням грецького обряду. Перший погляд підтримують польські кола, другий – поважні сфери великого князівства.

Знову стала актуальна справа церковної унії в Констанці (1417р.) і у Флоренції (1439 р.) та згадалась давня справа поділу київської митрополії та відлучення від неї московської Церкви. Остаточне відділення московської Церкви від українсько-білоруської митрополії сталося у 1461 році після вибору в Москві митрополита без освячення його константинопольським патріархом.

На початку XVI ст. православна українсько-білоруська Церква починає виявляти своє відновлення на Вселенському соборі (1509 р.) та скріплюється в Галичині через віднову Галицько-Волинського єпископства у 1539 році, але згодом починається занепад. У другій половині XVI ст. православну Церкву точить червак хабарництва, низький рівень освіти духовенства, повний упадок чернечого життя, та невільницька залежність від світської влади. В той же час з одного боку стає модним протестантизм, з другого боку з Заходу насувається обновлений на Тридентському соборі римо-католицизм при допомозі єзуїтів. У 1568 році єзуїти спроваджені до Польщі кардиналом Гозієм, – вже і на українських та білоруських землях активно поширюють мережу своїх

шкіл. Не маючи ніякої допомоги від візантійського патріархату, який сам був в той час у повному занепаді, після окупації Візантії турками, українська православна Церква не могла витримати цього подвійного натиску.

В свою чергу українське заможне громадянство масово переходить на католицизм, або протестантизм; решта ідейників такі як князь Константин Острозький, ще якийсь час боронять важкі для оборони позиції, також до нерівної боротьби за православну Церкву долучається не численне міщанство (братство).

Після того як Візантія була захоплена турками-османами, православна руська Церква була і надалі під зверхністю і владою царгородського патріарха, але патріарх у внутрішні відносини цієї Церкви вмішувався дуже рідко, обмежуючись тільки іменуванням, а пізніше затвердженням митрополитів і в XV -XVI ст., ця залежність стала зовсім номінальною.

Патріархи ніколи в Україну не приїздили і відзивалися звичайно тільки, коли до них звертались самі церковні ієрархи. Але з 1580-х років Московська Православна Церква починає домовлятися з патріархами за визнання своєї самопроголошеної митрополії, яка не була визнана Константинополем. Першим в Україні з'явився у 1586 році патріарх Йоаким, по дорозі до Москви за милостинею. Потім у 1588 році патріарх Царгородський Єремія, який також їздив до Москви і звідти у 1589 році двічі побував в підвладних йому українських і білоруських єпархіях. Хоча в Україну патріархи попадали по дорозі до Москви, однак обидва патріархи, а особливо Єремія як зверхник київської митрополії – втрутився у місцеві відносини, дуже різко й нетактовно, не рахуючись з місцевими обставинами і відносинами, і тутешніми практичними звичаями.

Патріарх Йоаким надзвичайно різко осудивши місцеву єпархію, задумав поставити над нею контроль і

цензуру. Єремія, в свою чергу, – помітивши безпорядки і відступлення від грецьких звичаїв і канонів, взявся до репресій у єпархії, скинув митрополита і пригрозив ще звільнити владик, оточивши їх атмосферою погроз і покарань. Єремія, зробив багато нетактовностей у всіх своїх розпорядженнях, при тім трактував українську ієрархію дуже зневажливо і різко. До того ще слідом за патріархами в Україні почало появлятися безліч грецьких ієрархів, серед яких було багато самозванців і аферистів, тому що розібратися у їхніх грамотах, які вони приносили нібито від патріархів, було неможливо, бо всі вони вимагали грошей, а взамін вирішували різні церковні спори – видаючи присуди. Все це робило незвичайно прикре враження серед українсько-білоруської єпархії і вона задумує перейти під зверхність папи, прийняти унію, щоб увільнитися від сваволі патріархів, а разом здобути рівні права і прерогативи католицької єпархії, як їм обіцяли проповідники і агітатори унії.

Першим ініціатором виступив львівський владика Балабан, роздратований тим, що патріархи посадили йому на шию львівських братчиків. У 1590 році на синоді в Белзі була укладена перша постанова про унію, підписана вже чотирма владиками, крім львівського Балабана, ще луцьким Кирилом Терлецьким, холмським Діонісієм Збируйським і туринським Леонтієм Пелчицьким. Декларація була укладена таємно, порозуміння велось конспіративно. Потім до цієї змови було прилучено ще нових владик: володимирського – Іпатія Потія, перемишлянського – Михайла Копистенського, далі приєднався митрополит Михайло Рогоза і під кінець першої половини 1595 року під заявою унії було залучено весь українсько-білоруський єпископат.

Після цих переговорів літом 1595 року Терлецький і Потій, як депутати православного єпископату поїхали до Риму і представили папі декларацію унії, формально

прийняли зверхність і владу римської курії, і в останні дні грудня цього ж року ця церемонія була проведена в святій обстановці Ватикану.

Єднання самих владик до уніяцької змови йшло дуже повільно, ініціатори запевняли усіх, що ці переговори не мають ніякого рішучого характеру і справа ніяк не може бути вирішена без загального собору – так, як представляє в собі ціле українсько-білоруське суспільство. Особливо старалися вони заспокоїти цими запевненнями «голову православних» – князя Костянтина Острозького, що сам здавна інтересувався і симпатизував справі об'єднання української Церкви з римською, але як і всі, не представляв собі можливим це здійснити інакше, як дорогою соборною, всенародною, з участю і солідарності патріархату, всієї грецької Церкви і громадськості.

Єпископ Потій літом 1595 року – від'їжджаючи до Кракова для останніх переговорів з польським урядом, запевняв князя, що постарається умовити короля скликання собору по справі унії. Але ця обіцянка не була виконана і під кінець липня князь Острозький виступив публічно про зраду владик своєї віри і суспільності. Князь остерігав православних про зраду владик, – що митрополит і єпископи відріклися східної Церкви й перекинулись до латинців.

Свою рішучість «стояти при благочесті» старий князь задокументував у акті, якого, напевно не сподівались від нього взагалі, активністю й ініціативою зовсім не визначною. В Туруні 21-26 серпня 1595 року відбувся з'їзд протестантів Польщі і Литви, на цей з'їзд Острозький послав свого посланця з грамотою, пояснюючи учасникам з'їзду про бажання владик у прийнятті унії. Представляв її так, що тих владик мало обачних і мало вчених підговорили і задурили латинники, і висловлював переконання, що православні повинні йти разом з протестантами проти таких католицьких інтриг і не

лояльної поведінки короля Сигізмунда III, що порушив свою присягу щодо релігійної свободи.

Цей різкий виступ був проігнорований і залишився простою декларацією. Бо слід визнати, що король Сигізмунд III був прихильником унії і як би не він, то може б сейм зразу і покінчив з унією.

Літом 1595 року у Вільно львівський дидакал і проповідник Стефан Зизаній розпочав компанію проти митрополита й владик за їх перехід на унію. Митрополит запевняв усіх, що про унію не думає, потім в листах погрожував Зизанію, священникам і братчикам за такі «бунти проти пастирей зверхних» і клявся звернутись до королівського суду. І митрополит виконав свою погрозу покликав вільновське духовенство на свій суд і призупинив богослужіння у всіх церквах Вільна (серпень 1595 р.), але це нічого не дало. Братво і православне духовенство відповіло заявою, що воно не признає Рогозу митрополитом після самовільного переходу на унію його й владик і не буде їх признавати, доки він не оправдається. Схвильована братськими проповідниками православна людність Вільно виступала також проти митрополита.

Подібну агітацію проводили також по інших церквах братської організації. У Львові, однак, менше, ніж можна було думати. Владика Балабан, ініціатор унії, побачив рішучу опозицію православних, – відрікся всякої солідарності з уніатськими планами.

Для заохочення до унії львівські католики і влада розпочали компанію проти православних. Міська влада, покликавши православних священників на свій суд, кидає їх до в'язниці. Забороняється православним священникам переходити через центр міста з святими таїнами, до хворих з засвіченими свічками і в ризах. Не дозволяється покійників нести через центр міста з процесією по християнському обряду. Забороняється ходити в свята з процесією, з хрестами з міської церкви на передмістя. Ді-

тям з грецької школи не дозволяється «ніяких ремесл», забороняється їм у вербну неділю іти через центр міста з квітами і співати «осанна во вишніх». Школярів убогих – б'ють по вулицях, затакують до католицької школи і там над ними збиткуються. Убогих жебраків православних – католики випихають з своїх домів. Набігають вночі на нову братську церкву, що будувалась тоді, нищать інструменти, паскудять навіть на олтар. Не приймають православних до ремесла, забороняють їм вивчати науки. Українців, що служать у католиків, примушують ходити до костьолу, впихаючи їм м'ясо у рот під час посту, мордують їх за те, що вони ходять до своєї церкви. Зведених на католицтво, коли ті хотіли вернутись назад до своєї віри, мордують, катують і кидають до в'язниці, а їхнє майно конфісковують. Також змушують свята святкувати по новому календарю. В свята по старому стилю силоміць виганяють на роботу вільних господарів і наймитів, тих хто не підкоряються – карають і кидають до в'язниці.

З костьольної кафедри перед ратушою в центрі міста перед всім народом хулять православних, та їхні святині. Забороняють дзвонити в православній церкві відповідно до заведеного порядку, а у свята, по новому календарю, не дозволяють дзвонити раніше, ніж почнуть дзвонити у костьолі і т.д. Церкви, в яких заарештовані священики, опечатують, або віддають в оренду євреям.

На свою оборону від таких поневірянь і знущань – мусили звернути свою увагу братчики, і тим всім пояснюється, що головна арена боротьби за і проти унії має стати Вільно, хоч боротьба велась скрізь із православної і уніатської сторони, в значній мірі українськими силами.

Саму справу унії трактували поки що теоретично. Противники унії були переконані, що ця справа ще до них прийде, що вирішувати її буде загальний собор, і тільки собор може дати унії оцінку. Поки що унія була

тільки у головах зрадників – владик і треба було добитись, щоб їх було скинуто з кафедр. Віруючі і братчики це вважали можливим, і тому заходи митрополита проти оборонців старої віри мало кого цікавили.

Собор у Новгородку який відбувся у січні 1596 році, де митрополит мав судити своїх вивільнених противників, православні просто проігнорували. Під час самого собору на сеймиках, проведених перед весняним сеймом, православні вели агітацію за домагання, щоб король відібрав «посади духовні» від владик зрадників. Це домагання дійсно було прийняте в посольських наказах майже у всіх українських і деяких білоруських сеймиках і поставлено на голосування в сеймі, але було цілою посольською палатою не підтримане і королем не прийняте. Посли тих повітів, а з поміж senatorів – князь Острозький, могли тільки об'явити протести: заявили, що вони й їх браття – шляхта з огляду на незаконне прийняття унії не будуть вважати за своїх пастерів тих владик-відступників і всіх, хто бажав унії, і не дозволяли їм виконувати в своїх маєтностях ніяких функцій церковних.

Православні не виграли справу в сеймі, бо король Сигізмунд III підтримав унію і православні перенесли свої заходи і надії на собор, що мав бути скликаний в справі унії восени 1596 року. Скликання його хотів Папа для того, щоб і інші владики формально і публічно заявили своє підпорядкування до римської Церкви, як то зробили перед тим у Римі їх делегати. Час собору було визначено в Бересті 6 жовтня 1596 року. На собор з'явилися у великій кількості депутати шляхти і міщан з різних сторін українсько-білоруських земель, так що цей собор мав характер національного українсько-білоруського конгресу.

Представники православної шляхти й міщанських громад привезли інструкції, а їх зміст, за словами собор-

ного універсалу зводився до трьох точок:

1). духовні, що вийшли з під влади патріарха, мають бути покарані – відібраним від них урядів;

2). унія з західною церквою не може прийнятися за таких умов, і немає бути проголошеною без згоди синоду і без згоди патріархів, і всієї східної церкви, а має бути затверджена на основі старих привілеїв «набожество старожитнє» східної Церкви;

3). старий календар має бути задержаний, а нового не приймати.

В універсалі говорилося, що унія не може бути переведена інакше, як загальним собором з участю патріархів і всієї східної церкви, і все зроблене по своєму владиками у справі унії – не дійсне, а владиками – самовільники мають бути скинуті з урядів за відступлення від Церкви.

В Бересті, однак, відбувся не один, а два паралельні собори. Православні помилилися, сподіваючись, що визначений папою і королем собор матиме загальний, всенародний і займеться справою унії з самого початку.

В католицько-уніатських колах справа унії вважалася вже вирішеною владиками з затвердженням папою: собор має тільки дати їй зверхню форму, публічно засвідчити приєднання до католицької Церкви українсько-білоруського єпископату. Цими формальностями і зайнялися митрополит і владика – уніати разом із папськими і королівськими делегатами, присланими на собор, зібравшись в кафедральній церкві Береста. Собор православних проти унії складався з делегатів патріарших, православного духовенства і представників українсько-білоруської суспільності, вони уніатський собор не признавали, вважали його простим неофіційним зборищем. Коли владик – уніатів покликали на православний собор, вони на нього не з'явилися так само, як православні не прибули на собор митрополи-

ча. Тим часом, як митрополича собор займався проголошенням унії, собор православний займався її скасуванням. Православний собор поділився на дві палати – духовну і світську, в палаті духовній, що засідала під проводом патріаршого екзарха, затвердили, що православна людність Польсько-Литовської держави хоче далі зоставатись при патріархах і не признає самовільних вчинків своїх владик. Владик покликали на свій суд і, коли вони не з'явилися, заочно осудили і позбавили влади. Світська палата постановила: вислати до короля депутацію, щоб це рішення собору на владикуніатів виконав.

Таким чином бажання православних було собором затверджено. Та тільки біда була в тому, що православного Берестейського собору, правосильного з православного канонічного становища уніатсько-католицька сторона правильним не признала, і такої думки дотримувався уряд і король. Справу унії вони вважали безповоротно вирішеною компетентними властями і владиками, і що-небудь змінити чи наново почати, не признавали. Для якої-небудь кари над владиками чи відлученням їх від Церкви теж не було ніякої причини, бо ж владики не вийшли з свого «грецького закону» (обряду), приєднавшись до єдності з римською Церквою.

Помісний Берестейський собор 1596 року привів до того, що було вже вирішено на Флорентійському соборі, Русь розділена на частини, та яка належала до Польщі прийняла єдність і підкорилась верховній владі папи Римського. Однак не вся Русь, бо її частина навіть і там, під правлінням Польщі не приєдналась до єдності. І так наступив розкол на тих, що прийняли єдність і злучились зі святою соборною Апостольською Церквою їх названо уніатами (унія означає єдність) і тих, що не прийняли – необ'єднаними православними.

Трагедія української православної Церкви була в тому, що не всі її шари розуміли, яка має бути церковна унія з Римом та які з неї користі. Між творцями унії мабуть єдиний тільки Володимирський єпископ Іпатій Потій, а з 1599 року Київський митрополит розумів, що залежність від папи має скріпити українську церковно-культурну та індивідуальність і допомогти нації наблизитись до західної Європи (Потієва Унія). Але дехто з інших владик шукав особисту користь або ласки короля, що дало поштовх спротиву до справи унії князю Константину Острозькому. Українсько-білоруська Церква поділилась на два табори: єпархія, частина духовенства, частина української шляхти та міщанства стала за унією, друга частина громадянства з дотеперішніми прихильниками унії (князь Острозький, львівський єпископ Балабан, перемишльській Косинський та інші) – проти неї. З часом до боротьби проти унії було втягнуто і козацтво. При його допомозі проти уніяцької єпархії поставлено єпархію не з'єднану з митрополитом Борецьким на чолі (1620 р.), проти митрополита став митрополит, проти єпископа – єпископ. Почалась внутрішня боротьба «Руси проти Руси». Правда вона оживила на короткий час культурний, освітній та письменницький рух з обох сторін: зароджується полемічна література; прихильники унії втягують до боротьби єзуїтів, появляються противники протестантів. Одні були чужі культурі української Церкви, другі – її вірні; повстають школи, але в результаті взаємна боротьба ослабила обидві сторони. Були марні зусилля світських та ідейних провідників обох сторін – припинити боротьбу, «щоб Русь не нищила Руси». Таке гасло було кинуте наслідником Потія, уніяцьким митрополитом Йосифом Вельяміном Рутським; його підхоплює противник, в подальшому прихильник унії М. Смотрицький, єпископ – Йов Бо-

рецький та признаний польським урядом його наслідник – Петро Могила.

Могила ще за рік до митрополитства згодився приєднати свою колегію до київської братської школи, якій вона робила конкуренцію, і одержав права старшини братства. Це означало фактичне перебирання під своє крило братства та їхні школи. І коли через рік Могила у 1633 році дістав митрополію, в його руках були усі три головні вогнища Києва і всієї України взагалі: печерський монастир зі своїми філіями, київська митрополія і братства. Це усе дало Петру Могилі надзвичайний авторитет і силу, і він у повній мірі це використав.

Перше за все він домогся від уніатів повернути стару кафедру – святої Софії Київської з сусідніми церквами. Цим придбав собі довір'я у православного люду та козаків, що спочатку з великою обережністю приглядались до нового, королівського митрополита, побоюючись якихось уніатських інтриг. Могила настільки прихильно й поважно ставився до католицизму, настільки безоглядним і неприхильним був до Унії. За тодішніми планами, – ціною компромісу з Римом, Могила мав одержати зверхність над уніатськими владиками і повернути уніатів до Руської (Української) Церкви.

Унія мала закінчити своє існування, так як вона розділила український народ, і єдність Руської Церкви мала відновитись у формі руського (українського) патріархату вповні православного, але відокремленого від Візантії і Москви й помиреного з Римом.

Приблизне поняття про ці плани дають королівські листи до православних у 1636 році, де Володислав IV нагадує їм, що вони дали свою згоду на ці плани під час без королівства (після смерті Сигізмунда III у 1632 році), і під цією умовою він надав їм свої концесії. За підставу для планів було прийняття пункту погодження (конкордації) у 1629 році, де різниці православної і

католицької віри мали бути проголошені за такі, що не підлягають суперечкам і критикам противної сторони (подібний принцип був у проекті порозуміння євангелістів з православними у 1599 році). Замість реформації православні на чолі з Моголою найшли такий компроміс з католицькою редакцією: в якому був цікавий спосіб тих змін, як протягом одного покоління перейти в (обставинах, а потім і в ідеології). Плануючи цей компроміс, король Володислав і його права рука – канцлер Оссолінський мали перед собою завдання не релігійні, а політичні: їм за всяку ціну хотілось відокремити православних Польщі і Литви від Візантії і Московії, і ради цього вони були готові справді пожертвувати унією. Київський патріархат, що проектувався ними на взірць московського, організованого при кінці XVI ст. міг бути православним, аби лише був фактично незалежним. Візантійський патріарх мав би освятити тільки першого київського патріарха, як це було з московським, а далі вони ставились би самостійно, і тому подібне. Але з обох сторін на жаль, як з польської так і з української – справа не доводилась до кінця. Тепер ми не маємо ніяких документів, де це питання ставилось ясно і реально. Головна трудність у цій справі була в том, що православним треба було здобути на те все згоду патріарха, а уряду – згоду польської курії: знайти щось таке, що задовольнило б папу і патріархат, а це було зробити в той час неможливо. Ця справа мала прихильників і в урядових колах, і тягнулась аж до Хмельниччини. Петро Могила і його однодумці, без сумніву їй співчували, хоч тримались дуже обережно, навчені попереднім досвідом і маючи над собою пильне око старовірів, що й так раз у раз піднімали тривогу проти уніатських замислів.

В церковній адміністрації Могили, прикладом римо-католицької Церкви, обстоював автократичну вла-

ду митрополита й єпископів, неприязно ставився до ідеї народовладдя, висунених попередниками, суворо присікає претензії братства на участь в церковних справах, і тримав їх у повній залежності від себе. Але з другого боку, він негативно ставився проти будь якого втручання патріархів до українських церковних справ. Тут політичні плани тодішнього польського уряду співпадали з власними поглядами Могили, він насправді приготував ґрунт для незалежного українського патріархату – автокефальної Церкви.

Вихований у польському оточенні і у католицькій (єзуїтській) школі, Могила на все життя лишився вірним прихильником католицької культури й церковності. Тогочасна католицька Церква відреставрована єзуїтами, була для нього взірцем та ідеалом, до якого старався якомога наблизити свою православну Церкву, але лишаючи її бездоганно православною з догматичного погляду, тут він виявив надзвичайну обережність і прискіпливість – добре навчений козацькими і старовірськими демонстраціями і виступами, які неодноразово довелося йому бачити.

В свою чергу і серед частини уніатів, поборюваних своїми й чужими, появляється слабодушність. Тут побіч її оборонців появляється поважна течія, що починає прямувати до втрати власної церковної індивідуальності: то тут, то там починається дезертирство в римо-католицький табір, іде хвиля окатоличення обрядів та спольщення української з'єднаної Церкви. Цей дуже небезпечний прояв, давав противникам доказ, що унія – це нібито лише поміст до окатоличення України.

Важкий удар українській – уніатській Церкві завдала Хмельниччина. Крім фізичного винищення духовенства, храмів та церковного майна їй загрожувало цілковите скасування під час війни Польщі з козаками у 1649-1658 роках. Але і серед цих важких часів гартувалися релі-

гійні характери, і у 1664 році єпископ Холмський Суша у меморіалі до Риму пише, що в часи козацької війни та шведського нападу уніатське духовенство показало більшу католицько-релігійну характерність, ніж римокатолицьке духовенство в Польщі. Немає на сьогодні двох думок, що в тій добі руїни – українська уніатська Церква під Польщею репрезентувала тут єдину зорганізовану силу, об'єднуючи щораз нові протести української землі. Остання спроба митрополита Жоховського на так званому Люблінському з'їзді (1680 р.) довести до порозуміння уніатів і не з'єднаних у Польщі не відбулась через опозицію луцьких православних.

У 1686 році після приєднання західноукраїнської митрополії до Московського патріархату, львівський єпископ Йосип (Шумлянський) від імені православних єпископів: Луцького, Перемишлянського і Білгородського звернувся до Московського патріарха Іокима з проханням про заснування в підпорядкуванні Московського патріарха Галицької митрополії на території Речі Посполитої. Це було здійснити неможливо через активну протидію польської влади і вороже ставлення католицької Церкви до православної Церкви – при насадженні унії і католицтва, і це мало свої наслідки. У 1691 році відкрито приєднується до унії Перемиський єпископ Інокентій (Вільницький), у 1700 році оголосив про своє приєднання до унії Львівський єпископ Йосип (Шумлянський) і у цьому ж році Львівська, Галицька та Кам'янець-Подільська єпархії переходять в унію. У 1701 році приймає унію Луцький єпископ Діонісій (Жабокрицький) і у 1708 році стає уніатською львівська Ставропігія. Єдиним оплотом і оборонцем православної Церкви на Західній Україні до 1785 року залишається Манявський скит, який мав у своєму підпорядкуванні 550 монастирів в Галичині, Буковині і **Молдові**.

3.6. Українська Церква в першій половині XVII століття.

Після прийняття Берестецької Унії у 1596 році в Україні утворилось дві митрополії – уніатська та православна. Цей розкол української православної Церкви утворився в умовах політичного домінування польської шляхти, культурно-релігійного тиску, та дискримінації грецької православної Церкви «розмивання», а також колонізації і полонізації населення, і національної еліти.

На початку XVII ст. українська Церква (як уніатська, так і православна) переживала тяжкі часи, крім того православна Церква була обезглавлена, що й привело до принизливого й безправного становища духовенства, брак освіти, занепад духовності, залежність від світських феодалів – ось далеко не повний перелік тих причин і тих бід, які, як ракова пухлина, з'їдали тіло Церкви. Особливо болюче позначився цей занепад на чернецтво, а в уніатській Церкві його на той час ще майже не було.

Для зміцнення проголошеної Унії і по бажанню папи Климента VIII з Риму на батьківщину у 1603 році приїздить Йосиф Вельямін Рутський. Але тут на нього чекала прикра несподіванка. Митрополит Іпатій Потій прийняв Рутського холодно і не з довірою. Річ у тому, що в той час на Україні та Білорусії йшла боротьба між прихильниками й противниками унії і вже набула особливо гострих форм. Для православного люду саме східний обряд визначав релігійну і національну свідомість. Саме він відрізняв православного уніата від поляка, який був католіком латинського обряду. Тож противники з'єднання, намагались відвернути як найбільше людей від унії, стверджували, що вона приведе до обернення церков на костьоли і знищить православний обряд. Митрополит Потій побоювався, що коли він співпрацюватиме з Рут-

ським (який від народження був православним, потім став католиком і з наказу папи змінив латинський обряд на східний), то противники унії матимуть підставу звинуватити його в католизації Церкви.

У вересні 1607 року, Вельямін Рутський вступив до уніатського монастиря святої Трійці, а на свято святого Василя Великого у 1608 році склав чернечі обіти. Відтоді Рутського раз і назавжди покинув думку про перехід до римо-католицизму і присвятив решту свого життя зміцненню уніатської Церкви.

У зруйнованому монастирі Віленського архімандриту, де з'явився Вельямін Рутський, мешкали сторонні бідні світські люди, а з братії були лише архімандрит Самуїл Сінчило і чернець Йосафат Кунцевич (Іван Кунчич). Тому своє перше завдання Рутський вбачав у відновленні монастиря і реформуванні чернечого життя.

Ще будучи світською людиною, Рутський часто говорив: «Щоб унія могла існувати й розвиватись, потрібне нам ревне духовенство, а головне святі та віддані церкві єпископи. Якщо хочемо мати добрих і ревних єпископів, слід виховати добрих монахів, з яких за традицією східної Церкви, можуть бути вибрані наші єпископи. Треба старатись, щоб наші монахи були насправду освідчені й перейняті духом чернечого вдосконалення. На жаль, до тепер немає серед нас ані святості, ані знання».

Вельямін Рутський відредагував монастирський статут і організував навчання монахів. Його однодумцем став Йосафат Кунцевич, який служив у ризниці, був на той час дияконом і економом. У Вільно знайшлися міщани, які допомогли відбудувати монастир, і незабаром кількість монахів-новачків збільшилась до 50. Старання Рутського помітив митрополит Іпатій Потій і вже у липні 1608 року призначив його коад'ютором на Білорусь, а у 1609 році ігуменом монастиря святої Трійці.

По призначенні Рутського ігуменом, у Вільно спа-

лахнув анти-уніатський виступ. Було пущено чутку, що монастир розбудовується для зміни ченців східного обряду езуїтами, а самого Рутського оголосили таємним латинником. Ігумену Самуїлу Сінчилі й протопопові Жарківському, які очолили виступ, вдалося залучити на свій бік священників усіх віленських церков. Вони негайно порвали зі з'єднаними і їх підтримав місцевий суд, який виніс рішення повернути монастир святої Трійці православним. Але це рішення суду не було виконане, і заволодіння монастирем силою також немало успіху. Святотроїцька архимандрія лишивсь уніатською, тому що виступ православних був придушений владою і митрополитом Потієм влітку 1609 року.

Після смерті митрополита Іпатія Потія (13 липня 1613 р.) Папа Павло V затвердив Рутського в сані київського митрополита. Одночасно він затвердив усі давні права київських митрополитів і надіслав близько 50 листів до впливових католицьких мужів Речі Посполитої, що закликали надати підтримку Вельяміну Рутському.

Головним завданням Рутського, як митрополита, стала реформа уніатського чернецтва. Сподвижником у цій справі став для нього Йосафат Кунцевич. У 1614 році митрополит Вельямін Рутський разом з Кунцевичем їдуть до Києва для навернення православних християн до унії. В Печерському монастирі, бачачи відмову ченців переходити в уніатство, Рутський став наполягати на перевагах унії і виголошував промови, які сильно обурювали ченців – іноків, які стягли його з амвона та сильно побили, однаке після богословського диступу ворожість пройшла. Незважаючи на ворожнечу між церковними, завдяки особистим контактам, Рутський отримав багато допомоги від руської шляхти для заснування шкіл і монастирів.

На кінець 1617 року Йосафат Кунцевич призначений

Рутським вікарним єпископом. Його активність викликала неоднозначну реакцію серед населення. У жовтні 1618 року при спробі відвідин Могильова, влада міста закрила перед ним ворота і пригрозила розправою. Кунцевич поскаржився польському королю і з непокірним православним містом жорстоко розправились: керівників заколоту стратили, а на жителів міста наклали великий штраф і були запечатані усі православні церкви.

Крім ворожнечі Церков на початку XVII ст. міжнародні відносини у Речі Посполитій погіршилися – наростала військова загроза зі сторони османської імперії і також велась тривала війна з Московією – і на той час українське козацтво, як потужна військова сила, поступово стає однією з основних форм захисту православної Церкви. Українське козацтво в Речі Посполитій стає на чолі самоорганізації православного українського суспільства.

Під кінець XVI ст. і на початку XVII ст. Річ Посполита при допомозі українських козаків успішно вела війну з Московським царством. І після смерті Московського царя Івана IV – Грозного (1584 р.) польські війська при допомозі козаків вже брали Москву і саджали на московський трон свого ставленика. Черговим московським царем мав стати син польського короля Сигізмунда III-Владислав який у 1617-1618 роках зі своїм військом хотів захопити Москву, але був оточений московськими військами і міг бути вбитим. На допомогу Владиславу виступило 20-ти тисячне козацьке військо на чолі з гетьманом Петром Сагайдачним. Після успішного походу козаків на Москву – Московія була змушена 1 грудня 1619 року укласти Деулінське перемир'я, за яким Московське царство втрачало велетенські свої території, які відходили до Речі Посполитої. В свою чергу за цю вдалу акцію король Сигізмунд III мав розширити козацький реєстр і обіцяв покінчити з переслідуванням православ-

ної Церкви, але ці обіцянки лишались обіцянками, тому що посада короля на той час у Речі Посполитій була виборною, і багато що в державі вирішував сейм.

Але на початку XVII ст. козацтво остаточно стає авангардом у поступі до політичного суверенітету, та створення власної автономної адміністративної системи, на чолі з гетьманом. Тому що внутрішня соціально-економічна система та становище України на той час вимагали організації дієвого, скорого функціонування всіх ланок (з низу до гори) виконавчої влади, а відтак зміцнення гетьманської влади, і у перспективі і проголошення України, як незалежної держави, – приєднання Галицько-Волинського князівства колись могутньої Київської Русі.

Старий Терехтемирівський монастир на півночі між Києвом і Черкасами був немов стацією у відносинах між козаками і Церквою. Тут була напівофіційна козацька резиденція, де відбувалися козацькі ради, де містився козацький арсенал і заразом монастир, відновлений запорожцями – їх одинока пасторальна святиня на той час. Таким чином, Терехтемирів служив немов сполучником політичних, чисто козацьких інтересів з релігійно-національною справою, яку козаччина тепер взяла за свою. На його чолі стояла тоді в 1615-1620 роках людина, дуже непомітна, але яка дуже багато зробила доброго в тодішніх відносинах. І це був архімандрит Єзекііль Курцевич.

Київ у першому і другому десятилітті XVII ст. поступово ставав усе помітнішим центром релігійного і національного життя. І дух великої релігійно- національної боротьби відчувався тут все більше й більше. Завдяки козацькій силі, завдяки приїзду колоністів, Київ дедалі більше переставав бути самітнім замком, яким став після двох послідніх пограбувань, спочатку монголами, а потім і кримськими татарами, і в результаті перетворив-

ся на військовий форпост виставлений на всяку тривогу й небезпеку на тогочасному українському пограниччі. З початком XVII ст. в Києві активно розвивалося суспільне й культурне життя, а з ним все більше сюди запозичувались елементи тодішньої передової польської офіційної культури. І це усе будило ті всі прояви і явища, в яких виливалась тодішня національна українська опозиція проти змагань державної культури.

У 1615 році Печерський архімандрит купує занедбану друкарню в Стряжині і перевозить її до Києва, де розширяє її і збільшує. І у 1617 році в цій друкарні друкується перша книга «Часословець». Ще перед нею розпочато монументальне, як на ті часи, видання «Анфологійон», але воно було надруковане повністю тільки у 1619 році, бо потрібно було друкувати «Часописець» – (аби задовільнити потребу в училищах в православнім Києві) як першу шкільну книжку для нових київських шкіл. За п'ятнадцять років (1617-1631р.р.) печерська друкарня випустила кілька десятків книжок. І це було більше, ніж було надруковано по всіх друкарнях тодішньої України.

Для потреб друкарні Плетенецький будує фабрику паперу в монастирській маєтності Радомишля, що на Житомирщині. Для друку мусила бути своя відливарня букв (гісерня). В цей час з'являються свої гравери і малярі; уже «Анфологійон» у 1619 році був прикрашений образами святих. Печерський монастир надовго зайняв головну позицію, не тільки в Україні, але і у всьому східнослов'янському світі, як найбільше, самотньо в своїм роді вогнище церковного малярства, гравірування і ілюстрації. Печерська друкарня перша з усіх діючих відкриває нову добу в українському мистецтві. В Києво-Печерській лаврі також збирається цілий ряд літературних і наукових сил першого печерського гуртка, в якому приймали участь Копистенський, Тарас Земка, Петро

Беринда, Лаврентій Зизаній, а також перший ректор київської братської школи (потім – ігумен львівського монастиря Михайло) Йов Борецький.

Поряд цих видатних діячів цього часу бачимо цілий ряд другорядних літераторів, як Олександр Мітура, брати Беранди - Лукаш і Стефан, Філатей Кизаревич, Йосиф Кирилович та інші. Здебільше це були галичани. І це було перше «нашестья галичан» на Київ, під покровительством і протекцією козацького гетьмана Петра Сагайдачного. Галичани, заходилися культурними засобами Західної України відновлювати на київській землі заглушене культурно-національне життя, щоб повернути старій столиці України її давню національну роль і значення.

Довга неволя в окупації приглушила в українській громадськості сміливість, ініціативу, енергію дерзання, і треба було спеціальної опіки козащини і її допомоги й ініціативи, щоб зрушити українців на акт боротьби, що наступав на права Корони, на королівське право подання, яке король так дуже цинив.

У грудні 1619 року патріарх Феофан приїздить до Москви, на переговори з московською православною Церквою. Козаки відправляють в цей самий час своє посольство до Москви, яке має на меті не тільки переговори з московським керівництвом, і навіть не стільки ці переговори, а як знайти порозуміння з патріархом. І це порозуміння було зроблене, бо коли патріарх виїхав у березні 1620 року, з Москви і прибув в Україну, то його зустрічало козацьке військо на чолі з гетьманом Петром Сагайдачним, і під охороною козаків проводило до Києва.

Охорона була дійсно потрібно, бо у польських колах дивились на патріарха вороже, підозрюючи в його подорожі до Москви політичну місію проти Польщі. Тепер коли довідались про його приїзд до Києва, боялися що

патріарх отримав з Москви доручення вести інтриги між козаками. Жокейський – почувши, що патріарх має вертатися з Москви на Львів, як королівський комісар збирався його заарештувати. Але патріарх до Львова не поїхав, а прибув до Києва – де і проживав у братському будинку цілий рік під охороною козаків. Протягом року він об'їздив церкви і монастирі Києва й його околиць, де почував себе у безпеці під козацькою опікою. До патріарха з різних сторін України і Білорусії прибували делегації православних, просячи підтверджень і благословення для братств, монастирів, церков – і отримували від нього грамоти і ставропігіальні права.

Тим часом з патріархом не припиняються переговори і приготування до висвячення владик. І як пише літописець – «це все сталося за радою багатьох благочестивих панів шляхетського роду і всіх посполитих християн, а найбільш гетьмана Війська Запорізького Петра Сагайдачного, і множества усіх країн: Волинських, Подільських, Покутських, князівства Литовського і українських багаточестивих, духовних і світських багато тоді було дивних і неказаних гадок і рад, не тільки духовних, але й світських». Це свого роду на той час був національний український конгрес, де основну роль відіграла нова українська національно – політична сила – козаччина. Час цього з'їзду припав на свято Успіння Богородиці. Учасники цього конгресу висунули перед патріархом формальне прохання, поставити їм нову ієрархію. Феофан дуже довго вагався, бо боявся біди «від короля і ляхів», і тільки коли втрутилися козаки які пообіцяли, що вони захистять його від усякої біди, патріарх посміливішав і погодився.

Про освячення владик наполягали козаки, і їх підтримувала нова українська шляхта. На сеймі 1620 року київські послы чекали гарантію для православної релігії, мотивували це тим, що козаки і багато людей взяли

«грецьку релігію» для захисту і між собою домовились від неї не відмовлятись. Головне завдання у цій справі як у православних, так і в уніатських колах визнавали наполегливість козаків, а серед них центральну роль відводили козацькому гетьману Петру Сагайдачному.

Гарантії, які дали козаки і православна шляхта, вирішили справу. Виходячи з цього, патріарх не вважав можливим далі відтягувати посвячення. І 13 серпня 1620 року Онуфрій підписує окружну грамоту про православних Польщі та Литви, де патріарх доручає висувати кандидатів на посвячення, і також вибрати собі єпископа згідно з апостольських православних канонів. З огляду на таємність, в якій велась оця вся справа, грамота патріарха мала чисто формальне значення; головну роль відіграли наради зібраних у Києві делегатів з різних земель, і таємні переписки з православними громадами. Козаки вважали за потрібне позбутися королівського комісара, що перебував у Києві для нагляду за патріархом, нібито тільки для того, щоб безпечно провести до границі.

Патріарх заявив, що від'їжджає з України, і в свою чергу комісар Кочинівський супроводив Феофана до Білої Церкви, а там передав під захист козацького полковника Богдана Казима, що мав відвести патріарха до границі, а сам поїхав до короля. Замість кордону патріарх вернувся до Києва, мотивуючи це небезпекою дальшої дороги, і вже не маючи над собою королівського нагляду, приступив до освячення владик.

Освячення робилося у великій тайні, в братській церкві ще й вночі. Першим посвячено було ігумена київського братського монастиря Ісаю Котинського – на єпископа Перемишлянського. Кілька днів пізніше свячено Йова Борецького на митрополита, потім Мелетія Смотрицького – на архієпископа Полоцького. Крім патріарха Феофана у посвяченні брали участь митрополит Неофат і єпископ Аврамій що приїхав з патріархом до

Києва. Пізніше виїхавши з Києва під охороною самого Сагайдачного, в супроводі духовенства, шляхти та іншого народу. Патріарх у різних місцях своєї подорожі посвятив ще трьох владик. В Терехтемирові висвятив ігумена Єзексія Курцевича на єпископа Володимирського. Потім в Білій Церкві посвячено ігумена чернчинського монастиря Ісаакія Борисковича на єпископа Луцького. І у м. Животів патріарх освятив ігумена мілецького Паїсія на єпископа Холмського. До березня 1620 року патріархом було висвячено митрополита і п'ятьох єпископів, а шостим було наставлено приїжджого єпископа Авраамія – владикою Пінським. Таким чином, православний єпископат був взятий під охорону козаків.

Відновлена православна ієрархія зруйнувала сподівання польського уряду, що по всіх єпархіях можна буде раніше чи пізніше призначити своїх єпископів, які би підтримували Берестецьку Унію, щоб накінець і остаточно ліквідувати християнську православну Церкву в Україні і Білорусії.

Поставлення нової ієрархії під опікою козацтва і під фірмою київського братства було тріумфальним успіхом нової організації суспільних сил довершеної в новім центрі українського життя у Києві, а також і в Україні. Хоча по всіх єпархіях вірні далі були поділені на уніатів і православних. Уніатські єпископи і священники, маючи підтримку польського уряду і короля, – далі продовжили зневажливо відноситись до православного люду, їхніх священників та церков.

Після випадку у Могильові на архієпископа Йосафата Кунцевича почали надходити численні скарги з боку православних – стосовно «різного роду звірств». У 1623 році у Варшаві відбувся сейм на якому виступив волинський посол (депутат) Лаврентій Древинський. Вимагаючи припинити переслідування православних, він сказав: «Ми нічого не просимо, крім того що вже більше 600

років нам належить, що, як святиню завжди зберігали нам польські королі, що затвердили за нами і сам нішній король своєю присягою під час свого сходження на престіл і сам цим ділом, надавши нашому патріарху присвятити нам митрополита... У Білорусії полоцький архієпископ 5 років вже тримає запечатані православні церкви у Орлі і Могилеві.

Громадяни Полоцькі і Вітебські, які не можуть мати у місті і з заборони ж архієпископа, ні церкви ні навіть будинку для відправлення свого богослужіння, примушені по недільних днях виходити для тої застави в поле, тай то без священника, так як ні в місті, ні поблизу міста їм не дозволено мати свого священнослужителя... Нарешті, ось справа жахлива, неймовірне і люте: в минулому році, у тому ж білоруському місті Полоцьку, той же апостат – єпископ, щоб ще більше дошкулити громадянам, насильно наказав викопати з землі християнські тіла нещодавно поховані в церковній огорожі і викинути з могил на поживу псам, як якесь падло».

Під впливом численних скарг канцлер Лев Санега, сам прихильник унії, у листуванні з Кунцевичем, писав: «Кажете, що вільно вам не уніатів топити, рубати; ні заповідь Господня всім месникам суворо зробила заборону, яка і вас стосується... Коли насилуєте совісті людської; коли замикаєте церкви, щоб люди без благословення, без християнських обрядів, без священних потреб пропадали, як невірні, коли свавільно зловживаєте милостями і перевагами, від короля отриманими, то справа обходиться і без вас; коли ж з приводу цих безпутність в народі хвилювання, як треба втихомирювати, тоді нами діри затикати хочете !... Друкувати і замикати церкви і знущатись над ким небудь веде тільки до згубного руйнування братньої однодумності і взаємної згоди».

Але Йосафат Кунцевич не послухав поради канцлера, а у своїх діях пішов ще далі. І 12 листопада 1623 року

дає розпорядження своїм слугам – затримати і замкнути православного священника Іллю який всупереч заборонам Кунцевича продовжував здійснювати богослужіння в курені за містом. Затримання було сприйняте жителями Вітебська так, як черговий акт гонінь на православних. Православні жителі вдарили на сполох і розлючений натовп кинувся визволяти свого священника. На прохання жителів Вітебська звільнити Іллю – Йосафат почав сварити і наганяти людей, і тоді розлючений натовп накинулись на Кунцевича і його вбив – далі побивши слуг визволили свого священника. Потім – закривавлене тіло Йосафата потягли через усе місто до Західної Двини, де і втопили.

Король жорстоко покарав «заколотників» – було страчено 20 чоловік і у Вітебську у всіх православних церквах порозбивали дзвони, і так православна Церква у Вітебську перестала існувати.

Очевидно, саме в той час Рутський і почав розуміти, що боротьба за унію при нехтуванні й утисках є безперспективною. Він добре бачив, як прикрий для українців церковний розкол уміло використовує польська римокатолицька Церква, посилюючи власний вплив у суспільстві.

Якраз тому попри вороже ставлення православних до Унії, Рутський на початку 20-х років XVII ст. запропонував їм вступити в переговори у справі замирення й відновлення єдності української Церкви. Ново висвячені православні владика – митрополит Йов Борецький та архієпископ Міленій Смотрицький дали згоду на таємні переговори, які розпочалися в 1623 року, де Рутський висунув проект за яким дві українські Церкви мали б об'єднатися, створюючи Київський патріархат під проєктором Риму.

Ідея ця зацікавила православних владик, але вони не були впевнені, що знайдуть необхідну підтримку се-

ред духівництва й особливо козаків, які дедалі частіше втручалися у внутрішні справи Церкви. Заклики Мелетія Смотрицького до об'єднання православних з уніатами засудив Київський собор 1628 року. Проуніатсько настроєне духовенство й шляхта вдруге підняли це питання на Київському соборі (1629 р.). Однак він був зірваний козаками, і мало не закінчився кровопролиттям. Відтоді проблема київського патріархату лишається не вирішеною і вкрай болючою для української Церкви.

Після Київського собору 1629 року Київ остаточно стає центром української православної Церкви і протистояння двох Церков посилюється аж до самої смерті короля Сигізмунда III, який був прихильником уніатської Церкви, а православному Церкву мусів терпіти, тому що йому були потрібні козаки, які не раз Речі Посполитій допомагали у війні з Московією і Туреччиною.

В той час уніатська Церква існувала тільки на Холмщині, Волині й Поліссі, та ще подекуди в західній Галичині, в перемиській єпархії. А інші землі Галичина, частково Волинь, Правобережжя і все Лівобережжя, – були майже суцільно православними. Хоча полеміка перших десятиліть після Берестецької Унії довела до того, що саме слово «унія» набрало дуже негативного значення, але рідко хто з тих, що виступали проти унії, зумів би пояснити, в чому саме полягає лихо унії. Але в пам'яті людей закарбувались закриття православних церков, страти православних християн у Могильові і Вітебську, та всі інші утиски, які православна Церква зазнала зі сторони уніатської Церкви, Польської влади та короля.

Ворожнеча між двома Церквами в подальшому продовжувалась і посилювалась в основному із-за проблем володіння церквами та церковним майном. І ці суперечки найбільше розгорілися у 1632 році, коли новообраний польський король Володислав призначив комісію,

яка мала розділити церкви та церковне майно між уніатами і православними. При поділі церков, які незаконно були в посіданні уніатів, дуже часто доходило до конфліктів.

У 1632 році державна влада Речі Посполитої визнала православну ієрархію на чолі з митрополитом Петром Могилою і митрополит Вильямін Рутський знову розпочинає з нею переговори. У 1637 році Рутський помирає і його наступники митрополит Рафаїл Корсак (1637-1640 р.р.) та Антоній Селява (1640-1655 р.р.) продовжували переговори з православними ієрархами.

Після смерті Петра Могили у квітні 1647 року православні обирають митрополитом Сильвестра Косова, а кілька місяців пізніше новий польський король Володислав IV затверджує на митрополичій кафедрі. І знову уніати починають вести переговори з Косовим. Православних єпархій на той час було чотири: Могилевська (або Мстиславська), Луцька, Львівська і Перемиська. На період з 1645 по 1650 рік Перемиська православна кафедра вакантною.

В той час уніатським київським митрополитом був Анатолій Селява, який залишився також на польському престолі. Крім того уніати мали єпископів у Холмі, Володимир-Волинському, Перемишлі.

Церковне і релігійне життя в Україні в період від Берестя до Хмельниччини полягало лишень в налагодженні відносин між уніатами та православними. В цей період обидві Церкви розвивали своє власне життя. Уніатська Церква поступово зміцнювала церковну організацію, правда часто за рахунок православних церков, роблячи їх уніатськими. Важливим фактором уніатської Церкви у цій половині століття була також реформа чернечого життя, та постійне відрядження здібних монахів на закордонне навчання. Ці два чинники разом взяті і спрямували внутрішній розвиток уніатської Церкви.

У православній Церкві у той же час спостерігається остаточне витіснення того світогляду, який спирався тільки на ідеалізовану традицію, замкнену в собі.

Війна, яка розпочалася у середині XVII ст. на українських землях, насамперед мала на меті звільнення українського народу з-під панування Речі Посполитої. З поміж основних причин цієї війни можна виділити декілька соціальних причин. До середини, XVII ст. вкрай загострилась соціально-економічна ситуація пов'язана з трансформацією поміщицьких господарств у фільварки – з одного боку це сприяло зміцненню феодальної земельної власності, а з іншої посилення кріпосної залежності, оскільки прибутки польських та українських феодалів тепер прямо пов'язувалися з нещадною експлуатацією українських селян. Ще одною невдоволеною верствою було реєстрове козацтво, яке відірвавшись від кріпосного селянства, не досягло усіх прав і привілеїв шляхти. В складній ситуації опинилось і міщанство, яке змушене було платити податки, відпрацьовувати повинності, та фактично було позбавлене місцевого самоврядування. Що ж стосується української православної шляхти, то вона користувалася значно меншими політичними правами ніж польська. Таким чином майбутня національно-визвольна війна мала досить широку соціальну базу і причини. До національно-політичних причин відносились; – відсутність власної державності, обмеження українців в правах, проголошення їхньої неповноцінності, асиміляційні процеси до того, що як самостійний суб'єкт, український народ міг зійти з історичної сцени. При чому імперська доктрина Польщі проголосила – буцімто українські землі споконвіку належали їй, а тепер на законних засадах Люблінської унії (1569 р.) до неї повернулися. Релігійні причини – політика національного і культурного поневолення українців Річчю Посполитою базувалися на католицизмі. Насильницьке

окатоличення населення, утиски православної Церкви, конфіскація церковного майна і земель об'єднали в русі спротиву широкі верстви населення, незважаючи на розбіжність економічних і соціальних інтересів. Не можна скидати з рахунку і таку суто суб'єктивну причину війни, як особисту образу і бажання помститися за захоплений і розорений польськими панами хутір та збезчещення сім'ї Богдана Хмельницького, та вбивство малолітнього сина.

І після перших блискавичних перемог козаків, польська держава була змушена вести переговори з «бунтівниками». В цей час Хмельницький почав домагатись цілковитої заборони Унії. У Зборівській угоді всі ці вимоги були конкретно сформовані.

Аналіз документів Зборівської угоди вказує на те, що унія стала головним ворогом козаків. У ворожому до унії середовищі було зовсім відсутнє усвідомлення того, що існуючі несправедливості виходили із суспільних чинників і були загострені етнічною нетерпимістю, і того, що всі ці фактори стосуються в однаковій мірі як уніатів так і православних. Прояви релігійної нетерпимості з боку поляків, завжди були звернені проти «руської віри» як такої, чи то з'єднаної з Римом чи не з'єднаної і це було закономірно.

Коли папський нунцій познайомився зі змістом Зборівської угоди, він сказав віце-канцлерові Корони, єпископу Кульському Андрієві Ліщинському, що таких привілеїв, які домагаються козаки для православної Церкви та її вірних у Київському, Брацлавському та Чернігівському воєводствах, не мала навіть католицька Церква в жодній католицькій державі. Потім нунцій доклав зусиль, щоб сейм не прийняв рішення на шкоду уніатів. 15 жовтня 1649 року Папа Інокентій X написав лист до короля Яна Казимира, в якому закликав його не погоджуватися на такі рішення, які шкодять католицькій вірі.

Зборівська угода не була введена в життя, хоча 12 січня 1650 року король Ян Казимир видав привілей митрополиту Косову, в якому надав права православної Церкві, як наприклад: священники підлягають судові тільки власних владик, забезпечується право посідання церков і дозволяються братства, школи й друкарні, які вже існують, духовенство звільняється від податків та інших служб на користь держави. Король добре розумів, що Корона, надаючи привілей, фактично нічого не втрачала того, чого й так до великої міри не могла вимагати, але навпаки – щедро дарувала те, що не їй належало. Холмська єпархія з 7 червня 1649 року була вакантною і повинна була отримати православного єпископа, а перемиська єпархія після смерті уніатського єпископа Атанасія Крупецького мала цілком відійти до православних. Крім того до привілею додався ще список церков у єпархіях уніатів, які потрібно повернути православним.

Король видав цей привілей без відома нунція та шляхти. До того ж три дні пізніше відбулася нарада, на якій канцлер Станіслав Радзівіл та під канцлер Лев Казимир Сапіра заявили, що ніколи не дозволять порушити прав уніатів. Віленський єпископ Юрій Тишкевич пообіцяв відновити права уніатів. Обидва литовські канцлери заявили, що вже ніколи не призначатимуть комісій для розподілу церковного майна.

Повстання під приводом Хмельницького для православної Церкви в Україні принесло значні результати, але не досягло того, чого бажали козаки у Зборівському, а пізніше у Гадяцькому договорах. Унію Хмельницький не скасував, ані послабив. Релігійні причини повстання частково підкреслювалися тому, що так диктував дух часу. Тоді ж закінчилися 30-літня війна в Західній Європі, яка також, наче б то розпочалися частково з релігійних причин, хоч по суті це було

не так. В Україні «оборона православ'я» була єдиним об'єднуючим кличем у ті часи, тому що політичні чи суспільні бажання й думки не були чітко сформовані. Вимоги національних прав під релігійним гаслом ми знаходимо у листі львівського – ставропігійського братства до Адама Кисіля, в якому члени братства просять заступництва. Братство звертається до нього як до «wielkiego cerkwi Bozej i praw religij i greckiej storozytnej promotora», і перераховує кривди, здебільшого обмеження релігійних обрядів. Однак у тім самім листі братство пише, що невідомо чи де на цілій Русі український народ терпить більш порушень своїх «прав».

Представляючи боротьбу за права українців, як боротьбу за віру, Богдан Хмельницький тим самим закріпив поділ між українцями. Проголошуючи, що одна частина українців – це його вороги, які не мають права на існування, він примусив їх стати на боці своїх супротивників. Хто з уніатів цинив свою віру з духовних причин був вимушений боятися Хмельницького, та радіти з його поразок.

Коли Богдан Хмельницький задекларував, що хоче викорінити Унію, то годі дивуватись з того, що уніати молилися за його поразку. Через те чудотворна ікона Холмської Божої Матері була виставлена в польському таборі, для заохочення польського війська до боротьби проти козаків під Берестечком, де козаки й програли цю битву, зражені татарами, які не тільки втекли з поля бою, а ще й захопили в полон Хмельницького.

Спільні наради, як поєднати Русь із Русю, велися ще в серпні 1648 року. Взимку 1649-1650-тих років українці розраховували, що може на час засідання Сейму до Варшави приїдуть обидва митрополити, Селява та Косів, і тоді з'явиться спосіб підтримати універсальну унію, але цього на жаль не сталося.

Богдан Хмельницький, здобувши автономію, опинився затиснутим між трьома великими державами Східної Європи – Річчю Посполитою, Османською імперією та Московським царством. І в умовах феодальної Європи Хмельницький не міг офіційно проголосити незалежність, тому що не мав права стати легітимним монархом. Він був тільки гетьман – а не нащадок короля Данила, бо навіть не належав до жодного роду руських князів. Вчинити інакше – проголосити республіку з конституцією на зразок Орликової – не було змоги, тому що бракувало потужного військового підкріплення. А до Великої французької революції залишалося ще майже півтора століття.

Економічну і людську базу Хмельницького становили Київське, час від часу також Брацлавське і Чернігівське воєводство – землі обтяжені постійною окупацією Річчю Посполитою та війнами. В таких умовах гетьманщина ніяк не змогла б проводити затяжну війну.

Єдиний можливий союзник, кримський хан, не був зацікавлений в остаточній перемозі козаків. Самодостатнє господарювання українців було джерелом збагачення татар шляхом періодичних набігів на українські землі. За рахунок українців віками збагачувалась: шляхта Речі Посполитої, та відкупники – євреї і московське боярство – служивий люд Московського царя.

Спочатку Богдан Хмельницький намагався побудувати автономію в межах Речі Посполитої, потім просив військову допомогу у Московського царя і його воєвод, а часом навіть хотів стати васалом Османської імперії, і це все стало чинником, який вплинув на рішення Земського собору (1653 р.) і згодом привело до Переяславської ради у 1654 році.

Після підписання Переяславської угоди 17 жовтня 1659 року – тільки питанням часу було, коли Київська православна митрополія буде підпорядкована Москов-

ському патріархату, тому що майже одночасно померли митрополит Косів (13 квітня 1657 р.) і гетьман Хмельницький (6 серпня 1657р.), і треба було вибирати наступника на київську кафедру, і для цього до Києва були скликані єпископи.

Ці вибори не мали успіху, бо виборці не змогли вибрати кандидатів. На цей час відпала білоруська частина київської православної митрополії. Ще у вересні 1654 року Московський цар Олексій підпорядкував білоруську могилевську кафедру московському патріархові, а Московський патріарх Никон призначив туди свого намісника.

Політичний поділ українських і білоруських земель – який настав після 1654 року, унеможливив порозуміння між двома українськими Церквами уже на довгі роки...

3.7. Українська Церква з середини XVII століття і до кінця XIX століття.

Під час визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького і після підписання у 1654 року, тимчасового військового союзу з Московським царством, українське священництво відмовилось присягнути московським послам. Більше того, коли послы пішли у Києво-Печерську лавру, люди і ченці, які там перебували, побили їх кияни і вигнали геть.

Ніхто не передбачав, що по смерті Хмельницького – козацька старшина на гетьманство вибере Юрася, сина Хмельницького, і що царське військо його захопить у полон під Конотопом, і змусять підписати додаткові до Переяславської угоди, березневі статті. У тих статтях був пункт, що Київська митрополія повинна підпорядковуватись Московській. Таким чином була ліквідована

автокефалія київської митрополії. 8 липня 1686 року за українського гетьмана Івана Самойловича, було скликано Вселенський собор. На соборі Київським митрополитом обрали луцького єпископа Гедеона. Через чотири місяці він присягнув на вірність Московському царю і патріарху.

До 1589 року ні одна православна Церква не визнала Московську. І тільки у 1589 році Московську Церкву за певну винагороду визнали східні патріархи, які у 1261 році були пограбовані хрестоносцями, а з 29 травня 1453 року перебували під окупацією турків.

Отримавши визнання від константинопольського патріарха у 1589 році, Москва починає витратити величезні зусилля на обґрунтування своєї першості, тим самим ведучи війни по приєднанню і захопленню навколишніх земель.

Московська Церква – роками була ізольована від християнського життя близьких і далеких країн. І цей весь негативний спадок залишився їм ще від Золотої орди. У XVII ст. Московський патріарх Никон вирішив цей недолік виправити і розпочав церковну реформу в Московії.

Патріарх прагнув установити порядок, за якого цар і бояри якнайменше могли б втручатись у внутрішню церковні справи. Але з цього нічого не вийшло і на Московському соборі 1666 року – патріарха звинуватили у наговорі на царя і самоуправстві відносно віри, – його позбавили сану і заслали до Сибіру.

У 1700 році Московський цар Петро I скасував патріаршество і видав указ, що Церквою має управляти царський Синод.

В результаті понад 300 років Росія мала Синод, який очолювала не духовна особа, а обер - прокурор, призначений царем. А від цього створена в Росії «синодська церква» обернулася на активний чинник авторитарної

структури, що склався в Росії. На наш сором, у розробці цієї авантюри – активну роль відіграв українець, митрополит Феофан Прокопович – лідер «вченої дружини» царя Петра. І тільки такі шукачі правди, як Григорій Сковорода чи преподобний Паїсій Величковський, намагались боротись з цим авторитаризмом.

Росія, маючи в цей час за собою політичну перевагу над Польщею, – на українську уніатську Церкву також і як на українську православну Церкву, насуває московське синодське православ'я. Та сама Росія, що в гетьманській Україні нищила український характер православної Церкви, та проводила масове закріпачення українського населення.

На відновлене Могилівське владичтво (1720 р.) російський Синод посилає визначних українців, як колишніх ректорів Київської академії – Берла Вовчанського і Юрія Котинського – відомого українського патріарха. В їхні обов'язки входило позбавити українську православну Церкву її православної ідентичності, нав'язати свій протестантський устрій, знищити інститут споглядального життя і перетворення селян на «крестиян» – кріпаків.

На відміну від синодської Церкви – уніатська Церква складніше і суперечливіше явище в історії українського народу, проте в історичному значенні суперечливі наслідки Берестецького собору оцінюється позитивно. Оскільки союз з Римом надав можливість в умовах жорстокої полонізації та латинізації зберегти східний обряд.

Після приєднання до Риму галицьких ієрархій – василіани у Львові у 1739 році та в Дубно у 1743 році – утворили свою другу провінцію (корону), побіч існуючої білогодської (Литовської); на чолі з протоархимандритом. І в першій половині XVIII ст. їхній вплив поширився аж до Дніпра, розбудовуючи нові міста при власних мо-

настирях (Почаїв, Жаровиця, Крехів і т.д.) та відкриваючи десятки шкіл і лікарні.

Після першого поділу Польщі у 1772 році до Австрії відійшли землі Львівської, Перемишльської, Холмської, частини Луцької єпархій. Після другого поділу 1793 року під Москву перейшла Київщина. Після третього 1795 року Польща перестала існувати як держава і синодом російської православної Церкви була створена комісія, щодо переходу уніатських священників у православ'я. Синодом був підготовлений указ про повернення усіх уніатських церков які колись були збудовані, як православні, до РПЦ. Внаслідок такої політики за двадцять років до кінця XVIII ст. унію покинуло 9300 парафій. Під керівництвом уніатських митрополитів, лишилось тільки три єпархії: Берестецька, Луцька, Полоцька.

У 1774 році Австрія анексувала Буковину. В цей час тут числилося 241 православна церква, діяв 31 монастир, в якому проживало 466 монахів і 88 ченців, налічувалось 415 священників і 66 дияконів. Імператор Йосиф II 24 квітня 1781 року видав патент, який передавав усі монастирі й парафії австрійської зони окупації духовній владі радівенського єпископа Досифія Хераксула.

У 1783 році волею цісаря буковинську Церкву канонізовано і підпорядковано сербському карловацькому православному митрополиту і вона користувалась усіма правилами автокефалії. 27 квітня 1786 року імператор Йосиф II видав «розпорядження про упорядкування діяльності духовних, церковних і шкільних установ на Буковині». З нерухомих і рухомих маєтків та наявних грошей монастирів і церков Буковини створюється єдиний єпархіальний релігійний фонд і прибутки фонду мали забезпечити виключно потреби Церкви, духовенства та шкіл. До Фонду увійшло 11 монастирів і 14 скитів з 260 монастирськими з 7 єпископськими нерухожими маєтками й помістями з 273615 га. землі. Усі маєтки, які опи-

нились за межами Буковини, було продано, а виручені кошти було передано релігійному фондові.

6 вересня 1785 року **на численні** звернення уніатського єпископа Петра Белянського до цісарського двору – закрили власність Буковинської православної Церкви – Манявський скит в Галичині, завдяки існуванню якого, православ'я трималося в Галицькій Русі аж до кінця XVII ст. Ченці останнього православного острівка в Галичині знайшли притулок в буковинських монастирях. До Сучавицького монастиря було передано найцінніші реліквії з Маняви: срібний хрест з частиною хреста Господнього, мантию та ігуменській жезл. У **1793 році** Хресто-Воздвиженський храм зі скіфу був перенесений до міста Надвірна Івано-Франківської області. Після його підпалу у 1914 році, чудом зберігся іконостас – який з 1923 року знаходиться у Національному музеї міста **Львова**.

По при всі утиски і гоніння на православну Церкву в Галичині – деякі церкви залишались православними і після закриття Манявського скиту. «На прикінці XIX ст. у міжвоєнний період в Галичині було 40 тисяч православних». (Сліпий Й. // **Богословія XVII-XX. 1939-1942.**, кн. 2-4 **ст.106**)

Австрійський уряд з усіх монастирів Буковини залишив 3 чоловічі (Путна, Сучевиця, Драгомирна). В них мали право проживати по 25 ченців. Жіночі монастирі було ліквідовано повністю. Чисельність церков доведена до 207. Чисельність приходських священників лімітувалася 255, а посади дияконів ліквідовано.

Австрійська католицька влада на відміну від польської не була такою шовіністичною. Імператриця Марія Тереза з прихильністю віднеслась до уніатської Церкви, яка опинилась під австрійською окупацією. За її сприянням і ініціативи була змінена тільки назва Церкви з «уніатської» на «греко – католицьку», також було зрів-

няно греко-католицьких священників у правах з римо-католиками і було відкрито у Відні греко-католицьку духовну семінарію.

Звичайно, ніякого благодійництва з боку австрійської влади і не було: був твердий політичний розрахунок на ослаблення польського впливу. «Поділяй і володарюй», але на цей раз реалізація цього принципу була виграшна для українців: створились сприятливі умови для національного відродження. Тому варто б відкинути стереотипи і пильніше приглядатись до того, як після 1772 року починається українське відродження на Галичині, як і хто створював передумови для появи в нашій історії знаменитої «Руської трійці» та її послідовників. А тут чимало цікавого і повчального.

У 1784 році відкривається Львівський університет (всеучилище) де відкривається студія для українців рідною мовою – богослов'я та філософії. У 1787 році тут відкривається «Руський науковий інститут», – що відкривало можливість здобуття освіти для обдарованої бідняцької молоді. В цей самий час на лівобережній Україні, яка перебувала в російській імперії у 1775 році Катерина II знищує Запоріжську Січ і рештки Гетьманщини, і з нею гине надія українського народу на збройний порятунок від закріпачення і рабства, яке продовжиться до 1861 року.

Православна Церква на Східній Україні уже агонізована і знаходиться у ведмежих руках російського царизму, бо патріархат Російської Церкви був ліквідований ще у 1721 році, а російське православне духовенство було зденаціоналізоване і русифіковане, і тому було вороже настроєне, що до національно-визвольної боротьби українського народу і до української Церкви.

Та ось з початку XIX ст. коли французька республіка перетворилась в наполеонівську монархію починається в Європі і в Росії реакція проти усього, що пахне револю-

цією або її ідеями, які б породили революцію в Україні. І це була реакція проти лібералізму. Противники цього оклику переконані, що ліберальні погляди підкопують престоли, опрокидують вівтарі і перемішують увесь світ. Прихильники лібералізму поважали вільність друку, толерантність чужих переконань і прагнення до визволення селян від рабства.

Зручним інструментом у боротьбі з лібералізмом як на диво стали єзуїти. При кінці XVIII ст. на теренах Білорусії: в Полоцьку, Могилеві, а також в Динабурзі zostались поодинокі рештки єзуїтського ордену, який у 1773 році заснував Папа Климент XIV – та якого білоруську частину спасла цариця Катерина II. І після смерті цариці вони розширили свою діяльність, держали далі свої колегії, здобувши прихильність царя Павла. 10 жовтня 1800 року виходить царський указ – «щоб усі кафедри у Віленській академії і всі нижчі школи зайняли єзуїти» і тільки у медичному відділенні залишились світські вчителі, але й ті мали підпорядковуватись ректору – єзуїту. Далі було сказано у тім указі – «що в міру, як тільки буде збільшуватись вчителів єзуїтів, під їхнє підпорядкування мають переходити всі школи і колегії в Литві, Поділлі і Волині і все майно і фонди мають їм бути підпорядковані».

Після смерті Павла, новий цар Олександр I своїм указом 1803 року зреформував лібералізм, взявши під свою владу Віленський університет, а також усі школи у Литві і Україні. Але далі єзуїти з усіх сил старались знайти собі ласку у царя обіцянками, що будуть вчити зовсім безкоштовно, а головне тим, що не будуть при владиках поминати російську мову. 12 січня 1812 року виходить указ, який єзуїтську колегію в Полоцьку реформує в академію і підпорядковує їй усі єзуїтські школи, які вже існують, або які б на майбутнє відкривалися в Росії. Основним завданням єзуїтів і вся їхня діяльність була направлена

на боротьбу і викорінення «лібералізму», і задушення всякої вільної думки навіть у справах дуже далеких від теології і політики.

І все ж в Україні освіта і наука помалу просувалася вперед під патронатом Віленського університету. У 1814 році за ініціативи Т. Чацького – ярого противника єзуїтів, у Вінниці засновано Подільську гімназію. У 1820 році число шкіл, учителів та учнів Віленського округу найбільше у порівнянні з іншими округами цілої Росії. У Вінницької гімназії, що на той час хоч мала значну частину вчителів духовних, але вони були наскрізь пройняті світським духом. В Умані Василіанська гімназія, також була далека від єзуїтського впливу. В свою чергу для боротьби з лібералізмом і обскурантизмом єзуїти заснували у 1818 році спеціальний часопис «Полоцький щомісячник» і спілкувалися своїм звичаєм, щораз більше схилити до обскурантизму і містицизму. Та їх спіткало велике розчарування; 16 березня 1820 року цар підписав указ, яким єзуїтів назавжди вигнали з Росії. Але замість єзуїтів – приходять москвофільство – русофільство, течія серед населення Галичини, Буковини та Закарпаття, а також земель Білорусії і цілої України.

На протязі від 1819 до 1930-тих років русофільство створювалось за рахунок щедрого російського фінансування за підтримки російської влади і російської православної Церкви. Москвофіли обґрунтували свою позицію історичною традицією східнослов'янських народів, спільною назвою «Русь» і подібність етносів «руський». Також розглядали і направляли церковний обрядовий рух на очищення греко-католицької Церкви від так званих латинських запозичень і перехід на православ'я з подальшим створенням єдиного руского народу Російської імперії.

З політичним поділом Угорщини ще в другій половині XVI ст. І ще до поділу Польщі, українське Закарпаття

було розділене між Габсбургів і семигородських князів. Католицький вплив Габсбургів на закарпатських уніатів привели мукачівського єпископа В. Тарасовича з частиною духовенства до церковної унії з Римом у 1746 році, а за його послідовника Партенія Ротошинського (1648-1670 р.р.) на заході в Ужгороді у 1652 році перейшло на унію все західне Закарпаття. У східній частині українська православна Церква чинила опір уніатам і трималась до занепаду семигородського князівства, переходячи поступово на унію протягом 1716-1712 – тих років.

Об'єднана з Римом мукачівська єпархія з центром у монастирі на Чернечій Горі, що під Мукачевом, починає боротьбу з латинськими ерзянськими єпископами за незалежність своєї юрисдикції. Це нелегка боротьба досягла успіху і єпископу А. Бачинському (1772 - 1809 р.р.) вдалося не тільки добитись самостійності мукачівської ієрархії у 1771 році, але й збудувати Церкву на Закарпатті, та подбати у 1818 році про створення другої ієрархії у Прящени. Але реалізацію щодо плану єпископа Бачинського об'єднання Галичини і Закарпаття в одну церковну провінцію, та відродити Галицьку митрополію у 1774 році не допустили мадяри.

У 1808 році заходами крилошанина М. Герасимовича в Римі та у Відні обновлено Галицьку митрополію, але через опір мадярів не було включено до нової митрополії Закарпаття. Апостольська столиця призначила галицькому митрополиту приблизно ті ж самі права, що їх мав Київський митрополит. Два перші галицькі митрополити: А. Ангелович (1808 - 1814 р.р.) М. Левицький підготовлюють ґрунт для церковного і національного відродження. Хоча духовенство в Галичині, досі спольщене, але поволі органічно починає зв'язуватись з народом і поступово починає грати в культурному житті нації першорядну роль. Великі заслуги митрополита М. Левицького та єпископа перемишлянського Івана Сні-

горського перед народом у шкільництві, де навчання проводиться українською мовою. Католицька Австрія забезпечувала українське православне духовенство Буковини навіть краще, ніж своє католицьке, за це воно вірою і правдою служило Габсбургам.

У 1849 році керівництво буковинської єпархії не без допомоги Австрійської влади спричинило відокремлення Буковини від Галичини і на Церкву почався наступ румунських шовіністів. Апостолом румунізації Буковинської митрополії став митрополит Сильвестр Андрієвич - Морарю. Його роки перебування на престолі (1880 - 1896 р.р.) сповнені руйнування української Церкви. В цей час на кошти російського царя, особливо серед духовенства українського походження, на Галичині поширюється москвофільство.

За нового митрополита Г. Яхиновича починається живий рух очищення греко - католицького обряду від латинських практик, цей рух триває і за митрополита Литвиновича (1864 - 1869 р.р.), але тепер він має глибшу основу в політиці москвофільної течії, що почала уніатську Церкву в Галичині тягнути в напрямку московського православ'я.

До польського повстання (1863-1864 р.р.) на Холмщині російський уряд ще терпів греко - католицьку Церкву, силкуючись лише допомогою прихильних собі духовних, які допомагали очищувати там полатинський уже східний обряд, та відпольщувати спольщене духовенство. Після польського повстання Росія почала уже прибігати до насильницьких заходів, щоб провести православну пропаганду. З адміністрації Холмської ієрархії О. Калинського з сином було заарештовано за участь у повстанні 1866 року, і на його місце без згоди Риму керувати ієрархією доручили апостатові Войцівському. Але українське населення Холмщини було проти і російський уряд згодився призначити на Холмську

епархію галицького «святоюрця» М. Куземського. Але й він не задовільнив Російський уряд і Росія відрядила півтори сотні галицьких священників – москвофілів під проводом М. Потія. Москвофільні священники інтригами добились усунення єпископа Куземського і у 1875 році М. Потій стає на чолі Холмської єпархії. Холмське населення (у Дрелеві та Пралутині) формально переводять на православ'є. А коли у 1908 році Російський уряд дозволив людям переходити на католицизм то майже 200 тисяч православних холмщиків стали римо-католиками – залишивши православну Церкву, тому що до греко – католицької Церкви переходити було заборонено.

В цей час російське синодське православ'я з особливим завзяттям старались ширити москвофільні священники в Галичині. Розуміючи, якою загрозою для греко-католицької Церкви в Галичині є москвофільство, митрополит Сильвестр Сембратович (1885-1898 р.р.), звернувся до молодого українського духовенства. В цей час за нього відновилося життя третьої галицької єпархії у Станіславові – нині Івано – Франківськ, і першим Станіславовським єпископом став Кир Юліан Пелеш (1885-1891 р.р.), автор першої історії української католицької Церкви, згодом Перемиській владика (1891-1896 р.р.).

За митрополита Сембратовича – василіянин О. Ломницький і отець Кирило Селецький починають засновувати «згромадження Сестер Служебниць», які від 1892 року засновують дитячі притулки.

У **кращому** становищі, ніж у Галичині, перебувала українська Церква на **Закарпатті**. Але 1848рік (мадярське повстання) став на Закарпатті критичним, а після австрійської угоди 1867 року приходиться шовіністичне правління Будапешту, і з ним мадяризація української Церкви. Одночасно з мадярською системою на Закарпатті починає ширитись москвофільство і симпатії до російської православної **Церкви**.

3.8. Москвофільство та його вплив на освіту та Церкву в Україні.

Москвофільство, русофільство – національно-культурна і суспільно-політична течія серед українського («руського») населення Галичини (включно з Лемківщиною), Буковини, Закарпатської України та українських емігрантів у Північній Америці в 2-й половині XIX ст. – 30-х роках XX ст., яка постулювала приналежність західних українців («русинів») до єдиного російського («русского») народу.

У національно-культурній сфері москвофільства проявлялося в намаганнях вживати російську літературну мову, поширюючи російську історичну і національну свідомість. Москвофіли обґрунтовували свою позицію історичною традицією східнослов'янських народів, спільністю нації назви «Русь», подібністю «руський» і «русский», участю багатьох письменників, митців та вчених з України у творенні новочасної російської культури та науки. Також церковний «обрядовий» рух, скерований на очищення української греко-католицької Церкви від так званих латинських запозичень, підштовхнув частину церковних діячів Галичини та Закарпаття не тільки до переходу на православ'я, а й до самоідентифікації з російською традицією. Політичне москвофільство мотивоване прагненням здобути зовнішню допомогу в національній боротьбі, полягало в прихильному сприйнятті панславистських тенденцій у російській зовнішній політиці 2-ї половини XIX ст. – початок XX ст. та в підтримці планів приєднання українських земель до Російської імперії.

Термін «москвофільство» початково мав негативний відтінок, поряд з ним в офіційних документах наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. був поширений термін «русофільство». Сьогодні серед істориків є різні погляди

на датування виникнення москвофільства та розрізнення або ж ототожнення його з русофільством і старорусинством, оскільки москвофільство включало широкий діапазон поглядів – від часткового визнання української етичної самобутності до обстоювання повної етнокультурної єдності з росіянами.

Деякі історики (М.Андрусак ще в 1930-х роках, О.Добржанський, В.Вендлянд, частково – Р.Магочій та інші) наголошують на тому, що ті діячі 60-80-х років XIX ст., яких традиційно зараховували до москвофільського табору, насправді були «старорусинами», тобто місцевими патріотами, політично та мовно-культурними консервантами, лояльними до монархії Габсбургів та церковної ієрархії. Старорусини, що стали попередниками як русофілів, так і народовців, вели історичні та фольклорно-етнографічні пошуки, намагалися визначити і утвердити національно-культурну самобутність та ідентичність західноукраїнського населення. Русофіли, хоч і були ідейними опонентами народовців та попередниками москвофілів, об'єктивно також зробили певний внесок у процес національного відродження на західноукраїнських землях. Відповідно до цих підходів старорусинство і русофільство трактуються як стадія національного руху на етапі переходу від традиційної Етно-конфесійної руської, до модерної української ідентичності національної, що мала істотне значення для ідеологічного відокремлення західних українців від сусідніх націй – поляків, угорців, румунів.

Перші прояви москвофільства на Закарпатті сягають кінця XVIII ст. – початку XIX ст., коли звідти до Росії переселилися відомі науковці й громадські діячі І.Орлай, М.Балудянський, В.Кукольник, П. Лодій, які посіли високі посади в російських урядових та наукових інституціях й користувалися великим впливом при царському дворі. Підтримуючи постійні стосунки зі своєю батьківщи-

ною, вони сприяли зростанню там зацікавленості Росією, надто її культурним життям, мовою і літературою.

Після входження Галичини 1772 році і Буковини 1774 році до складу монархії Габсбургів, австрійський уряд, зважаючи на близькість мови, релігії та культури українського та російського народів, постійно підозрював місцеве населення у тяжінні до Росії. Ця недовіра підтримувалася і підігрівалася польськими політичними колами, які прагнули не допустити будь-яких проявів самостійного національного життя українців, оголошуючи їх намагання відстоювати власні права «інтригою Москви». Власне тому такий сильний спротив зустріли перші прояви українського національно-культурного відродження у Галичині: заснування просвітницького «Товариства галицьких греко-католицьких священників для поширення письмами просвіти і культури серед вірних» у Перемишлі, заходи митрополита Михайла Левицького з впровадження рідної мови у початкових школах, розроблення перших граматики, викладання руською мовою в університеті, діяльність «Руської Трійці».

Першим пропагандистом «общерусских» ідей у Галичині був відомий ідеолог панславізму М.Погодін, який у (1835р. і 1839-1840 р.р.) побував у Львові й познайомився з місцевою інтелігенцією. Особливо тісні зв'язки він налагодив з істориком Д. Зубрицьким, навколо якого й почало формуватися коло прихильників російської мови та національної єдності Галицької Русі з Велико Росією.

Перетворення москвофільства в окрему суспільно-політичну течію прискорила революція 1848-1849 років в Австрійській імперії. Внаслідок недостатньої зрілості, обумовленої особливостями історичного розвитку, український національний рух у Галичині поєднував у собі кілька різних національно-політичних орієнтацій

(українську, проросійську, пропольську і австро-русинську), співвідношення між якими перебувало у постійній динаміці, у зв'язку з чим змінювався не лише характер самого руху, але й світогляд його окремих діячів. Поразка революції, відновлення союзу австрійського уряду з польською та угорською політичною верхівкою коштом обмеження національних прав інших народів, крах надій політичних лідерів галицьких українців на задоволення їх побажань сприяли переорієнтації значної частини духовної та світської інтелігенції Галичини й Закарпаття на іншого могутнього покровителя – російське самодержавство.

В умовах реставрації абсолютизму (1849-1859 р.р.) москвофіли не могли вести відкриту політичну діяльність і зосередили свої зусилля в сфері освіти й культури. Відсутність єдиної, загальноприйнятої української літературної мови стала сприятливим ґрунтом для поширення об'єднавчих ідей. У листопаді 1848 року на з'їзді руських вчених переважна більшість його учасників вирішила прийняти народну мову за основу розвитку літератури і поширення освіти. Однак, під впливом церковної ієрархії у кінцевому рішенні була допущена можливість для вираження вищих наук вдаватися до давньоруської і церковно-слов'янської мов, що привело до тривалого засилля в літературі так званого язичча. Серед найбільших прихильників мовної єдності в Галичині у 1850-х роках були Д.Зубрицький, А.Петрушевич, М.Малиновський, Яків та Іван Головацькі, І.Гушалевиц, Б.Дідицький, С.Шехович та інші. У цей період під вплив москвофілів потрапили практично усі культурно-освітні установи – Ставропігійський інститут, Народний Дім у Львові та Галицько-Руська матиця, преса – Зоря Галицька, львівський та віденський Вісники, Лада, Сімейна бібліотека, видання наукових праць і шкільних підручників, викладання «русської словесності» в університеті й

гімназіях, та навіть публікація законів і розпоряджень державної та церковної влади.

Подібні процеси у 50-х роках відбувалися і у Закарпатті, де ширенням москвофільських ідей, у тісній взаємодії з галицькими однодумцями займалися відомі діячі національного відродження: А.Добрянський, О.Духнович, І.Раковський. Останній, зокрема, видавав зросійщеною мовою Вісник державних законів (1850-1858р.р.) та часописи Церковна газета (1856-1858р.р.) і Церковний вісник (1858р.). Велике сприяння москвофілам у нав'язуванні контактів з Росією надавав протоієрей російського посольства у Відні М.Раєвський.

Протистояння між течіями ще більше посилилося після відновлення конституційного правління в Австрії на початку 1860 - х років. Молоді українофіли відкрито виступили проти наростання тенденцій москвофільства у таборі «старорусинів» і заснували свої окремі друковані органи та культурно-просвітні організації. Періодичними виданнями москвофілів були: Слово (1861-1887 р.р.), Страhopуд (1863-1865 р. р.), Золотая грамота (1865-1866 р.р.), Бонн (1867 р.) і Славянская Зоря (1868 р.), Русская Рада (1871-1912 р. р.), Наука (1871р.), Пролом (з 1880 р.), Галичанин (1893-1913 р.р.), Русское Слово (1890-1914р.р.), Прикарпатская Русь (1909-1915 р.р.), Голос Народа (1909-1914 р.р.), Русскій Голось (1922-1939 р.р.), Русская земля (1919-1938 р.р.)

Фактичне запровадження польської автономії в Галичині після поразки Австрії у війні з Пруссією у 1866 році підштовхнули москвофілів до відкритого проголошення гасла національно-культурної єдності з Росією. У 1866 році в москвофільських галицьких виданнях заявлялося, що «Русь Галицька, Угорська, Київська, Московська, Тобольська і прочіі под взглядом етнографіческим, історическим, лексикальним, літературним, обрядовим есть одна тая же самая Русь» та доводилась єдність літе-

ратурної мови галицьких українців і росіян. Це спричинило остаточний розрив між московфільською і народовською течією у суспільно-політичному житті Галичини.

У 1870 московфіли заснували Руську Раду – політичну організацію, яка нібито мала продовжувати традиції Головної Руської Ради. На противагу «Просвіті» (1868 р.) було утворене «Общество им.Качковського» у 1876 році, яке з часом створило паралельно сітку місцевих філій і читальнь в Галичині, конкуруючи з аналогічними структурами народовців. Велику увагу московфіли приділяли так званому обрядовому питанню, пропагуючи під виглядом очищення греко-католицького обряду від латинізації російське православ'я. У 1882 році, під впливом московфілів, оголосили про намір перейти на православ'я парафіяни с. Гнилючки у самій Галичині. Австрійська адміністрація вжила рішучих заходів, щоб запобігти поширенню цієї тенденції, домігшись відставки митрополита Й. Сембратовича та найактивніших прихильників московфілів з керівництва Церкви. Суд над провідними московфілами в 1882 р., відомий під назвою процесу проти О. Грабар і товаришів (А. Добрянського, І. Наумовича,

В. Площанського, Й. Маркова та ін.), хоч і виправдав їх від звинувачення в державній зраді, завдав нищівного удару ідеології московфілів, розвіявши міф про «патріотизм і вірнопідданство» лідерів «старої Русі» і довівши їх перетворення у платних агентів царизму.

У середині 1880-х роках московфільство втратило свій вплив і на Буковині, де в руки народовців перейшли головні культурні й політичні установи: «Руська Бесіда» і «Руська Рада». На московфільських позиціях залишилась нечисельна групка діячів (В. Продан, І. Глібовицький, Г.Купчанко, Богатирець Касіян Дмитрович), що гуртувалася навколо часописів «Православная Буковина» (1893-1901р.р.), «Буковинські Відомості» (1895-

1909 р.р.), «Православная Русь» (1909-1910 р.р.), «Русская Правда» (з 1880 р.).

На Закарпатті, під впливом А.Добрянського, О.Духновича, А.Крालицького,

О.Павловича, І.Раковського та ін., русофільської орієнтації дотримувалися ужгородське «Общество святого Василя Великого» (засноване 1864р.) та перша газета закарпатських русинів «Світ» (1867-1871р.р.). У 1850-1860-х роках, порівняно з Галичиною, російська літературна мова тут частіше вживалася та відіграла більшу роль у суспільно-культурному житті. Нею намагалися писати твори І.Раковський, К.Сабов, Є.Фенцик та інші. Русофільство було мотивоване протистоянням мадяризації та намаганням зберегти слов'янську самобутність. Після австро-угорського компромісу діяльність угорської адміністрації у 70 - 80 роках ХІХ ст. привела до обмеження русофільських впливів на Закарпатті й тимчасового занепаду русофільських установ.

У громадянському житті Буковини найвизначнішими прибічниками русофільського напрямку в 60 -70 роках ХІХ ст. були І. Браник, І. Глібовицький,

Т. Дронь, В. Продан. Під їхнім впливом початково перебувало чернівецьке товариство «Руська бесіда» (засноване 1869 р.), учнівське товариство «Согласіє» (засноване 1870 р.). Одним з факторів посилення про-російських настроїв була діяльність російського консульства в Чернівцях, а також контакти з галицькими русофілами. У середині 1880-х років відбулося розмежування русофільських і народовецьких угруповань, зокрема, на українофільські позиції перейшли товариства «Руська бесіда» (1884 р.), «Союз» (1886 р.), «Руська рада» (1889 р.).

Починаючи з 90-х років ХІХ ст., молодше покоління русофільських діячів у Галичині (С.Бендасюк, М.Глібовицький, В.Дудикевич, Д.Марков та інші), почали

послідовно використовувати в публіцистиці та науково-літературних працях російську мову, заявляти про повну етнонаціональну єдність русинів і росіян та критикувати традиційний прогабсбурзький лоялізм старшого покоління, тим самим еволюціонуючи до послідовного москвофільства. У 1900 році в Галичині створено «Русскую народную партию» (до її керівництва увійшли як старші, так і молодші діячі русофільського руху), в програмі якої ще зберігалася нечітка формула національної самоідентифікації (галицько-руське населення визначалося як частина «малоруського племені», належного до «русского» народу). У 1908-1909 роках відбувся остаточний розкол у рамках партії та інших інституцій на «старокурсників» (В.Давидяк, М.Король, І.Костецький, М.Матковський та інші), які далі дотримувалися лояльності щодо Відня і наголошували на своїй «малоруськості», та «новокурсників». Позицію «новокурсників» у Галичині найяскравіше представляла газета «Прикарпатская Русь», позицію «старокурсників» – газети «Галичанин». Незважаючи на протистояння, обидва угруповання співіснували в усіх русофільських інституціях.

На Буковині ідейним натхненником москвофілів наприкінці 80-х років XIX ст. став Г.Купчанко. Москвофільської орієнтації дотримувалися газети «Русская правда» (1888-1892 р. р., виходила у Відні), «Православная Буковина» (1893 -1904 р.р.), «Русская правда» (1910-1912 р.р.) та інші, молодіжні організації «Буковина» та «Карпать», гімнастично-протипожежні товариства «Русские дружины». Намагання їхніх членів перейти на «чисту» російську мову викликали невдоволення старшого покоління (та звинуватили консервативних русинів). Під вплив москвофілів 1896 році також перейшло політичне товариство «Народная рада». Намагаючись протистояти в усьому народовцям, буковинські москвофіли

вели окремі виборчі кампанії, час до часу співпрацюючи з румунськими політиками. Провідними діячами москвофільського руху на Буковині на початок ХХ ст. були К.Богатирець, О.Геровський, К. Могилянський.

Посилення пропаганди російського панславізму та неославізму на теренах Австро-Угорщини на початок ХХ ст. привело до фінансового та організаційного зміцнення «новокурсників». Інтелектуальну допомогу москвофільському рухові регулярно надавали російські славісти А.Будилович, В.Ламанський, І.Філевич, Ф.Арістов та інші. Представники москвофілів брали участь у складі російської делегації в Празькому (1908 р.) та Софійському (1910 р.) слов'янських з'їздах. У липні 1907 року депутат Д.Марков уперше зробив спробу виступити в австрійському парламенті російською мовою, домагаючись запровадження російської мови в шкільництві.

Перед Першою світовою війною допомога москвофільським організаціям здійснювалася через «Галицько-русское благотворительное общество» в місті Санкт-Петербург (голова – А.Будилович, згодом – граф В.Бобринський) та інші панславістські й російські націоналістичні товариства. У зв'язку із загостренням відносин Австро-Угорщини та Російської імперії – російський уряд посилив фінансову підтримку москвофільським організаціям з метою нейтралізувати діяльність українських інституцій та підготувати майбутнє приєднання Галичини, Закарпаття і Буковини до Російської імперії. В далекоглядних планах Російської імперії було поширення російського православ'я в Галичині, Закарпатті та Буковині. Відомо кілька спроб групового переходу на православ'я серед греко-католицького населення Галичини (1911-1914 р.р), спровокованого православними місіонерами (як правило, вихідцями з Галичини, що здобули освіту в російських православних духовних закладах). На Буковині москвофіли намагалися посилити свої

впливи, загострюючи агітацію проти поширення впливів греко-католиків, тобто галичан. Москвофільські організації займалися організацією подорожей селян до Почаївської Свято-Успенської лаври, Києво-Печерської лаври, а також переселенським селянським рухом в Російську імперію (головно в Бессарабію та Новоросійський край). Загалом перед Першою світовою війною москвофільські впливи були найсильнішими в прикордонних з Російською імперією місцевостях Галичини, на Закарпатті та Лемківщині.

З початком Першої світової війни австро-угорські власті в серпні-вересні 1914 року закрили практично всі москвофільські інституції та провели арешти їх діячів, які охопили також частину тих українських священників і селян, які навіть і не брали участі в москвофільському русі.

У той же час противники москвофільства утворили у Львові Головну Українську Раду (ГУР), яку очолив лідер УНДП Кость Левицький і для захисту краю від російських загарбників сформували Легіон Українських Січових Стрільців (УСС), до якого висловили бажання вступити майже 28 тисяч добровольців. Українські січові стрільці проявили себе в боях супроти російських військ і в майбутньому значна частина стрільців брала участь в здобутті влади ЗУНР та захисті її в складі української галицької армії (УГА). В подальшому частина з них стала членами української визвольної армії (УВО) та організації українських націоналістів (ОУН).

Іван Франко гостро критикував москвофілів за їх відступництво та зрадницьку позицію. Він заперечив висловлювання про «общеруську» чи навіть «всеслов'янську» єдність, від якої відмовився Михайло Драгоманов. Іван Франко називав «общерусских» з середовища русинів-українців «ренегатами, своїми запроданцями, своїми зрадниками, своїм, так мовити, сміттям».

3.9. Українська Церква у першій половині ХХ століття .

По смерті москвофіла митрополита С.Сембрановича галицьку митрополію на рік очолює єпископ Юліан Куїловський, а з 1901 року митрополит граф Андрей Шептицький, який перед тим був Станіславовським владикою.

З його приходом починається оновлення східних традицій у греко-католицькій Церкві. На той час греко-католицька Церква в Галичині була відома своєю історичною місією, церковним об'єднанням східних слов'ян, вона здобула нову світську історію своєю наполегливою культурною працею. В цей час для освіти світського духовенства відкриваються єпархіальні семінарії у Станіславі (тепер Івано-Франківськ) і Перемишлі. Та найбільша заслуга у цій ділянці – Греко-Католицька Богословська Академія у Львові, яка була відкрита у 1928 році (організатор її ректор отець доктор Йосип Сліпий).

Ці здобутки були досягнуті не без допомоги і таланту церковного і громадського діяча Андрея Шептицького. Талант митрополита проявився не тільки в тому, що він сам був усе життя далекоглядним і гнучким політиком, а передусім у тому, що він приймав активну участь у створенні широкої структури діяльності політичної системи в Галичині, яка дуже гарно спрацювала – незважаючи на масові арешти царською охранкою активних українських націоналістичних діячів. Шептицький також у 1915 році був заарештований царською охранкою, як націоналістично-церковний діяч, і був засланий до Сибіру, де і перебував до 1917 року.

Масові арешти проведені Російською владою і воєнне лихоліття Першої світової війни ослабили, але не зламали політичну структуру в Галичині, і це допомогло здійснити вікову мрію українського народу про влас-

ну державність – породивши ЗУНР. 22 січня 1919 року Західно-Українська Народна Республіка об'єдналась з Українською Народною Республікою (директорією), возз'єднавши Західну і Східну Україну в межах єдиної суверенної і демократичної української держави.

Влада УНР не одразу змогла оцінити величезний державний потенціал релігії. У Києві при Секретаріаті внутрішніх справ було утворено Департамент духовних справ, і в одному з перших циркулярів було висловлене побажання до єпископату не допускати згадування у відправах Російської держави та війська.

У січні 1918 р. новий Український уряд створив Департамент сповідань, рішення якого бойкотували більшість церков. Але по при активні антицерковні настрої, Українська Народна Республіка за Директорії значно більше уваги приділяла релігійному питанню. «Основний державний закон УНР» – визнав автономність православної Церкви, проголошував «свободу, сумління і віри». Визнані державою церкви проголошуються рівноправними і відокремленими від держави і їхні спори вирішуються «Законом про автокефалію Української Православної Церкви, та її вищій уряд», який проголосив, що «ні в якій залежності від Вселенського патріарха» УПЦ не перебуває, а є українською незалежною православною Церквою.

У березні 1919 року був зареєстрований Статут українського релігійного гуртка, який одержав у користування Михайлівській собор на печерську (м.Київ), і у квітні 1919 року проголосив себе керівним органом автокефальної Церкви – Всеукраїнською православною церковною Радою.

5 червня 1920 року Всеукраїнська православна церковна Рада створила в Україні автокефальну православну Церкву і 14 жовтня 1921 року на I Всеукраїнському православному церковному соборі в якому взяли участь 500 представників духовенства і мирян, обрали і висвя-

тили отця протоієрея Василя Липтівського на митрополита Київського і всієї України покладанням рук усіх присутніх на висвячення ієрарха, тобто на соборі відбулось так зване «самоосвятство» не передбачене сучасними канонами, яке практикувалось у ранньому християнстві.

Після собору УАПЦ (1921р.) почався активний процес утворення церковних структур, перед усім на території таких областей: Вінницька, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська, Харківська, а також в областях Західної України, крім Чернівецької області, яка на той час уже перебувала під окупацією Румунії, а також Закарпатської області, яка була у складі Словачії.

Незалежна Україна, а разом з нею і незалежна православна українська Церква ні Польщі, а ні Росії не була потрібна. І грянула друга польська окупація Галичини з 1919 по 1939 рік, яка посіяла політичний та економічний тиск українського населення: ліквідація українських шкіл, надання роботи тільки тим хто був хрещений у костелі.

За Ризьким мирним договором (1921 р.), Польщі, крім Галичини, відійшли великі території західноукраїнських земель з православним населенням таких областей як: Тернопільська, Волинська, Рівненська, а також західні області Білорусії з населенням майже 4 мільйони осіб – 1200 єпархій. Польська влада зразу після окупації цих земель починає наступ на всі православні церкви. Спершу православних Польщі було відлучено від ще сильного на той час московського патріархату, з наданням українській православній Церкві статус польської автокефальної Церкви, яку визнав Константинопольський патріарх. Але разом з тим почалося активне руйнування православних храмів: понад 400 закрито, а ще 140 було спалено, які мали вже статус автокефальної Церкви.

У 1921 році була проведена Пінська унія – щорічне зібрання єзуїтів, де обговорювався процес навернення православних Західної України і Білорусії в католицьку віру. Духовна та світська влада Польщі, врахувавши досвід Берестейської Унії не хотіли допустити прямої унії православної Церкви з Римом.

З акцією нищення православної Церкви йшла в Польщі одночасно акція на ослаблення і нищення греко-католицької Церкви. Існував навіть перелік заборонених книг, до якого було вписано 100 назв творів української, російської та світової класики. Про те, незважаючи на утиски, Церква сама готувала собі духовенство. Розрослась мережа українських гімназій і видавництв, тривала боротьба з полонізацією народної освіти. Було відновлено, реформовано і створено нові політичні, місіонерські та культурно-просвітницькі структури – в тому числі уже відоме товариство «Просвіта». Але всерівно Польська влада до українців ставилась, як людей другого сорту.

Складна, неоднозначна і трагічна була доля українських православних церков, які були на території СРСР після 1921 року. Проголошення української автокефальної Церкви викликало протидію традиційного консервативного напрямку російської православної Церкви. Але помісний собор РПЦ 1923 року, проведений оновленим крилом в Москві, визнав автокефалію православної Церкви в Радянській Україні, на відміну і на великий жаль – від патріарха Константинопольського.

Українська Автокефальна Православна Церква в Радянській Україні виступала за відокремлення Церкви від держави, визначала свої головні риси – автокефальність і соборність, відновлення давньої української літургії та церковної традиції, проведення богослужінь українською мовою згідно з традицією візантійського обряду.

У жовтні 1923 року відбувся обновлений помісний собор у Харкові, який проголосив про створення УАПЦ, і очолив її митрополит Пимін (Пегов). На початок 1925 року автокефальна Церква налічувала 1497 парафій і 920880 віруючих. Синод УАПЦ видавав часопис і друкував спеціальну літературу.

Незважаючи на те, що УАПЦ заявляла про своє лояльне ставлення до Радянської влади, вона потрапила під ідеологічний прес органів НКВС. Були створені перешкоди в реєстрації Статуту Церкви, а керівництво Церкви – митрополита В. Липківського, і благовісника В.Чехівського стали переслідувати. Під час інспірованої НКВС кампанії проти так званої «Спілки визволення України» у 1929 році за ґрати потрапили й діячі Церкви. За таких обставин у січні 1930 року III Всеукраїнський православний собор оголошує про саморозпуск УАПЦ. Проте 9-12 грудня 1930 року у м.Київі відбувся ще один собор УАПЦ на якому було відновлено керівні органи Церкви, митрополитом обрано І.Павловського. Після грудневого собору з назви УАПЦ зникає визначення «автокефальна» і Церква стає українською православною.

Підчас Голодомору (1932-1933 р.р.) і в подальших роках були репресовані, передчасно померли, були розстріляні, загинули, або були закатовані у таборах суворого режиму майже все керівництво Української Православної Церкви (30 єпископів), тисячі священників і мільйони віруючих.

У вересні 1937 року ЦК ВКП(б) спеціальним рішенням проголосив «безбожну п'ятирічку», і до кінця 1937 року в СРСР мали бути ліквідовані всі релігійні конфесії і навіть зовнішні вияви релігійності, а майно церков і монастирів конфісковане.

На початок 40-х років не залишилось жодної православної церкви у Вінницькій, Донецькій, Кіровоградській, Миколаївській, Сумській, Хмельницькій областях.

Православна Церква в Україні перестала існувати як цілісний організм. В Україні на той час не залишилось жодного єпископа.

У 1937-1938 роки у прикордонних місцевостях Польщі (Холмщина, Підляшшя, Волинь) розгорнулися примусове навернення українців в католицизм та масового знищення православних храмів. На цих землях у 1937-1938 роки було знищено до 200 православних церков. І тільки під тиском широких кіл світової громадськості – Польський уряд розпорядився припинити руйнування церков і репресії проти православних.

З початком Другої світової війни у 1939 році на західних землях України встановлюється Радянська влада. Українська Православна Церква на той час уже не існувала, тяжких ударів також в цей час зазнала й Російська Православна Церква. Але навіть в умовах більшовицького терору московський патріархат залишався вірним своїй «єдинонеделимой» імперській церковній політиці. Московський патріархат і митрополит Сергій погодитись з проголошенням автокефалії православної Церкви в Польщі, наданої їй у 1924 році Константинопольським патріархом, яка була визнана всіма помісними православними Церквами, крім російської. До складу Польської автокефальної православної Церкви входили всі західноукраїнські православні парафії, приблизно 2,5 мільйона прихожан, які були відірвані від свого першоієрарха митрополита Діонісія, який опинився в німецькій окупаційній зоні у межах генерал-губернаторства (так називалися землі окупованої Польщі). Ієрархи на приєднаних до СРСР західноукраїнських і західнобілоруських землях з початку проводили діяльність на засадах дальшої канонічної єдності з автокефальним митрополитом Діонісієм. Але в грудні 1939 році Синод православної Церкви констатував, що після окупації території Польщі із 5 автокефальних православних єпархій 4 уві-

йшли до території включеної до складу СРСР. Синод Російської православної Церкви постановив: «продовжити діяльність церков у цих умовах». Отже, Синод визнав діяльність автокефальної Церкви у Польщі, проголосивши Синод як «Вищу Церковну Владу» у складі: Олександра (Іноземцев) архієпископа польського і пінського, та Олексія (Громадського) архієпископа волинського і кременецького, з включенням до складу Синоду на засадах кооперації – острозького єпископа Симона.

На початку 1940 року московська патріархія призначає патріаршого екзарха новоприєднаних до СРСР єпархій Західної України і Білорусії архієпископа Миколая (Ярошевича), як проконсула Російської православної Церкви.

В Західній Україні московська патріархія на той час переслідувала тільки одну мету і завдання – розширити свою сферу впливу, щоб підпорядкувати своїй владі не тільки автокефальну, а ще і греко-католицьку Церкву в Галичині. З цією метою висвятили на єпископа львівського почаївського архімандрита Пантелеймона (Рудика). Указом московської патріархії від 28 березня 1941році були розроблені заходи «продовжити апостольське діло подальшого возз'єднання уніатів з православною Церквою». Але ці плани не були виконані, бо 22 червня 1941 року почалася німецько-радянська війна. І в українського населення зародилась надія на політичну, культурну й релігійну свободу. Але ці надії були марними. Німці в Україні створили Рейх комісаріат – перехідний орган управління до перетворення українських земель на німецьку колонію. В умовах відносної релігійної свободи, яка була спочатку німецької окупації, православні українці Волині, Поділля й Полісся почали активно організовувати церковно-релігійне життя. Сподівання провідних українських православних кіл, про об'єднання в єдину українську православну Церкву під

зверхністю митрополита Діонісія – предстоятеля автокефальної колишньої православної Церкви в Польщі, але на жаль це не здійснились.

21 серпня 1941 року відбувся собор Єпископів автономної православної Церкви України у Почаївській лаврі. Собор розглянув питання про заміщення церковних течій. Бо зі старого складу священнослужителів української автокефальної православної Церкви – двох митрополитів, 36 єпископів, та більше 3000 священників – лишилися в живих близько 200 священників.

У вересні 1941 року у Києві відновлює свою діяльність Всеукраїнська православна Рада. А у листопаді 1941 року відбувся другий Почаївський собор Єпископів на якому владика Іларіона (Огієнка) обрали кандидатом на архієпископа київського, щоб очолити українську Церкву з титулом «Екзарх України», що мав владика Олексій (Громадський). Проте німецька окупаційна влада всіляко перешкоджала об'єднанчому церковному процесові, зокрема, вона не дозволила владичі Іларіонові прибути до Києва на засідання Церковної Ради УАПЦ.

20 грудня 1941 року в м.Київі відбулося засідання Церковної Ради УАПЦ; головним питанням, яке обговорювалося на ньому було «визначення погляду єпископа Пантелеймона та його ставлення до Української Автокефальної Православної Церкви». Йшлося також про погодження роботи між Церковною радою УАПЦ і управою єпископа Пантелеймона щодо керівництва з відродження і регулювання церковного життя в східних областях України.

На цьому засіданні констатувалося, що «Церковна Рада УАПЦ не якийсь заново утворений церковний орган, а єдиний і найвищий керуючий орган Церкви, обраний на Всеукраїнському православному соборі ще у 1927 році, який мусив припинити свою роботу і ліквідуватися за вимогою і терором більшовицької влади».

Непримиренне ставлення єпископа Пантелеймона до УАПЦ відразу після його прибуття до Києва переросло у відкриту ворожнечу, внаслідок якої 11 лютого 1942 року німецька окупаційна влада розпускає Церковну раду УАПЦ і видає директиву бригаденфюрера СС і генерал-майора поліції Д.Томаса всім частинам СС і поліційним командам в окупованій Україні:

- всім течіям і громадам православної Церкви дозволяється релігійна діяльність, однак політичним партіям, громадським рухам і діячам забороняється втручатися в церковні справи;

- всіма способами перешкоджати становлення Всеукраїнської автокефальної Церкви під проводом митрополита, та оскільки автокефалія за своєю суттю завжди пов'язана з самостійним державотворенням;

- зволікати з відкриттям нових духовних семінарій та інших богословських навчальних закладів;

- припинити будь-які спроби Ватикану проводити свою слідчу політику, ворожу німецькій державі, і звернути особливу увагу на єзуїтів, котрі працюють як православні священики, щоб організувати під егідою Ватикану загальнослов'янський католицький рух;

- уніяцьку (греко-католицьку) Церкву вважати чинником ватиканської політики, оскільки через східну Галичину і Західну Волинь – Ватикан намагається прокласти канал проникнення на Схід;

- до різних сект (баптистів, менонітів та ін.) ставлення має бути в цілому толерантним оскільки вони, якщо не є прикриттям для агентури НКВС, не являють собою жодної політичної небезпеки;

- у політичних та інформаційних звітах приділяти належну увагу релігійним течіям і групам.

З цієї німецької директиви випливає, що німці, воюючи проти Росії, толерували і навіть всіляко підтримували Російську православну Церкву. Бо підкорення схід-

них російських земель німці не уявляли без відповідної допомоги з боку Церкви, бо добре розуміли роль православної Церкви в Російській імперії. Тому здійснювали заходи з нейтралізації східної політики Ватикану і будь-якого католицького впливу на «східнослов'янський церковний рух». А греко-католицьку Церкву обмежили виключно галицькими територіями. Українська Автокефальна Православна Церква на території України для всіх окупантів: Польщі, Росії, і Фашистської Німеччини була не бажаною і небезпечною, оскільки ототожнювалась ними з українським державотворенням. І все ж таки до масштабних німецьких репресій які розпочались з 1942 року, вдалося висвятити кількох автокефальних єпископів, в тому числі єпископа переяславського Мстислава (Скрипника) – майбутнього патріарха УАПЦ.

26 травня 1942 року Рейх комісар України Ерїх Кох видав розпорядження, згідно з яким висвячування єпископів можуть відбутися тільки за попереднім узгодженням з німецькою владою. А у вересні 1942 р. було в загалі заборонено всяке висвячення священників.

На початку 1943 року Рейх комісар Кох наказав реорганізувати УАПЦ й автономну Церкву, позбавляючи їх центральної влади – голів церков і собору єпископів. Єпископи підпорядковувались німецькій адміністрації генерал-комісаріатів.

Бачачи свою безвихідь, єпископат УАПЦ 25 квітня 1944 року емігрує з України, а перед тим звернувся до українського народу з Соборним архіпастирським пророчим посланням. В останніх рядках цього послання є такі слова надії: «... чудо станеться й прийде Воскресіння – воскресне Україна».

Ставлення окупаційної німецької влади до російської православної Церкви було набагато краще, ніж до української автокефальної. В свою чергу з 1943року іс-

точно змінилась політика радянських владних органів у ставленні до своєї російської помісної Церкви. Бо ще на початку війни радянські структури почали активно використовувати релігійний фактор народу з допомогою можна було найшвидше згуртувати людей навколо близького йому ідеалів і символів, які мали багатовікову історію в його духовній традиції. Крім того, переважна більшість уцілілого духовенства та віруючих з перших днів війни зайняли патріотичну позицію. Не можна забувати і того, що фашисти на окупованих територіях також широко використовували релігійний фактор, і тому для радянських керівників впровадження нової моделі державно-церковних відносин було хоча до першої міри, вимушеним кроком, проте необхідним.

Аби надати РПЦ більшої респектабельності і водночас закріпити за нею жорстокий контроль, на нічній зустрічі Йосипа Сталіна з митрополитами Сергієм Старагородським, Олексієм Сіманським і Миколаєм Ярушевичем з 4 на 5 вересня 1943 року було домовлено провести помісний собор і обрати патріарха, відновити деякі церковні інституції, залишити діяти відкриті німецькою адміністрацією православні храми й монастирі, надати спец пайки й автомобілі для архіреїв. Також утворити радянський аналог царського Синоду – Раду в справах російської православної Церкви, яку очолив майор НКВД Георгій Карпов. Після проведення собору з «благословення» Йосипом Сталіном – митрополита Сергія зробили патріархом.

На відміну від автокефальної Церкви, яка мусила іммігрувати ще у 1944 році, греко-католицька Церква в Україні легально існувала до березня 1946 року.

По смерті символу Української греко-католицької Церкви Андрея Шептицького який керував УГКЦ з 1901 по 1944 рік, Радянська влада з 1 листопада 1944 року відновлює гоніння на греко-католицьку Церкву.

У квітні 1945 року Радянська влада арештовує і ув'язнює єпископа і главу УГКЦ Йосипа Сліпого і разом з ним сотні священників, монахів, інших духовних осіб і сотні тисяч віруючих Західної України, звинувативши їх у співпраці з німецькими окупантами.

8-10 березня 1946 року відбувся Львівський собор УГКЦ під головуванням отця – доктора Гавриїл Костельника, а також за участю 2-х ново висвячених єпископів, також були присутні 214 священники і 19 мирян. Собор ініційований групою греко-католицьких священників та підтриманий радянськими партійними та державними органами, прийняв рішення про скасування Берестейської Унії та приєднання УГКЦ до православної Церкви московського патріарху. На момент скасування УГКЦ, Церква була представлена 4 єпархіями з 2326 парафіями, понад 4000 храмами, 4 академіями, 4 духовними семінаріями, 123 жіночими та 35 чоловічими монастирями.

Всі ці парафії оголосили православними і підпорядкували російській православній Церкві. Всі єпископи, священники, монахи і черниці які не прийняли московське православ'я вже із 1945 року «спокутували гріхи» у Сибіру, а УГКЦ змушена була аж до 1998 року перебувати у підпіллі.

З 1945 року українська православна Церква вкотре переживає значні зміни у складі РПЦ; до якої були приєднані парафії греко-католицької і православної Церкви Закарпаття, та Румунської православної Церкви на території Ізмаїльської, Одеської, Чернівецької областей.

Російська Православна Церква відчувши свою зверхність – взялася активно ліквідувати в Україні усі структури церковного відродження, які виникли під час війни. Окрім імперських амбіцій, та намагань уникнути конкуренції шляхом ліквідації помісних церков, Російська Православна Церква ще виконувала спеціальне замовлення радянських владних структур під пильним контролем і наглядом КДБ Радянського Союзу.

3.10. Християнська Церква в незалежній Україні.

Ми знаємо, що християнство у світі існує в різних своїх конфесіях, і нам не слід відрізняти історію християнства в Україні від історії на її теренах окремих християнських конфесій. Жодна з конфесій не вважається єдиною національною релігією українців. Не можна дотримуватися офіційного великодержавного погляду і ототожнювати росіян з православними, поляків з католиками, а німців з протестантами, бо всі вони є християнами, так як грузини, чи вірмени – які прийняли християнство ще на тисячу років раніше ніж українці.

У християнській Україні практично завжди політичний чинник домінував над релігійним. Політичним діячам української землі частіше за все потрібна була не та Церква, яка вищою мірою відображала національні особливості українського народу, а та, яка відповідала їхнім політичним устремлінням.

З самого початку з появою на українських землях християнства тут ніколи не було конфесійної єдності між народом і духовними наставниками, владними провідниками і політиками країни. Ні одна з існуючих християнських конфесій в цьому спектрі її віровчення й обрядовості не виникла в Україні як продукт органічного саморозвитку всього суспільства. Поширення їх мало, як правило відцентровий характер. Це в свою чергу вело до розколу суспільства, міжконфесійних конфліктів, трагедій і потрясінь в національному бутті.

Але в період політичної деградації життя українського народу і суспільної кризи українства, коли проявлялася втрата українським етносом матеріальних ознак свого самовияву і перетворення на суто духовний фактор, провідна роль в етнорозвитку й етноінтеграції переходила до однієї з християнських Церков, яка виступала в той час єдиним провідником національної

ідеї інтеграції, що сприяла культурній індивідуалізації українського етносу. І це ми можемо з усією відвертістю сказати як про українське православ'я, так і про греко-католицизм, чи автокефалію.

Перелом у державно-церковних відносинах в Україні і у Радянському Союзі розпочався лише з часу зустрічі патріарха Московського та постійного синоду РПЦ із генсеком ЦК КПРС Михайлом Горбачовим у квітні 1988 року, не задовго до святкування 1000-річчя хрещення Руси.

На той час Київська митрополія вже 300 років перебувала під зверхністю московської синодської Церкви і увесь цей час український народ і Церква безрезультатно боролись за повернення втраченої автокефалії.

Влада та московська патріархія накінець зрозуміла, що забезпечення принципів реальної свободи совісті в Україні загрожує не лише «релігійним бунтом», а й породженням нових проблем для місцевого православ'я в Україні і в Радянській державі. І це все послужило поштовхом для створення в Україні національної Церкви. Вирішення цих питань могло стати (і стало) одним із чинників розпаду не лишень церковних, а й політичних та економічних союзних централізованих структур СРСР. Не випадково що Україна завжди була на особливому становищі в Радянському Союзі хоча деякі перші православні громади на сході і півдні України були зареєстровані лише під кінець 1987 року.

Український екзархат був одним із найбільших у РПЦ СРСР і його новопризначений глава, як правило, автоматично ставав членом Синоду Російської православної Церкви. Досить сказати, що на початку 1985 року з 6806 громад РПЦ близько 4 тисячі налічувалось в Україні.

Україна, територія якої майже в 30 разів менша від території Росії, навіть 1988 році, тобто ще до початку релігійного буму, мала 3971 парафію, що майже в 2 рази більше, ніж в усій Російській Федерації, де їх було лишень 2062.

Але як ми вже знаємо з історії української Церкви ніколи і ніхто з владних структур інших держав не хотів, щоб у нас в Україні була одна помісна християнська Церква – був принцип: «Розділяй і владарюй», і тому в Україні утворилось три православні Церкви різних патріархатів. Новий процес по відновленню Церков в Україні з активною силою розгорівся після 1988 року.

У 1989 році реабілітується українська греко-католицька Церква і відбувається вже третє відродження Української автокефальної Церкви в Україні.

5 червня 1990 року у Києві відбувся собор УАПЦ, на якому митрополит Мстислав (Скрипник) був заочно обраний патріархом київським і всієї України. У листопаді 1990 року собор провела Українська Православна Церква на чолі з владикою Філаретом (Денисенком), тоді за автокефалію проголосували всі українські єпископи. В свою чергу Москва не заспокоїлася – провела додаткову агітацію, і коли дійшло до реального відокремлення від московського патріархату, після проголошення Україною незалежності, 18 з 22 владик відмовились від автокефалії і перейшли до московського патріархату.

Невдовзі стався новий розкол 27-28 травня 1992 року в Харкові відбувся на половину таємний «собор». Згідно з українським законодавством, про собор потрібно було повідомити владу. Однак організатори заходу завірили, що це просто нарада, а під обід заявили, що відбувся собор, і прийняли рішення про не відокремлення від Москви. Це рішення було незаконне, бо владика Філарет, хоч і вийшов з-під московської юрисдикції, але мав пожиттєву грамоту, що без його відома не мали права скликати собор. Але Москва вважала, що собор відбувся і на протеси Філарета і українських священників вже уваги не звертали.

22-26 червня 1992 року відбувся об'єднавчий собор УАПЦ і частини Українського екзархату Російської право-

славної Церкви, на якому було проголошене об'єднання. З назви Церкви зникло слово «Автокефальна». Церква одержала назву «Українська Православна Церква Київського Патріархату». Предстоятелем визнано Святішого Патріарха Мстислава (Скрипника), а його заступником митрополита Філарета (Денисенка). Патріарх Мстислав не благословив цього «об'єднання», тому що чотири архієреї УАПЦ, після собору відразу перейшли в юрисдикцію Московського патріархату, один архієрей відмовився від усіх священних свячень.

У червні 1993 року помер патріарх Мстислав. У листопаді 1993 року відбувся собор об'єднаної УАПЦ і УПЦ КП, який обрав патріархом УПЦ КП Володимира (Романюка), а його заступником став митрополит Філарет (Денисенко). Частина духовенства не погодилась з посадою митрополита Філарета, відійшла від УПЦ КП і на соборі обрала предстоятелем єпископа Дмитрія (Ярему) з титулом «Патріарх Київський і всієї України».

14 липня 1995 року помер УПУ КП патріарх Володимир і 22 жовтня 1995 року предстоятелем УПЦ КП був обраний митрополит Філарет, внаслідок чого 5 архієреїв відійшли від УПЦ КП. Після смерті патріарха УАПЦ Дмитрія 29 лютого 2000 року відбувся Архієрейський собор УАПЦ на якому на патріарший престол було обрано митрополита тернопільського і подільського Мефодія (Кудрякова). 14-15 вересня 2000 року у Києві відбувся Всеукраїнський собор УАПЦ на якому Предстоятелем Церкви обраний митрополит Мефодій з титулом: «Митрополит Київський і всієї України; предстоятель УАПЦ».

З реабілітацією УГКЦ в Україні починаються «релігійні війни» місцевого значення; віруючі і священники один одного виганяють з храмів, людей ділять на православних і католиків. У цей драматичний період українського народу УГКЦ очолив кардинал Мирослав Любачівський

присланий папою з Риму. І тільки коли греко-католицьку Церкву у 2000 році очолив владика Любомир Гузар – віруючі і Церква в його особі отримали духовного провідника, який запровадив новий тип церковної культури, де немає місця злості і насильству, на відміну від його попередника кардинала М. Любачівського.

У квітні 2011 року Владика Любомир Гузар зробив неординарний крок – подав у відставку, даючи тим самим дорогу молодшому духівництву.

8 квітня 2011 року Синод УГКЦ обрав новим керівником Святослава Шевчука, який у своїй проповіді сказав «Святість об'єднаного Божого люду – є і буде стратегією розвитку нашої Церкви».

По смерті митрополита Мефодія (24 лютого 2015 р.) – надзвичайний Архієрейський собор УАПЦ 27 лютого обрав місцеблюстителя предстоятельної кафедри УАПЦ митрополита Макарія. 4 червня 2015 року на Помісному соборі УАПЦ митрополит Макарій обраний предстоятелем УАПЦ.

У рамках підготувань до надання автокефалії православної Церкві України Константинопольський патріарх послідовно доводив, що має канонічне право на це рішення. Наприкінці вересня 2018 року Вселенська патріархія оприлюднила корпус документів, які підтверджують, що зв'язок московського патріархату з територією історичної київської митрополії тримався на порушенні православного канонічного права.

Константинопольська Православна Церква у особі її голови патріарха Варфоломія заявила, що «Константинополь ніколи не видавав дозволу передавати канонічні території київської митрополії будь-кому, крім права митрополії київського митрополита у Москві на умовах його обрання соборно в Києві на місцевому соборі та при безумовному згадуванні Вселенського патріарха». Константинопольська Православна Церква вважає що

Московський патріархат, якому у 1686 році було надані деякі права що стосувались адміністрування київської православної митрополії, порушив їх. У 2018 році Константинопольська Православна Церква, з посиланням на аналіз ситуації богословськими істориками й каноністами, визнала грамоту Діонісія IV 1686 року не дійсною і всі надані РПЦ в минулому права на адміністрування київської митрополії скасувала. На цій підставі та на прохання частини українського православ'я й українського уряду 15 грудня 2018 року відбувся об'єднаний собор українських православних Церков, крім УГКЦ – на якому УАПЦ припинила своє існування. На цьому Соборі і була створена Православна Церква України шляхом об'єднання наявних українських православних Церков (УПЦ КП, УАПЦ, УПЦ МП). Предстоятелем помісної православної Церкви України є митрополит Київський і всієї України. На цю посаду Об'єднаний собор обрав митрополита Епіфанія. Об'єднаний собор це перший крок до омріяної об'єднаної незалежної Церкви, бо сьогодні безліч політичних і психологічних проблем гніздяться в українському суспільстві через те, що духовний простір країни надміру «прогнозується» зовсім не духовними структурами.

Перед обранням предстоятеля ПЦУ патріарх Варфоломій надіслав листа до митрополита РПЦ в Україні Онуфрія (Березовського): «у формі ікономії та милості, ми повідомляємо Вас, що після виборів Предстоятеля Української Церкви органом, котрий скрадатиметься з кліриків та мирян, Ви не зможете еклізіологічно та канонічно носити титул Митрополита Київського, котрий, Ви все одно носите зараз у порушення описаних умов офіційних документів 1686 року». Це відобразилось у річникові Константинопольського патріархату, виданому вже після того, як православна Церква України отримала автокефалію: архієреї РПЦ в Україні на-

звані в ньому лише за прив'язкою до місця перебування; наприклад, владика Онуфрій (Березовський) уже не згадується як митрополит Київський і всієї України, а названий «митрополитом у Києві». Увесь єпископат ПЦ в Україні у річнику Вселенського патріархату поміщений у списку єпископів російської православної Церкви. Також патріарх Варфоломій зустрівся з патріархом РПЦ Кірілом й повідомив, що «Вселенський патріархат вирішив використовувати всі шляхи, щоб вирішити питання надання автокефалії українській православній Церкві.

Вселенський православний світ (а це до 300 мільйонів віруючих на всіх континентах), знає київську митрополію як поважну й одну з найдревніших на слов'янському Сході. Таким чином, увесь потенціал духовного досвіду й традицій працював на авторитет української держави, на її вплив у міжнародних справах.

5 січня 2019 року у церкві святого Георгія в резиденції Вселенського патріарха в Константинополі під час святкової літургії з участю патріарха Варфоломія – предстоятеля православної Церкви України Епіфанію було вручено томос про автокефалію Української Церкви.

З врученням томосу про автокефалію процес створення помісної православної Церкви в Україні можемо вважати завершеним, і після цього має початись процес признання іншими помісними церквами світу.

Томос – це патріарша грамота про автокефалію (незалежність) православної Церкви і признання її серед 14 помісних православних Церков світу.

«Прийшов час» для славної святої митрополії Києва отримати духовну незалежність у незалежній Україні, бо на протязі століть всім окупаційним владам в Україні не була потрібна українська незалежна Церква. На про-

тязі століть ділили і далі хочуть ділити на католиків, православних, автокефальних і т.д.. І щоб здолати на даний момент це існуюче протиборство на церковному, громадському чи конфесійному рівні, віруючим необхідно виходити з того, що всі віри і конфесії, якщо вони не нав'язані людям силою і підступом – рівні перед Богом. Християнство має реалізовуватися через кожен свою Церкву, але не зводиться до жодної з них.

За всю історію людства усі народи завжди відчували якусь таємничу силу, що керує людським призначенням, і дає різні відповіді на життєві проблеми, незважаючи чи ти індуїст, буддист, мусульманин, чи баптист, чи ще іншого віросповідання. І тому Христова Церква шанує усе, що святе і праведне у всіх релігіях. З пошаною глядить на мусульман, яких віра має спільні точки дотику з іудейською і християнською традиціями. Християнська Церква визнає, що початок її віри і вибрання сягає до роду Аврама; признає, що вона прийняла Старий Завіт від жидівського народу. І тому Християнська Церква в Україні осуджує усякі переслідування стосовно раси, соціальних умов, релігії і заохочує усіх людей до життя у мирі та любові...

Вибираючи ту чи іншу Церкву, іншу віру, або конфесію, потрібно позбутися упередженості і стереотипів, на всяких для нас ворогів нашої незалежності та єдності. І намагаючись пізнати правду, потрібно добре пам'ятати, що в нас є дві довічні опори у світі – Бог і Україна. Нам усім потрібно згуртуватися, щоб набратись сил, а для цього не потрібно поглиблювати між собою провалля, а треба наводити мости братерства. І тоді в перспективі цілком реально стане вірогідне й можливе об'єднання усіх християнських Українських Церков – у суверенній, сильній, національній, демократичній державі...

3.11. Рештки старих вірувань в українській селянській християнській обрядності.

Як нам відомо з археології і історії – одними з предків українців були трипільці, які ще з давніх давен займались землеробством. І тому українців можемо вважати землеробною нацією. На протязі багатьох тисячоліть зв'язок із землею українцями всмоктувався з молоком матері. І цей зв'язок називають українським онтеїзмом, який накладав на їхню духовність відбиток психічної селянськості. Культ землі і землеробської праці є основою світобачення українського селянина, – а ми і є в основній своїй масі нащадки українських селян. Український селянин з діда прадіда землю називає ненею. В українському фольклорі вона стоїть іноді навіть над Богом і святими. Так, у колядці, «Святі орачі» оповідується, як «святий Миколай за плугом ходить», і «святий Михайло вороньки гонить», «за ним Господь Бог ріллю засіває», а Син Божий її заволочує», « Божа Мати їм їсточки носить». Серед усіх народів світу тільки українець міг пов'язати Бога і своїх святих з землеробною працею у своїй уяві. За філософією «землі і праці» вважається великим гріхом відчуження від земних справ, від землеробства. Бо хліборобство, зв'язане з природою й усіма несподіванками погоди, виробляє покірність, побожність і надії на сторонні сили, обережність і поміркованість, відданість і упертість, працьовитість і наполегливість, господарність і миролюбність. І саме тому в календарно-обрядовій усній народній творчості українця є твори (пісні, колядки), які утверджують силу і велич людини трудівника, діяльність якої є самодостатньою, і твори, в яких йдеться про залежність життя людини від якихось трансцендентальних сил (не завжди християнських божеств чи святих).

В українців на протязі року є відносна сталість природного середовища і процесів, які у ньому протікають, чітка розподільність річного циклу життєдіяльності є основою тієї системи свят, обрядів, звичаїв і прикмет, які охоплюють по суті всі сфери життя українця. Переважно через них він і виражає свою релігійність.

За умови селянськості української нації, виразниками духу народу були переважно служителі культу, які мали знання і становили найдосвідченіший прошарок населення. Шануючи їх за освіченість, благоговіючи перед їхнім священником, очікуючи від них як посередників між Богом і людиною, якихось життєвих благ і захисту. Віруючий українець в своїй основі селянин – уявляв релігію як систему невід'ємних чинників життя, постійно відводячи їй домінуюче місце серед усіх своїх святощів, які всіляко оберігав і шанував як всенародну традицію.

Життя українця – селянина не було надто широким і розвинутим за своїми громадськими масштабами. Воно формувало у нього здатність до своєрідного занурення у свій і тільки свій обмежений духовний світ. І нагадувало певною мірою анабіотичний стан – відхід у звужену натуральну спільність, ізольовану від широких соціальних кіл, і також й національних потягів і рухів, що спонукало українців до очікування. Саме на цій побутовій основі в українця формувалися такі риси характеру як песимізм, замкненість вдачі і інтровертне зосередження, що було сприятливим ґрунтом для сприйняття й постійного відтворення ідеї Творця. Також вироблялась байдужість до конфесійних відмінностей, церковно-релігійних рухів, які завжди охоплювали переважно керівників конфесій.

Українці – інтровертна нація. Характерними рисами українського народу є замкненість, тиха вдача, почуття всепрощення, підпорядкованості, терпимості, прагнення до духовного усамітнення, невибагливість.

Якщо придивитись уважно, на перший погляд веселі прояви настрою українського народу, (а це народні пісні) в них завжди можемо відчутти сум. І всі ці особливості думання і переживання були ґрунтом у українського народу для глибоких релігійних настроїв, перенесення релігії у замкнуту сферу індивідуальної, внутрішньої побожності.

Україна за своїм межовим геополітичним розміщенням, постійно мала загрозу своєму існуванню, відчуженості від усіх матеріальних святощів суспільства за умов феодальних відносин і загарбницьких воєн зі сторони сусідів, невпевненість у завтрашньому дні, породжена соціальним безправ'ям і кріпацтвом, виробили в українців риси безкорисливості, певною мірою аскетичне ставлення до земних благ і самих себе. Цей їхній психологічний настрій підвладний сприйнятим ними християнськими ідеями покірності, терплячості і скромності.

Релігійність українця-селянина, яка вироблялась роками і тисячоліттями проявляється насамперед в якійсь підсвідомій його впевненості в існуванні чогось надприродного, абсолютного, в Божій всеприсутності. І цю Божу всеприсутність характеризує своєрідний пантеїзм, що спричиняється великою прив'язаністю українців до землі-неньки і виражається в обоженні її через розмежування покровительських функцій над нею між різними святими, а також і в уособленні природи загалом, та окремих її явищ і процесів, у влаштуванні певних місцевостей, каменів, води, дерев, птахів, рослин, тварин та ін.

Християнськість українців також має свої особливості. Вони зокрема, відображаються наявністю в їхньому віруванні своєї трійці – Ісуса Христа, Матері Божої і святого Миколая, з наданням переваг Марії – Богородиці як покровительниці і цариці України. Таке сприйняття християнського догмату зумовлене певним утилітарно-ви-

бірковим підходом до нього. Це надія на заступництво й компенсацію за земні негаразди (в цьому – місія Христа), освячення сімейного вогнища, а також місце жінки в ньому (в цьому – покровительство Богородиці), пошук сили, яка сприяла б життєвій, зокрема господарській, діяльності (як приклад – береться життя святого Миколая).

Українці переважно в більшості і загалом усі двовірні. Це проявляється у вшануванні ними християнських святих і в їхньому поклонінні водночас уособленим силам природи, в синкретизмі обрядової практики. Християнство, по суті не дало нашим предкам свого повного розуміння поточного життя, навколишнього природного середовища, господарської діяльності. В той же час народ сприймав його через культ своїх традиційних язичницьких богів, яких поступово замінили з тими самими функціями, але вже з новими іменами християнських покровителів. У свідомості українців, християнство поєднується з усілякими повір'ями, корені яких сягають дохристиянських часів, поганських уявлень.

По суті, до наших днів у їхніх віруваннях збереглися культу предків, віра в домовиків, лісовиків, русалок та інших. І хоча установлені за часів язичництва обряди вже у наш час не виконують свого магічного призначення, а мають часто-густо розважально – ігрові, театральні функції.

Якщо позначити язичницький елемент релігійності терміном народним і додати елемент християнський, оскільки він наклався зверху під час духовної революції 988 року, здійсненої князем Володимиром Великим, – терміном офіційність, то перевагу в масово-релігійному світогляді українців, який Михайло Грушевський називав «народним християнством», належать виключно християнському народу України.

До Першої світової війни у містах України проживало 15 відсотків населення, а 85 відсотків населення

українців були сільськими жителями. І завжди річне коло сільського життя українців становило дуже цікаву систему обрядів, яка подекуди й досі, бодай у фрагментах, збереглась: у відправах і молитвах, магічних актах і трапезах жертв, якими давній українець підтримував і пристосовував свої відносини до довколишнього людського оточення і до тих поколінь, які відійшли і яким він завдячував своє існування. Ця система обрядів і відправ впливла з релігійного світогляду українця селянина. Бо ця система обрядів і відправ становила колись, у повнішому вигляді, його, річне коло богослужіння. З цього кола у приватному житті селянина розпочались головні акти домашнього, родинного-господарського характеру. Всі колективні відправи з часом були видозмінені Церквою і християнізувалися, а їхні рештки залишились – у вигляді церковних процесій, громадських свячень, парастасів, освячення і обходи ґрунтів і тому подібне. Те що сюди не увійшло, було знищено духовенством і цивільною владою. 24 грудня 1684 року патріарх Йоаким ввів заборону на поклоніння Коляді (молодому сонцю), а в 1700 році своїм указом цар Петро I переніс святкування Нового року з весни на зиму. Але всерівно стародавні слов'янські свята не пропали, вони частково реформувались і заховались у невеликих фрагментах в поколінних організаціях села (парубоцькі і дівочі громади), в таких корпораціях, як скажімо у колядницькі вертепи, а подекуди в різних колективних відправах, деякі з яких збереглися до наших часів у фольклорних записах і тому подібне. Загалом різні колективні відправи потерпіли багато більше змін, ніж приватні і родинні, які по деяких селах і містечках існують і сьогодні, що правда з суттєвими змінами.

Початок цього кола історично відповідає римським «брумаліям» (брума – зима), що ними починалось святкування Нового року, і можливо, що ми дещо запозичили

від того зимового свята, яке буйно і весело святкували в балканських краях. Початок і кінець старого і початок нового року визначали свята Введення і святого Миколая під час християнізації.

З давніх давен з вечора ще до християнського обряду наші пращури на Введення святити воду: брали воду в такому місці де сходиться три води, цю воду переливали через полум'я, яке бралось від «живого вогню», здобутого обрядовим тертям, або за допомогою кресала. І отак перепущена через вогонь вода вважалась цілющою, магічною і її вживали від хвороби і вроків. Худобу в той день також обкурювали для охорони від відьом і мастили вим'я коровам свяченою водою, щоб давала багато молока і також кропили іншу живність, щоб вона була здорова і добре росла.

З самого ранку пильнували «полазника» (з сербської мови полазити – це відвідати): з того хто перший прийде до хати і з чим прийде ворожили на успіх, або на щастя в новому році, або на нещастя в новому році (на щастя, ще могли заводили до хати щось із худоби, або робили якусь іншу церемонію). Це одна з форм ворожіння, і є ще різні способи які дожили до наших днів і практикується по селах навіть і тепер. В наш час найбільш поширені ворожіння дівчат про судженого – хто і коли піде під вінець. Ворожать дівчата на свято Катерини і Андрія, але цих ворожін у ці дні є дуже багато і вони по різних місцевостях проводяться по різному.

В ці самі дні були завжди також відправи для небіжчиків – предків: бо в українців є повір'я, що на Введення Бог пускає праведні душі подивитись на своє тіло – тому, мовляв, свято зветься «видіння». Для селянина українця слов'янське слово «введення» тлумачилось як видіння.

В Україні з споконвіку вирощували хміль і варили пиво на свято святого Миколая, та на інші свята. В українських народних піснях свято Миколая зараховується

до тих святих звичаїв, якими тримається світ: від того, що нинішні люди «святим Миколам пива не варять, кум до куми ввечері несе (на Різдво)», «святим Відорщам свічі не сучать» – приходять кінець світу.

Оминаючи деякі залишки старої до християнської обрядності, що подекуди ще зберігається по деяких селах України, розглянемо старовинне свято наших предків, свято «Коляда» – теперішнього Різдва (стару назву «Коляда» тлумачать як свято народження нового сонця). Згідно давнього римського календаря були такі свята: сатурналії (богом врожаю), календи (новий рік) і воти (відправи на добро в новому році); з часом вони комбінувались з християнськими святам Маланки, Різдва, Нового року (Василя) і Йордана. Старі обряди українців, зв'язані з збільшенням світлового дня і з постійною змінною силою Сонця, посплітались з різними обрядами і мотивами римськими та християнськими, але, не зважаючи на ці пізніші додатки, первісна система магічних вправ, жертв і мотивів виступає досить яскраво навіть в даний час.

На Різдво головну роль в цій обрядності відіграє «багата» вечерея, яка маніфестує багатство й щастя дому, служить жертвою родові й природнім силам і яка показом свого багатства має приворожити доброту, злагоду та успіх на новий рік. Дім в цей день мав бути приведений до порядку і всі члени його мусили бути у повному зборі, ніщо з господарства не має бути поза домом у чужих руках. Потрібно було з ранку добути новий вогонь і ним запалити в печі вогнище. На цім вогні в цей день варять обрядові страви, дуже різноманітні у кількості не менше 12, у яких мають бути вжиті продукти різних галузей господарства: поля, городу, саду, пасіки, рибальства, крім молока, м'яса і яєць. Давніше – поки не було заведено християнського посту були страви з молока, м'яса і яєць. Поки жінки займаються хатньою роботою

і приготуванням вечері, господар приготує своє обійстя, дуже рідко ще й поле, з різними церемоніями: наприклад всі будівлі обходять три рази обсипаючи їх маком, у стайні зарубують пороги, щоб ніщо вороже не переступило їх, тощо.

Потім господар до хати приносить збіжжя і сіно. Сніп – «дідух» – первісно мусів бути той самий обжинковий сніп, що при закінченні жнив з пошаною, з певними співами і молитвами, був занесений до хати; його приносять зі сходу, щоб прийнявши нову силу від «багатої» вечері, засіяти поле своїм святим зерном на весні на новий урожай. Ставлять «дідух» на святім місці хати – «на покуті», на підстеленім сіні, з ознаками поваги. Дідух – це предмет для українського селянина був божественний, як весільний хліб. На столі під скатертину і під столом стелять сіно і збіжжя, кладуть господарське знаряддя, частини від плуга, ярмо, тощо і магичні зілля (часник). На столі розкладають 12 страв, серед них обов'язково кутю, хліб, калачі проповідуючи різні і проводячи магичні акти: наприклад діти кудкудакають під святковим столом, щоб кури неслись, ревуть і мекають, щоб худоба велась, тощо. Господар з кожної страви насипає потроху і домішує борошна, солить і несе худобі їсти, благословляє її хлібом, або маже медом. В цей день худоба дістає кращу їжу, бо в ніч святої вечері вона розмовляє з Богом і жаліється йому, якщо вона голодна.

Перед початком вечері господар виходить з кутею на подвір'я і з різними магичними рухами й молитвами закликає всі ворожі й супротивні сили до вечері. І це заклинання завжди мало охоронне значення: супротивні сили, не прийшовши на святу вечерю, якщо їх запрошували, не мають приходити й до господарства цього дому. Далі приступали, до вечері, до якої сідали не тільки члени дому, але й бідні й бездомні люди яких годиться запросити, а також подорожні, які в даний момент були да-

леко від свого дому. Господар як старший дому молиться за всіх відсутніх цього дому і запрошує до молитви усіх присутніх, а після молитви запрошує до трапези і душі померлих. Для них ставили на вікно кутю, розкладали по кутках різну поживу, страви і посуд після вечері не забирали до ранку, щоб душі могли покуштувати, чого захочуть. Сідаючи за стіл для вечері, годиться продмухати місце, щоб не присісти якоїсь душі, бо є повір'я що вони в великій кількості збираються на цю «Святу вечерю».

Повечерявши, починається колядування, яке далі супроводжують різні магічні акти та ворожіння, які ще збереглися по селах і навіть у містах в Україні. Далі члени сім'ї розносять страви по близьких родичах, до батьків і кумів. Це одне з важливих і святих зобов'язань супроти роду: поділись з родом святою вечерею і заколядувати.

Після святої вечері зачинається коляда і починають свої обходи колядники. В цих обходах, дуже різноманітних, та веселих, є декілька цікавих елементів.

«Веселення дому» радісними піснями і накликаннями на нього багатства, щастя й успіху через оспівування, начебто дійсного, того жаданого багатства, слави й щастя. Магічний танок «кругляк», що й тепер виконується подекуди (наприклад, на Гуцульщині) з надзвичайною повагою як святий обряд для забезпечення дому й господарства багатства й здоров'я.

Ходіння Іродів – маскованих і переодягнених з козою: правдоподібне сполучення римського новорічного обряду з власним як уже згадувалось «полазником» – козою, що приносить гарний урожай («де коза ходить, там жито родить, де коза туп-туп, там жита сім куп») тощо.

Ще один звичай, це засівання збіжжя на Новий рік по старому стилю і щедрування, які проводиться й досі з тим самим значенням, як тисячі років назад. З ново-

річних звичаїв звертають на себе увагу деякі обряди, зв'язані з вогнем. В нас до цих пір існує повір'я; «що не можна виносити сміття з хати від святого вечора, щоб не винести и з ним разом і долі», а на Новий рік палять соломі і димом підкурюють овочеві дерева. Цікаві також звичаї які дійшли до наших днів для збереження врожаю садовини: дерева мажуть тістом, або перев'язують, а не плідні страшать: господар стукає сокирою по дереву, ніби збирається рубати його, але хтось з родини, ставши за деревом, просить від імені дерева й обіцяє родити: господар погоджується зачекати, і після цього дерево чим – не будь перев'язують.

З закінченням зими починається і продовжується круг весняних обрядів, який розпочинається вигляданням і викликанням весни. Це спостерігається це й тепер у слабких залишках в дитячих іграх, але колись мало дуже поважне значення – це свято весняного сонця, яке слов'яни називали Ярило (Яр), (Ярий) тобто сильний. До наших часів дійшло старе народне свято, під час якого вітається весна – Масляна. Це дуже давнє свято. У дохристиянську пору святкування Масниці було приурочено до весняного рівнодення, яке у ряду народів, що використовують сонячний календар, так як і ми були язичниками, і в цей день святкували початок нового року. Нинішню назву свято отримало після введення християнства на Русі. Справа в тому, що православна Церква намагалась скасувати всі нагадування про язичництво. Тому з XVI століття на Русі ввели церковне свято Сирна седмиця, або М'ясопуст, яке передує Великому посту. На Масляну прийнято було багато гуляти і веселитися, обов'язково потрібно пекти і поїдати велику кількість млинців з (нем'ясним-пісним) начинням. Алкоголь у цей час також не вітається. На Масляну вшановують проводи зими і спалюють опудало, яке символізує зиму, і розвіують його в полі. А перед закінченням

посту – від Благовіщення, коли «відчиняється земля і рушиться вода» господарі виганяють на двір всю свою худобу – починаються обряди вегетаційні, призначені на виконання буйного росту, вегетації в природі. Залишки цих надзвичайно старовинних церемоній, значення яких розкривається з порівняння з відправами в різних примітивних народів (наприклад у австралійських аборигенів), уціліли в основному у великодніх іграх молоді: під формою великодніх забав заховалось те, що духовенство не викоринило як поганство. Хороводи і танці, залишки яких бачимо тут, мали за мету розбудити й піднести сили природи. Розводячи багаття – землю нібито очищають вогнем і вогонь відганяє мороз, хвороби і смерть. В деяких місцевостях ще збереглась таємнича церемонія похорону Коструба, що тісно зв'язана з проганянням зими. Церемонія обливання водою, що далі практикується у кожному місті і селі в різних формах і при різних нагодах, подібно як і в інших примітивних народів є (особливо в американських індіців), разом з ідеєю очищення – містять мотиви плодороддя і щастя.

У великодніх звичаях та обрядах, зв'язаних з «догогою» (свяченням), збереглись цікаві залишки заклинань і благословень, подібних до різдвяних, – таке ж наділення святочною стравою членів роду і поруч того величне свято померлих: приношення померлим на гроби великодньої страви, згадування і оплакування померлих, різні відправи на цвинтарі (поминальна неділя) і у церкві на честь предків. Подібно так само, на свята новорічні (різдвяні) і тепер обходили людей ватаги «волочобників» з подібним величанням, вінчуванням багатства й щастя у житті, особливо молодим членам родини: хлопцям і дівчатам. І це було для весняного парування молоді, що відбувалося у весняних і літніх іграх і забавах, а закінчувалось обов'язково осіннім періодом весіль.

Круг весняних обрядів продовжувало свято святого Юрія (Георгій) у давніх слов'ян (**Дажбога**), покровителя худоби і пастухів – з одного боку, вояків, їздців, мисливців – з другого уцілили різні залишки свят розбудженої природи, розпочатого веснування і в давнину початок військових походів. Є повір'я що Юрій « відмикає небо» на дощ, на грозу, на росу. Він по полю ходить, хліб, жито родить. І люди з давніх-давен примітили, що роса того дня має цілющу силу на всякі хвороби. В цей день господарі викочуються по засіву на всі чотири сторони, щоб викликати буйний урожай. Колись, а деколи й тепер по селах поля обходять цілою громадою, або у формі церковної процесії, давніше – мабуть, вегетаційним хороводом і танцями. Правдоподібно, цей обхід своїм ближчим завданням мав забезпечення рясних дощів: на це вказують південно слов'янські пісні які співають при таких обставинах – вони наказують хмарам проходити небо так, як процесія проходить полями, та протікати на збіжжя й вино. Після обходу ще й тепер, але вже з рідка відбуваються трапези на полі: їдять і п'ють цілий день, а дещо з того закопують на полі, з відповідними промовама на врожай.

Інший бік цього свята, коло якого групуються теж різні церемонії – це початок скотарського сезону. Худобу очищають живим, ново здобутим вогнем, годують свяченим що зосталось від великодня, виганяючи, притріпуючи свяченою вербою, а пастуха обливають водою. В гуцулів що живуть в Карпатах початок скотарського сезону, трансформувався у свято Бика – яке проходить з гуляннями і угощеннями. Худобу виганяють випасати на полонину, де вона буде перебувати, – аж до пізньої осені.

Ще в українців є повір'я про цей день, і це святом звірини і стоїть під захистом святого Юрія: він «пасе» її призначає поживу. Є повір'я, що цього дня звір'ята «з одного гнізда» сходяться і розмовляють, а потім розходяться світом.

Завжди навесні українські селяни мали велике весняне свято померлих, що відправлялося десь коло того часу, з одного боку, приймало на себе різні подробиці згаданого вище балканського свята «Розалій» з різними воєнними забавами й церемоніями, з другої сторони, воно видозмінилось у зв'язку з появою християнського свята П'ятидесятниці, і тепер від нього мало що лишилось. До нас дійшла легенда про образ цього свята «Розалій» з київських часів: ходять ватаги музикантів і перебраних, що грають на бубнах і сопілках. Поминальні трапези були зв'язані з танцями і військовими забавами. З святом померлих сплітаються відправи й жертви духам, що живуть у полі й збіжжі: їм і досі подекуди ставлять обіди в полі, кладуть хліб на межах, сліди худоби поливають молоком тощо. Лишились сліди ритуальної трапези подібної до різдвяної. Поруч з цим молодь справляла різні обрядові ігри і забави, зв'язані з паруванням: так дівчата плели вінки з квітів і пускали на воду (вінок мав вилловити суджений) тощо.

Подібний характер мали й літні відправи, що потім перетворювались на свята: П'ятидесятниці, Івана Купала тепер Івана Предтечі, Петра і Павла. У ці свята як і на Юрія, обходять поля. Вода й роса знову вважаються особливо цілющі в ці свята. Знову качання в росі, ворожіння на воді, на красу і щастя. Особливо яскраво виступають обряди, зв'язані з очищенням вогнем (вогняне скакання через вогонь на Купала). Ще вірування в особливості рослинності – в ці дні виявляється в повір'ях про магічний цвіт папороті. І знову ворожіння з пусканням віночків на воду.

З цими святами, з літнім поворотом Сонця, закінчується сезон вегетаційних обрядів: усіх тих хороводів, ігор, процесій, що мають на меті підносити продуктивні сили природи. Серія відправ, які залишили слід при

різних церковних святах (Гавриїла, Іллі, Пантелеймона), має характер більш охоронний: їх завдання – забезпечити врожай від супротивних сил, від не щасного припадку. Це свята на честь вітру, блискавки, грому, властиво пильнування, щоб чим не образити, не спровокувати ці небесні сили, отже – маніфестації «культу негативного» – щоб не образити Божу силу і тим накликати нещастя. Таким Богом у наших предків був Бог **Перун** «громовержець». По цих святах врожаю: посвячення для вжитку й жертви нової городини, садовини й збіжжя (теперішні церковні свячення зілля й садовини на Маковеїв і Спаса); жертвують залишки збіжжя на полі: Волосові на бороду – «Спасові на бороду», або «Ількові» – обряд, спільний у слов'янському й германському світі. Свято обжинків – святочне внесення вінків із збіжжя й сніпів на подвір'я і радісна трапеза на честь нового врожаю – тобто «обжинного раю» – дідуха, що на другий рік має засіяти поле наново.

По закінченню літніх свят – осінь приводить з собою, з однієї сторони – весільний сезон: сватання, заручини весілля, з другого боку – різні празники й трапези, які тепер пов'язані з храмовими святами, але давніше справлялись незалежно від них. Маємо вістки про трапези на честь **Рода і Рожениць** – свято покровителів роду і родини у старих дохристиянських віруваннях з споживання хліба з нового врожаю, сиру і молодого вина. Це свято під християнським впливом перейменовано на честь Богородиці. І далі в цей день накриваються багаті столи, які підтверджують про достаток у сім'ї і роді.

Завжди на кінець жовтня у наших предків було свято померлих – господиня готувала те, що найбільше любили «діди» і опівдні, або під вечір, відбувався обід; з кожної сторони відкладали потрохи до окремої посудини, яку разом з ложками ставили на покутті. Ставили також у мисці воду й вішали рушник, щоб душеньки мали

не тільки, що поїсти, але й чим помитися. Тепер це свято трансформувалося у поминальну суботу перед святом Дмитра. Ще одна поминальна субота померлих всіх християн відзначається перед святом Михайла.

Перед святом Введення закінчується господарський сезон: від Введення до Благовіщення не можна рушати землю і тому колись глину для намазання підлоги і стін у хаті на зиму запасали завжди перед Введенням. Так само не можна рушати воду, не годиться прати на річці чи озері. І всі господарські роботи у зв'язку з рушенням землі мусили бути завершені до того часу: природі мав бути відпочинок. Від Введення річний круг завершувався.

Розглянувши річні відправи – розглянемо ще наші обряди, які дійшли до нас з давніх часів. У весільних обрядах, дуже архаїчних для нинішньої християнської термінології й обрядності, ясно виступає давній родовий обряд передавання молоді її родом родові молодого в певних традиційних законних формах, з благословенням старости роду, або (весільного старости). Але перед передачею молоді, молодий символічно свою майбутню дружину викупує у родичів молоді. Символізує, що він достатньо заможний, щоб забезпечити майбутню сім'ю. Цей звичай був запозичений від сусідніх східних і південних народів; хазарів, половців і татар, де за молоду родичі молодого платили викуп.

Обов'язковим атрибутом весілля було і є «Райське дерево» – гільце, це свого роду світове дерево у мініатюрі, яке виступає символом живої сили нового подружжя і символізує його райське подружнє життя. А також вишиваний весільний рушник, на якому молоді вінчаються і з якого вони роблять перший крок свого подружнього життя.

Величезне значення при всіх обрядах має вода – символ життя, парування і розмноження. Свячена вода супроводить усі стадії одруження, включно до кроплення

молодят при вступі до нового свого місця проживання й обрядового умивання, що виглядає як залишок старого обряду одруження обов'язково коло води, без складного теперішнього обряду. Переведення молодих через вогонь в дорозі з двору молодої до двору молодого вважається подекуди й тепер актом наскільки важливим, що без нього шлюб немає повної сили. Але вирішальним актом і далі вважається обрядове обмінювання хлібів сватами і благословення хлібом. Хліб виступає не просто жертвою, він є святий фетиш, або Бог «святий коровай», що стверджує й благословляє подружжя. В свою чергу і діжа, в якій розчиняли тісто, і віко що ним накривали діжу, грали теж колись велику роль у весільних церемоніях, як атрибути цього домашнього Бога. Так само і сімейне вогнище, піч, якій молода, приходячи до свого нового дому, перш за над усе подає в жертву курку (запікала курку). Також поріг, що відмежовує житло родини від чужих недобрих сил, і сволок, що держить над нею захист – усі ці хатні атрибути домашнього життя дуже цікаво виступали в силі волі весільного обряду, як найважливішого святочного акту родового життя сім'ї і сільськогосподарського побуту, які ще по селах десь збереглися до наших днів. Але, на великий жаль, вони потроху забуваються, тому що зникають наші українські села, а з ними і наша споконвічна українська самобутня селянська обрядність.

Ще дуже цікаві прояви примітивного язичницького думання ми можемо бачити у похоронних обрядах: наприклад обрядові поклики до мертвого, щоб вернувся, спроби його оживити, охоронні заходи, щоб забезпечити живих від будь-яких негативних вчинків з боку померлого, але й вони вже потроху забуваються...

Потрібно звернути свою увагу на деякі загальні риси старого релігійного світогляду. Міфологічне думання його не визначається ні силою, ні яскравістю і релігійні

образи не скристалізувались. Догматична сторона слаба, натомість досить розвинена поетична символіка й моральна сторона релігійного почуття.

Святковий, тобто піднесений, релігійний настрій виявляється передусім у відродженні колективного почуття, солідарного роду, але з катастрофічною ліквідацією сіл і занепадом селянсько-родового укладу, воно підміняється сусідством і громадою, а християнська мораль і духовність дає нам ще благі ідеї і надії творити нові українські народні обряди і звичаї...

IV. ЛЮДИНА, БОГ, ВІРА І ХРИСТІЯНСТВО.

4.1. Людина, тіло, душа і дух.

Наука нам дає часткове поняття про людину і розглядає з точки зору анатомії і фізіології тільки людське тіло. Але вивчаючи історичні давні писання: Веди, Талмуд, Біблію, Коран та інші, вивчаючи свідчення просвітлених пророків – синів Божих: Будду, Мойсея, Ісуса, Мухаммеда, а також святих Серафима Саровського, Руммі та інших, можемо скласти картину будови людини. Людину умовно всі розділяють на три частини: тіло, душа і дух. Ми розглядаємо тіло, як частину матеріального світу – біомашину для пересування у трьохвимірному світі і сприйнятті реальності, а душу, як частинку духовного світу, світу досконалої енергії, тобто світу Бога. Душа – це частинка Бога, яка передає частинку матеріальної енергії духовного світу, від чого тіло і вся енергія може існувати. Відносно «пам'яті души» як частинки Бога, то треба знати, що душа – по грецьки означає «психе», мислення, що є функцією мозку. За Аристотелем – душа є і в собаки, і в їжачка і в змії, і в горобця тощо, але ми розглянемо душу людини. Душа людини, як вважають – має свою досконалу природу і єдине, що душа немає і, це дуже важливо, своєї особистої особливості. Але зате є дух, який є спостерігачем, тобто пілотом, керівником людського тіла. Дух, існуючи від народження людини у тілі, постійно проходить різні життєві субстанції – і від цього людина набуває унікальні властивості і характер, і поступово стає повноцінною особистістю. Дух постійно взаємодіє, як з тілом так із душею. І такі поняття, як розум, мислення, свідомість, образи та інше, відносяться до тіла. Дух може мати різні властивості і постійно бомбардує тіло думками, образами, бажаннями та емоціями. Як правило, всі ці думки і бажання мають матеріальну направленість, практично завжди відносяться до питань виживання, збільшення ступеня комфорту у нашому трьохвимірному світі. Тобто ідея хар-

чування, розмноження, безпека, бажання влади і тому подібне, – це чисто тваринні прояви людини. В свою чергу душа підпитується духом енергії життя, тобто любов'ю. Цю енергію ми сприймаємо у вигляді щастя, доброти, страждання, радості, спокою, миру і кохання. Також її можна розпізнати як відчуття совісті, або інтуїції, коли ми знаємо як поступити: справедливо чи добре, і тільки ці почуття нагадують людині, що вона на цій Землі живе не просто так, а для пробудження своїх бажань – шукає сенс свого життя, а також Бога. Тобто людський дух, який піддається впливу, як душі так і тіла постійно знаходиться у стані вибору; прагнути до вибору тіла, чи прислухатись до душі. Дуже часто бажання душі і тіла протилежні. Душа прагне до любові – тобто до Бога, а тіло до виживання за всяку ціну.

Якщо запитати хто така людина, то, напевно, ми не знаємо хто ми – чим ми є, тілом чи душею, тому що є ще й дух який спостерігає за тілом і душею, і ми маємо свій вибір між думками тіла і почуттями, які відходять від душі. Наше тіло зі своєю свідомістю і розумом є гарним слугою, але поганим господарем.

Від душі до духа постійно направляється енергія. Згідно повір'я слов'ян душа знаходиться в центрі людини, а якщо точніше – у сонячному сплетінні. І не даремно його називають другим мозком людини, або духовним серцем. І коли у літературі говорять: слухай своє серце, то не мають на увазі те серце, що перекачує кров, а зокрема духовне серце, тобто душу. І енергію, яка йде з району сонячного сплетіння ми всі можемо відчутти. Для цього потрібно зручно сісти, закрити очі і почати при цьому глибоко потиху дихати відкинувши всілякі думки і емоції, направивши свою внутрішню увагу в район сонячного сплетіння і відчутти його.

Якщо ви не будете звертати увагу на думки, які будуть з'являтися у вашій голові, то зможете відчутти у

грудях почуття миру і спокою, а далі це почуття переросте у блаженну радість, щастя, а потім і в любов. Ви відчуєте енергію життя, яка виходить з душі, і її ще називають голосом Бога. Але не всі відчувають цю енергію бо нас в основному постійно бентежать усілякі думки, емоції, спогади, бажання і тіло починає гудіти і тому подібне. І як би ви не старались забутись, думки від вас не відходять, тобто у вас контролю над думками немає, щось постійно відвертає увагу, від енергії почуттів, яка йде від душі. Справа в тому, що в цьому світі всім потрібна енергія для існування. Наш розум, свідомість і тіло харчуються цією енергією, якщо казати просто – то всі цю енергію їдять. А дух, або духи, які взаємодіють з людиною, тобто тілом – за допомогою своєї уваги хочуть направити цю енергію від душі. І людина, приділяючи комусь свою увагу в ту саму секунду переправляє свою життєву силу, тобто тратить свою енергію.

Є багато способів для накопичення внутрішньої життєвої енергії. Один із них: у голові потрібно відключити внутрішній діалог, тобто не звертати на нього увагу. Принцип такий – якщо не тратиш, то накопичуєш. У нашому трьохвимірному світі йде постійна війна за увагу людини. Є відома всім фраза: ти мені мало приділяєш уваги. У нас артисти, політики та всі інші зі шкіри лізуть, щоб отримати від нас порцію уваги. Тому що у світі все створено так, щоб постійно відбирати нашу увагу, підзаряджались нею, – тобто їсти.

Ми знаємо, що від душі до духа постійно рухається енергія. Так якщо людина почне вертати цю енергію в область сонячного сплетіння, то зв'язок між духом і душею почне збільшуватись, і цей процес чимось нагадує рукостискання.

Якщо душа – уявить собі, простягає нам руку, а ми у відповідь – нічого, то зв'язку не буде. А коли сильно стискаємо простягнуту руку – зв'язок стає нерозривним

і у духовних ученнях цей зв'язок з душею і духом є – і називається срібною ниткою. Іншими словами, віддаючи енергію любові назад і не витрачаючи її на усілякі дурниці, – енергетичний канал між вами і душею буде розширюватись, а внутрішня енергія особистості почне збільшуватись. Зокрема вживання алкоголю сильно ослаблює срібну нитку, всього декілька грамів алкоголю може на 3-4 місяці ослабити цей зв'язок, а постійне вживання практично розриває цю невидиму нитку і в результаті людина може перетворитися на тварину. Тому в деяких світових релігіях і релігійних конфесіях вживання алкоголю суворо заборонено.

Якщо людина постійно акумулює свою енергію, а не розтрачує її даремно, то в результаті може наступити повне злиття душі і духа людини. В цей момент народжується нова духовна особистість, яка може набутися вічного життя у духовному світі. Такого рівня злиття досягали практично усі святі і просвітлені люди. Кожна людина також може досягнути такого стану, якщо не буде розтрачувати свою енергію на дурниці. В різних релігіях цей процес і називають по різному: просвітлення, народження з вище, народження в душі, спасіння душі, придбання Царства Небесного, пізнання Бога...

4.2. Людина – найвище творіння Боже.

Українська народна мудрість каже: «Без Божої волі ні одна волосина не впаде з голови людини», то тим більше поява на світі людини – має тісний зв'язок з Божим духом і провидінням Божим. Кожен з нас від народження має у світі конкретне призначення. І якби всі люди своє призначення виконували, то у нас було б зовсім інше життя, а не те, яке ми зараз маємо. Наше життя представляє собою суцільний хаос із-за того, що кожна лю-

дина творить свою волю. А у всьому іншому світі – у світі планет і Галактик, у світі тварин, і в рослинному світі, у світі атомів, молекул і мікробів – який підпорядковується та існує згідно законів Творця, де все перебуває у повному порядку і в гармонії. А людське ж суспільство перебуває у повній дисгармонії на різних рівнях: держави між собою ворогують і воюють, дружини з чоловіками сваряться і б'ються, діти між собою конфліктують – і так у всьому людському світі.

Людина – найвище творіння, дивне створіння, а живе на диво жахливо: гірше свиней, гірше ящірок, гірше комах. Чому так? А від того, що всі комахи існують в рамках інстинкту, їх життя суворо регламентовано, у них немає ніякої свободи: як народився черв'яком, так і лишився черв'яком, і все життя проживеш так. Кожна пташка знає куди їй летіти, кожна риба знає куди їх пливати, кожен вовк знає куди йому йти, зовсім не задумуючись. А вище творіння Боже – людина, має свободу, вона може поступити так, а може поступити інакше. І на великий жаль, весь час робить не так, як потрібно. І із-за цього хаос, із-за цього сварки, бійки, вбивства, крадіжки і навіть війни. Чого тільки немає між людьми, навіть такі гріхи, які в тваринному світі просто неможливі. Наприклад, мати вбиває свою дитину. Такого у тваринному світі ніколи не буває, тому що інакше тваринний світ би загинув. Тим часом тваринний світ гине у нас тільки з нашої вини – із-за знищення його людьми. Зі знищенням тваринного світу нищиться і природа, і як це буде так далі продовжуватись, то недалеко до всесвітньої катастрофи, коли люди самі себе знищать.

Людина хоче за всяку ціну позбутись страждань і їй у більшій масі байдуже на чужі страждання. Наприклад: людина гнівається на когось і подразнення душі завдає їй муки. І що вона робить? Зриває на комусь злість. Зірвала злість, стало легше. Або у людини стрес – хочеться

з кимсь поговорити. Вчепилась в кого-небудь, про себе розповіла, на сусідів, на дітей пожалілась, обсудила начальників по роботі, обсудила порядки на вулиці, в місті, в державі – все, легше стало, потішила диявола. І так у всьому.

Скільки ми проживемо тут на Землі? Ну сімдесят, рідко хто дев'яносто років і все. І далі починається найцікавіше. Але до того, що далі починається, ми зовсім не готові. Тут ми вже всі пристосувалися, тут у нас все є, але там у нас нічого немає. І треба нам про це подбати. І якщо якось собі сісти увечір на кухні і подумати – от мені вже стільки років і скільки, і я ще поживу, а далі що? І ось я помер, лежу у гробі, обклали мене вінками з написами: «від кого я помер». Навколо мене в чорних хустках вистроїлись мої далекі родичі, деяких я в очі не бачив давно – і тут прийшли. Вони про щось шепочуть між собою, розповідають від чого я помер і радяться, коли мене ховати і де... Потім віднесли мене на цвинтар і моє тіло засипали землею. Що тепер буде з моєю душею? Спасеться, а чи просто до пекла? Бо я і до церкви ходив, свічки ставив і тата з мамою поминав, я ж нікого не вбив і не обікрав...

Незважаючи на велетенські досягнення науки, техніки і технологій – людство духовно заблукало і не знає куди йти. В результаті виникають всілякі товариства, братства, секти, комітети, люди вирішують питання, відповіді на які, відповідно, були відомі вже тисячі років тому. Як сім'ю зберегти, як дітей виховати. Але тепер все потрібно заново відкривати, бо нібито людство тільки вчора почало женитися, виходити заміж, родити дітей. І розумні люди тепер сидять і думають: як же бути, куди йде людство і що робити з наркоманами, і що робити з п'яницями, і чому у нас так багато невихованих людей: хамів, злодіїв, бандитів і блудних? А насправді, все нове – це давно забуте старе. Тільки треба відкрити

Святе Письмо і почитати. Бо як каже народна мудрість, «Без Бога ні до порога», і треба якось налагодити духовне життя. Як тільки людина втрачає свою духовність, вона набуває образ безвольної, бездуховної істоти, тому що духовність повинна обов'язково в людині бути присутня. Наприклад, кажемо чоловікові: будь добрим і не кради. А він запитує: «А чого я маю не красти? От я бачу погано лежить, візьму собі, ніхто не побачить, а там усього так багато, що не помітять. Хіба це погано – і там не поменшало і мені добре, і до дому приніс, і дружина рада!» Попробуй поясни людині, чому погано красти, або чому пити погано. Продається в магазині значить можна – п'ю.

Людина – це продукт своїх власних думок. Про що вона думає, такою і становиться. Потрібно привчити себе до того щоби у тебе були тільки гарні думки. І вони створять з твоєю свідомістю чудо. Але ще й без розуміння гріха, ніякої свідомості налагодити неможливо! Людина повинна внутрішньо глибоко зрозуміти, у чому суть гріха, зрозуміти конкретно, чому це погано і чому це не треба робити. Найсвятіше на світі диво може виявитись гріхом і потім людина буде нести за нього відповідь. Можемо серед добрих і хороших справ непомітно згубити свою душу. Як же нам жити, щоби всі наші справи приносили користь душі? Теоретично це дуже просто визначити, а практично кожен з нас буде впадати у мільйон сумнівів до тих пір, поки методом спроб і помилок зрозуміє, що корисно для душі, а що шкідливо. Бо деколи те, що корисне для тіла, вбиває душу.

Загальне правило таке: те, що ми робимо проти любові своєї пристрасті, корисно для нашої душі, а якщо ми якимсь-чином служимо своїй пристрасті, то це для нашої душі шкідливо. Існує правило: між двох добрих справ треба вибирати більшу, а з двох поганих – меншу. Наприклад, що краще, до церкви іти, чи хворого відвідати.

Якраз у таких питаннях, які нам життя задає, і проявляється, наскільки ми чогось досягли у християнстві, – тому що тут потрібний спокій і розсудливість. Не можна нам відкласти відвідини хворого на завтра? Наскільки він тяжко хворий? Навіщо йти до церкви сьогодні? І так далі. Тільки оцінивши весь комплекс цієї проблеми, ми можемо вибрати правильне рішення.

Деякі люди кажуть: я нічого поганого не роблю. Але мало нічого поганого не робити, потрібно ще робити добре. Покійник також лежить у гробі, також нічого поганого не робить, але це не значить, що він живий. Основна причина наших гріхів, те що ми егоїсти і любимо лишень себе, і дуже погано ставимось до інших, бо ми прив'язані до світу, до плоті, до їжі, до одержі та інших дурниць. І тільки у декого під старість з'являється страх за свої діяння і появляється бажання пізнати Бога, щоб після смерті попасти в рай.

4.3. Смирення.

Душевне смирення це злиття душі і духа, тобто відродження в дусі. Але як досягти душевного смирення, як зрозуміти що воно таке? Про шлях до смирення розповідається у Святому Письмі, і йти до нього треба через терпіння. І особливий промисел Божий, особлива любов Бога до нас виражається в тому, що хоча ми всі любимо комфорт, любимо безпроблемне, сите, спокійне життя, любимо добре до нас відношення всіх навколо; любимо, увічливість, похвалу, чистоту і усякий гарний внутрішній порядок, – незважаючи на це, кожному з нас постійно приходиться сумувати. Сумувати тілесно, сумувати душевно, сумувати духовно всіма складовими нашої сутності; сумувати від непорозуміння, від зради, від неслухняних дітей, від хвороби, від життєвих обставин, від

погоди, від всяких катаклізмів. І щоб захистити себе від катаклізмів потрібно мати щире й добре серце, яке би не тяготило до осуду і образ. Якщо ми осуджуємо, або ображаємось когось – коли нас чимось скривдили, то в нас зовсім немає ніякого смирення.

Без смирення всі навіть великі діяння і подвиги не тільки не корисні, але й можуть згубити людину. В наш час можемо побачити таке – ось людина чуть-чуть побільше помолилась, почитує Псалтир, почала постити і вже вважає себе вище інших, осуджує ближніх і починає всіх повчати коли не просять та інше, і цім показує свою духовну пустоту.

І якщо ми хочемо у собі виховати смирення, покликати цю царицю християнських добродійностей, необхідну для нашого спасіння, нам потрібно ще навчитись терпіти, але не усі це хочуть робити. Бо для терпіння потрібно мати силу волі і бажання.

Людині деколи стає соромно за те, що було нею колись накоєно і це є очисний початок покаєння, і його потрібно у своїй душі як дорогоцінну квітку леліяти і рости. Соромно жалітись, соромно сумувати, соромно красити, соромно грубити, соромно брехати. Соромно кривдити беззахисних і поклонятись тому, від якого ти залежиш.

Очищувальний процес починається поступово: людина спочатку стає порядною людиною, потім вертається до своєї попередньої чистоти, стає як новонароджене дитя. Життя на Землі – це постійна боротьба і пізнання добра і зла, і єдиною розрадою у цій боротьбі є і буде – любов і смирення, які дають дивну силу і радість, і спокій людині, щоб це все перенести, і продовжити життя у вічності, тому що ми на Землі є тільки гості.

Є така думка, що людина спочатку народжується в тілі – коли клітина запліднюється сперматозоїдом, а в процесі формування людського тіла, з допомогою Бога формується людський дух, який потім може запліднити

безсмертну душу, і це буде друге народження людини у вічності. А наша планета Земля є ніщо інше як ігровий майданчик для виховання душі при житті людини, і це безперервний процес який продовжується вічно.

Так нам тяжко спостерігати, як знищується наша планета. Нам тяжко дивитись на те, як сім'ї, де має панувати любов, перетворюються в щось гірше ніж тюремні камери, де один одного ненавидить. Тяжко дивитись на дітей, які страждають від своїх батьків. Дуже страшно і боляче дивитись на матерів, які у своєму череві вбивають власних дітей. Так, все це жахливо, і звикнути до цього неможливо. Якщо кожному з нас зараз скажуть: віддай все, – ми не зможемо цього зробити. Тому що ми стали дуже скупі! Нам потрібно потихеньку вчитись віддавати хоч по чуть-чуть, по скільки вам не шкода, і так постійно треба вчитись віддавати. І не потрібно ніколи про це жаліти, придбаєте набагато більше. Придбаєте: доброту, щедрість, радість, здоров'я, щастя і любов.

Істинне багатство – це є любов, мир, лагідність, терпеливість, скромність і благородство. Якщо помирає людина лагідна, то з нею зостається примирення і з нею зостається любов. Все що вона назбирала і все духовне, все йде з нею до раю. А якщо у тебе одні страсті, то ти несеш з собою, страшні муки. Поки ми живемо на цьому світі ми можемо задовільнити які-небудь бажання і то не завжди. Наприклад, чоловіка поклали у лікарню на два тижня, які там розваги – там, в коридорі телевізор і інші хворі його дивляться, а він не дивиться: бо немає телевізора коло його ліжка. Єдина надія, що пройдуть ці кілька тижнів і його выпишуть, і почнеться звичайне життя в дома – з телевізором коло ліжка. Але людина не розуміє, що коли вона помре, вона уже не буде перебувати у ніякій лікарні, і звідти її ніхто нікуди не випустить, вона буде назавжди позбавлена телевізора, книг, дітей – всього. Мука смертельна. Це буде така скорбота, як каже

Господь: «плач і скрегіт зубів». Зостається тільки зубами скреготати у безсильній злобі на все і на всіх, тому що це буде клубок нереалізованих бажань: і це хочу, і це хочу, і це – а нічого нема: ні дзеркала куди подивитись, ні товариша, до якого сходити сто грам випити. Нічого, тільки ти, твоя совість, твоє прожите життя, твої гріхи – і у цьому ти весь кипиш. Яке страждання, який жах, який морок і страх!

Уявімо собі, що двоє людей живуть однакою грішним життям, тільки один хрещений, а інший нехрещений. Питання таке: хто в пеклі буде нижче? Хрещений буде нижче, тому що у нього відповідальність більша. Він повинен заповіді виконувати: не вбивай, не кради – це написано для людей звірів, а людина – християнин повинна заповіді виконувати – навіть думки блудні в голову не сприймати, не те щоб до діла доходити. Якщо не хрещена людина дала в займи сто гривнів і прийшов строк, вона каже:... «ми ж до десятого числа домовились, поверни мені». Повернув – і всім добре, і гріха ніякого нема – дав сто і вернув сто, не наварив нічого, процентів не взяв, все по людськи. Ну а якщо хрещений позичив комусь тисячу гривнів, чи має він наглість вимагати назад? Коли ти хрещений, ти такого права не маєш. У Святому Письмі сказано: «Хто просить у тебе дай, і від бажаного позичити у тебе не відвертайся», хіба сказано вимагати назад? Ні, назад неможна. Але це важко виконати? Важко. Тому для хрещеної людини завдання в його житті більш складне, більш піднесене.

Господь каже: якщо даєш взайми, зразу про це забудь, і будь спокійний, борись зі своїм гнівом, не розповідай нікому, як тебе обдурили, не кіпи, якщо хочеш бути християнином. Докажи, що для тебе Царство Боже миліше, ніж гроші. Бог бачить не тільки твій вчинок, але й твої почуття, які ти відчуваєш під час цього вчинку. Бог бачить людину не зверху, а з середини.

Господь колись сказав: «Якщо колись все виконаєте, кажіть про себе, що ви є раби негідні, тому що робите тільки те, що від вас вимагають». І що ж від нас вимагають? Потрібно, щоб ми не тільки справили свій зовнішній вид, хоча це так необхідно, тому що дуже важливо, куди людина ходить, що вона робить своїми руками, що вона говорить своїм язиком. Безумовно, важко очистити зовнішню частину свого життя, але ще важче – очистити «внутрішню скляницю» своєї душі. Тому що можемо при бажанні не красти, не займатись перелюбством, можемо навчитись і шляхетно себе поводити у товаристві – хоча це важко, але можливо. І на великий жаль не всі це хочуть робити, тому що потрібно покаятись.

Покаяння це є оживлення свого роду душі, це початок бачення істини. Вона заключається у тому, що ми можемо побачити, що ми набагато гірші від тих що навколо нас. І це істинне видіння дає нам можливість зразу і Бога побачити, і зрозуміти його заповіді, і пізнати, що у нас противиться спасінню. Ми самі себе прощаємо, самі собі дозволяєм робити маленькі гріхи, які поступово у процесі нашого життя перетворюються на великі. Ми поступово присипляємо свою совість і починаємо не придивлятися до своїх гріхів, вважаючи себе безгрішними.

Смирення не може бути там де не має усвідомлення своїх гріхів, не має покаяння, а є само оправдання. Так що все це зводиться до не пізнання своїх гріхів, своєї негідності жити у вічності. Без смирення навіть вищі ангели стали бісами, а Адам і Єва спроваджені з раю. І як нам без смирення і ще з гріхом увійти у загублений рай? А увійти ніяк не можливо, аж поки людина не зрозуміє свого падіння і забуде про свою гординю.

Ми всі створені Богом, але не вміємо жити правильно і створювати в своїх душах і навколо себе тепло. І якщо людина сама собі не нашкодить, то навіть диявол їй не нашкодить. Творець дав нам все і від нас залежить

чи будимо ми добрими... Якщо ми будемо звертати увагу на негативну якість людей які до нас звертаються ми втратимо мир і покаяння і перетворимось на високомірних егоїстів.

На сьогоднішній день основна маса людей перетворились на мурашок, які усе тягнуть собі, розглядаючи все навколо тільки для себе, тобто для свого тіла, а не для душі. І так ми і дітей виховуємо, і так ми відносимось до родичів. Це у всьому проявляється. Нам все рівно, як людина себе поводить, нам байдуже, що у неї в душі, нас цікавить тільки одне: як вона до нас відноситься, якщо вона до нас відноситься добре, то вона добра, якщо погано, значить, вона погана, ми її засуджуємо, незалежно від того, яка вона насправді. Так у нас у всіх повністю перевернуто сприйняття світу. А причина – в нашій гордині, культурі особистості, в тому що ми поставили на п'єдестал у своєму серці замість любові самих себе, свій егоїзм і своє я, і забули про смирення, покаяння і терпіння. А на дні терпіння, як казали мудрі – осідає золото...

4.4. Любов і покаяння.

Вершина всіх добротворців це є любов. І якщо ми не навчимося любити, то все даремно і життя пройде марно. Любов – це сукупність всіх досконалостей, це чистота душі, ціломудрість, лагідність, повне і глибоке примирення. Любов – це абсолютне безгнів'я, незлопам'яття, це обов'язкове миттєве пробачення. І все, що творить любов, на чому є її відбиток, завжди прекрасне, тому що любов це Бог. Так поступово, по збільшенню беззаконня, в багатьох охолоджується любов, і все прекрасне у світі зникає: зникає гарна музика, архітектура, живопис, прекрасні сім'ї, діти, книги, пейзажі, шляхетне виховання, свіже повітря, ліси, річки, озера – все прекрас-

не зникає, тому що воно створюється любов'ю. І якщо ми хочемо цьому злу якось протистояти у своєму серці, то повинні весь час творити справи любові. І це є головним завданням людини, тому що Бог завжди є любов, це було є і буде. Ми усі люди брати і сестри, ми всі творіння Боже, всі ми від Адама, всі ми – одне. І яка різниця – чи ти негр, індієць, чи китаєць? Головне, чи відчуває людина себе дитям Божим, чи навчилась вона любити.

У світі багато людей помирає від голоду, але ще більше тих, хто помирає від того, що їм бракує любові. Тому єдине наше спасіння в тому, щоб знову вернутись до Закону Божого – закону духовного і вічного. А він містить у собі тільки одне слово: любов. Всі заповіді зводяться тільки до одного: «люби Бога всією душею і люби ближнього свого». Тому нам потрібно своє життя перебудувати. У більшості з нас немає цієї любові. А як її досягнути? Ми ж не можемо її витиснути з себе. Ні, це все треба робити поступово. Нам потрібно навчитись смирятись, потрібно навчитись один одного терпіти, потрібно вчитись обов'язково прощати. Оце і означає надавати любов. Любов може проявитись тільки тоді, коли є якийсь не порядок, як це не парадоксально. Бог говорить: «Немає більше тої любові, якщо хто покладе душу свою за друзів своїх». У нас у всіх є єдина можливість жити разом, єдина можливість досягти любові – простити. Господь так казав: «чотириста дев'яносто разів на день ти повинен простити людину, якщо вона проти тебе зогрішила». Це і є любов. Справжня любов не залежить від того, як людина до тебе відноситься: якщо вона до мене добре відноситься я її люблю, якщо вона до мене погано відноситься, я її не люблю. Любов від цього залежати не може. І поняття про таку любов у нас є: наші любі діти, які не завжди до нас гарно ставляться, – але ми їх любимо, все завжди прощаємо, чекаємо, надіємось на їхнє виправлення. Творець теж любить нас, надіється на наше

навернення, і також чекає, і прощає мільйонні щоденні гріхи наші. І нам потрібно краще вчитись любити один одного, прощати, жаліти і допомагати. Потрібно привчити себе бачити в кожній людині в першу чергу добро. Тоді навіть п'яниця скаже: навколо мене такі гарні люди, ніколи мені слова поганого не сказали, ніколи мене нічим не вколять, а я негідник п'ю. Так його совість замучить, він вип'є раз, вип'є два, а далі уже не зможе. Раніше він казав: мене щодня сварять, і я від цього і п'ю. А коли в хаті мир, тиша, спокій, йому буде самому соромно того стану в якому він перебуває. Тільки совість може людину заставити, а не якась там сварка. Ніякими сварками ніколи нічого не досягнеш, це просто безглуздо. Тому що вона тільки відштовхує і лякає, озлоблює, і більше нічого. Маленьку дитину можемо ще виховати, коли вона не розуміє, можемо її посварити, нічого страшного в цьому не буде, якщо це робити з любов'ю. Хіба дорослу людину можна виховати? У нас є виховно-трудова заклади (тюрми). І що, там виховують? Ні, там людей нищать, вони виходять з тюрми ще гірші, як туди попали. Пішов у тюрму злодієм, вийшов вбивцею. Питаємо кому це потрібно? Але на це питання відповіді ще ніхто не дав.

Кажуть, треба покарання зробити жорсткішим. Та це тільки зло породить: чим ти гірше до людини відносишся, тим більше в ній пробуджується звір. А, насправді, до злочинця, як до хворої людини потрібно відноситись, з набагато більшою любов'ю, якщо ми хочемо, щоб від нього була користь. Ізоляція напевно має бути, тому що інший не може себе ніяк виправити. Відпустиш його – він обов'язково напоганить. Так, його потрібно ізолювати. Але чи потрібно його бити, чи потрібно над ним знущатись, чи потрібно його погано годувати, обмежувати у спілкуванні з родичами, дивитись телевізор, читати книжки? Напевно ні, в тюрмі він має бути ізольований від суспільства, але має бути у нього нормальне життя,

як у всіх, з добром і любов'ю. Навіть більшою має бути любов у тюрмі до людини, чим він мав на свободі, на роботі чи вдома. Чому люди злочинцями стають? Родяться діти всі добрими. Маленький у ліжечку лежить, ноженятами дригає, «агу» говорить. А виростає і стає звір звіром: тата ненавидить, від мами утікає, робить тільки зло. Всього за п'ятнадцять років він перетворився на чудовисько. Запитується, хто винний? Ми. Ми не навчили його любити, тому він і став звіром.

Якщо ми кожній людині віддаємо свою любов, милосердя, доброту, то ми проявляємо задумані Творцем людські властивості душі, які особливо повинні бути присутні у жінок. І жінки замість того, щоб таким гарним ділом займатись, як створити сім'ю, любити дітей, виховувати онуків, оберігати і скріпляти сімейне вогнище, – замість цього займаються всякими дурницями: ремонтують дороги, замітають вулиці, добувають вугілля, або ще щось. Це ж зовсім дикі речі. Але ця дикість настільки увійшла у свідомість людей, що багато хто вважає, що без цього уже жити неможливо. Насправді, від свого божественного призначення людина відходити не повинна в ніяку іншу сферу. І шлюб між чоловіком і жінкою – не придуманий для плотських утіх. Він задуманий для продовження роду людського і для зростання людей у любові, щоб вони могли вчитись смиратись один перед одним, один одному служити і один одного піднімати до ще більшої незвіданої висоти. Шлюб – це не боротьба за те, хто буде першим, буде другим розпоряджатись і командувати, як це завжди буває, а, навпаки, шлюб – це змагання, хто більше кому послужить і хто принесе другому більше жертв, любові, вірності і смирення.

Якось у ЗАГСі наречених запитали, що вони чекають від одруження. Із десяти дівчат хотіли бути щасливими дев'ять і тільки одна хотіла дати щастя своєму коханому. І, напевно, тільки вона одна і буде щасливою, тому що вона

хоче дати, а не брати собі. Так воно в дійсності і відбувається. І теперішні сім'ї тому і розпадаються, що люди не знають на чому тримається сім'я. Бо сім'я як і суспільство, тримається правила: чим більше даєш, тим більше маєш.

Жінка спасається дитинороддям, казав апостол Павло. Основне призначення жінки – приводити у світ нове життя. І не просто приводити, як кішка чи свиня. У свині поросля родиться для того щоб на зиму його зарізати. А у людини зовсім інше призначення, вона завжди має думати про майбутнє своє дитини, кожен день сушити собі голову, дивлячись ще тільки на колиску: що буде з моїм дитям, як мені її виховати, чому вчити, які книжки їй читати? Це найголовніше завдання, завдання складне і до того ще й нелегке. Бо треба, крім любові, докласти ще й частину своєї душі. Тому що в сучасному світі, який не тільки в основній масі ні любові ні християнської віри немає, але й протиставляється своєю бездуховністю – батьки-християни, які дійсно бажають виховати своїх дітей у кращих християнських традиціях, повинні посилити свої потуги і стати прикладом для своїх дітей.

Ми всі добре знаємо, що корова, якою вона народилась, такою й помре. А людина ні. Людина, яка родилась від тата-п'яниці і гулящої мамочки – може стати святою. Бо коли є бажання, то Бог допоможе. А корова бідна з свого коров'ячого стану ніколи не може вийти, у неї тільки один вихід: телитись, давати молоко і чекати коли її заріжуть. А у людини дуже багатьох можливостей: хочеш йди в монастир, хочеш – сто разів женись, хочеш – дітей виховуй, хочеш – в дитячий притулок віддай, хочеш – кров на війні проливай. Що хочеш, те й роби. Хочеш в місті живи, хочеш в селі, хочеш – до церкви ходи, хочеш в шинок. Вільна людина, і цю свободу вона може використати на добро чи на зло...

Тепер молоді люди в основній своїй масі дуже розслаблені, багато хто з них ні на що не здатний. Дуже

часто чоловік не може сім'ю свою зберегти. Він повністю розслаблений. Наприклад, живе чоловік, у нього дружина, діти, він їх любить, але випадково коло нього якась спідниця пройшлась – і він не може її пропустити. Маленький якийсь помисел – і вже не в тому стані, щоб йому противитись. Або сидить чоловік у автобусі, бабуся зайшла з сумками, він і радий би уступити місце, і знає що потрібно, а не може, тому що розслаблена воля. Потрібно зусилля над собою робити, а він до цього не привчений. З дитинства він отримував усе, що хотів. А щоб відмовитись, та й ще й добровільно, про це він навіть ніколи не чув. І що в результаті? Виростили кусок слизняка, який ніяк не може собою керувати.

На наше щастя, що тепер не 1937 рік, немає сталінських репресій, а тюрми повні здоровими фізично чоловіками, які не можуть собою управляти, не можуть від келишка відмовитись, не можуть уберегти себе від компанії друзів. Тому що в основному сидять не якісь там закоренілі злочинці, а так, як кажуть, сіли по дурості. Бо хлопці пішли – і я з ними, от і за компанією попав. Мені дали – і я дав здачу, вийшла бійка, і два роки отримав. Замість того, щоб потерпіти і постаратись усе залагодити миром, але на жаль цього його в дитинстві не навчили.

У всіх країнах існують великі суспільні інститути по вихованню дітей. І скрізь немає доброго результату, починаючи з Японії, Африки і закінчуючи Аляскою. Причина у тому, що втрачене найголовніше: розуміння таких важливих речей: лагідність, терпеливість, смирення і послух. Десь таки ще залишились у світі християнські цінності, а в основному їх дуже мало. І тому скрізь діти виходять з під контролю і в результаті стають злочинцями. І у цьому наша вина – наша байдужість. Якщо тільки на секунду уявити, що всі батьки на Землі стали християнами. Нехай вони люди грішні, самі собою ще не вміють управляти – але своїх дітей почали виховувати, так як треба. І тоді вже

через п'ятнадцять років все людство, уже буде зовсім іншим. Уявляєте?! Фантастика!...

Життя більшості людей на Землі проходить без толку. Кожен з нас родився для того, щоб служити людям тим талантом, яким його нагородив Творець. У когось руки золоті, у когось голова світла – і всі ці люди мають служити людям. Але в силу того, що людський розум за багато років потемнів від гріхів, людина починає служити собі, все старається для себе і для свого тіла. Бувають такі, що для сім'ї стараються, але таких мало, в основному і тут для себе: дружина мені має коритись, для мене все робити, діти повинні мене обов'язково слухатись, що мені в голові прийде, вони повинні зразу все виконувати. І в результаті людське життя проходить безглуздо, втрачає найголовніше – свій сенс.

Переворот життя, коли людина вступає у боротьбу зі світом – це є покаяння. В давнину у ранніх християн цей переворот був зв'язаний з хрещенням. Перед цим, якщо людина не робила цей переворот, вона не хрестилась.

Багатьох з нас охрестили у дитинстві, і ми по інерції ходимо до церкви, але ще не пізнали що таке християнство, і не знаємо, що таке покаяння. Тому таке коливання в нас часто і відбувається, тому що кінцевий вибір не зроблений. І поки ми його не зробимо, ми ніякі не християни, про це і мови не може бути, і про всяку духовність можемо забути. Кожен християнин формально, але знає, що йому потрібно дотримуватись заповідей, але дуже важко приймається душею така проста істина, що заповіді Божі, це формальні правила, які маємо ми вивчити, – це є істинні сходинки, якими ми вийдемо на простір духовного життя. І заповіді нібито звужують нашу свободу, бо істина любов – це завжди обмеження. Любов і свобода часто суперечать один одному, тобто по свободі, людина деколи бажає поступити проти любові. Але Творець не міг не дати людині дар свободи, тому що

невільна людина любити не може. Бо на любов не здатна тільки примітивна істота. Любов – це терени вищих, тому що любов – це Бог. І Бог по своїй властивості, своїй сутності являється любов'ю і відповідно бажає, щоб людина любила і була любимою.

В наш час слово «Бог» стало модним і тепер його чути звідусіль: і від людей чужих, ворожих Богу, і від щиро заблудлих і від шарлатанів, і від людей хворих, із звихненим відчуттям, якими просто диявол керує, а вони вважають, що це Бог. Тому людині була дана заповідь не згадувати ім'я Боже без потреби. Тому, що Бог знає нашу падку природу, знає, що від частого згадування втрачається благословення і губиться найголовніше: стан людини перед Богом. Тепер слово «Бог» увійшло в категорію загальну, і хоча буква із стрічкової стала прописною, але друкується воно часто у такому контексті, що краще цього б і не було. Або в якійсь газеті друкується ікона, або на календариках. Питається, що з нею робити самому благовірному, коли він прочитав цю газету, або календарик під кінець року став не потрібним? Її ж не викинеш, це ж священне зображення? А скільки таких зображень викинуто? Мабуть ікона нагадує нам про те, що Бог є, а насправді відношення до неї і, значить до Бога, – жакливе, це просто блюзнірство. І якщо поглянути на наше теперішнє життя, то з'ясуємо що цього блюзнірства так багато, воно виражається у таких жакливих формах, і набирає такого розмаху, що загальна його сума набрала таких розмахів, і ніскільки не менша, ніж колись, в першій половині двадцятого століття – коли руйнували і закривали церкви, по всій території колишнього Радянського Союзу і в тому числі і в Україні.

В наш час церкви не руйнують, їх відновлюють і будують нові, ходити до церкви тепер стало модно. Деякі люди ходять до церкви десятки років і так і помирають не пізнавши Бога. Питається: як це можливо? Діло в тому,

що у кожної нормальної людини є релігійне почуття. Крім п'яти почуттів: зору, дотику, нюху, слуху, смаку – є ще шосте, релігійне. Якщо людина повноцінна, релігійне почуття у неї обов'язково є. І підкоряючись йому, людина яка народилась в Індії, іде в індуїський храм; людина яка родилась у Туреччині йде в мусульманську мечеть; людина яка родилась в Італії, йде у католицький костюл; людина яка народилась в Україні ходять до християнської церкви; а японець піде в синтоїстський храм; а китаець ходить у буддійський храм, а євреї ходять в синагогу; і так далі, тому що релігійне почуття, як і всяке інше, вимагає задоволення. Людині хочеться свічку поставити, про щось таке добре подумати, за своїх померлих помолитись. Про померлих і буддисти моляться і індуїсти, і мусульмани, і японці – язичники. Нічого тут особливого немає, – це властиво людям усіх віросповідань і національностей.

В Україні більшість людей вважають себе християнами, але частина їх до Христа не мають ніякого відношення, навіть деякі священники до церкви ходять як до роботи, бо вважають церкву своїм бізнесом. Історично склалось так, що в дитинстві нас охрестили і час від часу ми, підкоряючись своєму релігійному почуттю, приходимо до церкви це почуття потішити. Будь-яка людина, виходячи з церкви, скаже: у мене на душі якось легше стало, мені добре, я заспокоїлась, слава Богу. І людина впевнена, що вона віруюча. Звичайно, віруюча. Спитайте у неї чи є Бог? Так є. Тільки божевільний говорить, що Бога нема, а всі більш-менш нормально помірковані люди релігійні. Тому якщо людина не дотримується ніякої віри: вона не буддист, не мусульманин, не індуїст, не іудей, не єговіст, не баптист, не християнин, хто тоді буде? Вона буде атеїстом, але і атеїсти яких 2% вони також віруючі, бо не доказано, що Бога немає.

Найважливіше для нас усіх – це прозріти духовно, тому що багато хто заблудив на рахунок себе. Вважаючи

себе віруючим і маючи віру в те, що Бог є, людина деколи думає, що цього достатньо, забуваючи, що язичники вірують, мусульмани вірують і іудеї вірують в те, що Бог є, і в загробне життя, і в Страшний суд. Будь-яка людина, якщо вона нормальна, це відчуває і знає. Але нам потрібно зрозуміти, що від нас вимагає Бог і як ми маємо жити. Необхідно навчитись любити, а для цього треба почати з малого: навчитись любити ближнього. А ми ближнього, звичайно, усе хочемо якось використати. Ми з тобою християни, тому ти повинен мені допомогти – от таке у нас відношення до ближнього. А, насправді, Бог вимагає не цього: ми християни, тому я повинен тобі допомогти. Християнин – це людина, яка і собі не належить. Ми повинні так старатись жити, щоб нічого собі, нічого за чийсь рахунок. Нам ні одна людина на землі нічого не винна, тільки ми всім навколо винні до кінця днів своїх. Якщо ми так будемо жити, тоді наші серця зможуть розкритись для любові, тільки тоді ми прозріємо духовно, коли наша душа з'єднається з духом, тоді ми станемо створіннями духовними.

Надавати любов можемо тільки маючи особливу властивість душі. А якщо у нас у серці немає любові, як цього досягти? Це можливо в одному випадку: якщо ми будемо надавати ближньому любов, навіть коли нам цього зовсім не хочеться, а деколи й важко. І якщо ми утішимо нещасного чимось, або якимось досяжним для нас способом, нехай це буде непримітна дрібничка, то тим самим надаємо любов і відповідно зможемо реалізувати своє призначення у своєму тимчасовому житті на Землі. І тоді і наша гордість буде смирятись, ми станемо іншими людьми – іншої якості, з іншими властивості. Але не потрібно брати на себе дуже багато, щоб потім не справитись і все не кинути. Дуже часто людина рветься і думає, що у неї все вийде, але не розраховує на свої сили і потім починає скаржитись, стогнати і інших винити.

Ось інша людина за мамою піклується, за татом доглядає, але це піклування їй не до душі, і її дуже нервує. Вона не рада що Господь дав їй такий хрест, в цьому випадку вона лишає себе всякої нагороди, тому що вона це робить вимушено, без душі, зі злістю у серці, часто навіть з ненавистю, і цьому немає ніякої ціни. І все буде оцінене тоді, як серце пом'якне і зможе любити, коли ми станемо це добро творити не по примусу, а з радістю по добрій волі і з любов'ю. Ми можемо позбутися хвороби при допомозі ліків, але для всіх є єдині ліки від самотності, відчаю і безнадійності – це любов...

4.5. Людина – духи і талант.

Ми знаємо що, у людини, крім тіла і душі є ще й дух. А духів, як не дивно, є безліч і вони дуже впливають на людину. Молоді люди п'ятнадцяти- шістнадцяти років дуже часто не можуть знайти спільну мову з людьми шестидесяти-сімдесяти років. Причина в тому, що ці люди належать до різного часу, а у кожного часу свій дух, і дух нового часу знаходиться у невідповідності з духом минулого часу. І кожна невідповідність духу часу – мука. Ось, якщо у вас розмір ноги сорок перший, то попробуйте взути тридцять дев'ятий. Поки будете взувати, відчуєте муку: там тисне, там тре. Те саме буває з людьми, тобто з'ясовується, що світ нашої душі, благополуччя, спокій, тиша залежить від духів, які в душі поселяться.

Кожна людина у своєму житті управляється духами, а духи багатолікі і з певними властивостями. Якщо дух володіє властивостями злоби, то цією злобою людина і керується, і цей дух постійно на людину впливає. Людина одержима духом грошлюбства – із усього старається отримати грошову вигоду. Їй подобаються самі гроші, як такі, і також їхній ріст. Хоча вони можуть лежати на депозиті в

банку як мертвий тягар, але саме цей ріст забезпечує йому задоволення. І таких духів дуже багато: дух переїдання, багатоспання, злоговоріння, злорадства – і ще багато інших. В біснுவатій людині є легіон недобрих духів, а у кожному з нас, хоча не легіон, але вони також є. І коли кількість нечистих духів в душі людини досягає апогею, людина уже повністю буває ними підкорена, вона перестає мати особисту волю. Ми знаємо, як тяжко алкоголіку не пити. Тому, що дух п'янства його пити заставляє. Так дух заставляє осуджувати і вмішуватись не у свої справи, заздрити. Ті духи, які збуджують бажання в душі, заставляють людину йти у них на мотузці, мучать і свій вплив на душу послабляють тільки тоді, коли людина їх слухається. Ці духи, як дресирувальники, йди тільки по цій дорозі, а чуть управо чи вліво – батогом. І тому, щоби не відчувати муку, людина починає духів слухатись і з часом повністю стає їхнім рабом: рабом суспільства, рабом свого особистого внука, рабом моди, рабом того, що про нього скажуть, – тобто людина стає залежною від усього. Вона втрачає свою свободу, яку дав їй Творець, а з часом також і свій талант.

Коли людина обдарована чимось, то ми говоримо у нього є талант. Походження цього виразу – з євангелієвої притчі. А вона відкриває дуже важливу духовну сторінку: всякому хто має додається і примножитьься, а у немаючого відніметься і те що він має. І в цьому вся совокупність дарів Божих людині. Різним людям Творець відмірює різною мірою: кому п'ять талантів, кому два, кому один. Найперший талант, який нам усім даний, – це наше життя. І від того, як ми проживемо земний відрізок часу, залежить наше майбутнє життя. І кожному з нас Творець дав самий найголовніший дар – старатись пізнати Бога. І на відміну від усіх створінь, як ми уже знаємо, ми маємо від Господа Бога і дар свободи.

І як же людина відплатила Творцю за всі ці прекрасні дари? Дар свободи перший чоловік Адам, використав для

гріха, і ми з вами, його славні нащадки і далі продовжуємо використовувати свою свободу для гріха. Багато хто знає, добре знає, що можемо робити, а що не можна, що добре, а що погано, і всерівно свідомо робимо те, що суперечить задуму Творця, суперечить його волі, суперечить усякій красі. Прекрасні почуття, якими наділили нас, ми оскверняємо, а своє досконале тіло ми використовуємо для гріха. Дар мови використовуємо для того, щоби творити зло і говорити нісенітниці, брехати, сваритись.

Творець усіх нас створив по образу своєму і по подобі. А оскільки Бог у християнстві – це Свята Трійця, то ми також належимо до трійкості, яка присутня у всьому і навіть світ навколо нас трьохмірний. Дехто знає що людина складається з тіла, душі і духа, хоча дуже часто багато хто не знає цього! Деякі люди доходять до того, що заперечують про присутність душі і вважають, що складаються тільки із тіла – практично так часом і буває у декого, тому що доброго духа немає, а душа померла.

В залежності від того, яка сфера у душі розвинута, люди так і називаються: духовними, душевними і плотськими. Людина, яка зневажає життя тілесне і душевне, розвиває в собі, сферу духовну. Вона не думає про те, що їй одягти, що їсти, що пити, яку книгу читати, який сьогодні кінофільм подивитись. Це її абсолютно не хвилює. Її хвилює тільки те, чи угодила вона Богу, як вона виконує заповіді. Вона прагне постійно причащатись, вона любить читати слово Боже, любить молитись – тобто її цікавить тільки духовне. Така людина називається духовною. Той, якому все одно, що їсти, що пити, що одягти, але хто любить душі своїй доставляти усяке задоволення: цікаву книжку почитати, гарну музику послухати, цікавий фільм переглянути, з гарною людиною поспілкуватись – це людина душевна. А є люди плідські, яких не цікавлять ні книги, ні музика, ні Євангеліє, ні церква, ні мечеть, ні синагога. Їм тільки їсти, пити, одягатись: як я

виглядаю, та щоб таке смачненьке з'їсти, та щоб на себе найкрасивіше, тепліше і цікаве одягнути – цікавляться тільки про це, тільки цим і живуть. І на великий жаль, таких людей з кожним роком стає все більше.

4.6. Людина – гріх і душа.

Деякі люди не знають, що таке гріх і згадуючи біблійні заповіді: не вбий, не вкради, не пожадай жінки ближнього свого та інші, думають що вони правильні. Але не всі знають, що ці заповіді старозавітні і були дані нам по законах, якими мало жити суспільство до прийняття християнства. Крім цих заповідей є ще новозавітні які дав нам Христос на Нагірній проповіді, і ці заповіді якісно інші – в них сказано не просто не вбий, а не гнівайся – не просто не пожадай жінки ближнього свого, а навіть не дивись на чужу жінку з любоводійством. І якщо хтось це робить, то він уже грішить у своєму серці. Тому що старозавітні заповіді призивали контролювати своє тіло, тобто дії, а новозавітні призивають ще й контролювати свої думки, щоб контролювати і тримати своє серце і душу в чистоті. Бо коли людина не контролює – свої думки вона замість любові накопичує: агресію, похоть, лицемірство, все те, що їй пропонує матеріальний світ для виживання, тобто зло, і в такій людині відсутня любов, і відповідно така людина не зможе реалізувати своє покликання у своєму тимчасовому житті на Землі. Тому і гріхи називаються гріхами, смертними не для тіла, а для духа людського, а також і для душі.

В кожній світовій релігії усі заповіді однакові, вони говорять про те саме на рахунок гріхів, так що поганих релігій немає, а є нерозуміння людей які перевертають усе з ніг на голову, ставлячи свій устав вище любові, тобто Бога. Просто на протязі багатьох віків існування люд-

ства, люди нанесли багато лушпиння і тепер тяжко розібратись що до чого, а віру підмінили різними ритуалами, але хто шукає, той знайде. Бо в кожній релігії практично є багато святих і просвітлених, які здатні пояснити сенс життя людини без усякого лушпиння, і будь-хто, якщо захоче, може знайти і дослідити, і використати їхній досвід. Деякі запитують: чому цей світ такий жорстокий, як Творець допустив до цього? Але вони не розуміють, що істинний світ Бога – це світ духовний, а наш світ матеріальний і це тільки ілюзія – гральний майданчик, створений, для вирощування і виховання духа, тут провіряється «хто є хто», в якому світі живемо, такі й порядки. Зараз скрізь це можемо побачити, практично куди не подивись, все кардинально суперечить поняттям совісті і людяності, гріх возвеличується, а в соціальних сітках домінують антихристиянські цінності, тобто наступають часи антихриста. Нас ділять і сварять на мові, вірі і Церкві. Але що буде, якщо людина за час існування тіла не встигне з'єднатись з душею? Після смерті людини, коли дух звільняється від полону матеріальної оболонки, він застається один на один з усім тим, що він зумів придбати за життя. Дух, як глина: поки тіло живе, то з цієї глини можна щось зліпити, тобто змінити, але після смерті глина обпалюється світлом істини і назавжди стає тим, чим вона була. Якщо людина жила негативом, то він сам стає цим негативом і вже немає можливості щось змінити, і вже немає свободи вибору. В релігії цей стан називається пеклом, те що наробив, те й отримав. Якщо говорити науковими термінами, то дух переходить у стан особистості, він постійно відчуває, що він придбав за життя і не може від цього відвернути свою увагу, бо цей багаж він сам. Ось чому в релігії говорять про необхідність спасіння людини. Але дехто думає: «Навіщо мене спасати я і так гарний», так майже всі люди думають, що вони гарні, бо з зовні вони ведуть себе до-

бре, але у світі духовному важливо, яке серце у людини, і ви, коли прослідкуєте за своїми думками у самому собі аж тоді зрозумієте, куди ви рухаєтесь насправді. І якщо уважно придивитись, то ми помітимо, що майже кожна людина вкладає свою увагу у матеріальну частину – в себе, тобто тимчасову, але всі ці доробки зникнуть разом зі смертю тіла. До чого більше тяготить дух, властивості того людина і набуває, а для того, щоб злитись з душею, дух людини має мати ті ж властивості що і душа. Перебувати потрібно у любові у всьому, також у радості і щасті – інакше злиття не буде. Якість духа перевіряється тут на Землі у трьохмірності. Піддаючись спокусам цього світу, дух показує свою істинну суть, що йому більше подобається, до чого він більше тяжіє. Від того, до чого він більше приділяє своєї уваги, таким він і стає. Тепер зрозуміло, що проста віра в Бога нічого не дає, і також різні ритуали, свічки, відвідування святих місць і тому подібне не допоможуть, також піст, чи правильна дієта, не допоможуть стати більш духовним. Обмеження у харчуванні дозволяють ослабити тіло і розумовий потік, так що в особистості появляється можливість згадати про своє особисте призначення. Як на протязі всього свого життя ми постійно робимо вибір – жити любов'ю чи матерією і це є та істинна свобода, про яку всі говорять; це не свобода слова, не фінансова свобода чи свобода пересування, це свобода вибору перед добром і злом, життям і смертю. Узагальнивши все, ми можемо зробити висновок: сенс людського життя – заключається в тому, щоби з'єднавшись з душею, придбати безсмертя у духовному світі і встигнути зробити це за життя.

Якщо людина любить щось, вона заради цього чимось жертвує. Ми часто чуємо такий вираз: мистецтво вимагає жертв. Так і наука. Людина навіть ради того, що жаль грошей, може не купити зайву пляшку коньяку, бо він дорогий. І це вважається поважною причиною. А

ради Бога людина навіть не робить меншого. Ми вважаємо, що якась дуже малозначна річ, як гроші, для людини значно більше, ніж Бог – у нас відношення до нього чисто практично – егоїстичне, ми від Бога тільки все хочемо взяти. А любов – це зовсім інше, любов – це коли є бажання дати. Якщо Христос свою кров пролив для того, щоб нас витягти з п'ятьми гріховної, щоб нас спасти від смерті, щоб дарувати вічне життя, і ті, які хочуть іменуватись християнами – від імені «Христос», – повинні поступити так само.

Навіть сто двадцять років назад – коли ще не забороняли ходити до церкви, справжніх духовних християн було мало. У наш час в багатомільйонному Києві у великих храмах покритих золотом, мало хто причащався, в основному люди сюди ходять як на екскурсію, а два рази на рік по всій Україні на Різдво і Великдень основна маса людей приходять до церкви відмітитись. Деякі так і кажуть:... «на Різдво прийшов, помолився, свічку поставив і йду колядувати, і святкувати – бо я віруючий, а на Великдень обов'язково йду паску святити, бо як не освячене їсти.» І поївши свяченого, згадують про Бога – у мене з ним усе в порядку, я не вбиваю і не краду. У багатьох людей до Бога такий підхід, як до якогось механізму: ти зроби те і те, отримаєш від Бога це, а якщо зробиш ось це, тоді отримаєш оте. Але так не буває. Бог – це сутність жива, і хоче від вас живого відношення до себе. Але людині до Бога ніякого діла нема. Тільки тоді, як щось з нею стається, тоді вона згадує про Бога: Боже, ти мені допоможи. Я буду красти, буду брехати, буду пити, буду блудити, буду сваритись, буду осуджувати, я буду порушувати твої заповіді, а коли моє життя за мої гріхи зайде в тупик, ти до мене, Боже, прийди і мені скоро допоможи і прости, а я після того вернуся до того, чим я займалась, бо мені уже добре...

Але є і інший шлях: потрібно старатись в результаті свого життя гріх у собі перемогти. Звичайно, сама лю-

дина перемогти гріх не може. Може перестати пити, але п'яницею перестати бути неможливо, тому що буде хотіти випити все життя. Тому, що хочеться грішити, але вже не тілом. І тютюн, і алкоголь, і наркотики, і осудження, і сварки – все це шкідливо для людини. І чому людина цю шкоду собі робить? Вона може цього не робити, але духи її цього просять, душа знаходиться у гріху, і духи заставляють людину бажати того, що їй шкідливо для тіла, і для душі, і загалом для всього що є у світі. Все те добре, що створив Господь, людина тисячоліттями руйнує і псує...

Всі люди у дитячому віці прекрасні, а коли виростають, стають дуже і дуже недобрими, понурими, роздратованими, скупими, злими, заздрісними. І серед цього всього жити важко і безрадісно. Тому і декого тягне прийти до церкви чи до костьолу, чи до мечеті, чи до синагоги, чи до іншого храму, від усього цього відпочити і заспокоїтись. Цей спокій, який ми набуваємо у храмі, може бути чисто зовнішній, душевний і психологічний. Тому, якщо ви знову вийдете з храму у свій світ і зустрінетесь з якимось злом, ви побачите, що цей спокій скоро зникне. Тому, що він не справжній, а зв'язаний з вашим настроєм.

Люди, які живуть у світі, дуже б хотіли завжди мати гарний настрій. А від чого буває гарний настрій? Людина себе гарно почуває, коли вона нікому нічого не винна і їй нічого не винні, коли у неї немає ніяких проблем, коли гарна погода і при цьому гарною вона вважає ту, яка їй потрібна в цей момент. Якщо вона займається городом, то це сонце і дощ, якщо вона лежить на пляжі, тоді це сонце, а якщо їй кудись потрібно йти, то це прохолода. До гарного настрою людина прагне з допомогою вина, і якоїсь трансляції по телевізору. Цьому служить і музика, і ходіння в гості – обов'язково до людей приємних, а якщо людина ділова, то до людей потрібних. Тому, що

отримавши багато благ від гарно завершеної справи настільки захоплює душу людини, що вона готова навіть з понурою людиною сидіти, і навіть з ворогом, щоб тільки діло вийшло. І у світі є багато ще речей, які створюють гарний настрій: коли діти не вередують, коли все тихо і гладко, і спокійно. Такий земний рай і кожен з нас час від часу, деколи на хвилини, а деколи на години цього досягає. І дійсно, душа наша в ці хвилини спокій отримує. Але на жаль це тимчасово і закінчується дуже скоро, як тільки та зовнішня умова, від якої ми залежимо, змінюється. А той спокій, до якого нас кличе Творець, зовсім другого роду. Творець хоче, щоб наша душа, яка належить світу іншому, – жила тим світом, була захоплена життям духовним і захопилась би настільки, що ті жалі, які людина переживає, проживаючи на Землі, для неї були б легко пережиті.

Людина, все своє життя, шукає всілякі шляхи для заспокоєння своєї совісті. Якщо із кимось посперечатися і наговорити купу недобрих слів, то на душі стає противно і гидко. Що робити? Слово не горобець, якщо сказав не – спіймаєш, сварка уже на носі. Треба постаратись її забути. Але забути її вже неможливо, все одно сварка буде про себе нагадувати. До яких засобів люди вдаються, щоб цей голос совісті у собі облегшити? Деякі люди починають оправдовуватись і розповідати усім, який поганий той чоловік з яким я посварився. Поки оправдовуєшся, клянеш його, стає легше, а коли перестаєш, ще гірше робиться, ще противніше і бридкіше. Який же спосіб, щоб на душі стало легше? Потрібно помиритись, а помиритись гордість не дає. А якщо таки взяти і скоїти маленький подвиг, зробити крок назустріч своїй совісті, то ми побачимо, що помиритись – не так уже й важко, і наслідки гарні і найголовніше, що на душі стає радісно від цього. Той з ким ви посварились усміхнувся і пробачив. І ви усміхнулись з чистою душею. І всім добре.

Ми зараз можемо побачити – по при дорозу стоять хрести з розп'яттям, які нам нагадують про те, якою кров'ю заплачено за гріхи дуже веселого, напівп'яного, блудного людства. І якщо окинути оком декілька тисячоліть історії людства, то це просто жах: скільки бруду, підлості, вбивства, зради – гидко і жахливо. А з самою землею що зробили? Все зіпсували, знищили; цілі види прекрасних тварин, рослин, лісів, рік, озер, постійні сварки і бійки, підлості, обман і війни. А Бог все терпить, старається спасти, чекає, щоб людина до нього звернулась, попросила пробачення. Тому нам потрібно не тільки молити Бога про прощення, а ще й діяти, і дітись нам просто нікуди, хіба до пекла. І спочатку нам усім потрібно відмовитись від недобрих думок і недобрих бажань. Бо від не добрих думок і не добрих бажань не буде доброго плоду. І щоб життя змінилось потрібно покаятись. А покаяння зводиться не тільки до того щоби йти до священника. Потрібно спочатку, щоб ваша душа звільнилась від недобрих думок і депресії, в яку вона впадає через життєві надломи. Тому, що покаяння – це зміна життя, повернення до обгортаючого добра і відмова від усього дурного.

І коли людина дійсно кається, по-справжньому, не так щоб істеріку закотити і на публіку сльози крокодилачі показувати, а по-справжньому, тоді життя його змінюється, і гріх стає колишнім, загалом сама природа людська міняється, і людина із грішного, окаянного – святою стає і отримує свідоцтво про прощення. Але це не значить, що людина облишилась своїх гріхів. Ні, вони як рубці на душі, як шрами застаються, але шрами все таки не рани. Хоч це і нагадує про гріх, але це уже не гріх, і хоч поранена рука чи нога, уже не так рухається, як колись, але все ж вона жива і якимось чином може служити. Так само і наша душа. Тому потрібно вчитись перебувати в покаянні. Покаяння – це є постійний стан правильно збудованої християнської душі.

4.7. Людина і віра.

Хоча майже третина людства вважає себе християнами, християнство багатьом із них зовсім не по плечу. Бо треба від цього відказатись і від цього, і від цього. Бо дехто каже: «я так не можу, мені це потрібне і це, і це...» Тому християнство, як віра не для всіх: тільки для тих, хто може пересилувати своє гниле нутро, і духом своїм підняти до небесного життя. І все це робиться поступово і потрохи. Вам хочеться спати – ні, я все таки помолюсь. Їсти хочеться і те і інше – ні, я все таки попошу. У неділю рано хочеться подовше у ліжку полежати – ні, я все таки до церкви піду. Скривдив хто, на душі гірко, хочеться щось зле у відповідь сказати – ні, все таки промовчу, а ще краще за кривдника помолюсь. І так усе життя буде з цього складатись: хочеться робити по своєму звіриному відчуттю – ні, не буду, я людина, я християнин і тому я маю бути добрим, і тому стараюсь сам себе притиснути, справити.

Тих людей, які дійсно бажають жити по божому, їх дуже мало, а інші всі на словах. Вони так і говорять: ми Бога в душі маємо, нам цього достатньо. Так, вони в душі відчують, що Бог є, і їм цього достатньо. А то, що вони живуть прямо без любові – проти волі Божої, їм діла до цього немає ніякого. Тому, коли така людина помирає, це найстрашніший день у її житті. Майже всі люди на старість дуже смерті бояться, всі хочуть пожити подовше та підлікуватись – тобто буття своє на Землі продовжити. Відчуває душа, що чекає за гробом щось страшне, тому що все життя без віри прожила – і тепер в цю прірву бездонну і невідому падати. Це все одно, що в чорну бездонну криницю з закритими очима. А що там буде? Людина не знає, тому що живе в пільмі без віри...

Віра без діла мертва. Віра – це не світогляд, це робота, добродія, це божественна сила, яка проявляється у

житті людини. Якщо ця сила ніяк не проявляється, значить її немає і відповідно, і віри немає, тому що мертво віру вірою назвати можливо умовно. Більшість людей, які живуть на землі, звичайно, вірують. Тільки людина несповна розуму, або підкуплена за гроші, не признає і заперечує Бога, бо кожен знає, що Бог є. І кожен народ його по-різному називає: євреї називають його Єгова, Яхве, араби Аллах, українці Бог, Господь, або Творець. Але це знання не є живою вірою, тому що і сатана знає, що Бог є, і біси знають і трясуться. Знання віри більшість віруючих не спасає, і вони гинуть, спочатку гине дух, а з часом і їхня душа. І ще це означає, що далі погибель і смерть. Це і є припинення життя так як тіло помирає, коли серце зупиняється, переривається потік крові і через певний час відмирають клітини головного мозку, і так само гине душа, коли немає у ній віри. Джерелом життя душі, мається на увазі життя духовне, – сила Божа, Божа благодать. Тому, якщо душа не доторкається благодаті Божої і любові, вона гине. Це виражається в тому, що душу заповнюють духи п'їтьми, духи злоби, і вона живе уже не волею божою, а страстями: не тим, що Бог повеліває робити, а тим що хочеться; бажання її розгорається від гїєни вогняної. Кожен з нас прекрасно відчув на собі дію цих злих сил. Коли згрішити хочеться так сильно, що здається неможливо і устояти, гріх стає непереможним. І якби, не Бог, це було б просто жахливо. І в Новому Завіті написано, – «бо так возлюбив Бог світ той, що віддав Сина Свого Єдинородного, щоби всякий, віруючий у нього, не загинув, а мав життя вічне. Бо не послав Бог Сина свого у світ, щоби судити світ, але щоб світ спасенний був через Нього».

Господь вимагає від нас надзвичайні чесноти. Він так і говорить: Хто ударив тебе в праву щоку, підстав йому другу. Якщо давній Мойсеїв закон велів: «Око за око, зуб за зуб». То Господь вимагає уже вищого: прощай. Коли

кота вдарь по щоці – і він тебе лапою, все зрозуміло. Або собаку пни ногою – вона тебе за ногу вкусить. Так і ми: ти мені слово і я тобі слово. Ти мене посварив – а я тебе. Ти зі мною не вітаєшся – і я з тобою не буду. Це звичай, а не людське звикле життя. Господь вимагає вищого: він тобі зробив гидоту – а ти йому подаруй коробку цукерок. Оце вже вчинок, який вимагає від людини зусилля і волі. Він тебе скривдив, він поступив недобре – а ти візьми його і прости. На таке здібний не кожен, один із тисячі. І це якраз перед Богом і цінне, тому що це вчинок Божественний, так звичайно робить сам Бог. І крок за кроком піднімаючись до Бога, ми будемо знаходити у себе все більше і більше гріхів. І так воно має бути, бо ми усі є грішні. І тільки, коли ми побачимо свої гріхи, як пісок морський, це буде означати, що ми почали йти дорогою до свого спасіння. І якщо ми не знаємо у чому ми грішні, і де треба нам виправлятися, це означає, що ми просто поринули у пільму: бо в пільмі нічого не видно і ми своїх гріхів не бачимо. Тому нам потрібно йти до світла, до чистоти, до християнської добропорядності. Обов'язково нам потрібно терпіння і лагідність, послух, доброта, милосердя і любов один до одного. Потрібно старатись нікого не повчати, ні до кого не чіплятись, з усіма, як говорить апостол Павло, старатись мати мир. Тому, що всяка мука, яка у нашій душі піднімається, гальмує Божественному світу проникати до нашого серця.

Нам потрібно йти маленькими кроками, творити добрі справи – нехай зовсім маленькі, на що ми здібні, але ми обов'язково це повинні робити. Не потрібно проводити час даремно. Звичайно, ми потребуємо відпочинку. Час від часу хочеться прилягти, розвіятись, але не потрібно перетворювати життя в постійний пошук цього відпочинку, а то ми дуже скоро зачерствіємо. Нам не потрібно забувати, що ми громадяни неба і що нам постійно треба прагнути до неба, бо ми на Землі тільки

гості. Потрібно, щоб наше серце відмовилося від грошлюбства і саможалю. Кожен вечір добре було б свій весь день, який ти провів, переглянути подумки: а чим я сьогодні людям угодив і кого я сьогодні скривдив? І це потрібно нам робити щодня, потрібно постійно зішкрібати цю пилюку, це болото зі своєї душі. Тому духовний подвиг являє собою постійне покаяння у гріхах, постійне виправлення своїх вчинків і свого життя.

Серед нас дуже багато лінивих людей, лінивих духовно. Духовна лінь властива нам, тому що в основному люди плотські і душевні, і все духовне нам дається дуже важко. Але ми і малого зусилля не хочемо зробити, а потім чомусь дивуємось, що продовжуємо перебувати у тих же гріхах, в яких перебували п'ять і десять років тому назад, і чого у нас ніякого очищення не відбувається, бо серце наше назустріч Богу не відкривається. Тому духовне життя починається, як уже згадувалось, завжди з покаяння. Потрібно нам глибоко зрозуміти, що ми знаходимось на грані погибелі і потребуємо спасіння. І поки ми ще живі, Творець чекає, що ми звернемось до нього, тому що ні одна людина не може сама себе із злого зробити добрим, а із поганого – гарним. Навіть, якщо ми почали ходити до церкви чи до костелу, чи до синагоги, то це ще не означає що ми стали гарнішими і добрішими, і досягли свого спасіння. Апостол Павло говорив: «Ми спасенні у надії». Так надія є для кожного із нас, які б ми не були грішні і який би злочин не зробили. Тому якщо нас Бог призвав, значить, він все-таки надіється, що ми перестанемо брехати, що ми перестанемо блудити, упиватись алкоголем, і один одному робити прикrostі; перестанемо вести той спосіб життя, вирощуючи вовчі терни, як ми до цих пір робили, а будемо вирощувати плоди духовні. Наш Творець все-таки надіється і дає нам цей шанс, бо він нас сюди впустив. І тепер усе вже залежить від нас. Бо цей світ – як ехо в горах: якщо ми

кидаємо гнів, вертається гнів; якщо ми віддаємо любов, вертається любов. І потрібно всім запам'ятати: коли в людину кидаєш болотом, то воно може не долетіти, а на твоїх руках обов'язково зостанеться...

І щоб досягнути спілкування з божою благодаттю, потрібно виконати деякі правила і закони. І тут існують певні етапи, поступові кроки, без яких ніяке духовне життя неможливе. Як без знання елементарної арифметики – таблиці множення, правила додавання, віднімання і ділення – не може й мови йти про якусь вищу математику, так і у духовному житті не можна перескакувати через декілька сходинок.

Початковий етап! Якщо ми християни, перше, чому ми повинні навчитись, – це вивчити старозавітні заповіді і молитву: «Отче наш». І якщо ми усвідомили заповіді Божі, тоді ми можемо для себе вибрати православну, чи греко-католицьку церкву, або католицький костел. Але відвідання Храму навіть кожної неділі духовним життям ще не буде. Бо ми можемо щодня ходити до церкви, чи до костелу, а так і нічого не зрозуміти. Тому, що нам далі потрібно виправляти своє життя, хоча би по старозавітних заповідях, – які були дані Мойсею за півтора тисячі років до народження Ісуса. І якщо людина вивчить старозавітні заповіді, усвідомить свої гріхи – посповідається і причаститься, то прийме в себе самого Христа – цього небесного гостя і вже не буде вбивати, красти, блудити, брехати, творити собі кумира, і це буде тільки крок в напрямку до духовного життя. Але прийнявши Христа, потрібно утримати його в собі, а то часто зустрічається, що прийде він і піде. В духовному житті можна йти тільки по сходинках, від більш простих до більш складних, як у всякій справі, але без віри, надії і любові це неможливо зробити, а для цього потрібно мати бажання і терпіння. І Бог не зможе благословити ваші кроки, якщо ви не переставляєте ноги...

4.8. Святість.

Ми маємо обмежені пізнання про природу душі, ми не можемо сказати що душа це матерія, яка має той чи інший склад, ми не знаємо яка природа наших душ. Чи це згусток енергії, чи невагома ефірна субстанція, а може щось інше? Ми не знаємо тому, що живемо у трьохвимірному світі і все сприймаємо п'ятьма рецепторами відчуття, а душа це те, що в кожного з нас вдихнув Творець, душа це частина Бога в нас. Вона інша по своїй природі яка не підчиняється міркам трьохвимірного світу, невидима нами в існуючих рамках земного життя. І тільки приторкнувшись з Богом людська душа набуває безсмертя. І якщо ця гіпотеза вірна, то вона підтверджує теорію, що колись наші предки володіли даром вічного життя. Перебуваючи в Едемському саді, і з'ївши плоди з дерева життя, перші люди практично порівнялись з Богом. Однак Адам і Єва порушивши заповіді Творця, назавжди втратили якості, які їм були дані спочатку: терпіння і добродійство, але найголовніше, вони втратили дар безсмертя. Всього одним проступком Адам і Єва змінили хід усїєї людської історії, вони стали винуватцями того, що люди втратили знання про те, де знаходиться рай, і тим самим втратили можливість жити вічно. Але спогади про рай у підсвідомості людей живі й досі і всі мріють туди потрапити, щоб з'єднавшись з Богом – жити вічно.

Єдиною умовою спасіння є віра. Віра в те, що Господь може нас спасти, віра в те, що Він цього хоче, віра в те, що спасіння обов'язково буде, бо воно нам також бажане, як і самому Богу. І нам потрібно досягнути такого стану щоб ніколи про це не забувати. Не забувати, що згрішивши, ми відсуваємо від себе спасіння, і проганяємо із душі Божого духа, який один нас може очистити і звільнити. Нам потрібно прийти до такої умови, щоб у нашому серці була глибока відроза до гріха, який став

одною із складових наших почуттів і наших думок. Потрібно бути вчителем свого серця – і не дозволяти серцю стати вашим вчителем.

Інколи нам тяжко навіть розгледіти, де у нас в душі добро, а де зло, де ми самі, а дещо приніс і посіяв у нашому серці диявол. Не зрозуміла річ душа. Ніхто майже не знає де вона знаходиться, але всі знають, як вона болить. Вбиваючи цвях в душу близької людини, пам'ятайте, що навіть витягнувши його своїми вибаченнями, ви всерівно залишите там дірку...

Якщо в нас немає смирення, то це означає, що ми не знаємо, що таке християнство, і не можемо бути учнями Христовими, тому що він сказав: «Навчіться від мене бути з лагідним і смиренным серцем». Смирення краще всього досягається терпінням. І якщо ми об'явили себе християнами, ми повинні старатись жити так, щоби ні для кого не бути спокусою, щоб, згадуючи нас, ніхто не зміг сказати: ну так, я один раз з віруючим зустрівся – не приведи Господи. Ми повинні поводити себе так, щоб ні в чому не давати притикання. Це зовсім не значить, що ми повинні відректись від своєї віри, віри наших дідів, віри нашого народу і йти на мотузці усякої дурості, або іншої віри. Але на це можна по різному реагувати: можна зі злобою, з гнівом, з осудженням і приниженням людини, а можна так толерантно, бо кожна людина має право на віру, бо це право їй дав Творець. І кожна віра яка існує в світі у різних народів є правильною, бо на це була Божя воля.

Творець також заклав у кожную людину прагнення до кращого, що є у світі, яке і сам створив. А наше – це те, що ми принесли в нашу душу, все зло починаючи з гріхопадіння Адама і закінчуючи тими гріхами, які ми скоїли собі. Нам усім потрібно дати місце Богу у нашій душі, і цим можна тільки витиснувши те зло, яке є в нас, яке ми вже успіли в душі накопити. Якщо у нас залишився

якийсь ще не вражений гріховною проказою клаптик нашої совісті, яка заставляє рухатись до добра, то цим потрібно і жити, це нам потрібно у собі розвивати і розширювати, і всю темінь поступово витиснути з свого серця. Таким чином ми дамо свободу благодаті Божій діяти на наше серце, а дія благодаті у серці людини є святістю.

Святість – не людського походження. Це – дар Божий людині за її працю, за її відречення від зла, за її вибір і прагнення до добра, справедливості, і любові. У християнстві ніщо не піддається простій логіці, а навпаки, як кажуть філософи все антиномічне. Будь якому догмату православ'я неможливо його просто логічно пояснити, вирахувати, воно вище чисто практичного розуміння – у нього потрібно вірити. Але по скільки ми у основній своїй масі егоїсти і зорієнтовані дияволом на те, щоби все тільки для себе і для себе, щоб усіх навколо під себе підпорядкувати, за це ми терпимо фіаско, і весь час все робиться не так, як би хотілось. Добре, якщо хтось на старість спам'ятається, але краще було б прямо з самого початку жити нормально. А що значить нормально? Норма – ця і в Євангеліє написана, як має жити нормальна людина. Звичайно, ми виховані у іншому, ми не знаємо як це робити, ми все шукаємо навмання. Може бути ми самі і не досягнемо, але, якщо дітей будемо правильно виховувати, вони зможуть стати справжніми християнами. І тоді буде зовсім інше покоління, буде інший народ, вони уже зможуть своє життя обладнати як свято, вернуться до попереднього, до християнського способу життя. І тоді все, відповідно, зміниться, тоді людина не буде навіть думати, що треба тільки для себе, а навпаки, якщо родився на світ Божий – то для праці, для того щоб талант даний Творцем розвинути і жити з любов'ю, на радість інших і для всіх.

Якщо людина не задоволена станом свого життя,

якщо їй того корита, коло якого вона сидить, недостатньо і вона прагне до духовного, вона старається заповіді Божі виконати, старається перемогти своє гріховне падіння, для того, щоб досягнути блаженства. А все інше, необхідне для життя само прикладеться. Нам, якщо ми хочемо бути учнями Христовими, непотрібно переживати за земне життя, тому що це не у нашій компетенції. Уявімо собі, що хтось з нас став імператором, або президентом і нам сказали: ось ти тепер президент, зміни наше життя, як вважаєш за потрібне. І дуже скоро ми побачимо, що це неможливо зробити. Можемо робити деякі спроби, реформи більш-менш вдалі, а може й ні, а далі отримаємо результат не той що потрібен. Тому й у нас немає порядку й добробуту в державі, бо всі президенти, депутати, прем'єри, яких ми вибирали і вибираємо – є люди, не духовні, вони всі є люди плідські і майже всі егоїсти, хоча для моди ходять до церкви, а деякі навіть будують собі власні церкви. І якби вони в першу чергу упорядкували своє життя духовне, тоді б і все інше, земне, справилось, налагодилось і опорядкувалося на благо людей, а не для купки безчесних брехунів і хапуг, які дорвались до державного корита і поводять себе як ті свині, – вже на протязі багатьох років. Але Бог терпеливий і все бачить, і воздасть усім по ділах їхніх.

На великий жаль безчесних людей з кожним роком збільшується, так як збільшується і мільярдерів і від цього збільшується у світі бідних і знедолених людей. Бо ці всі мільярди нечесні, бо вони від диявола. З грошима також шириться розпуста, розбещення і навіть зміна статі відкрито пропагується. Зрозуміло, що ми з вами не можемо весь світ змінити. І нам, звичайно, серед цього бруду все тяжче й тяжче жити. По можливості потрібно дітей своїх спасати і внуків захистити від зла. Але ми часто про це і не думаємо: комп'ютер включений, дитина дивиться, а ми навіть не контролюємо, що там пока-

зують; або дитина читає якийсь журнал, ми зовсім цим і не цікавимося, на вулиці з кимось гуляє, а ми навіть не знаємо, з ким, нам все рівно. Але коли уже зло виросло, то його викоренити буде важко. Коли бур'ян маленький, беремо його двома пальцями і витягаємо, коли він такий виріс як дерево, як витягнути? Так із дітьми, якщо п'ятнадцять років поки вони росли ми ними не цікавилися – уже ніякими погрозами, насильством нічого не досягнеш. Виховувати дитину потрібно ще до того, як воно в утробі зачата. А коли їй п'ятнадцять років, все зло в ній уже виросло, а добра зовсім немає.

Навіть у дев'ятнадцятому столітті дуже рідко бувало, щоб у чотирнадцять років людина була злочинцем. Тому що колись у кожній школі був священник, Закон Божий вчили. Звичайно, зло існувало, і п'янство і розпуста, але було хоч з чого вибирати. У одної дитини серце до зла прагне, а у іншої – до добра. А тепер дитина по природі своїй може бути доброю, але вона де бачить те добро? На вулиці – ні, в хаті – ні, в школі – ні. І так у цьому злі і виростає людина, а потім дивуємося: чому він на тата з мамою з кулаками поліз? Або ще гірше, за те що не дали гроші на наркотики, він узяв і когось убив.

Батькам при вихованні дітей потрібно докласти багато терпіння, любові і уваги у вихованні дітей. Діти знаходяться під владою своїх батьків і вони можуть посвятити їх або Богу, або дияволу. Характер дитини формується до 5 років, за цей час дитину потрібно привчити послуху, щоби слова батьків були святинею, як амінь. І коли дитина зробить якусь провину, і тато в гніві поб'є дитину – він нічого доброго не доб'ється. В першу чергу він має заспокоїтись і з любов'ю пояснити у чому її помилка. Коли розмова йде від серця до серця дитина послухає пораду – інколи випадку все марно...

Світ змінюється в гіршу сторону, і вже з'явилося багато усяких лжепророків, вчителів, які вчать чому за-

вгодно, тільки не християнської віри. І велика маса народу з радістю на це йде: а якщо антихрист прийде, як же вони йому поклоняться, хіба не видно, що це антихрист, що це плід зла? Звичайно, ні. Кашпіровський і Чумак в свій час це доказали: сто мільйонів людей посадили коло телевізора. А коли антихрист, коли прийде, буде цією силою у десятикратному розмірі володіти. І так в історії уже було. Цією магичною силою впливав на людей Адольф Гітлер. Коли він виступав, слухачі просто ходуном ходили, кричали, раділи, він їх приводив у збуджений стан. А людям цього і потрібно. То, що Христове – скромність, лагідність, смирення, терпіння, милосердя, – це все не цікаво, а ось за здоров'я всякого купиш, підеш до ворожки, екстрасенса, що завгодно зробиш тільки б не хворіти.

В наші дні у всіх країнах слово Боже проповідано. Немає такої мови на яку воно не переведено. В кожній країні світу Євангеліє продаються, бо з усіх відомих книжок Біблія надрукована мільярдними тиражами і займає перше місце у світі серед книжок, які колись у світі продали. Людина іншої віри може її купити. Люди читають Біблію і поділяються на тих: хто вибирає Царство Боже, а хто якусь бабусю ворожку, або якісь розпусти. Хто ближче до Христа, той вибирає Євангеліє, хто ближче до диявола, той буде гаданням займатись, у екстрасенсів лікуватись, тому що йому душа не потрібна, а тіло. Нехай навіть з душею щось погане зроблять, тільки б тіло було здоровим.

Ось такий стоїть перед кожним вибір, що для тебе важніше духовне чи тілесне. І тому, хто гониться за тілесним, а духовне зневажає, Господь показує, до чого це приводить. Згадаймо революцію 1917 року у Росії – царя вбили, Церкву заборонили, пообіцяли людям землю: у багатих землю відберем, бідним роздамо. І що в результаті? Ні землі, ні багатства, навколо біднота, повбивали

працьовитих і духовних. А далі тих, хто «ура!» кричав, тих у Сибір заслали. Люди думали: все порівну поділили і будемо жити добре. Але куди зло ділось? Як воно було у нас, так воно і зосталось.

Вже в дев'яностих роках ХХ століття, ми в Україні в основній своїй масі всі були православними християнами і хто хотів ходити до церкви, той і ходив, і дітей хрестив, і Богу молився. А потім нас почали ділити на католиків, православних і автокефальних, і почали ми зі злості один одного до церкви не пускати, на вірі почали один з одним ворогувати, один в одного церкву захоплювати. А потім кожна конфесійна розділена громада збудувала собі свою церкву, а зло між людьми далі лишилось, бо навіть деякі священики цих розділених громад між собою не спілкуються.

Потім далі знову ми почали ділити уже колгоспну землю, приміщення і майно заводів, фабрик, колгоспів і радгоспів. І знову зі злістю, бо всі хотіли побільше собі хапнути. Один з трактора забрав мотора, а інший колеса, а третій раму і кабінку, четвертий з корівника вікна, а п'ятий шифер з даху, і так далі. Розтягнувши і розділивши все, знову стали бідні, бо є земля, а техніки і обладнання немає – здали в металобрухт і плодоносні землі заростають бур'янами, а основна маса заводів і фабрик перетворилась на руїну. Тому поки у нас живе зло, нічого доброго не буде, і грішників буде збільшуватися, якщо ми навіть збудуємо мільйони церков.

У нас на сході України вже не перший рік йде війна, війну ми маємо, як результат політики роз'єднання людей – по вірі і по мові, і як би наші дуже мудрі політики і «патріоти» любили Бога – війни би не було. На великий жаль не тільки в Україні, а й по всій Землі постійно йде війна, тому що люди по своїй природі заражені гріхом, і серця людські дуже багато зла назбирали, а добра майже немає, і немає його звідки взяти. Хоча, якщо ми

дійсно християни, чи мусульмани, чи буддисти, чи іудеї, і незалежно на якій ми мові розмовляємо, – ми маємо все робити, щоб зло з наших сердець пішло, а добра прибавилось. І Бог нам усім дає можливість преобразитись, і перестати ворогувати і воювати, щоб на нашій Землі запанувала любов, злагода, дружба і братство, і настав такий бажаний і всіма очікуваний мир.

4.9. Духовність, Божа благодать і щастя.

Щоб духовно преобразитись потрібно, щоб у людини була віра в Бога. Християнство вчить: виконуй заповіді, і тоді на тебе зійде благодать Божа. Можемо цьому не повірити і нічого не робити – і тоді благодаті Божої не досягнемо. А можемо повірити: раз Господь сказав, що так воно буде, значить так і буде. Ми всі знаємо про Ісуса, ми читали про нього в Євангеліє і наше серце говорить нам, що така людина не могла брехати. І хоч Ісуса при його житті не всі розуміли і не всі слухали, але він всерівно старався вчити і своїм життя, і смертю засвідчив істину. І нам потрібно тепер тільки з благословенням слухати слова Христа, вкладати у своє серце і використовувати у своєму житті.

Тому Господь і говорить: «будьте як діти». Маленька дитина повністю довіряє татові і мамі. Ми її підкидаємо ввєрх, а вона не боїться. Їй навіть у голову не може прийти, що мама, чи тато її впустять. Якщо дорослу людину підняти на велику висоту і почати її крутити, вона злякається, а маленькому чоловічку навіть у голову не приходиться боятись, тому що він відчуває руки рідної людини і повністю їй довіряє. Так само людина, яка має повну довіру до Бога, так само немає страху.

Тому, коли людина з'єднується з Богом, а Бог – це любов, вона з'єднується з іншим світом. І живучи тут, на

Землі, людина серцем належить тому світу. Всі заповіді Ісуса які ми черпаємо з Євангелія, слугують нам маяками, які визначають, що ми вже можемо, а що ще нам потрібно зробити, щоб ми стали істинними християнами. Ми немов ті учні, яким вчитель дає якісь завдання, і ми весь час їх виконуємо, і стаємо все більш досвідченими і мудрішими. В духовному житті наш підручник – це Є Святе Євангеліє, а всі заповіді у ній – це життєві завдання, які ми обов'язково маємо вирішити, вирішити добре, не тільки розумом досягнути, але й навчитись на ділі і своїм прикладом навчити інших.

Ось, наприклад, є заповідь Бога «моліться за кривдників ваших». Якщо хтось вас скривдив – або весь час хтось вас ображає, – як вилікувати вашу образу? Звичайно кривдити – це страшний гріх. Тому, у кого є на когось образа, то йому без потреби ходити до церкви, без користі і свічки ставити, все марно, все перекреслено одним ображенням. Коли чоловік ображається, він вже не християнин, він навіть немає права «Отче наш» говорити, так як сказано «Прости нам борги наші, як ми прощаєм боржникам нашим», – тобто, Отче наш, прости мені мої гріхи, так як я прощаю іншим. А якщо ти хоч щось не прощаєш, значить, і тобі Бог не прощає. Тому, коли ми плачемо і від чогось сумуємо, потрібно задуматись: а не від образи я плачу? І щоб позбавитись від образи, Господь дає найкращі ліки: молись за кривдників своїх. І якщо кожен раз ми будемо так робити, то поступово загалом у нас ні на кого образ не буде, ніяких відносин ні з ким ми вияснити не будемо, нам це просто не буде потрібно.

Господь Бог заповів нам любити ворогів своїх – не ради них, а ради нас. Бо доки ми тримаємо в собі думки про образу, яку нам нанесли: вороги, друзі, родичі і знайомі то в нас не буде ні миру, ні спокою і наше життя буде перебувати в непевному стані. Тому нам потрібно

звільнитись від цього зла, викинути його, якби його й не було і пробачити все і всіх.

Ми бачимо: скільки би люди не зрізали дерев, стільки би не виплавляли металу, скільки би у нас не було їжі, одержі – все мало, мало, мало. Людина весь час хоче насититись і цьому немає кінця. Це прагнення до поглинання є природнім для нашої падкої сутності. Невдоволення життям властиве людині в силу того, що її було спроваджено з раю – вона про нього пам'ятає і за ним жалкує, і тому їй все чогось не вистачає...

Людина зауважила: на душі у неї сумно, а з'ївши щось смачненьке – немовби на душі приємніше стає. І вона уявляє, що якщо вона весь час буде споживати щось смачненьке, то, значить у неї життя буде приємне! Або, припустим, один раз на таксі проїхав і каже: от здорово, потрібно автомобіль купити, тоді у мене життя, буде приємне. Інший книжку прочитав: о, як здорово! Поки читав, відключився, забув про все: і про роботу, і про дружину. І думає: я так і буду тепер читати. А ще простіше, телевизор або комп'ютер включити, тому щоб книжку читати – це потрібно із букв складати слово, із слів – речення, а в екрані телевизора чи планшета жвачка уже готова, зовсім непотрібно думати, просто сидиш, а воно все само, і не потрібно ніякої праці. І навіщо, сидіти? Можемо просто лягти. Лежиш, пиво попиваєш і в екран дивишся, благодать і нічого більше не треба...

Ось так і живе людина, а все рівно чогось тілу – та хочеться. Вона все бажає чогось, іншого, кидається від одного до іншого. Бо в кожній людині закладене прагнення до кращого, тільки, на жаль, вона краще шукає не там, не для душі, а для тіла.

Якщо ми прагнемо до духовного життя і ми не здійснюємо християнського подвигу, і ми не стараємось здолати зло, і гріх в душі нашій, тоді наше життя є безглузде і без толку тратити дорогоцінний час. Так як і наша ци-

вілізація, яку створили люди, є не тільки безглузда, але і є великою дурницею. Тому, що при допомозі технічного прогресу ми майже себе придушили; зосталось декілька сотень років – і задушимо зовсім.

Людство стало залежне із-за власного, як ми називаємо свого прогресу. Дихати немає чим, чистої води для пиття майже немає, здорової їжі немає. А далі все гірше: людина вироджується, все тяжче жінкам завагітніти і виносити дитину, все більше народжується калік, і вже майже немає здорових людей: і серце болить, голова, печінка, і нирки. А хто це зробив? Самі. Хочемо тут на Землі обладнати рай.

Якщо раніше одна людина могла нагодувати десятків людей, то тепер – тисячу, з допомогою хімічних добрив, гербіцидів, генної інженерії і машин. Але якість продуктів не та. Дим від заводів, фабрик, двигунів тракторів і автомобілів забруднюють атмосферу. А вода у виді дощу з усіма цими шкідливими хімічними елементами попадає у ґрунт, а з ґрунту в річки і криниці, і так далі і так далі. З кожним роком ми все більше і більше хімікатами, димом, промисловими і побутовими відходами самі себе отруюємо.

Людина бажає мати гарантоване землеробство, за рахунок модифікованих рослин, щоб не залежати від природи і погоди, і в результаті себе тільки губить. Людина не робить крок назустріч до світла, тому що живе егоїстом зі злістю і заздрістю, у гніві, у блуді, у грошоловстві, тобто у гріху. А відкинути гріх можливо тільки з болем, з кров'ю, з м'ясом, тому що він зрісся уже з душею. А людина не хоче собі цей біль нанести, тому живе так, як їй хочеться, і пробує виконанням зовнішнього закону виторгувати собі у Бога прощення. Але це неможливо – якщо навіть до церкви щодня ходити, це не значить, що прощення само настане. Зовсім ні, а як тільки буде рух від зла до добра, від п'яних до світла, від

сатани до Христа. І цей рух має бути постійним, має проявлятися у всьому.

Якщо ми хочемо стати християнами, тоді цей шлях прийдеться пройти. Нехай не буквально: до Голгофи, до прибивання цвяхами може й не дійти, але сам принцип життя повинен бути побудованим таким і не інакшим способом. Це і є дійсне християнство, а все інше блуд, брехня і фарисейство. Хоча деякі люди думають про себе, що вони глибоко віруючі. Але це самообман, який розкриється через дві години після того, як вони помруть, коли чорти потягнуть їх душу нещасну. Миттєво все те, що людина робила в житті, що думала, що говорила, що відчувала – усе їй буде пред'явлено, і її спитають: ну, скажи, серед всього того безладу, в якому ти жила, де у твоїй душі віра, така глибока? В ній тільки: заздрість, злість, байдужість, блуд, осуд, грошолюбство, наклеп, об'їдання, безглуздий самовдоволеній сміх. І нічого не можна змінити, бо вже пізно.

Для людини, яка усе своє життя робила кумиром самого себе, смерть має бути жахлива. Недаремно в Писанні сказано: «Смерть грішників жахлива». Жахлива смерть, страшна невмолима, тому що сховатись нікуди. З усім тим, що вдалось тут збудувати, назбирати або вкрасти, приходиться розстатись. Хоч нігтями вчепивсь за цю землю, але нічого не вийде. Організм відмовляє служити людині, вона з жахом у паніці кидається до лікарів, до знахарів, лишень би спасти свою... Що? Душу? Ні, спасти свою шкуру – це дуже правильне слово. Людина не про душу піклується, а безпосередньо про шкуру, про оболонку душі, їй потрібно продовжити життя свого тіла. Для чого? Ну продовжимо ще на десять, ну до сто років. Багато вчених мужів, цілі колективи вчених у всьому світі б'ються над цією проблемою: як продовжити. Продовжить що? Цей безлад, який чогось називається життям, коли людина служить самому собі. Хіба це

життя? Американський мільярдер Джон Девісон Рокфеллер також хотів жити вічно, на старість міняв собі серця п'ять разів і прожив усього 102 роки. Маючи мільярди не зміг відкупитися від смерті, бо лікарі можуть тільки на пару років продовжити нам життя і все.

Наше життя – це підготовка до смерті, а не продовження життя для гріха. Потрібно готуватись до смерті, весь час пам'ятати про цей час, тому що це найважливіша подія у нашому житті. Перша – це коли родились із утроби матері, а друга – коли ми народжуємось у вічності. З чим ми прийдемо до Творця? Чи пізнаємо себе? Зуміємо свій гріх справити, чи будемо ось так тикатись як сліпі кошенята? Тому нам потрібно старатись прийти у себе. Потрібно задуматись: як, навіщо я живу, який з цього толк? Може, якщо ми дійсно християни, вже досить робити все для себе? Адже ми в основній своїй масі живемо тепер власне нічого не роблячи для свого харчування, тому що майже всі проживаємо в місті: не сіємо, не оремо, а хтось то нас годує, поїть, гріє, хтось за нас це все робить. Якщо поглянути на своє життя уважно, то ми побачимо, що нам виправляти потрібно дуже багато. І найбільша наша дурість у тому, що у нас ще багато часу. І від того, що життя наше управляється деколи не Богом, а дияволом і від цього відбувається всяка біда. І хоча ми вважаємо себе рабами Божими, ми зовсім у цілій своїй масі не раби Божі, ми поступово перетворюємося на рабів диявола. І це тільки через наші бажання облаштовувати життя так, як дияволу хочеться: хочу людей з'єднаю, хочу – їх розведу; хочу – вона родить, а хочу – вона дитину вб'є, або у родильному будинку залишить. Ось що він, диявол, хоче, то він з нами і робить. А ми є раби: куди нас ткнуть, те ми і робимо, і навіть і не впираємось, тому що живемо не по розуму, живемо не по Євангелія, не по Закону Божому, не по людському, по своєму «хочу». Ось

мені хтось погане зробив – що я хочу? Я хочу відомстити – і зразу мщу, хоча закон Божий забороняє, і апостол Павло казав: «нікому не воздайте злом за зло». А ми не тільки злом за зло вертаєм, але навіть і тим, хто робить нам добро, ми їм зло творимо, не пам'ятаємо добра. Ні, щоб трошки подумати: чи добре це? Чи по совісті це? А чи по Божому це? Ось так і виходить, що живемо сімдесят років, і замість того, щоб за ці сімдесят років стати кращими і до Господа приблизитись, ми від нього все більше і більше віддаляємось.

Кожен день, як тільки ми прокидаємось, або лягаємо у ліжку, потрібно згадати про смерть, що вона незабаром. Залишимо своє совання, подумаємо, як ми живемо. Потрібно, щоби весь час наша голова була в роботі, щоби наш розум весь час взивав до Бога, щоби наше серце весь час молило про помилування. У кожного з нас стільки гріхів, що на двісті людей стане, щоби їх в гієну вогняну звести. Тому застається нам надіятись тільки на одне: на прощення... Прощення гріхів у всіх релігій проходить по різному і тільки у християн через сповідь у священника.

Знайте, Бог знає всі наші гріхи – і не тому, що священник їх на сповіді вислуховує. Діло в тому, що називаючи свої гріхи перед священником, деяка людина відчуває якийсь стид, який діє на неї як лікувальний засіб. Але найголовніше – що та людина, яка кається, пізнає свою гріховність. Бо, щоб позбутися гріха, потрібно свій гріх усвідомити, так як оберігтись від якоїсь небезпеки можливо, тільки якщо цю небезпеку усвідомиш. А сповідь у наших гріхах, якраз і є їх усвідомлення. Якщо людина кається в якомусь проступку, усвідомивши його як гріх, як небезпеку, вона з цього моменту може вступити у боротьбу з цим злом. Тому, здавалося би, чим частіше людина сповідається і причащається, тим краще, тим у більшій чистоті вона буде тримати душу.

Формально це так. Але у всякій справі, а тим більше в духовному житті, важливо не те, що людина робить, а важливо як вона робить. Чи є у нас дійсно усвідомлення про те, про що ми каємось? Бо основна маса людей думає, – якщо ми назвали священнику свій гріх, то він став автоматично прощений. Це неправда і думати так не потрібно, це поняття хибне.

Перші християни жили в общині і кожен день причащались, і життя вели рівно-ангельське, бо знали, що кожної миті можуть предстати перед Богом, так як християнство було під заборonoю і християн переслідували... Але з часом з розпаданням общин, коли християнство стало державною релігією, релігійний вогонь почав загасати і почали причащатись раз в неділю, раз в місяць і на кінець, і раз у рік, а далі і раз в два роки причащаються. Але є така думка святих отців – що краще причащатись рідше, але в той же час потрібно уважніше готуватись до цього великого таїнства.

Якщо людина, підходить до сповіді, усвідомивши у собі якийсь гріх, який у ньому живе, і цей гріх оплакує, просить у Бога прощення і зо всіх сил своєї душі бажає від нього позбутися, то, якщо це дійсно так, приходить до людини невидима благодать Божа – і гріх зникає. Якщо після того, як людина розкаялась, вона у цей стан більше не впадає, значить гріх їй прощений. Це означає загладжений, зароблений. А якщо ми в один і той же гріх впадаємо, або повторюємо ті самі гріхи, то це означає, що Бог їх нам не прощає і не простить.

Деякі люди до сповіді ходять щодня з тими самими гріхами, і думають, чим більше посповідаюсь, тим краще. А насправді, вони не хочуть свого гріха позбутись: він їм солодкий, він їм на радість, вони ним насолоджуються, гріх їм дуже дорогий і любий, а причащатись вже стало звичкою, як свого роду – «наркотик». Тому, якщо ми, посповідавшись, не візьмемось за розум, не підійдемо

до цієї проблеми виважено, то ми у гріхах і помremo.

Якщо подивитись уважно на семимільярдне людство: до чого воно прагне? І кожному окрему людину окремо розглянути – ми побачимо, що людей, які прагнуть до дійсно духовного життя, дуже мало. Але ради цих людей, хоч їх і небагато, світ цей поки ще існує. А коли ці люди повмирають, вже світ цей буде нікому не потрібний, бо основна маса людей про духовність навіть не думає: одні гроші збирають, інші розвагами займаються і перелюбством, а треті ще чимсь. Дуже багато всяких цікавих речей. І всі погрузли зовсім не в те, що потрібно.

Один мудрець казав: на одній стороні села пожежа, а на іншій кажуть: о, до нас ще не скоро. Ну так, не скоро, ще хвилин п'ять – десять – і тут загориться. Але людина сліпа: у неї стіна загорілась, а вона сидить і горілку п'є. Що це означає? Або вона зійшла з розуму, або сліпа. Але тяжко представити, що всі сім мільярдів зійшли з розуму. А що застається? Сліпота: людина не розуміє...

Мусульманин, іудей, християнин і буддист – кожен відчуває, що буде Страшний суд, а чому людина не справляється і не стає кращою? Тому, що сліпа. Вона не вірить і не дає собі можливість подумати. Ті духи, які панують над душею людини, це вони їй усе диктують.

Люди, деколи по своїй природі, диспутують і цікавляться, хто спасеться після Страшного суду – і це їх деколи дуже цікавить: Чи спасуться баптисти? А також китайці? Чи євреї? Але Творець нас не запитає за австралійських аборигенів, а ні за гренландських ескімосів чи за мусульман. Він питає кожного з нас тільки за наші гріхи, бо на цілий світі є тільки один Творець, який кожному народу давав: свою мову, віру і свої заповіді, та послав пророків – синів Божих. До буддистів – Будду, до іудеїв – Мойсея, до мусульман – Мухаммеда, а до християн – Ісуса. І Господь обов'язково всіх нас питає, тому що він сказав: «Ти йди за мною». І тому нам усім потрібно

навчитись ходити за Богом, бо у всіх народів Бог один, але так як усі люди різні і живуть у різних країнах, то і дороги до Бога у всіх різні. Але заповіді Божі у всіх однакові, або дуже подібні. І у всіх народів дорога до Бога проходить майже однаково, обов'язково через Храм: у євреїв – синагога, у турків – мечеть, у поляків – костел, в українців – церква, в китайців – храм, в німців – кірха і так далі.

Ми знаємо з Євангелія, що апостоли три роки ходили за Ісусом, поки охрестилися, тому що у перших християн був звичай: та людина, яка хотіла стати християнином, готувалась до хрещення три роки. Вона постійно відвідувала богослужіння, вчила заповіді Божі, вчила молитви, ознайомлювалася з основними навиками духовного життя. І коли людина дозрівала, її хрестили.

У нас все не так: когось у дитинстві охрестили, а хтось охрестився зовсім не думаючи, що він робить. Тому нам потрібно все це справляти і поповнювати, і це робити ніколи не пізно, бо сам Ісус охрестився у двадцять сім років. Бо ступінь готовності до хрещення створюється в нашому серці. І на великий жаль, не всі хто ходять за Господом приходять до Голгофи, не всі приходять до воскресіння. Багато хто стає Юдою. Якщо з дванадцяти вибраних учнів Ісуса один став Юдою, то і серед нас такі будуть: хто проміняє Бога на блуд, хто на гроші, хто на розваги, хто ще на щось. Тому що зерна – слова Божі падають на різний ґрунт: то пташки склюють, то на каміння упадуть і глибоко корені не пустять, то в бур'яни.

Від того чи ми віруючі чи ні – залежить все наше життя у вічності. Навіщо ми на Землю прийшли? Чому ми хочемо посвятити життя? В людині така боротьба проходить: світ тягне її назад, а віра тягне людину до неба. Що переможе демон чи ангел, на чію сторону душа стане, що людина вибере: світи чи Бога? Якщо Бога, то до-

дасться якійсь людині, а якщо світ, то відніметься і те, що мав.

Не потрібно у Бога просити легкого життя, просіть, щоб Він зробив вас сильнішими. Бог посилає нам випробування, щоб ми долали їх і ставали сильнішими, а не впадали у відчай. І ми ніколи не отримаємо від Бога те, чого ми хочемо, поки не будемо дякувати за те, що ми вже маємо. І якщо почнете дякувати за те, що у вас є, то Бог обов'язково дасть вам те, чого вам бракує...

Ми, українці, вибрали християнський шлях, і нам потрібно старатись по цьому шляху йти: вчитись самовідреченню, вчитись лагідності, вчитись милосердю і любові. І Бог, бачачи наші добрі наміри – дасть нам відчути благодать, а може навіть, хтось із нас буде наділений такою благодаттю, яка від нього вже не відійде і буде завжди з ним перебувати.

На нашій Землі проживає 7 мільярдів людей, більша половина з них віруючі, і третина людства – це християни. Люди всі різні; за кольором шкіри, мовами спілкування і релігійними переконаннями, але кожна людина – це особистість, створена Богом, яка отримала від Творця найцінніший дар – життя, а разом з тим запрошення до щасливого наземного життя, а після смерті життя у вічності. Впродовж свого існування людство постійно прагнуло до досконалості свого розвитку і до досягнення любові і щастя. Це й не дивно, адже така природа людини. Бажання бути щасливим притаманне кожній людині незалежно від її соціального стану та релігійних поглядів. І немає ніяких ключів від щастя – двері до щастя завжди відкриті. І кожен має до щастя тільки свою дорогу. Хоча деколи ця дорога є складною і не легкою, але з вірою, надією і любов'ю можемо з честю по ній пройти, і щастя своє віднайти. Бути щасливим – це не те, щоб добре їсти і гарно спати, – а перебувати в стані готовності з любові віддавати щось найдорожче, подарувати най-

цінніше, навіть пожертвувати самим собою для когось. Всім людям потрібно відведене земне життя прожити так, щоб після смерті їхній душі не було соромно і страшно предстати перед Творцем...

Цю розповідь і свої роздуми я хочу завершити такими словами:

Душа, душа, – це щось величне, щось надзвичайне і живе,
Вона десь родиться у небі, а потім знов туди пливе.
Душа від слова – дух і тиша, початку їй нема й кінця,
Ніколи спокою не маєм, доки живе з нами душа.
І не збирайте ви скарби, бо не відкупитесь від смерті,
Ви свою душу бережіть, душа немає в вас померти.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА:

1. Біблія / Видавництво отців Василіан «Місіонер» 2007.
2. Історія релігії: Збірник документів і матеріалів / Упорядники Е.В.Бистрицька і І.С.Зуляк [Плачинада С.П. Міфи і легенди давньої України [Буддизм. Сост. Я.В. Боцман / Пер. В.Н. Топорова [Мистика. Религія. Наука. Класики мирового релігієведения: Антологія / Пер. с англ., нем., фр. Сост и общ. ред. А.Н.Красникова. [Коран. – Москва, 1990.
3. Талмуд [Бабишин С.Д. Освіта в Київській Русі [Геник Л.Я. Історія Християнства: Католицизм: У 2-х т.Т. 1: Основні ідеї християнства: Навч. посібник для студентів внз. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2012.
4. Головащенко С.І. Історія Християнства/ Підручник. – Київ: Либідь. 1999.
5. Гудієг Д., Леннокс Дж. Людина та її світогляд: для чого ми живемо, і яке ваше місце у світі/ Груп. перекл. під заг. ред. М.А.Жукалюка. У 3-х т.Т 1. – Київ: УТБ, 2007.
6. Гудієг Д., Леннокс Дж. Людина та її світогляд: У пошуках істини і реальності / Перек. з рос. Зі звіткою з англ. оригіналом під заг. ред. Жукалюка М.А. У 3-х т. Т.3. – Київ: Укр.: Бібл. Тов., 2007
7. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу/ Іван Огієнко [Історія біблійна Старого і Нового Завіту/ Уклад о. В.Бурко. – Прудентопіль: Вид-во. оо. Василіан, 1989.
8. Історія православної церкви в Україні. Збірка наукових праць – Київ: Четверта хвиля, 1997.
9. Історія релігії в Україні: Навчальний посібник/*А.М. Колодній, П.Л. Яроцький, Б.О. Лобовик* та ін.; За ред. А.М.Колодного, П.Л.Яроцького. – Київ: Товариство “Знання”, КОО, 1999.- (Вища освіта ХХІ століття).

10. Історія релігії в Україні. У 10-титт. // Редкол.: А. Колодній та ін. Т. 10: Релігія і церква років незалежності України / за ред. проф. А. Колодного. – Дрогобич: Коло, 2003.
11. Климишин І. Вчені знаходять Бога / Вступ до християнської апологетики / [Костомаров М. Дві руські народності // Пер. О. Конинський; за ред. Д. Дорошенка. – Київ: Ляйпціг: Українська накладня, 1906.
12. Крижанівський О.П. Історія стародавнього Сходу: Курс лекцій: Навч. посібн. – Київ: Либідь, 1996.
13. Марусяк М. Біблійна історія Старого Завіту. – Чернівці: Вид-во УПЦ КП та ЧНУ, 2001.
14. Мозговий І. Людина: дух, душа, тіло // Українське релігієзнавство. – 1996
15. Кондратьєва І. Давні східні Церкви: ідифікація, історія, сучасність. Монографія Київ 2012.
16. Саннікова Л.П. Свята мова Творця у звичаї народу: Етнографія староукраїнської культури. Монографія / Любов Павлівна Саннікова / [Українці: народні вірування, повір'я, демонологія.- Київ: Либідь, 1991.
17. Шпігаро Ф. Католицький народний катехизм / упоряд. д-р Я. Левицький. Вид. 2-е. – Львів:
27. Бондаренко В.Д. и др. Религиозная община в современном обществе / В.Д.Бондаренко, А.С.Косянчук, В.В.Фамченко. – Киев: Политиздат Украины. 1988.
69. 28. Войно-Ясенецький В.Ф. (єпископ Лука). Наука и релігія. Дух, душа, тело. [Хрестові походи. Держави хрестоносців // Всесвітня історія: навч. посібник – Б.М.Гончар, М.Ю.Козинський В.М.Мордвінцев, А.Г.Слюсаренко – К.: Знання, 2007
70. Хрестові походи і їх наслідки // Освітній портал ФМГ № 17 Вінниця.

70. Головка О. Давня Русь та христові походи // Східний світ, 2009, №2.
72. Бібліографія до теми “Христові походи ” // ХОУНБ ім. О.Гончара
73. Геннадій Саганович. Білорусь і Німецький орден (до Кревської унії // З глибини віків. Наш край. Вип 2. – Мн., 2002 ISBN 985-08-0515-3.
74. Лозинський С.Г. История инквизиций в Испайии СПб., 1914.
75. Ли.Г.Ч. История инквизиции в средние века. СПб., 1911-1912 Т.1-2 Смоленськ 2000.
76. Фокчинський И Инквизиция // Католическая энциклопедия М. 2005 Т2.
77. Кодайова. Образ России у С.Г.Ваянского и Т.Г.Масарине: между русофільством и европеизмом // “Запад Восток”. Научно практический ежегодник – 2008-Вип.1 – ISSN 2227-6874.
78. Топильський А.Г. Влияние славянофільства на русофильское движение в Галиции в контексте российской и австрийской политики в 60-х г.г. XIX века // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2016 – Т. 21 Вип 3-4- ISSN 1810-0201
79. Москвофільство // Українська мала енциклопедія: 16 кн: у 8 т / проф Є Онанський – Буснос – Айрсс. 1961 – Т – 4.
80. Москвофільство // Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / уклад О.І.Ковалів – Київ: ВЦ “Академія”, 2007.
81. 65. Сас П. М. Кунцевич (Кунчич) Іван // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.

82. В.А.Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2009. — Т. 5 : Кон — Кю. — С. 498. — 560 с. : іл. — ISBN 978-966-00-0855-4.
83. Kuncewicz (Kunczyc) Jan Jozafat (ok. 1580—1623) // Polski Słownik Biograficzny.
84. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk : W-wo Polskiej Akademii Nauk, 1971. — Т. XVI/2, zeszyt 69. — S. 181—182. (пол.).
85. Кульчицькій Й.: Спецімен Екклезіє Рутаніце, Рома, 1773 – 1774.
- 86.Макарій (о.Булгаков): История русской Церкви, I –XXI, Спб., 1857- 1883.
87. Гарасевич М.: Анналес Екклезіє Рутене, Львів, 1863.
88. Коялович М.: История воссоединения западно-русских старых времен. Спб., 1873.
- 89.Пелеш И.; Гешіхте дер Уніон рушетінешн Кріхте міт Ром, I-II, Він, 1878-1880;
- 90.Ліковскій Е.: Джем косицьола уніцкего на Літве І Русі в XVIII - XIXв., I-II,Познань, 1880.
- 91.Голубезь С.: Київській митрополит Петро Могила и его сподвижники, I-II, Київ, 1883-98.
- 92.Ліковскі Е.:Унія Бжеска 1596, Познань, 1896; Левіцкі А.: Унія Фльоренца в Польсце, Краків, 1899.
- 93.Левицький О.: Внутрішній стан зах-руської Церкви.: В кінці XVI. Та унія (Руська Історична Бібліотека, VIII, Львів, 1899.
- 94.Голубинський Е.: История русской Церкви, I - II, Москва, 1900 – 1; ЖуковичП.: Сеймова боротьба, I – IV Спб., 1901 – 6.

95. Абрагам В.: Повстанє організації Косцьола лацінське на Русі, I, Львів, 1904.
96. Гркушевський М.: Історія України – Русі, I-IX, Львів-Київ, 1904- 31.
97. Чубатий М.: Західна Україна і Рим в XIII в., Львів 1917.
98. Іщак А.: Уніонні й автокефальні змагання на українських землях від Данила до Ізидора (“Богословія”, I-II), Львів, 1923-24.
99. Буду А.: Ле Сент Сіете ель Оріент Ортодокс Русс в домонгольській період (Кат. Временник), Париж, 1928.
100. Томашівський С.Т.: Зверхня історія київської Церкви (Записки чина СВВ., том I-IV), Жовква, 1932.
101. Христова жертва як досконалий взірць Божої любові для християнства: богословський аналіз енцикліка Венедикта XVI “Бог є любов”. Магістерська робота. О.д. Петро Мойсяк Львів 2011.
102. Євангеліє істини. Літературнознавча енциклопедія: у 2 т. авт-уклад. Ю.А.Ковалів. - Київ: В Ц «Академія», 2007. – т. 1. А- Л. С. 359 - 360.
103. А.Колодний. Євангелія. Філософський енциклопедичний словник. В.І. Шикарук. (гол редкол.) та ін - Київ. Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН: Абрис, 2002 – 742 с.
104. Філософський словник. За ред. В.І.Шинкарука - 2 – ге вид. переробл. і доп. – К: Головна ред. УРЕ. 1986.
105. К. Ламонт. Іллюзія Бессмертия. – Москва. Политиздат 1981.
106. Біблія // Переклад – І. Огієнка. Українське Біблійське Товариство. 2018.

ЗМІСТ

Передмова.....	8
I. Релігія як необхідність в процесі розвитку людства.....	11
1. Хто ми і звідки?.....	12
2. Вірування первісних людей.....	27
3. Релігія рабовласницьких міст-держав.....	41
4. Дохристиянські вірування Східних слов'ян.....	51
5. Релігійні міфи світу і Біблія.....	60
6. Вірування в життя після смерті.....	76
II Рим – християнство і християнська Церква.....	89
1. Християнство від общини до Церкви.....	90
2. Ранні християни та християнська Церква.....	112
3. Християнство і хрестові походи.....	130
4. Ватикан – християнство та інквізиція.....	143
5. Євангеліє – їхня роль і значення.....	162
III. Київська Русь – Україна і християнство.....	179
1. Київської Русь – християнство, його вплив і наслідки.....	180
2. Монголо-татари та їхнє ставлення до християнської Церкви Руси.....	194
3. Руська Церква в період X-XVI століття.....	210
4. Братство і братський рух в Україні.....	227
5. Східна і Західна Церква та унія в Україні.....	239
6. Українська Церква в першій половині XVII століття.....	259
7. Українська Церква з середини XVII і до кінця XIX століття.....	278
8. Москвофільство і його вплив на освіту та Церкву в Україні.....	289

9. Українська Церква в ХХ столітті.....	299
10. Християнська Церква в незалежній Україні.	311
11. Рештки старих вірувань в українській селянській, християнській обрядності.	319
IV. Людина, Бог, віра і християнство.....	336
1. Людина, тіло, душа і дух.....	337
2. Людина – найвище творіння Боже.....	340
3. Смирення.....	344
4. Любов і покаєння.....	349
5. Людина – духи і талант.....	359
6. Людина – гріх і душа.....	362
7. Людина і віра.....	369
8. Святість.....	374
9. Духовність, Божа благодать і щастя.....	381

СЕРГЄЄВ Валерій Леонідович

ДОРОГА ДО РАЮ

“Писаний Камінь”

Косів

2021

Видруковано в ПП “Писаний Камінь”

Свідоцтво Держ. реєстру: серія ДК, № 5083

Івано-Франківська обл., м. Косів,

вул. Незалежності, 28.

Тел: 067 342 07 47

E-mail: Evrika-pk@ukr.net

Підписано до друку 20.01.21. Формат 60x84\16. Папір офсетний.

Друк офсетний. Умов. друк. арк. 23,13. Обл.-вид. арк. 16.48.

Тираж ??? прим. Замовне 538.